

Katedra politologie a evropských studií
Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci

Hynek Melichar

**Mezinárodní management konfliktů,
Spojené státy americké a Severní Irsko:
Determinanty úspěchu mediace George J. Mitchella
v severoirských mírových jednáních 1996–1998**

Disertační práce

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Jiří Lach, Ph.D., M.A.

Olomouc 2016

Prohlašuji, že jsem tuto disertační práci vypracoval samostatně na základě uvedených zdrojů.

V Olomouci dne

Hynek Melichar

„On jim setře každou slzu z očí a smrt už nebude, ani nářek ani křik ani bolest už nikdy nebude; neboť minulé věci pominuly.“

Zjevení 21:4

Poděkování: Na tomto místě bych rád vyjádřil své poděkování vedoucímu práce prof. Jiřímu Lachovi za vedení práce a především trpělivost, dále pak Danny Kennedymu z UUP a Jimovi Gibneymu ze Sinn Féin za poskytnutí rozhovorů a všem, kteří mě podpořili.

Obsah

Úvod.....	6
1. Teoreticko-metodologická část: Mezinárodní mediace a kontingenční přístup	17
1.1 Význam mezinárodní mediace	17
1.1.1 Definice	19
1.2 Motivy pro mediaci.....	20
1.2.1 Motivace mediátora	21
1.2.2 Motivace stran konfliktu	22
1.3 Kontingenční přístup k analýze mezinárodní mediace	23
1.4 Mediace v „intrařtitbilních“ konfliktech (Crocker, Hampson, Aall).....	28
1.4.1. Severní Irsko jako protrařhovaný konflikt?	29
1.4.2. Mediační prostředí v protrařhovaných konfliktech.....	33
1.4.3 Mediační strategie v protrařhovaných konfliktech	35
1.5 Kontextuální proměnné	39
1.5.1 Identita a vlastnosti mediátora.....	39
1.5.2 Načasování mediační intervence	40
1.5.3. Neutralita a nestrannost	42
1.6 Procesní proměnné	44
1.6.1 Mediační strategie	44
2. Mediace v Severním Irsku: kontextuální proměnné	47
2.1 Charakter konfliktu.....	47
2.1.1 Kořeny konfliktu: kolonizace a odpor.....	48
2.1.2 Unie s Británií a úsilí o samosprávu	50
2.1.3 Velikonoční povstání a radikalizace irského republikanismu	53
2.1.4 Rozdělení Irska	54
2.1.5 Hnutí za občanská práva na přelomu 60. a 70. let a vznik Troubles	56
2.1.6 Dohoda ze Sunningdale a první pokus o konsociační vládu.....	61
2.1.7 Anglo-irská dohoda	64
2.1.8 Cesta k mírovému procesu	66
2.1.9. Nacionalistický vs. unionistický narativ a interpretace konfliktu.....	69
2.2 Charakter stran sporu.....	77
2.2.1 Unionistické strany	77

2.2.2 Loajalistické strany	81
2.2.3 Nacionalistické strany	82
2.2.4 Republikánské strany.....	83
2.2.5 Nesektářské mezikomunitní strany.....	85
2.2.6 Republikánské polovojsenské skupiny	86
2.2.7 Loajalistické polovojsenské skupiny.....	88
2.3 Kontext mediátora: Zahraniční politika Spojených států amerických a Severní Irsko	91
2.3.1 Éra prezidenta Nixona, 1969-1974: strategická indiference.....	92
2.3.2 Éra prezidenta Forda, 1974-1977: Irish National Caucus a irská lobby	99
2.3.3 Éra Jimmyho Cartera 1977-1980: nenaplněné naděje.....	102
2.3.4 Éra Ronalda Reagana: 1981-1988: politika diplomatické a ekonomické podpory	108
2.3.5 Éra George Bushe st. (1989-1992): beze změn.....	113
2.3.6 Éra Billa Clintona (1993-1996): mírová intervence	114
2.4 Načasování a motivace stran konfliktu nalézt řešení vyjednáváním	121
2.5 Význam neutrality a nestrannosti mediátora	129
3. Mediace v Severním Irsku: procesní proměnné	135
3.1 Strategie mediátora	135
3.1.1 První fáze – sběr a vyhodnocení informací v rámci International Body on Decommissioning (listopad 1995 – leden 1996)	136
3.1.2 Druhá fáze volby zástupců a budování inkluzivního procesu	141
(únor – červenec 1996).....	141
3.1.3 Třetí fáze – základní pravidla „ground rules“, agenda a dlouhé měsíce frustrace (červenec 1996 – prosinec 1997).....	148
3.1.4 Čtvrtá fáze – Formální jednání, význam deadlinu a konečná dohoda (říjen 1997 – duben 1998)	160
3.1.5 Pátá fáze – Implementace dohody a Mitchellův návrat (podzim 1999)....	177
3.1.6 Ověření hypotéz a kompatibility s teoretickými předpoklady.....	178
Závěr.....	182
Seznam pramenů a literatury.....	190
Prameny.....	190
Rozhovory.....	194
Média	194
Literatura	197

Seznam použitých zkratek	222
Přílohy	223
Autorské rozhovory	223
Abstrakt	230
Abstract	231

Úvod

Na Velký pátek 10. dubna 1998 podepsali zástupci osmi severoirských politických stran a hnutí a představitelé britské a irské vlády Belfastskou dohodu, jež podle dne podpisu vešla ve známost spíše jako Velkopáteční dohoda (*Good Friday Agreement*, GFA). Dohoda formálně ukončila tři desetiletí trvající ozbrojený etno-nacionalistický konflikt mezi severoirskými republikány a lojalisty, který si vyžádal přes 3 500 obětí, přičemž do současnosti představuje základní konsensuální rámec politických a mezikomunitních vztahů v Severním Irsku.

Podpisu dohody předcházela vleklá a komplikovaná jednání zástupců severoirských stran (*multiparty negotiations*) probíhající s přestávkami v letech 1996-1998. Jako zásadní problém se už od samotného počátku ukázaly snahy vůbec dostat všechny relevantní strany k jednomu jednacímu stolu a zcela nekonsensuální postoje některých aktérů. Náročná jednání by bez mediace třetí strany neměla pravděpodobně šanci na úspěch. Hlavní části jednání předsedal a v roli mediátora působil někdejší americký senátor George J. Mitchell pověřený prezidentem USA Billelem Clintonem. Jako mediátoři dalších částí severoirského mírového procesu figurovali také bývalý finský premiér Harri Holkeri a někdejší kanadský generál a diplomat John de Chastelain.

Formálně se tedy v Severním Irsku jednalo o případ mediace více aktérů (*multiparty mediation*). Tato práce se nicméně detailněji zaměřuje pouze na mediační výkon George Mitchella, který jako předseda klíčové části jednání představoval hlavního mediátora. Zatímco některé zdroje hovoří o americké intervenci v Severním Irsku a především o zásluze G. Mitchella jako o zásadním faktoru úspěchu mírového procesu, jiné zdůrazňují význam řady dalších faktorů. Cílem této práce je proto komplexní a kontextuální zhodnocení významu nenásilné mírové intervence USA v Severním Irsku a především teoretické vysvětlení úspěchu mediačního úsilí G. Mitchella.

Úspěch mediace odborná literatura (viz např. Bercovitch, Gartner 2009a: 31) hodnotí na škále *neúspěch* – *částečné řešení* (zpravidla dosažení příměří) – *úplné řešení* (zpravidla komplexní dohoda a transformace konfliktu). Jelikož Velkopáteční dohoda i přes komplikovanost procesu její implementace nastavila komplexní rámec pro transformaci vztahů v Severním Irsku, lze ji bezesporu považovat za úplné řešení. Od bombového útoku odštěpenecké frakce IRA v Omaghu 15. srpna 1998, který měl

vyjádřit nesouhlas s mírovým procesem, nedošlo v Severním Irsku do současnosti k žádnému závažnějšímu násilnému incidentu, který by zásadně narušil mírový proces. Prozatímní irská republikánská armáda (PIRA) dodržovala vyhlášené příměří i v letech následujících po uzavření dohody a v roce 2005 po mnoha letech rezistence souhlasila s úplným odzbrojením pod dohledem mezinárodní komise a formálně ukončila svou činnost. O pět let později byl dokončen také proces ozbrojování loajalistických polovojenských skupin. Poměrně marginální odštěpenecké republikánské skupiny (CIRA a RIRA) odmítající příměří sice nadále formálně existují, zatím se však nenaplnily obavy, že by mohly zásadně zkomplikovat mírový proces. V roce 2001 rovněž proběhla důležitá policejní reforma, kdy byl dosavadní protestanty dominovaný sbor Královské ulsterské policie (*Royal Ulster Constabulary*, RUC) nahrazen vyváženější Severoirskou policejní službou (*Police Service of Northern Ireland*, PSNI).

Nejvýznamnější důsledek dohody ovšem představuje obnova severoirské samosprávy na základě mechanismů sdílení moci. Základní rámec nového politického uspořádání představuje Severoirské shromáždění (*Northern Ireland Assembly*) fungující na základě konsociačních mechanismů (mj. principu mandatorní mezikomunitní koalice). Přestože v minulých letech došlo na základě častých sporů k několika suspenzím fungování shromáždění¹, samosprávná instituce nadále funguje. Nedílnou součástí institucionálního rámce Velkopáteční dohody jsou pak Severo-jihní ministerská rada (*North-South Ministerial Council*) sloužící jako platforma pro setkávání ministrů vlády Irské republiky a Severního Irska a Britsko-irská rada (*British-Irish Council*) shromažďující ministry Irské republiky a jednotlivých součástí Spojeného království včetně Severního Irska.

S časovým odstupem téměř dvaceti let od podpisu Velkopáteční dohody je tedy možné říci, že rámec nových vztahů byl i přes řadu komplikací a nedodržení původního harmonogramu implementován. Právě větší časový odstup nám umožňuje vyhodnotit úspěšnost a trvalost mírového uspořádání. Míra násilností v Severním Irsku klesla na minimum a konflikt se relativně úspěšně podařilo transformovat na politickou úroveň. Přestože proces postkonfliktního *usmíření* bude pravděpodobně probíhat ještě několik generací, *míru* bylo v Severním Irsku dosaženo. Na základě uvedeného je tedy možné konstatovat, že mírový proces v Severním Irsku je případem úspěšného vyřešení

¹ Nejdelší suspenze Severoirského shromáždění trvala od 14. října 2002 do 7. května 2007.

konfliktu. Mediace G. Mitchella proto nepochybně představuje příklad úspěšné mediace vedoucí k úplnému vyřešení konfliktu (*full settlement*). Mitchell za své mediační úsilí ostatně získal množství ocenění, mj. Řádem britského impéria či Prezidentskou medailí svobody. V roce 1998 byl dokonce nominován na Nobelovu cenu za mír, již nakonec společně získali John Hume a David Trimble – dva klíčoví aktéři severoirského mírového procesu. Úspěch mediace G. Mitchella je proto závislou proměnnou, která bude v práci vysvětlována pomocí několika klíčových nezávislých proměnných využívaných v odborné literatuře k vysvětlení úspěšných i neúspěšných mediačních procesů. Tyto proměnné jsou v souladu se základním kontingenčním rámcem pro analýzu úspěchu mediace rozděleny do dvou základních kategorií – kontextuální a procesní. Kontextuální proměnné obsahují kontext konfliktu, aktérů a mediátora. Součástí kontextu mediátora jsou pak proměnné načasování mediační intervence a neutrality. Procesní proměnnou práce jsou mediační strategie.

Hlavním cílem práce je na základě analýzy těchto nezávislých proměnných vysvětlení determinant úspěchu mediace Spojených států, která probíhala prostřednictvím bývalého senátora George J. Mitchella a poskytnout tak na základě respektovaných mediačních teorií komplexní teoretické vysvětlení tohoto mediačního případu. Současně je cílem práce na severoirském případě ověřit platnost hypotéz pro jednotlivé proměnné vycházejících z uznávaných teorií. Odborná literatura v oblasti mezinárodní mediace se rozchází v odpovědi na otázku, zda je možné formulovat všeobecně platné teorie aplikovatelné na veškeré případy, tedy zda je vůbec možné identifikovat univerzálně platné postupy pro efektivní mediaci v nejrůznějších kontextech (blíže viz např. Bercovitch, Gartner 2009a; Bercovitch 2011: 71-72). Většina současných autorů vycházejících z kontingenčního přístupu se přitom shoduje na tom, že každý případ je specifický a je pro vysvětlení úspěšnosti mediace nutné zkoumat jeho konkrétní kontext (Viz např. Carment, Samy, El Achkar: 2009). Současné hypotézy a teorie v oblasti mezinárodní mediace vycházejí z řady kvantitativních výzkumů zkoumajících velké množství případů (viz např. Bercovitch, Gartner 2009b).

Práce se zaměřuje na detailní vysvětlení konkrétního případu mediace, proto je zvolenou metodou jednopřípadová kvalitativní interpretativní studie. Cílem práce není vyvrátit či potvrdit existující teorie mezinárodní mediace, což ani jednopřípadová studie neumožňuje. Smyslem studie je spíše poukázat na možné nedostatky teoretických vysvětlení na kontextuálně specifickém případě. S tím souvisí i ověřování hypotéz.

Ambicí práce zde opět není prokázat jejich absolutní platnost či neplatnost, nýbrž spíše poukázat na specifika konkrétního případu. Analyticko-teoretickým rámcem práce je kontingenční přístup předpokládající neexistenci jedné univerzálně fungující mediační techniky a zdůrazňující kontextuální a procesní specifika každého případu. Dále práce využívá teorie mediace v protražovaných (dlouhodobých a zdánlivě neřešitelných) konfliktech autorů Chestera A. Crockera, Fena Osler Hampsona a Pamelý Aall, kteří patří v oblasti mezinárodní mediace k předním odborníkům.

Aplikovat kontingenční přístup na případ Severního Irsku se už počátkem devadesátých let pokoušeli v nepublikovaných pracích Bloomfield a Dawson (viz Keashly, Fisher 1996: 251-4). Jejich analýza však identifikovala některé implicitní předpoklady, které dle nich konceptuální a praktickou užitečnost modelu pro Severní Irsko limitují. Konkrétně sekvenční charakter vývoje konfliktu, předpoklad koheze jednotlivých stran konfliktu a modelem předpokládanou eskalaci. Přestože Keashly a Fisher demonstrují, že většina jejich zjištění není automaticky v rozporu s kontingenčním modelem (už proto, že samotný model vychází z předpokladu specifity jednotlivých případů) a poznamenávají, že výzkum Bloomfielda i Dawsona v zásadě podporuje a je v souladu s principy kontingenčního modelu. Přesto uznávají, že případové studie o Severním Irsku identifikovaly určité konceptuální i praktické oblasti, které vyžadují další výzkum (Keashly, Fisher 1996: 254).

Cílem této dizertační práce je pokusit se tuto mezeru vyplnit. Detailní retrospektivní analýza severoirského případu pomocí kontingenčního přístupu ve zcela odlišné realitě (po úspěšném procesu mediace a dosažení mírové dohody), než v jaké se severoirský konflikt nacházel na počátku devadesátých let, pak může potvrdit předpoklad Keashly a Fishera, že i přes určitá specifika nerozporuje severoirský případ předpoklady kontingenčního modelu. Rovněž tak může výzkum prokázat předpoklady Bloomfielda a Dawsona o omezených možnostech aplikace tohoto modelu na severoirský případ.

Od podpisu Velkopáteční dohody, který završil severoirská mírová jednání, již uplynulo období osmnácti let, v jehož průběhu bylo o severoirském konfliktu, mírovém procesu či jeho dílčích součástech i mediaci G. Mitchella publikováno obrovské množství monografií, sborníků a odborných článků. Přesto poněkud překvapivě stále absentuje práce, která by se pokusila o komplexní teoretické vysvětlení úspěchu americké mediační intervence. Výjimku tvoří pouze dílčí teoretické práce, které se zaměřují na konkrétní aspekty mediace v Severním Irsku. Příkladem takové práce je

článek Daniela Currana a James K. Sebenia z Harvardské univerzity *The Mediator as Coalition-Builder: George Mitchell in Northern Ireland*, který teoreticky vysvětluje úsilí o vytvoření široké středové (umírněné) koalice mezi konstruktivními stranami účastnícími se mírových jednání. Zde je však nutno podotknout, že k vytvoření této koalice došlo fakticky už před zahájením jednání. Dalším příkladem pak může být článek Deana Pruitta *Readiness Theory and the Northern Ireland Conflict* analyzující specificky „připravenost“ aktérů severoirského konfliktu na mírový proces. Právě dosavadní absence práce komplexně teoreticky vysvětlující úspěch mediace G. Mitchella v Severním Irsku je jedním z hlavních důvodů vzniku této práce, která tak představuje originální studii.

Práce vychází z mého dlouhodobého studia (od roku 2004) problematiky konfliktu a mírového procesu v Severním Irsku. Několik osobních návštěv Severního Irsku mi umožnilo získat cenná kvalitativní data ve formě rozhovorů s předními severoirskými politiky. Jednou z využitých metod sběru dat jsou tedy osobní rozhovory. Rozhovor s Dannym Kennedym z Ulsterské unionistické strany poskytl unionistickou perspektivu konfliktu, mírového procesu i mediační intervence USA. V době rozhovoru (červenec 2010) zastával D. Kennedy funkci severoirského ministra práce a vzdělávání, od 16. května 2011 do 1. září 2015 pak ministra pro místní rozvoj. Od obnovení severoirské samosprávy v roce 1998 byl do letošního volebního roku poslancem Severoirského shromáždění. Republikánský pohled na mírový proces a působení G. Mitchella v Severním Irsku poskytl rozhovor se členem výkonného výboru Sinn Féin Jimem Gibneym. Gibney sehrál v 80. letech 20. století významnou úlohu v legitimizaci Sinn Féin a změně její strategie. Oba rozhovory jsou v plném znění k dispozici v příloze práce. Vzniku práce napomohlo také mé osobní setkání s Georgem Mitchellem při příležitosti neveřejné přednášky pro občany USA žijící v Praze.

Dalším zdrojem kvalitativních dat jsou potom publikované rozhovory (včetně videorozhovorů) s klíčovými aktéry, především s mediátorem Georgem Mitchellem. Zcela zásadním zdrojem pro vznik práce je pak autobiografická kniha *Making Peace* George Mitchella, která patří k několika málo zdrojům poskytujícím poměrně podrobný přehled severoirských mírových jednání, která probíhala tajně a bez účasti médií. Mitchellova objektivně a vyváženě napsaná monografie patří k základním zdrojům kvalitativních dat a informací o jeho mediačním úsilí v Severním Irsku. Přímý náhled poskytují také další práce aktérů jednání a reportérů, kteří mírový proces detailně

sledovali. K tomuto typu prací patří kniha Jonathana Powella *Great Hatred, Little Room: Making Peace in Northern Ireland*. Powell působil jako poradce ministerského předsedy Tonyho Blaira a také vrchní britský vyjednávač v severoirském mírovém procesu. Obsáhlá monografie respektovaného irského žurnalisty Deaglána de Bréadúna *The Far Side of Revenge: Making Peace in Northern Ireland* patří k nejkompexnějším a nejzdařilejším pracím o severoirském mírovém procesu.

Další skupinou zdrojů kvalitativních i kvantitativních dat jsou primární dokumenty v originálním znění. Neocenitelná je zde internetová databáze CAIN² (*Conflict Archive on the Internet*) spravovaná University of Ulster. CAIN představuje nejobsáhlejší a nejkompexnější databázi informací a primárních dokumentů týkajících se severoirského konfliktu a mírového procesu. Primární dokumenty odkazované v části sledující vývoj zahraniční politiky USA vůči Severnímu Irsku (kapitola 2.3) pocházejí zpravidla z internetové databáze *The American Presidency Project*³, která obsahuje většinu veřejných dokumentů prezidentů USA.

Teoretická část práce vychází z řady předních teorií mezinárodní mediace publikovaných ve formě monografií, sborníků či článků v prestižních časopisech jako je *Journal of Conflict Resolution* či *Journal of Peace Research*. Čelní místo zde zaujímá dlouholetý výzkum výzkumu profesora Jacoba Bercovitcha (1946-2011) z novozélandské University of Canterbury, který v období posledních desetiletí patří k nejrespektovanějším vědcům v oblasti mezinárodní mediace. Řadu svých studií a teoretických poznatků publikoval Bercovitch ve spolupráci s celou řadou dalších uznávaných odborníků – např. Richardem Jacksonem, Allison Houston, či Scottem S. Gartnerem. Řada klasických prací na téma mediace konfliktů (ze 60. až 80. let 20. století) se takřka výhradně zaměřuje na mezistátní konflikty, od konce studené války však můžeme v souvislosti s ústupem mezistátních a nárůstem vnitrostátních konfliktů pozorovat také rostoucí počet prací zabývajících se právě mediačními procesy ve vnitrostátních (zpravidla etno-nacionalistických) konfliktech.

Druhou část teoretického ukotvení práce představuje teorie mediace v protrahovaných (*intractable*)⁴ konfliktech. Zde práce vychází především ze

² <http://cain.ulst.ac.uk/>

³ <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/>

⁴ *Intractable conflicts* v angličtině označuje konflikty nesnadno řešitelné či zdánlivě neřešitelné, komplexní a často dlouhotrvající. Synonymem pro *intractable conflicts* jsou u některých autorů *protracted conflicts* (protrahované konflikty). Tento termín zavedl americký politolog Edward Azar. Vzhledem k neexistenci českého ekvivalentu *intractable* v českých sociálních vědách (pojem „intraktabilní“ používá pouze lékařská věda), bude pro tento typ konfliktů v práci zaměnitelně používán termín „protrahované“ či „intraktabilní“ (v uvozovkách).

stěžejního díla autorské trojice Crocker, Hampson, Aall *Taming Intractable Conflicts: Mediation in the Hardest Cases* z roku 2004, které na základě faktů, zkušeností a analýzy konkrétních konfliktů prezentuje excelentně strukturovaný přehled praktických mediačních strategií pro nejobtížněji řešitelné konflikty. Druhým významným dílem Crockera et al. citovaným v této dizertační práci je pak sborník *Herding Cats: Multiparty Mediation in a Complex World* zaměřený na mediaci více aktérů. Dva příspěvky v tomto sborníku se přímo týkají Severního Irska. Jejich autory jsou Paul Arthur – profesor mírových studií a jeden z facilitátorů severoirského mírového procesu – a John de Chastelain – bývalý kanadský generál, předseda mezinárodní odzbrojovací komise v Severním Irsku a jeden ze severoirských mediátorů. Jejich pohledy zevnitř procesu jsou neocenitelným zdrojem informací. Oproti akademickým teoretickým pracím J. Bercovitcha et. al je přístup Crockera et al. obecně praktičtější zaměřený.

U jednotlivých kontextuálních proměnných a procesní proměnné práce vychází specificky z teorií předních expertů na jednotlivé součásti mediace. V oblasti načasování mediace je nepochybně neuznávanější autoritou William Zartman ze John Hopkin's University. Druhým citovaným odborníkem je pak autor *readiness theory* a absolvent Yale University Dean Pruitt. Podkapitole 1.5.3 věnovaná otázce neutrality vychází především z teorie profesora Isaka Svenssona z Uppsala Universitet. Základní typologie mediačních strategií pak čerpá z prací J. Bercovitcha.

Druhá (praktická) část práce reflektuje přední monografie, články a sborníky zaměřující se na průběh, aktéry, dynamiku a další faktory severoirského konfliktu a mírového procesu. Mezi respektované odborníky na severoirský konflikt patří profesor John Coakley z University College Dublin – přední expert na irskou politiku obecně; profesor Feargal Cochrane z University of Kent; v roce 2012 zesnulý profesor John Darby, který působil na Krocově institutu mezinárodních mírových studií při University of Notre Dame a jehož poznatků v praxi využívá řada mediátorů; doktor Paul Dixon z Kingston University London; profesori Adrian Guelke a Pete Shirlow z Queen's University v Belfastu; profesorka Jennifer Todd z UCD a řada dalších. Mnozí další v práci citovaní výzkumníci se pak zaměřují na konkrétní tematické podoblasti. Např. Steve Bruce se specificky zabývá rolí (především protestantského) náboženství v severoirské politice; Kirk Simpson studuje roli narativů a kolektivní paměti v severoirské postkonfliktní situaci; Bill Rolston se zaměřuje na roli vizuálních prvků v severoirském konfliktu – především nástěnných politických maleb. Jedním

z nejznámějších autorů píšících o historii Irské republikánské armády a irské historii obecně je irský spisovatel a novinář Tim Pat Coogan. Jeho práce jsou však často terčem kritiky pro přílišnou nacionalistickou perspektivu a kontroverzní názorově zabarvené pasáže bez relevantních odkazů.

Část 2.3 zabývající se kontextem mediátoru čerpá především z prací autorů zabývajících se specificky vztahy mezi (Severním) Irskem a Spojenými státy. Mezi ně patří především Joseph E. Thompson, jehož monografie *American Policy and Northern Ireland: A Saga of Peacebuilding* je dosud nejkomplexnějším a nejdetailnějším přehledem vývoje severoirské otázky v USA. Dalším významným příspěvkem je monografie Timothyho J. Lynche *Turf War: The Clinton Administration and Northern Ireland*, která na základě rozhovorů s hlavními aktéry detailně a v širším mezinárodním kontextu analyzuje příčiny amerického angažmá v Severním Irsku v 90. letech 20. století. Zajímavým pokusem o narušení dominantního „pan-nacionalistického“ narativu vysvětlujícího úspěchy Clintonovy proaktivní politiky vůči Severnímu Irsku je vůči Clintonově roli poměrně kritický článek Paula Dixona „*Rosy Catholics*“ and „*Dour Prods*“: *President Clinton and the Northern Ireland Peace Process*. Problematice vztahů USA a Severního Irsku věnoval část svého výzkumu i John Dumbrell, který se (možná až příliš obšírně) zaměřuje na zahraniční politiku USA. K jeho relevantním pracím patří např. článek *The United States and the Northern Irish Conflict 1969-94: from indifference to intervention*. Rolí Spojených států v Severním Irsku se zabývá i zmíněný Feargal Cochrane, který v článku *Irish-America, the End of IRA's Armed Struggle and the Utility of „Soft Power“* přehledně analyzuje příspěvek USA k severoirskému mírovému procesu v kontextu konceptu „soft power“.

V českém prostředí je severoirský konflikt poměrně málo zpracovaným tématem. Tato dizertační práce proto v rámci české politologie a příbuzných disciplín představuje originální příspěvek a klade si za cíl tuto mezeru ve výzkumu zaplnit. Jedinou a poměrně stručnou monografií, která o severoirském konfliktu obecně doposud v českém prostředí vyšla, je přehledová práce historika Jana Franka *Konflikt v Severním Irsku* z roku 2006. V oblasti odborných článků lze zmínit ojedinělé příspěvky, např. články Jana Karlase *Role USA v ulsterském mírovém procesu* z roku 2000 a Petera Voštinára *Írska republikánska armáda – Severné Írsko* z roku 2002 publikované v časopise *Mezinárodní politika* či článek autora této disertační práce *Dlouhý Velký pátek: konsocialismus a mírový proces v Severním Irsku, 1973-1998*

publikovaný v časopise *Mezinárodní vztahy* v roce 2005. Rovněž problematika mezinárodní mediace je v českém prostředí téměř nepokrytá.

Geograficky je práce vymezena regionem Severního Irsku tvořeným šesti z devíti hrabství historické irské provincie Ulster. Severní Irsko je z větší části obýváno unionistickou (protestantskou) komunitou, která však v rámci irského ostrova tvoří menšinu. Severoirští nacionalisté (katolíci) jsou oproti tomu menšinou v Severním Irsku, v rámci irského ostrova ovšem tvoří většinu. Terminologicky práce operuje s pojmy katolíci/nacionalisté/republikáni a protestanti/unionisté/loajalisté, přičemž náboženské rozdělení severoirských komunit na katolíky a protestanty často pro zjednodušení používá i odborná literatura. Nacionalisté (potomci původního irského obyvatelstva) a unionisté (potomci skotských a anglických kolonistů) jsou pak přesnější termíny používané pro dvě komunity z hlediska jejich politických požadavků. Republikáni a loajalisté jsou značení pro nejextrémnější proudy obou komunit často reprezentované polovojenskými (teroristickými) skupinami a radikálními politiky. Charakter konfliktu mezi oběma komunitami (známého též pod poněkud eufemistickým označením *The Troubles*) je pak možné popsat jako internacionalizovaný identitární etno-nacionalistický konflikt s řadou dílčích dimenzí (např. etno-religiózní).

Sledovaným časovým rozmezím je především období let 1996-1998, kdy (s přestávkami) probíhala hlavní část všestranných mírových jednání mediováných Georgem Mitchellem. Kontextuální část práce ovšem při vysvětlování okolností vzniku konfliktu sleduje hlubší historii konfliktu až po jeho kořeny na počátku 17. století. Esenciální pro pochopení kontextu konfliktu je přitom role do současnosti oběma komunitami připomínaných klíčových historických událostí.

S ohledem na důležitost mezinárodní mediace, která je globálně vůbec nejpoužívanější formou nenásilné intervence třetí strany v konfliktech, má práce důležitý praktický přesah. Detailní studium jednotlivých případů mediace i komparativní a kvantitativní analýzy více případů jsou důležitým příspěvkem k diskusím o efektivitě mezinárodní mediace a jednotlivých mediačních technik, strategií a faktorů ovlivňujících úspěšnost mediace. Určitým limitem práce může být nedostupnost přímých záznamů ze severoirských mírových jednání, jež probíhala tajně a až na závěrečný podpis dohody bez účasti médií. Podobný problém se ovšem týká mnoha dalších případů mediace konfliktů a lze jej překonat dostatkem jiných zdrojů informací, jako jsou především rozhovory s přímými účastníky či memoáry mediátorů.

Z hlediska členění a struktury první část této disertace představuje teoreticko-metodologický rámec práce. Teoretická část práce definuje mezinárodní mediaci a její dosavadní výzkum a následně nastiňuje široce využívaný kontingenční přístup, který je základním analytickým rámcem práce. Další část teoretického ukotvení představuje teorii mediace v protražovaných konfliktech autorů Chestera A. Crockera, Fena Oslera Hampsona a Pamelý Aall. Zatímco práce J. Bercovitche a jeho spolupracovníků vycházejí převážně z kvantitativních výzkumů množství případů usilujících o ověřování hypotéz a tvorbu obecnějších teorií mediace, teorie Crockera et al. představuje spíše souhrn praktických rad pro úspěšnou mediaci v protražovaných konfliktech. Vychází přitom také z praktických zkušeností autorů s mezinárodní mediací a řady konkrétních příkladů. Součástí kapitoly jsou rovněž autory navržené konkrétní mediační strategie.

Kapitola 1.5 se zaměřuje na základní kontextuální proměnné kontingenčního přístupu. Poukazuje na význam identity a vlastností mediátora se zvláštním důrazem na otázky neutrality a nestrannosti mediace, o níž se v odborné literatuře vedou spory. Druhou součástí kontextuálních proměnných je následně otázka načasování mediační intervence, kde opět neexistuje jednoznačná shoda. Následující kapitola 1.6 představuje zásadní procesní proměnnou celé analýzy a tou jsou mediační strategie a mediační chování. Praxe a proces mediace je totiž „do značné míry záležitostí mediátorovy volby strategického jednání“ (Bercovitch, Lee 2003: 3). Analytický rámec a teoretické postuláty první části práce jsou pak využívány k vysvětlení úspěchu mediace v Severním Irsku v části druhé a třetí.

První kapitola druhé části zaměřené na kontextuální proměnné představuje kontext konfliktu, který jde dle rámce kontingenčního přístupu nezbytnou součástí pochopení podoby mediačního procesu, který musí reflektovat kontextuální specifika daného konfliktu. Neomezuje se však pouze na výčet historických událostí, ale představuje i jednotlivé narativy, tedy (inter-) subjektivní interpretace konfliktu ze strany unionistů/loajalistů i nacionalistů/republikánů, které ve fundamentálně identitárním konfliktu založeném do značné míry na vnímání křivd a vzájemném obviňování, sehrávají důležitější roli než historická fakta.

Druhá kapitola druhé části představuje jednotlivé aktéry konfliktu se zaměřením na hlavní politické strany, jež se účastnily alespoň části mírových jednání a také hlavní polovojenské skupiny, jejichž aktivita konflikt akcelerovala. Třetí kapitola druhé části se v rámci kontingenčního rámce zaměřuje na kontext mediátora. Sleduje vývoj zahraniční politiky USA vůči regionu Severního Irsku od počátku *Troubles* po období

vlády prezidenta Billa Clintona v 90. letech, které představuje kulminaci angažovanosti Spojených států v severoirských záležitostech. Kapitola pokrývá zásadní trendy a změny dynamiky v americkém přístupu až po okamžik jmenování George Mitchella mediátorem. Čtvrtá kapitola druhé části analyzuje proměnnou načasování a motivace stran konflikt nenásilně transformovat na základě teorií představených v teoreticko-metodologické části. Zaměřuje se na základní otázku, zda v 90. letech 20. století nastal v Severním Irsku „zralý moment“ pro řešení konfliktu a zda tedy byla mediační intervence správně načasovaná. Právě adekvátní načasování je totiž jednou z nezávislých kontextuálních proměnných ovlivňujících závislou proměnnou této práce, jíž je úspěch mediace G. Mitchella v severoirských mírových jednáních. Konečně pátá kapitola druhé části analyzuje význam, jíž hrála objektivní i subjektivní neutralita a nestrannost G. Mitchella jakožto další z nezávislých kontextuálních proměnných ovlivňujících úspěch mediace.

Třetí část se pak zaměřuje na zcela klíčovou procesní nezávislou proměnnou, kterou je volba mediačních strategií a mediačního jednání. Sleduje vývoj mírových jednání hlavních severoirských politických stran a volbu mediačních strategií G. Mitchellem. Ověřuje, zda Mitchell využil v průběhu jednání pouze jeden typ strategie či volbu strategií přizpůsoboval dynamice procesu. Pro větší přehlednost a ilustrativnost dynamiky je třetí část rozdělena do dílčích podkapitol dle jednotlivých ucelených fází vleklých mírových jednání probíhajících v letech 1996-1998. Závěr práce shrnuje poznatky získané v jednotlivých částech a nastiňuje komplexní obraz determinant úspěchu mediace G. Mitchella v severoirských mírových jednáních.

Základními výzkumnými otázkami, jež si tato práce klade, jsou:

Jaké faktory přispěly k úspěšnému procesu mediace George Mitchella v severoirském mírovém procesu? Do jaké míry odpovídá mediační realita v severoirském případě dosavadním teoretickým předpokladům? Mohou „lekce“ ze severoirského případu obohatit teorii a praxi mezinárodní mediace? Pokud ano, jak?

Jednotlivé dílčí (pod)kapitoly si pak kladou dílčí a pomocné výzkumné otázky, které pomohou dosáhnout dílčích závěrů. Hypotézy vycházející z renomovaných teorií mediace testované v jednotlivých částech práce jsou představeny v první – teoretické části práce.

1. Teoreticko-metodologická část: Mezinárodní mediace a kontingenční přístup

V obecné rovině je mediace formou intervence třetí strany do procesu řešení konfliktu s cílem napomoci tento konflikt vyřešit, nebo alespoň zmírnit jeho dynamiku. Tato forma intervence je využívána již od starověku, jak dokládají příběhy o biblickém králi Šalamounovi či starořecké eposy. S procesem mediace se setkáváme na mnoha úrovních, od mediace rodinných sporů až po mediaci mezinárodních či vnitrostátních konfliktů. Hovoříme-li o mezinárodní mediaci, pak se zpravidla jedná o proces nevojenské intervence třetí strany do procesu řešení mezinárodního konfliktu, jehož cílem je především usnadnit jednání znepřátelených stran a pomoci jim nalézt kompromisní řešení. Od konce studené války však jsou stále častější případy, kdy zahraniční mediátor vstupuje do vnitrostátního konfliktu mezi dvěma etnickými (či etnonacionalistickými) skupinami, jako je právě případ Severního Irsku.

Akademický výzkum mezinárodní mediace má své počátky v 60. letech 20. století, ovšem až změny v povaze konfliktů a celého mezinárodního systému po konci studené války přinesly do výzkumu mediace novou dynamiku. Mediace se stala jedním z nejdůležitějších nástrojů managementu konfliktů.

1.1 Význam mezinárodní mediace

Mediace je jedním z nejstarších a nejvyužívanějších způsobů řešení konfliktů na všech úrovních sociálních interakcí. V nejobecnějším smyslu se jedná o nenásilnou intervenci třetí strany a asistenci prostředníka při hledání řešení určitého sporu, ať už se jedná o rodinné spory, obchodní jednání či mezinárodní konflikt. Mediátor zpravidla vstupuje do procesu v momentě, kdy samotné strany sporu nejsou schopny nebo z nějakého důvodu nemohou nalézt uspokojivé řešení daného konfliktu.

V mezinárodních vztazích má mediace v mezistátních i vnitrostátních konfliktech bohatou historii. Anarchická povaha mezinárodního systému, obtížná vynutitelnost mezinárodního práva či nárůst počtu etnických konfliktů způsobují, že se mediace stává jedním z nejvyužívanějších nástrojů řešení konfliktů a nejčastější formou intervence třetí strany v konfliktech. Mediace může řešit konflikty, snižovat míru

nepřátelství a obecně umožňuje lidem, organizacím a státům (národům) nenásilně a někdy i konstruktivně konfrontovat své rozdíly (Bercovitch 2002: 3).

Stejně jako je odlišná povaha konfliktů, je různorodý také charakter mezinárodní mediace, která nabývá mnoha podob a zahrnuje značné množství aktérů. Do procesu mediace vstupují jednotlivci, skupiny, státy či globální a regionální vládní a nevládní organizace. Systematické empirické studie ukazují, že mediace je využívána v přibližně 70 procentech všech konfliktů a dosahuje určitého úspěchu ve 34 procentech případů (Bercovitch, Gartner 2009b: 19).

Změny v mezinárodních vztazích po konci studené války, především nárůst počtu vnitrostátních, etno-nacionalistických, etno-religiózních či teritoriálních konfliktů, jejich transnacionální proliferační a rostoucí nestabilita v mnoha částech světa způsobují, že se mezinárodní mediace stává ještě využívanějším nástrojem, než tomu bylo v minulosti. I přes relativní úbytek mezistátních válek, je tak nový mezinárodní systém stejně náchylný ke konfliktům, podle některých ještě náchylnější, než jakýkoliv z předchozích systémů. (Bercovitch 1996a: 1). Internacionalizované etnické konflikty jsou obecně považovány za nejkompexnější a nejobtížněji řešitelné, přesto lze využitím patřičné formy managementu konfliktů jejich dynamiku deescalovat. Řada empirických studií J. Bercovitche a dalších přitom naznačuje, že jednou z nejvhodnějších metod je právě mediace (Bercovitch, DeRouen 2004: 166). Mediace je ze všech možných nástrojů, které máme k dispozici pro řešení komplexních, komplikovaných a asymetrických konfliktů dvacátého prvního století asi nejefektivnější technikou. (Bercovitch, Jackson 2009: 32).

Řada studií v oblasti mezinárodní mediace přejímá následující obecnou charakteristiku od J. Bercovitche:

1. Mediace je rozšířením a pokračováním vlastních pokusů stran konfliktu tento konflikt řešit.
2. Mediace zahrnuje intervenci jednotlivce skupiny či organizace do sporu mezi dvěma či více aktéry.
3. Mediace je nedonucovací, nenásilná a v zásadě nezávazná forma intervence.
4. Mediace proměňuje dyadický vztah na triadickou interakci. Zvýšením počtu aktérů ze dvou na tři, mediace způsobuje významné strukturální změny a vytváří nový prostor pro dosažení dohody.
5. Mediátor vstupuje do konfliktu proto, aby jej nějakým způsobem postihl, změnil, vyřešil, modifikoval či ovlivnil.

6. Mediátoři s sebou přinášejí, ať už vědomě či ne, ideje, znalosti, zdroje a zájmy – své vlastní nebo skupiny, již reprezentují. Mediátoři jsou často významní aktéři se svými vlastními předpoklady a agendou pro daný spor. Mediátoři mohou být často jako zainteresované, tak zúčastněné strany.

7. Mediace je formou intervence založenou na dobrovolnosti. To znamená, že strany konfliktu si udržují kontrolu nad výsledkem sporu (ne-li nad celým procesem) a stejně tak mají svobodnou volbu, zda mediaci či mediátorovy návrhy přijmou či odmítnou.

8. Mediace funguje pouze na *ad hoc* základě. (Bercovitch 2002: 5, 2007:168-169, 2011: 69-70; Bercovitch, Jackson 2009: 34-35)

Internacionalizace konfliktů v důsledku globalizace vede k rostoucímu počtu zapojení celé řady externích aktérů a intervencí třetích stran vč. mediace. Intervence obecně mají tendenci občasně války spíše prodlužovat, ale jsou také důležitým katalyzátorem *peacemakingu* (Ramsbotham et al. 2008: 168). Do procesu řešení konfliktů mohou zasahovat různé typy vnějších aktérů – mezinárodní vládní i nevládní organizace, státy, nevládní organizace i jednotlivci, kteří se soustředí na různé skupiny (elity, stranické lídry, obyvatele) a jejich působení se liší formou, trváním a účelem – např. track I, II a III diplomacie, multitrack diplomacie, široké spektrum „soft“ a „hard“ intervencí – od zprostředkovatelských služeb přes usmíření, mediaci, peacekeeping až po silové vynucování míru. Třetí strany obvykle pomáhají soupeřícím stranám navázat kontakt, získat důvěru, nastavit agendu, vyjasnit témata či zformulovat dohody. Mediace v tomto kontextu často „sehrává důležitou roli otevření nového politického prostoru“ (Ramsbotham et al. 2008: 168). Velmi důležitým prvkem úspěšného procesu transformace konfliktu s pomocí mediace je neutuchající úsilí a trpělivost aktérů. „Má-li se proces (transformace konfliktu) posouvat kupředu, je nutné, aby strany konfliktu i třetí strany našly přijatelný vzorec jednání, politici se zavázaly k procesu mírového řešení, vypořádaly se s narušiteli, kteří proces blokují a po každém neúspěchu se vrátili k nové mediaci či jednáním“ (Ramsbotham et al. 2008: 171).

1.1.1 Definice

V průběhu několika desetiletí výzkumu mezinárodní mediace se objevila celá řada definic, které jsou stejně různorodé jako mezinárodní mediace samotná. Uspokojivá definice by měla postihnout široké a komplexní vlastnosti procesu a být

v jednotlivých studiích aplikovatelná na širokou škálu mezinárodních krizí, sporů, válek a konfliktů (Bercovitch, Gartner 2009a: 5). Přesto lze nalézt řadu styčných bodů a společných charakteristik. Mediace se od jiných akomodačních strategií řešení konfliktů především svým nezávazným charakterem (oproti např. mezinárodní arbitráži) a doplněním mediátora jako třetí strany konfliktu do dyadické struktury soupeřících stran, čímž vzniká struktura triadická (Bercovitch, Jackson 2009: 33). Jedna skupina definic zdůrazňuje odlišnost mediace od dalších nenásilných prostředků řešení konfliktů, jiná zase nutné atributy mediátora (např. jeho nestrannost a neutralitu).

Mezi skupinou definic orientovaných na výsledky je možné uvést dnes již klasickou obecnou definici profesora institucionálního a mezinárodního vládnutí především v environmentální oblasti Orana Younga: „Jakákoliv akce podniknutá aktérem, který není přímou součástí krize, jejímž cílem je redukovat či odstranit jeden či více problémů vyjednávacího vztahu a tím usnadnit ukončení krize samotné.“ (Young 1967: 34)

Velké množství studií vychází z Bercovitchovy definice, který definuje mezinárodní mediaci jako „proces managementu konfliktů, kdy strany sporu usilují o asistenci, či přijmou nabídku pomoci jednotlivce, skupiny, státu či organizace za účelem vyřešení konfliktu či vzájemných rozdílů, aniž by došlo k užití fyzického násilí či porušení práva“ (Bercovitch et al. 1991:8).

1.2 Motivy pro mediaci

Jednou z prvních otázek, již je potřeba zodpovědět v případě, že se určitý aktér rozhodne vstoupit do procesu mediace, je, jakou má pro to motivaci. Mediace je proces časově náročný a potenciál úspěchu je vždy určitým způsobem omezený. Jednání mohou vždy skončit neúspěchem. Každý mediátor do procesu řešení konfliktu přináší své vlastní zájmy, svůj vlastní pohled na problematiku a své vlastní zdroje. Stejně tak se každý mediátor může rozhodnout, do jaké míry bude do procesu řešení konfliktu vstupovat a jaké strategie zvolí. Může zaujmout pasivní pozorovatelský přístup, usnadňovat proces jednání či se do něj velmi aktivně zapojovat. Forma a charakter mezinárodní mediace v daném konfliktu je vždy ovlivněna jak kontextem mezinárodního systému, tak konfliktu samotného, problémy a tématy, jichž se konflikt

dotýká, stranami konfliktu a identitou mediátora (Bercovitch, Jackson 2001, 2009: 35). Všechny tyto faktory se přitom vzájemně ovlivňují.

Mediace je jako forma managementu konfliktů pro určité typy konfliktů vhodnější více a pro některé méně. Jako vhodný nástroj se ukazuje zejména v případech, kdy se jedná (1) o konflikty dlouhé, protražované a komplexní; (2) vlastní pokusy soupeřících stran o řešení konfliktu se dostaly do slepé uličky; (3) žádná ze stran není ochotna přihlížet dalším ztrátám na životech a eskalaci konfliktu; a (4) strany jsou připraveny spolupracovat a pokusit se prolomit patovou situaci. (Bercovitch, 1984; Bercovitch, Jackson 2009: 32). I v případě, že jsou tyto podmínky naplněny, stále zůstává zásadní otázka, z jakých důvodů jsou strany konfliktu ochotny akceptovat vstup třetí strany do procesu řešení konfliktu a stejně tak, co motivuje třetí stranu (mediátora), aby se do procesu zapojil.

1.2.1 Motivace mediátora

Různé typy mediátorů mají různou motivaci pro vstup do procesu řešení konfliktu. V případě, že je mediátorem neoficiální jednotlivec, může být motivací snaha (a) napomoci změnit průběh dlouhodobého či eskalujícího konfliktu; (b) získat přístup k hlavním politickým představitelům a otevřít komunikační kanály; (c) uvést do praxe představy o managementu konfliktů; a (d) šířit vlastní ideje a tím posílit svou osobní pozici a profesionální status. (Bercovitch 2007: 173)

Jiné motivační faktory se objevují v častějším případě, že je mediátorem oficiální představitel vlády či organizace. Zde dochází k mediační intervenci v případech, že takoví mediátoři (1) mají jasný mandát intervenovat ve sporech; (2) mohou chtít řešit konflikt, jehož pokračování by mohlo nepříznivě ovlivnit vlastní politické zájmy země, již reprezentují; (3) mohou být o mediaci přímo požádáni jednou nebo oběma stranami konfliktu; (4) mohou chtít zachovat strukturu, jíž jsou součástí (např. mediace USA ve sporech mezi Řeckem a Tureckem - dvěma členskými státy NATO); nebo (5) mohou mediaci spatřovat jako způsob rozšíření anebo zvýšení svého vlastního vlivu tím, že se pro strany konfliktu stanou nepostradatelnými či získají jejich vděk (a pravděpodobně i politickou přízeň) jednoho či obou protagonistů (např. dlouhodobé snahy USA o mediaci arabsko-izraelského konfliktu). (Bercovitch 2011: 74).

V každém případě má mediátor, který je vždy politickým aktérem, na vyřešení konfliktu nějaký (politický) zájem. Pro mnohé aktéry je mediace politickým nástrojem, s jehož pomocí mohou prosazovat své určité zájmy, aniž by narazili na přílišnou opozici. Tyto zájmy pak spolu se zdroji, které má intervenující stát k dispozici, působí na motivaci a schopnost intervenovat v lokálních konfliktech a ovlivnit jejich průběh (Touval 1992: 232). Mediace není proces, který by zpravidla probíhal z ryzího altruismu, i když Svensson (2009) poukazuje i na tyto případy. Jeho studie zaměřená na výzkum vztahu mezi neutralitou/zaujatostí mediátora a obsahem a trvanlivostí dosažené mírové dohody v občanských válkách poukazuje také na odlišné motivace neutrálních a zaujatých mediátorů. Neutrální mediátoři, kteří nejsou zaujati vůči žádné ze stran konfliktu, se v procesu mediace angažují, protože je v jejich zájmu občanskou válku ukončit. Ať už z altruistických důvodů či z důvodu určitých politických zájmů v oblasti vlastní reputace. Proti tomu zaujatí mediátoři mají pro vstup do procesu řešení konfliktu své jasně identifikovatelné motivy, které spočívají v ochraně zájmů svých *protégés* (Svensson 2009: 448).

1.2.2 Motivace stran konfliktu

V případě, že motivací na straně mediátora je obvykle určitý politický zájem, co motivuje samotné strany konfliktu, aby nabídku mediace přijaly? Důvody mohou být různé: (1) mediace jim může pomoci snížit rizika eskalujícího konfliktu a posunout je blíže jeho řešení; (2) obě strany mohou přijmout nabídku mediace s očekáváním, že mediátor bude jejich věci více nakloněný než soupeřící strana; (3) obě strany mohou mediaci spatřovat jako veřejné vyjádření jejich oddanosti mezinárodním normám mírového managementu konfliktů; (4) mohou chtít přijmout vnějšího aktéra, aby na něj mohly svalit podstatnou část viny v případě, že jednání selžou; (5) mohou o mediaci usilovat, protože mediátor může sloužit jako dohlížitel, ověřovatel a garant jakékoliv potenciální dohody. (Touval, Zartman 2001: 432). Nejdůležitější je, aby zahájení procesu mediace akceptoval nejen mediátor, ale také aktéři konfliktu. Mediace je otázkou akceptace na dvou úrovních – na straně „dodavatele“ (potenciální mediátor) a straně „příjemce“ (strany konfliktu) (Svensson 2009: 447).

1.3 Kontingenční přístup k analýze mezinárodní mediace

Kontingenční přístup k intervencím třetí strany vychází ze sociálně-psychologických teorií a je založen na předpokladu, že každý sociální konflikt zahrnuje dynamický proces, v němž v průběhu času interagují objektivní a subjektivní prvky s tím, jak dynamika konfliktu eskaluje a deeskaluje. (Keashly, Fisher 1996: 240). Pro zvolení vhodného typu intervence a mediační strategie pro každou z fází konfliktu je klíčové na daný konflikt pohlížet komplexně a zaměřit se jak na objektivní, tak na subjektivní elementy. Tento flexibilní přístup umožňuje mediátorům volit a uplatňovat širokou škálu strategií, které odpovídají kontextu a dynamice konfliktu, namísto snahy univerzálně uplatňovat jedinou strategii na všechny součásti určitého konfliktu.

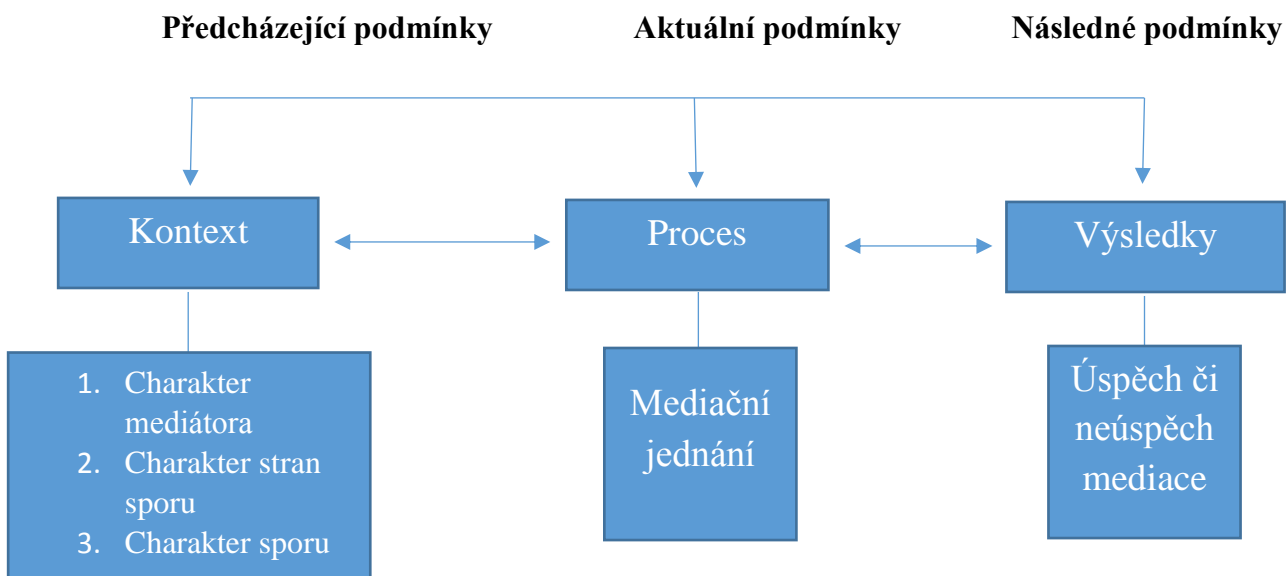
Abychom pochopili způsob, jakým mediace nejlépe využít, respektive jakých strategií a modelů jednání by mediátoři měli využít v kontextu specifického konfliktu, musíme porozumět charakteru stran sporu a dynamice jejich vzájemného konfliktu (Bercovitch, Houston 2000: 170). K tomu je vhodným analytickým nástrojem právě multidimenzionální kontingenční přístup, který poskytuje dynamický rámec interaktivního a recipročního chování a užitečný nástroj pro hodnocení vhodnosti využití různých mediačních strategií.

Z hlediska možnosti generovat všeobecné teorie a univerzálně funkční strategie pro úspěšnou mediaci se vědci rozcházejí. Obecně můžeme identifikovat tři různé přístupy. První z nich (např. Meyer 1960) zdůrazňuje jedinečnost každého procesu a tedy nemožnost generovat všeobecně platné teorie. Druhý přístup (např. Mitchell 1981) klade důraz na normativní a preskriptivní studie obsahující soubory doporučení pro úspěšný výsledek. Jak však poznamenává Bercovitch, tyto přístupy obvykle postrádají pro svá doporučení dostatek podpůrných (empirických) důkazů a vycházejí z klamného přesvědčení, že všechny spory lze ve všech kontextech úspěšně řešit s pomocí mediace (Bercovitch 1996b: 14). Nejpřínosnějším a pro tuto práci nejrelevantnějším je pak třetí – kontingenční – přístup, který stojí někde mezi dvěma předchozími přístupy.

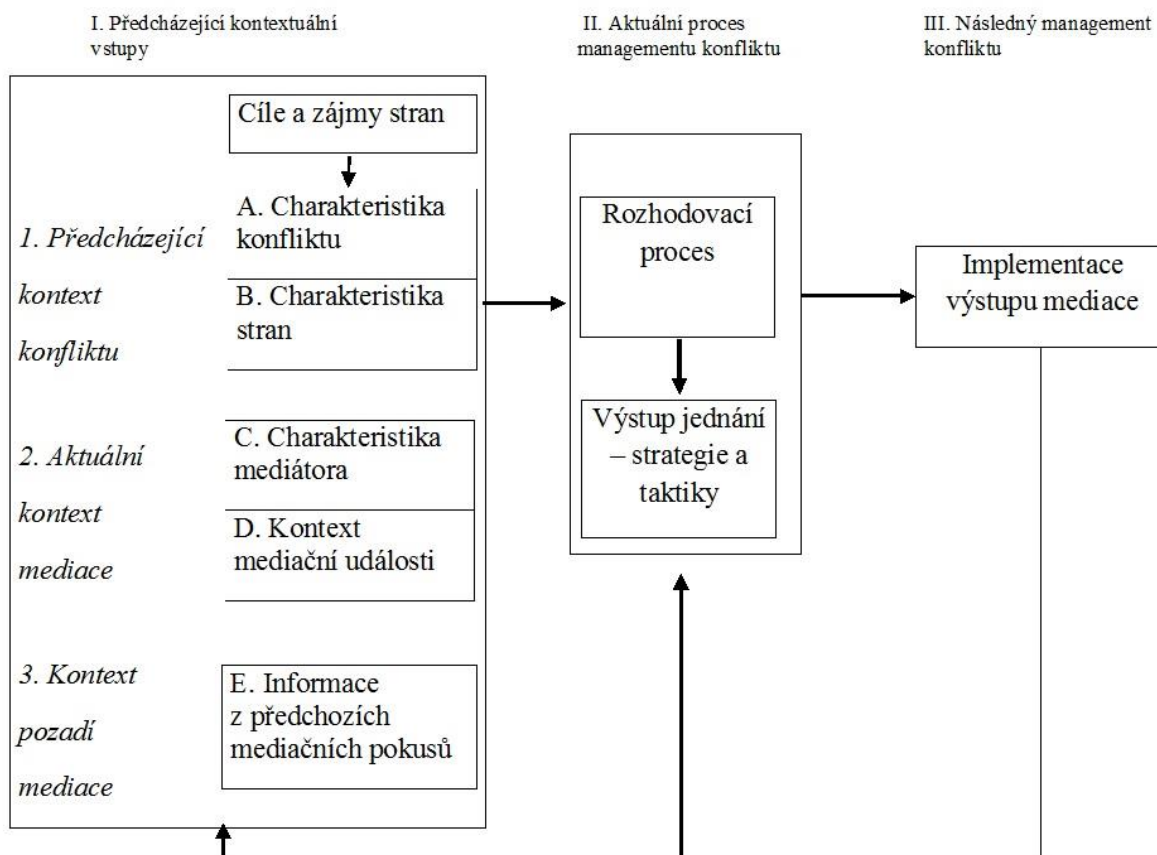
Přestože kontingenční přístup uznává, že každý proces je jedinečný z hlediska kontextu a charakteru konfliktu, jeho aktérů a také mediátora, umožňuje nejen detailně studovat jednotlivé případy, ale na základě empirické analýzy i větší množství případů a generovat a testovat obecnější hypotézy. Jedná se tedy o poměrně univerzální analytický nástroj vhodný jak pro detailní jednopřípadové studie, jakou je i tato práce,

tak pro velké množství případů generujících hypotézy pro další výzkum. Pomocí kontingenčního přístupu pak lze analyzovat a hodnotit dopad různých typů mediace a mediačních strategií v různých kontextech. Výsledek mediačního úsilí je zde chápán jako závislý na charakteru sporu, jeho aktérů a vhodné volbě mediačního jednání (strategie). Aby přitom byla mediace úspěšná, musí být adaptivní a responsivní, mediační strategie se tedy musí přizpůsobit danému kontextu sporu a jeho aktérů. Výsledky mediace (ať už úspěšné či neúspěšné) jsou pak logicky spatřovány jako výsledek interakce kontextuálních (charakter konfliktu) a procesních (způsob jednání) proměnných (Bercovitch 1996b: 15). Kontingenční přístup nám umožňuje zodpovědět dvě zásadní otázky studia mezinárodní mediace: kdy mediaci zahájit a zda bude mediace úspěšná (Bercovitch, Jackson 2009: 36).

Graf č. 1. *Kontingenční přístup k analýze mezinárodní mediace – základní model* (podle Bercovitch, Jackson 2009: 37; upraveno autorem)

Graf č. 2. *Kontingenční model mediačního jednání – rozšířený model* (podle Bercovitch, Houston 2000: 173; upraveno autorem)

Typy intervencí

Intervence třetích stran ve vnitrostátních a mezistátních konfliktech mohou mít řadu podob a neexistuje jejich jednotná klasifikace. Keashly a Fisher dělí intervence třetí strany v konfliktech na šest typů: conciliace (*conciliation*), konzultace (*consultation*) čistá mediace (*pure mediation*), silová mediace (*power mediation*), arbitráž (*arbitration*) a peacekeeping (Keashly, Fisher 1996: 241). V procesu conciliace nenabízí třetí strana alternativy řešení daného sporu, je pro strany konfliktu pouze jakýmsi neformálním komunikačním kanálem. Třetí strana (zpravidla zkušený tým) v procesu konzultace oproti tomu nabízí kreativní řešení problémů na základě komunikace a sociálně-vědního analytického pochopení konfliktu.

Čistá mediace zahrnuje zapojení schopného a zkušeného prostředníka, který se snaží usnadnit proces vyjednávání sporu na základě souboru podstatných témat. Mediátor obvykle kombinuje individuální schůzky se zástupci všech stran konfliktu se společnými zasedáními a na základě vlastního úsudku, přesvědčování, informací a

návrhů alternativních řešení napomáhá stranám konfliktu nalézt akceptovatelnou dohodu.

Silová mediace zahrnuje kromě prvků čisté mediace také nátlak třetí strany v podobě odměn a pohrůzek (metoda „cukru a biče“). V takovém případě zůstává často třetí strana garantem uspořádání i po uzavření dohody. Arbitráž je legitimním, závazným a autoritativním rozsudkem pověřené třetí strany, kde existují postihy za nedodržení podmínek (v anarchickém mezinárodním systému však často obtížně vynutitelné). A konečně peacekeeping obsahuje vyslání vojenských jednotek (zpravidla v rámci operací OSN) do určité oblasti, kde mají dohlížet na dodržování příměří. Účelem peacekeepingu však není strany přimět k dohodě.

Model eskalace konfliktu

V rámci zvoleného kontingenčního přístupu je důležité mj. pochopit charakter konfliktu. Užitečným analytickým nástrojem je zde zaměření na jeho dynamiku na ose eskalace-deeskalace. To nám umožní identifikovat nejen vhodný moment pro intervenci třetí strany, ale rovněž vhodnou volbu jejího typu a strategií. Keashly a Fisher na základě syntézy starších prací a kombinace subjektivních i objektivních indikátorů eskalace představují vlastní čtyř-fázový model (Keashly, Fisher 1996: 243-4): 1) diskuze, 2) polarizace, 3) segregace, 4) destrukce. V průběhu jednotlivých fází dochází k významným změnám v charakteru komunikace stran konfliktu, jejich vnímání druhé strany a možných důsledků a upřednostňované strategie pro daný konflikt. Opačná logika postupu jednotlivých fází (4, 3, 2, 1) poté platí pro proces deeskalace konfliktu.

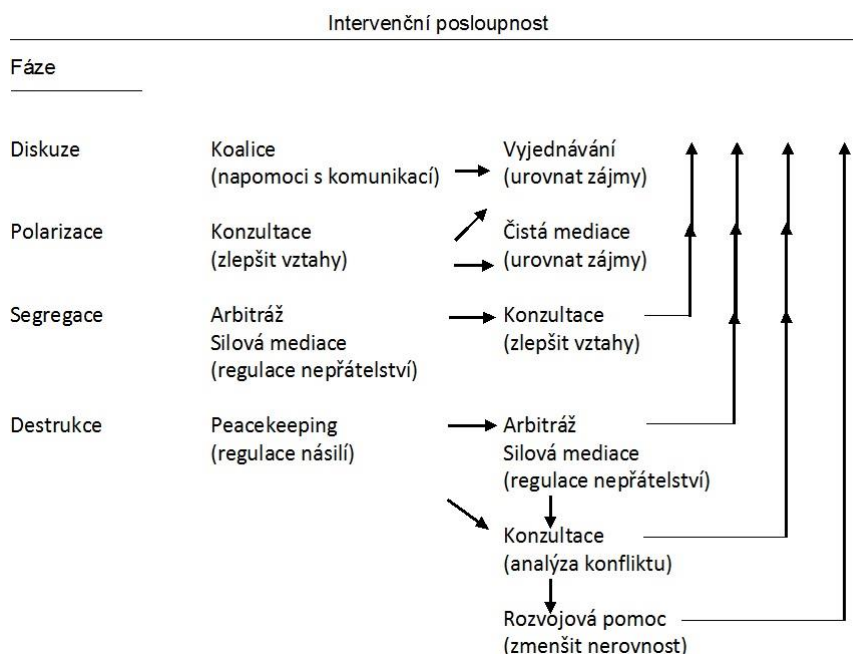
V průběhu eskalace konfliktu se vzájemná *interakce a komunikace* soupeřících stran přesouvá z diskuze (fáze 1) přes spolehnutí se na interpretaci (či dezinterpretaci) záměrů druhé strany (fáze 2) po výhrůžky (3) a v konečné fázi naprostou absencí přímé komunikace a násilné útoky (4). Z hlediska *vnímání* druhé strany dochází k proměně od relativně přesného a příznivého (1) přes rigidní a negativní stereotypy (2) a černobílé pohledy ve smyslu „dobro vs. zlo“ (3) až po naprosté odlidštění druhé strany (4). *Vztahy* mezi stranami konfliktu se pak vyvíjejí od důvěry, respektu a dodržování závazků (1) přes fázi určitých obtíží (2) až po nedůvěru a neúctu (3) a naprostou ztrátu naděje z hlediska možností zlepšení (4).

V oblasti *témat* pohánějících dynamiku konfliktu se důraz přesouvá ze skutečného zájmu a odpovídajících pozic (1) přes znepokojení nad vzájemnými

vztahy (2), po zásadní potřeby či hodnoty jako jsou identita a bezpečnost (3) a v konečné fázi otázky přežití jedné či obou stran konfliktu (4). V souladu s těmito změnami se proměňují také *očekávání výsledků*. A to v rozmezí od společných zisků obou stran (1) přes vzájemný kompromis (2) a moment, kdy jedna strana získává na úkor druhé (3), až po fázi, kdy ztrácí obě strany, přičemž se každá z nich snaží minimalizovat vlastní ztráty a současně maximalizovat ztráty druhé strany (4). A konečně podle momentálně očekávaných výsledků se v jednotlivých fázích proměňují také upřednostňované metody managementu konfliktů. Zde rozpětí sahá od společného rozhodování (1) přes vyjednávání (2), defenzivní soupeření (3) až po přímé pokusy o destrukci druhé strany (4).

Z uvedeného modelu, přestože Keashly a Fisher připouštějí jeho určité zjednodušení, vyplývá, že pro každou fázi eskalace konfliktu jsou vhodnější odlišné typy jeho managementu či intervenčních strategií (Keashly, Fisher 1996: 244). Vhodnost určitého typu intervence (managementu konfliktu) pro každou z fází přehledně ilustruje graf č. 3. Na základě tohoto předpokladu Bercovitch a Langley argumentují, že příčinou selhání některých intervencí lze hledat právě v nerespektování předpokladů modelu jednotlivých fází eskalace konfliktu (Bercovitch, Langley 1993; Fisher, Keashly 1991: 41).

Graf č. 3. *Kontingenční model intervencí třetí strany z hlediska modelu eskalace konfliktu* (podle Keashly, Fisher 1996: 245; upraveno autorem)

Podle uvedeného modelu je mediace, která je pro tuto práci stěžejní, nejvhodnějším nástrojem intervence v momentě, kdy „se vztahy mezi stranami výrazně zhoršily, zájmy se často mísí s potřebami a zdá se, že o nich není možné jednat a pozice stran se staly nesmiřitelnými skrze soustavu závazků z minulosti“ (Keashly, Fisher 1996: 247). Před samotným zahájením formálních jednání a procesu mediace už však může dojít k fázi konzultací, premediace či tzv. předjednání (*prenegotiation*). Předjednání můžeme definovat jako „proces, který začíná v okamžiku, kdy jedna či více stran konfliktu začnou jednání považovat za možnost a tento záměr pak komunikují dalším stranám“ (Keashly, Fisher 1996: 246). Tato fáze pak končí v okamžiku, kdy jedna ze stran přestane jednání považovat za reálnou možnost, anebo v okamžiku, kdy dojde k zahájení formálních jednání. Jedním z teoretickým předpokladů modelu je pak očekávání, že mediace bude mít mnohem větší naději na úspěch, pakliže strany konfliktu dobrovolně projdou touto předjednávací (či premediační) fází (Keashly, Fisher 1996: 247).

Úspěšný proces mediace by měl konflikt de-eskalovat zpět do fáze 1, kde jsou strany konfliktu schopny řešit budoucí spory vzájemnou bilaterální interakcí. Nacházeli se konflikt ve fázi 3 (defenzivní soupeření a vzájemné nepřátelství), je dle teoretického modelu vhodné využít nástroj arbitráže, anebo silové mediace. Silová mediace má podobu intervence třetí strany, která má moc přimět strany konfliktu k dohodě, ať už tím, že je přesvědčí o budoucích ztrátách či pozitivními pobídkami v podobě příslibu např. vojenské či rozvojové pomoci (blíže viz např. Fisher 1995; Touval, Zartman 1985).

1.4 Mediace v „intractabilních“ konfliktech (Crocker, Hampson, Aall)

Mnozí autoři po konci studené války hovoří o změně v povaze konfliktů a prudkém nárůstu „neřešitelných“ či protrahovaných vnitrostátních, etnických či občanských válek. Timothy D. Sisk (2009: 1) je charakterizuje jako „nevyhratelné“ (*unwinnable*) konflikty, které nelze vyřešit pouze vojenskými prostředky, jelikož různé rebelující frakce, ač formálně slabší, ovládají vzácné přírodní zdroje a/nebo mají schopnost propagovat extrémistické názory a mobilizovat k masovému terorismu. Chester A. Crocker, Fen Osler Hampson a Pamela Aall (2004: 7) označují tyto konflikty jako „intractabilní“ (*intractable*) - konflikty, jež jsou nepoddajné či obtížně řešitelné,

nikoliv však zcela neřešitelné. Edward Azar (1986: 28-29) používá termín „intractabilní“ jako synonymum pro protrahované (*protracted*) konflikty pro označení sociálních konfliktů, které stále probíhají a jsou zdánlivě neřešitelné. „Protrahované konflikty jsou nepřátelské interakce, které probíhají po dlouhá období a sestávají z několika epizod vypuknutí otevřeného násilí, které mají různou časovou frekvenci a intenzitu“ (Azar et al. 1978: 50).

1.4.1. Severní Irsko jako protrahovaný konflikt?

Odpovídá severoirský případ kritériím „protrahovaného“ či „intractabilního“ konfliktu, tak jak je stanovuje Chester A. Crocker a kol. (Crocker et al. 2004: 7), přestože se jedná o konflikt vypuknuvší v době trvání studené války? Je teorie mediace v protrahovaných konfliktech pro Severní Irsko relevantní?

První kritérium lze označit jako časové. Typicky se jedná o konflikty dlouhodobé, které trvají léta, ne-li desetiletí. Severoirský konflikt ve své novodobé podobě probíhal od konce šedesátých let až do uzavření dohody roku 1998. Nejčastěji uváděným časovým rozmezím je období let 1968-1998, tedy celkem 30 let trvání konfliktu. Už v okamžiku vyhlášení příměří PIRA v roce 1994, jež bylo nezbytnou podmínkou pro další politický pokrok a zahájení mírového procesu, *the Troubles* probíhaly 26 let. I v případě, že nevezmeme v úvahu předchozí fáze nacionalisticko-unionistického (katolicko-protestantského) konfliktu v Irsku, které sahají hluboko do historie před rok 1968 i sporadické násilné akce odštěpeneckých republikánských skupin po uzavření Velkopáteční dohody, tedy můžeme konstatovat, že první kritérium je naplněné.

Druhé kritérium úzce souvisí s prvním. „Protrahované konflikty jsou takové konflikty, které přetrvávají po dlouho dobu a odolávají pokusům dosáhnout politického řešení – ať už přímo stranami konfliktu či v častějších případech s asistencí třetí strany“ (Crocker, Hampson, Aall 2009: 493). Může se jednat o jeden konkrétní důvod, zpravidla je to však celý komplex faktorů. Opět můžeme konstatovat, že v případě Severního Irska je toto kritérium naplněné. Už první pokus řešit situaci nastavením mechanismů sdílení moci dohodou ze Sunningdale v roce 1973 v počáteční fázi *Troubles* ztroskotal na unionistické opozici. Až do 90. let 20. století jakýkoliv pokus konflikt řešit ztroskotal.

Stejně tak v případě Severního Irska platilo, že „v protrahovaných konfliktech často diktují podmínky jakéhokoliv možného řešení konfliktu političtí extrémisté z obou stran“ (Crocker, Hampson, Aal 2004: 8). Do okamžiku, než se podařilo vytvořit

umírněnou středovou koalici, mírový proces do značné míry komplikovali jak republikáni (např. odmítáním odzbrojit či porušením příměří v roce 1996), tak lojalisté (např. odmítáním vstupu USA do procesu managementu konfliktu). Důležitou roli zde hrají političtí vůdci, kteří „se mohou výrazně osobně identifikovat s ideály a cíly 'zápasu' a být jim plně oddáni“ (Crocker, Hampson, Aall 2004: 8). Výrazné postavy severoirského konfliktu z obou stran jako Gerry Adams či Ian Paisley by opět této charakteristice odpovídaly. Podobně důležitou roli hraje také oddanost politického a/nebo (polo)vojenského vedení ozbrojenému boji v duchu hesla „boj musí pokračovat až do konečného vítězství“. Či jinými slovy „když se zvednutá pěst revoluce střetne se podobnou silou odhodlanou udržet se u moci, je připravena scéna pro protrahovaný konflikt“ (Crocker, Hampson, Aall 2004: 9). Není pochyb o tom, že až do 90. let 20. století platila tato charakteristika pro ozbrojenou kampaň PIRA (a dalších republikánských skupin) a unionistickou/lojalistickou reakci.

Třetí kritérium je pak důsledkem prvních dvou – jedná se o takové konflikty, které zanechávají hluboké psychologické rány a pocity křivdy a obětování. V severoirském případě je možné tyto emocionální prvky jednoznačně vysledovat u obou stran konfliktu. Problematice postkonfliktních traumat a historické paměti v Severním Irsku se obsáhleji věnují především Kirk Simpson, Hastings Donnan a řada dalších (Viz např. Simpson 2008, 2009a; Simpson, Donnan 2006; Spencer 2011; Johnson 2011). „Jedním z klíčových socio-politických a kulturních aspektů unionistického diskurzu v Severním Irsku je nutnost udržovat a ochraňovat pocit legitimní křivdy z hlediska zabitých a zraněných nevinných protestantských civilistů Prozatímní irskou republikánskou armádou v průběhu konfliktu“ (Simpson 2008: 465). V diskurzu nacionalistické komunity zase hraje podobně důležitou roli především trauma tzv. Krvavé neděle z roku 1972, při níž britští vojáci zastřelili 14 katolických civilistů a dalších více než 14 zranili (viz např. Conway 2010). Podobně jako často desetiletí trvajícím úsilím komunit či jednotlivců o nezávislé vyšetření dalších kontroverzních incidentů a zabití britskými vojáky v době trvání konfliktu. Paul Arthur shrnuje tento psychologický aspekt s tím, že severoirský konflikt byl charakteristický „kulturou zastrašování; frakcionalizací v rámci obou komunit a problémy s pamětí“ (Arthur 1999: 82). Právě tyto faktory nejvíce bránily předchozím snahám o mediaci.

A konečně čtvrtá charakteristika protrahovaného konfliktu říká, že podobné konflikty se často objevují ve společnostech, „v nichž nemají civilisté téměř žádné prostředky kontroly či vlivu na ozbrojence“ a v chudých společnostech (Crocker,

Hampson, Aall 2004: 9). Neutěšená socio-ekonomická situace v Severním Irsku patřila k hnacím silám celého konfliktu, a proto byla ekonomická pomoc také součástí jeho řešení. Odcizenost většiny civilních obyvatel od paramilitárních skupin pak dokládá jejich vyčerpanost konfliktem, která rovněž přispěla k zahájení procesu jeho řešení.

Ve studii z roku 2007 shrnují Crocker et al. příčiny „intractability“ následovně: geografické/geopolitické příčiny; hluboce zakořeněné identitární rozdíly a pocity křivdy; chudoba a odpírání základních lidských potřeb; sobecký profit válečníků; polarizované pojetí identity ve smyslu hry s nulovým součtem⁵ (zde však dochází ke značnému překryvu s hluboce zakořeněnými identitárními rozdíly); selhání dřívějších pokusů konflikt řešit a lokální politici, kteří svůj boj spatřují jako hru s nulovým součtem. Přitom autoři podotýkají, že zdroje „intractability“ nejsou to stejné jako původní příčiny konfliktu (Crocker, Hampson, Aall 2009: 496). Pro větší přehlednost jsou tyto příčiny identifikovány na případě Severního Irsku v následující tabulce.

Tabulka č. 1. Zdroje „intractability“ konfliktu v Severním Irsku Zdroj: autor s využitím Crocker, Hampson, Aall 2009: 494-5

Příčina „intractability“	Případ Severního Irsku
Geografické/geopolitické příčiny	Etno-teritoriální dimenze sporu – unie s Velkou Británií vs. sjednocené Irsko
Hluboce zakořeněné identitární rozdíly a pocity křivdy	Identitární, etno-nacionalistická a etno-religiózní podstata konfliktu – unionisté vs. nacionalisté, Irové vs. Britové, katolíci vs. protestanti; rozdílné narativy konfliktu a vnímání toho, kdo je viník a kdo oběť
Chudoba a odpírání základních lidských potřeb	Špatná socio-ekonomická situace jako pohon konfliktu; diskriminace katolické menšiny; Unionistická dominance a etnokracie
Sobecký profit válečníků z politické ekonomie násilí	Profit PIRA a dalších skupin z organizovaného zločinu (loupeže, zahraniční podpora, praní špinavých peněz, únosy, pašování, ale i legální podnikání).
Polarizované pojetí identity ve smyslu hry s nulovým součtem	Viz „Hluboce zakořeněné identitární rozdíly a pocity křivdy“
Selhání předchozích pokusů konflikt řešit	Selhání všech pokusů o řešení konfliktu počínaje rychlým rozpadem prvního pokusu o konsociační uspořádání vlády v roce 1973 a skepse ohledně možnosti dosáhnout dohody
Místní politici, kteří svůj boj spatřují jako hru s nulovým součtem	Nesučitelnost cílů unionistů/lojalistů (unie s Británií a zachování své historické identity) a republikánů (sjednocené Irsko)

⁵ Azar přitom tvrdí, že pokud určitá skupina cítí, že je její identita v ohrožení, protražovaný konflikt je takřka nevyhnutelný (Fisher 2001: 307), což zcela odpovídá severoirskému případu.

Použijeme-li kritérium prostého počtu obětí, pak by dle Bercovitchova a Gartnerova teoretického rámce Severní Irsko s celkovým počtem něco přes 3500 obětí spadalo do kategorie konfliktů s nízkým počtem obětí a tedy s nízkou intenzitou. Pro konflikty s vysokou intenzitou totiž stanovují hranici minimálně 10 000 obětí (Bercovitch, Gartner 2009b, s. 34.). Podobně i John Dorney hovoří o *the Troubles* jakožto konfliktu s nízkou intenzitou, jelikož počet obětí za rok nikdy nepřesáhl 1000 (Dorney 2015). Ovšem aplikovat jednotnou numerickou hranici bez přihlédnutí k procentuálnímu podílu obětí na celkovém obyvatelstvu daného konfliktního regionu, je nedostačující. Jak poznamenávají Brendan O'Leary a John McGarry, „v důsledku politického násilí byla zabita či zraněna téměř dvě procenta populace Severního Irsku (...) Pokud bychom ekvivalentní poměr obětí vůči celkové populaci aplikovali na Velkou Británii, zahynulo by ve stejném období 100 000 lidí a pokud by podobná míra politického násilí proběhla v USA, počet mrtvých by představoval 500 000 čili desetkrát vyšší číslo, než jaké představoval počet padlých Američanů ve Vietnamské válce“ (O'Leary, McGarry 1996: 12-13). Otázkou je také, jakou přijmeme definici obětí. Komise pro oběti v roce 2011 na základě dat Severoirské statistické a výzkumné agentury přišla s překvapujícím zjištěním, že severoirský konflikt za sebou zanechal 500 000 obětí. Za oběť přitom komise považovala nejen osoby zabitě v průběhu konfliktu, ale i zraněné či psychicky traumatizované.

Pojetí severoirského konfliktu jakožto protrahovaného (i z hlediska počtu obětí v relaci k celkové populaci provincie) podporuje i Dean G. Pruitt. Uvádí, že na konflikt v Severním Irsku můžeme nepochybně nahlížet jako na protrahovaný, neboť trval 29 let a vyžádal si více než 3 700 životů z celkové populace čítající 1,5 milionu obyvatel. (Pruitt 2007: 1520). Stejně tak Snyder píše, že „až do okamžiku zahájení jednání vedoucích k dohodě z roku 1998 se konflikt v Severním Irsku zdál být protrahovaný“ (Snyder 2013: 268). Jednoznačným důkazem aplikovatelnosti teorie mediace v protrahovaných konfliktech na severoirský případ je pak skutečnost, že příklady ze severoirského konfliktu používají samotní autoři teorie mediace v intraktibilních konfliktech (Crocker, Hampson, Aall 2004: 75, 77, 82, 85, 87, 135 a další). Severoirský konflikt tedy můžeme klasifikovat jako speciální případ konfliktu s nízkou intenzitou, který však přesto až do 90. let 20. století spadl do kategorie protrahovaného konfliktu. „Intraktabilita“ se tedy s nízkou intenzitou násilí (jakkoliv jde zřetelně o relativní pojem) nemusí nutně vylučovat.

1.4.2. Mediační prostředí v protražovaných konfliktech

Mediační prostředí v protražovaném konfliktu je bezesporu mnohvrstevnaté. Mediaci v takových typech konfliktů se často rovná „dlouhé zákopové válce“ (Crocker, Hampson, Aall 2004: 73). V protražovaných konfliktech se soupeřící strany velmi dobře znají a tuší, co od sebe navzájem očekávat. Vědí, jak bude druhá strana reagovat na jakýkoliv návrh ještě dříve, než je předložen i potenciální výhody plynoucí z pokračování násilností. Jak velkou kontrolu bude mediátor mít nad takovým prostředím, záleží částečně na tom, jakou instituci reprezentuje. Přestože obecně platí, že mediátoři reprezentující státy mají větší schopnost ovlivnit konfliktní situaci než ti, kteří reprezentují mezinárodní či nevládní organizace, všichni mediátoři operují v nejistém, komplexním prostředí (Crocker, Hampson, Aall 2004: 74). Podobně jako v případě kontingenčního přístupu zde hraje roli řada vrstev počínaje mediátorovou osobní situací přes institucionální základnu a politický kontext až po historii, charakter a dynamiku samotného konfliktu.

Aby mediátor protražovaného konfliktu uspěl, musí překonat celou řadu překážek vyplývajících z kritérií „intractability“ uvedených výše, přičemž musí mít stále na zřeteli, že i přes zdánlivou neřešitelnost konfliktu, existuje řešení (viz kapitola 3.1). Musí se potýkat s celou řadou psychologických, politických, kulturních, náboženských a ekonomických bariér. Ke klasickým překážkám patří pocity „viktimizace“ soupeřících stran a neochota hledat řešení prostřednictvím jednání, přičemž často může být velkým problémem vůbec přimět aktéry, aby zasedli k jednomu jednacímu stolu či vůbec navázali jakýkoliv vzájemný kontakt i přes prostředníky. Vstup do přímých jednání s druhou stranou může být totiž často vnímán jako uznání legitimacy jejich nároků. „Jsou-li v jádru konfliktu otázky suverenity a legitimacy, už samotný akt vstupu do přímých jednání bude spatřován jako významný ústupek druhé straně, ústupek, který s sebou nese nejen vysoké (možná až nepřijatelně vysoké) náklady, ale i možná skutečná rizika“ (Crocker, Hampson, Aall 2004: 84). I v případě, že aktéři souhlasí se vstupem do přímých jednání, může nastat problém s přílišnou vnitřní fragmentací, která je v protražovaných konfliktech častým jevem.

Mediátoři protražovaných konfliktů se musí rovněž potýkat s často manipulativní taktikou aktérů, kteří budou přezkoumávat jakékoliv jejich prohlášení či poznámku a snažit se mediační prostředí obrátit ve svůj vlastní prospěch (viz kapitola 3.1). Podobné taktické hry slouží jako sebeobrané mechanismy, neboť aktéři konfliktu

jsou často spokojeni či přinejmenším smíření se stávající situací. Konflikt je pro ně nedílnou součástí života. „Tyto hry znemožňují, aby se vyjednávací proces posunul kupředu, jelikož zatarasují cestu taktickými a procedurálními minovými poli a pastmi (Crocker, Hampson, Aall 2004: 84)“. Další s častých bariér je tendence politických elit zneužívat domnělé „vůle lidu“ svých voličů k ospravedlnění vlastních stanovisek. V určitých kontextech je „intraktabilita“ „nevyhnutelně spjatá s pocitem vlastní zranitelnosti u politických elit, kdy může být vyjednávání ústupků či změna politické pozice spojena s osobní a politickou slabostí až do okamžiku, kdy je možné nalézt způsob jak vyrovnat symbolické, kulturní ztráty spojené s vyjednávacím a ústupkovým jednáním“ (Crocker, Hampson, Aall 2004: 87).

Dalším z velkých problémů v kontextu protrahovaných konfliktů je často otázka odzbrojení, zejména odzbrojení rebelujících či revolučních sil (viz kapitola 3.1). I v okamžiku, kdy strany souhlasí se vstupem do jednání, „bojí se, že v případě, že se vzdají násilí a možnosti se k násilí opět uchýlit, ztratí vyjednávací pozici“ (Crocker, Hampson, Aall 2004: 87). S tím je spojený další častý problém, identifikovatelný zejména v případě etnických a revolučních konfliktů, a to, řečeno slovy Paula Arthura, „politická kultura zastrasování“ (Arthur 1999: 479). Zastrasování a vyhrožování přitom mají potenciál eliminovat umírněné aktéry a zabránit tak možnému ukončení konfliktu. Prostředí protrahovaných konfliktů je často ovlivňováno početnou diasporou či uprchlickými komunitami v zahraničí či poměrně snadnou dostupností zbraní prostřednictvím transnacionálních kriminálních sítí a černého trhu (viz kapitola 2.3).

Prostředí protrahovaných konfliktů tedy přináší celou řadu překážek úspěšné mediaci a patří k nejnáročnějším mediačním úkolům. Pochopení mediačního prostředí je však jen jednou ze součástí komplexního procesu, který zahrnuje naprosté porozumění konfliktním tématům, zapojení aktérů do procesu a přípravu a implementaci mediační strategie. Úkolem mediátora v protrahovaných konfliktech je povzbuzovat pokrok kdekoliv je to jen možné, otevírat prostor pro politický dialog a přitom získávat a/nebo udržovat podporu pro mírový proces v širším politickém prostředí (Crocker, Hampson, Aall 2004: 90). Jakých strategií může mediátor v prostředí intraktibilních konfliktů využít k dosažení těchto cílů je předmětem následující podkapitoly.

1.4.3 Mediační strategie v protražovaných konfliktech

Crocker, Hampson a Aall identifikují čtyři momenty či „vstupní body“ adekvátní ke „zralému momentu“ W. Zartmana, kdy je mediační vstup do daného konfliktu nejvhodnější. 1) v případě, že nastane geopolitická změna externího prostředí, která může přímo ovlivnit uvažování stran konfliktu a jejich spojenců. 2) v případě, že dojde k dramatickému posunu ve vnitřní dynamice konfliktu v důsledku prudké eskalace násilí či vidiny upadnutí konfliktu do ještě hlubší a krvavější fáze. Tento moment koresponduje se Zartmanovým předpokladem, že „ripe moment“ nastává zpravidla v okamžiku následujícím bezprostředně před nebo po hrozící katastrofě (Touval, Zartman 2005: 11). 3) v případě, že dojde k významné změně ve struktuře vedení v rámci jedné či více stran konfliktu. 4) v případě, že se na scénu dostává nový mediátor, který má dostatek schopností, idejí, zdrojů, kontaktů a kreativity na to, aby aktéry konfliktu zaujal (Crocker, Hampson, Aall 2004: 94).

Podle teorie mediace v protražovaných konfliktech by měl každý mediátor na počátku procesu (ještě předtím, než začne analyzovat specifické dimenze konfliktu) identifikovat „páky“, které má k dispozici k tomu, aby strany konfliktu posunul od násilí k jednacímu stolu. Mezi ně patří: 1) podpora dalších států či skupin států, které mohou pomoci neutralizovat potenciální oponenty vyjednávání a mediace; 2) rovnovážné rozložení sil v samotném konfliktu – tedy možnost vlivu, které mediátorovi dává patová situace k tomu, aby strany konfliktu přesvědčil, že neexistuje žádné ozbrojené či unilaterální řešení; 3) mediátorův bilaterální vztah se stranami konfliktu, přičemž musí uplatňovat tlak rovnoměrně na obě strany; 4) schopnost mediátora ovlivnit uvažování stran o ztrátách a ziscích, jejich obavách a nejistotě; 5) schopnost mediátora pokládat obtížné a nepříjemné otázky a získávat na ně odpovědi; 6) schopnost navrhnout podmíněčná řešení jedné straně, které umožní posun u strany druhé; 7) dárci a další třetí strany, které jsou v případě vyjednaného řešení připraveny poskytnout finanční, ekonomickou humanitární či jinou formu pomoci. (Crocker, Hampson, Aall 2004: 96).

V další fázi by měl mediátor provést strategickou analýzu, která by měla zahrnovat historii konfliktu a předchozí pokusy jej vyřešit; hlavní aktéry a povahu sporných témat; míru násilí a rozložení sil; dynamiku konfliktu a trendy jejího vývoje; externí kontext konfliktu včetně dalších třetích stran, které v něm mohou mít své zájmy; hlavní atributy, vztahy a rizika, která před mediátorem stojí ve vztahu ke konfliktu (Crocker, Hampson, Aall 2004: 96). Mediátor musí být na základě analýzy především

schopen odpovědět na tři zásadní otázky: Proč předchozí „mírotvorci“ selhali? Co chybělo v předchozích pokusech dosáhnout dohody? Jsem připraven/a zhostit se tohoto úkolu a posunout aktéry vstříc řešení? K zodpovězení těchto otázek musí mediátor plně poznat a pochopit šest základních dimenzí konfliktu: aktéři, témata, rozložení sil, načasování/“zralost“, historii a výsledky jednání a externí kontext (Crocker, Hampson, Aall 2004: 97). Teorie se tedy v mnohém shoduje s jinými přístupy k mediaci. Především v nutnosti, aby mediátor důkladně poznal a pochopil kontext a obsah konfliktu, jeho dynamiku a aktéry.

V momentě, kdy mediace probíhá, je nesmírně důležité, aby mediátor neustále udržoval proces v chodu a usiloval o pokrok, a to i v momentech, kdy přicházejí špatné zprávy (Crocker, Hampson, Aall 2004: 121). K dispozici má přitom celou řadu strategií a taktik, které zahrnují využívání optimálních momentů a příležitostí; zapojení dalších třetích stran; využívání tajných či vedlejších komunikačních kanálů a nepřímých jednání; překonávání procedurálních překážek stavěných nekooperativními vůdci; překonávání fragmentace aktérů na frakce či narušitelů procesu (Crocker, Hampson, Aall 2004: 133-147). Autoři tvrdí, že protrahované konflikty, v nichž se rozdíl mezi pozicemi aktérů zdají být propastné, a žádná ze stran není připravena učinit významné ústupky nutné k uzavření dohody, svádějí k inkrementální formě *peacemaking*. Inkrementalita má však své limity a může být naopak kontraproduktivní. Protrahované konflikty se stávají poddajnými, pouze pokud jsou jeho strany připraveny zabývat se obtížnými tématy a učinit ústupky nutnými pro komplexní politické řešení (Crocker, Hampson, Aall 2004: 150).

Přestože, jak sami autoři uznávají „neexistuje žádná magická formule pro dosažení řešení intraktabilního konfliktu“ (Crocker, Hampson, Aall 2004: 149), předkládají praktický „checklist“ připravenosti mediátora obsahující některé základní principy. Podle něj by měl být mediátor připraven: využívat vhodných formulací a idejí a udržovat je v patrnosti; předvídat rušivé a destruktivní jednání aktérů; identifikovat a izolovat narušitele procesu; mobilizovat a využívat nástroje pro transformaci postkonfliktního prostředí po dosažení dohody; udržovat si podporu na domácí politické scéně; mít povědomí o čase (Crocker, Hampson, Aall 2004: 150-154).

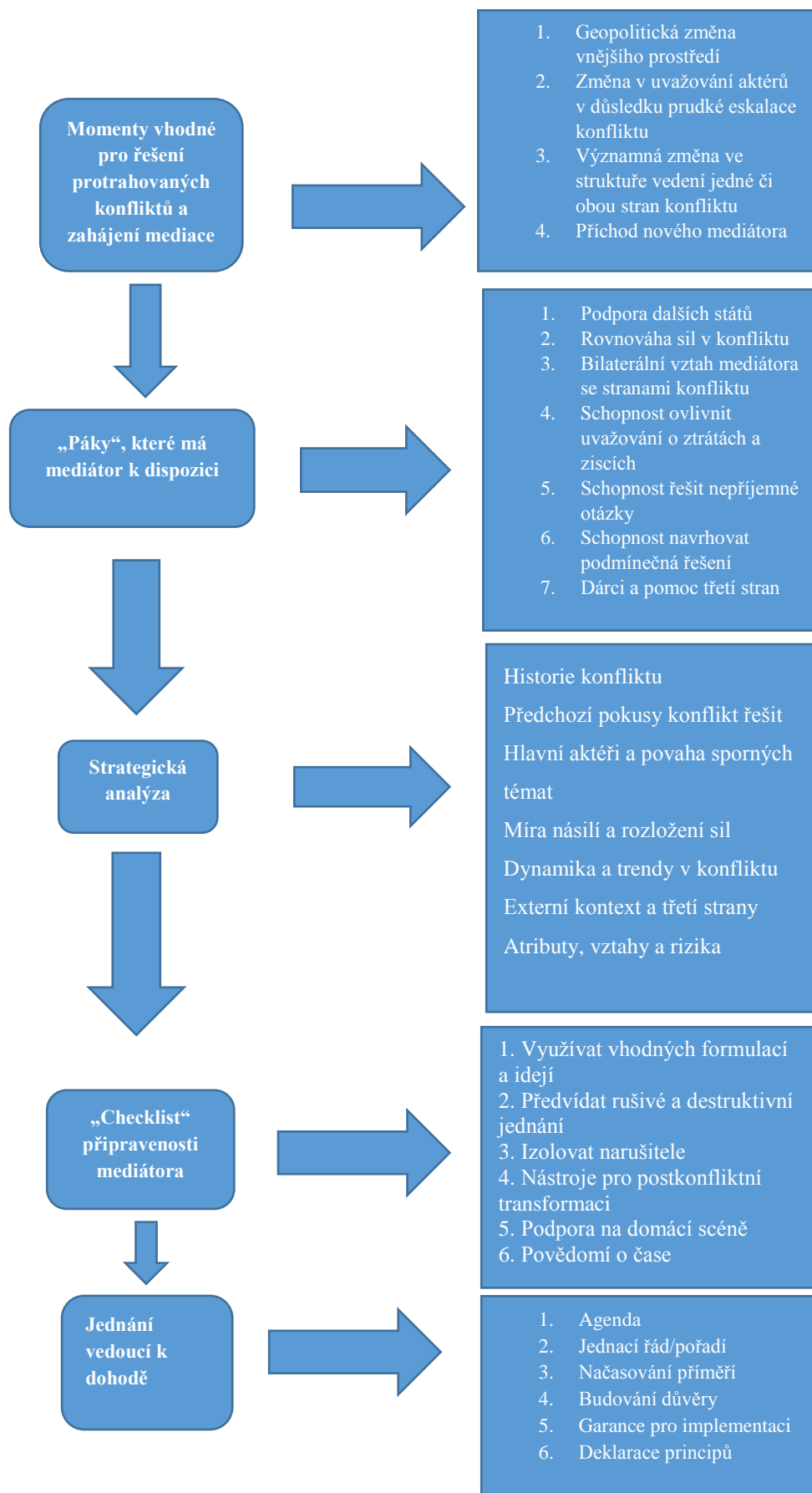
Přestože opět platí, že okolnosti a kontext každého konfliktu je specifický, identifikují Crocker et al. seznam „základních ingrediencí“, které by měla mít každá mírová dohoda v protrahovaných konfliktech a jakou podobu by jednání vedoucí ke konečné dohodě měla mít. „Rozsah a podoba finálních dokumentů odráží procedury

využité v průběhu jednání, politickou kulturu aktérů konfliktu a specifickou historii jednání vedoucích k dohodě“ (Crocker, Hampson, Aall 2004: 154).

1. Mediátor by měl se stranami konfliktu nejprve dosáhnout konsensu v otázce podstaty konfliktu, co je třeba vyřešit a co se objeví na **jednací agendě**.
2. Po diskusi nad agendou (toho co je třeba vyřešit) přichází na řadu **jednací řád (pořadí)**. Mediátor v této fázi musí zajistit odsouhlasení pořadí, v němž budou jednotlivá témata projednávána, popř. identifikovat prostor pro předchodné či dílčí dohody.
3. Na bod 2 úzce navazuje načasování jednání o bezpečnostních opatřeních a politických otázkách: kdy by měly aktéři vyřešit způsob **ukončení násilností**?
4. Mediátor by měl výrazně působit v oblasti **budování důvěry** a politických gest zaměřených na budování příznivého jednacího prostředí.
5. Jednou z nejdůležitějších složek jednání je otázka **implementace dohody**: jak bude dohoda implementována, kdo bude participovat na facilitaci a monitoringu tohoto procesu, jaké garance či verifikační opatření budou aktérům k dispozici a jak posílit kredibilitu vyjednaných závazků.
6. Za nejdůležitější ze všech bodů považují Crocker et al. nastavení rámce jednání či prohlášení nebo **deklaraci principů**.

Pro větší přehlednost je proces mediace v protrahovaných konfliktech shrnut v grafu č. 4 na následující straně.

Graf č. 4: Mediace v protražovaných konfliktech; (Zdroj: autor na základě Crocker, Hampson, Aall 2004).

1.5 Kontextuální proměnné

1.5.1 Identita a vlastnosti mediátora

Podobně jako u ostatních nezávislých proměnných vysvětlujících úspěšnost mezinárodní mediace, ani v případě identity, charakteru či vlastností mediátora neexistuje jednoznačná shoda na tom, jak významnou roli pro úspěšné dosažení uspořádání hrají. Zatímco pro některé (Young 1967) jsou charakter mediátora a jeho vlastnosti zásadní determinantou úspěchu mediace, jiní autoři je upozadují (Ott 1972). Je tedy možné argumentovat v rozmezí od názoru, že osobní charakteristika mediátora je zásadní proměnnou, která odlišuje efektivní mediaci od neefektivní, až po tvrzení, že osobní vlastnosti jsou v zásadě irelevantní (Bercovitch, Jackson 2009). Přesto obecně platí, že „mediace je dobrovolný proces. Což znamená, že mediátor nemůže do procesu vstoupit, dokud jej strany konfliktu nevnímají jako rozumného, přijatelného, informovaného a schopného získat si důvěru a spolupráci aktérů“ (Bercovitch 1996b: 25). Velmi zásadní roli tedy v mediaci hraje subjektivní vnímání mediátora aktéry konfliktu/jednání.

V oblasti žádoucích charakterových vlastností mediátora existuje v odborné literatuře celá řada nejrůznějších seznamů vhodných osobních atributů pro úspěšnou mediaci. Paul Wehr (1979) například uvádí, že úspěšný mediátor by měl 1) znát různé konfliktní situace; 2) mít schopnost pochopit pozice protivníků; 3) umět aktivně naslouchat; 4) mít povědomí o správném načasování; 5) mít komunikační schopnosti; 6) mít procedurální schopnosti (např. jak předsedat jednáním); 7) mít schopnosti z oblasti krizového managementu. Bercovitch (1984) mezi žádoucími vlastnostmi mediátora zmiňuje inteligenci, vytrvalost, trpělivost a smysl pro humor. „Efektivní mediace přitom záleží nejen na mediátorově znalosti konfliktu a managementu konfliktů, ale také na jeho/její prestiži a autoritě, originalitě názorů, přístupu ke zdrojům a schopnosti jednat nevtíravě“ (Bercovitch 1996b: 25). Jednou z nejčastěji zmiňovaných vlastností je také nestrannost, vyváženost či neutralita, již je pro značný význam v mediačním diskurzu věnována samostatná podkapitola 1.5.2.

1.5.2 Načasování mediační intervence

Jednou z proměnných, jimž se věnuje nemalá část odborné literatury v oblasti mezinárodní mediace, intervencí třetích stran v konfliktech a řešení konfliktů obecně je otázka načasování intervence třetí strany, mezi něž patří také mediace. Délka trvání konfliktu a načasování zahájení procesu mediace přitom může do značné míry ovlivnit pravděpodobnost jeho úspěchu. Aby byla mediace úspěšná, musí proběhnout ve vhodném momentu. (Bercovitch, Houston 1996b: 23). Přestože se v některých pracích objevují hypotézy předpokládající, že mediace je nejúspěšnější v rané fázi, kdy spor ještě nepřerostl v ozbrojený konflikt, jiné práce spíše argumentují ve prospěch opačného tvrzení, tedy že mediace je nejúspěšnější spíše až poté, co si strany prošly etapou násilností. Bercovitch (1984) na základě analýzy souborů mediačních dat a rozhovorů se zkušenými mediátory dochází ke stejnému závěru jako Northedge a Donelan (1971) či Pruitt (1981), kteří tvrdí, že „mediace je nejefektivnější v okamžiku, kdy už konflikt prošel několika fázemi a nepochybně nemá docházet k zahájení mediačního procesu dříve, než obě strany projeví ochotu zmírnit svou neústupnost a přehodnotit svá očekávání“. Jinými slovy „mediace je pravděpodobně efektivnější v okamžiku, kdy následuje, spíše než předchází, určité „měření sil“ mezi stranami sporu“ (Bercovitch 1996b).

Zcela klasické místo v oblasti teorií načasování zaujímá teorie „zralosti“ („ripeness“) konfliktu Williama Zartmana, která identifikuje nejvhodnější moment pro intervenci třetí strany v okamžiku, kdy konflikt „uzrál“ do nejpříznivější fáze („ripe moment“). Tento moment dle teorie nastává v okamžiku, kdy si strany konfliktu uvědomí, že se dostaly do „vzájemně škodlivé patové situace“ („mutually hurting stalemate“, MHS), tedy situace kdy ani jedna ze stran nemůže zvítězit, pokračování konfliktu by však bylo pro obě strany škodlivé (Zartman 1986: 218-219). Strany tak usilují o alternativu či hledání „cesty ven“ a jsou více nakloněny řešení situace prostřednictvím vzájemných jednání. Koncept MHS je založen na analýze ztrát a zisků, kdy obě strany docházejí k závěru, že ztráty vyplývající z další eskalace konfliktu jsou příliš vysoké. MHS je zde vnímána jako perceptuální událost vzniklá na základě neakceptovatelné a eskalující situace (Aggestam 2005: 272). Druhým možným a dle Zartmana mnohem méně častým scénářem (Zartman 2001) je koncept „vzájemně lákavé příležitosti“ („mutually enticing opportunity“, MEO), který ve vnímání stran konfliktu a jejich ochotě vyjednávat klade důraz na možné budoucí zisky. V okamžiku,

kdy nastane „zralý moment“, začnou strany vyjednávat, neboť očekávají naplnění určitých cílů prostřednictvím alternativních nenásilných strategií (Mitchell 1995, 44-45).

Na Zartmanovu teorii navazuje Dean G. Pruitt (2002: 48) a na jejím revidovaném základě rozvíjí vlastní teoretický rámec, který nazývá teorií připravenosti („readiness theory“). Svou teorii mimo jiné aplikuje i na případ Severního Irsku (Pruitt 2005a, 2007). Pruittova teorie „readiness“ se od Zartmanovy „ripeness“ odlišuje především tím, že nejvhodnější moment pro zahájení jednání a/nebo mediační intervenci třetí strany vnímá nikoli jako stav jak je tomu u Zartmana, nýbrž jako proměnnou. Kromě toho se zaměřuje na způsoby uvažování pouze jedné ze stran konfliktu spíše než sdílené schéma uvažování obou stran konfliktu. (Pruitt 2007: 1524-1525). Připravenost ve smyslu teorie podporuje smírné jednání a odráží uvažování nejvyšších vůdců jedné organizace o konfliktu s „nepřátelskou“ organizací (stranou).

Připravenost má dvě součásti v různých vzájemných kombinacích. Tou první je motivace ukončit konflikt, která může být poháněna buď a) pocitem, že v konfliktu nelze zvítězit či jeho pokračování představuje nepřijatelné ztráty a rizika a/nebo b) na základě tlaku mocnějších třetích stran či spojenců. Druhým komponentem teorie připravenosti je pak optimismus ohledně usmíření a vyjednávání. Obě složky musí být přítomny, byť v různé míře, aby mohlo dojít k posunu ke smířlivému jednání (Pruitt 2007: 1525). Základ teorie tedy jednoznačně vychází ze Zartmanova rámce MHT.

Vůdci stran konfliktu mají čtyři taktické možnosti: pokračovat v násilnostech; eskalovat konflikt; hledat spojence; sondovat možnosti jednání či přímo zahájit jednání. Ochota zahájit jednání je přítom až poslední možností z hlediska hierarchie priorit, k níž se aktér konfliktu uchýlí až v okamžiku, kdy všechny předchozí unilaterální taktiky selžou nebo nedosáhnou kýžených výsledků. „Teorie „readiness“ je aplikovatelná zvláště na protrahované konflikty, neboť takové konflikty v sobě zahrnují závažně poškozené vztahy mezi stranami sporu (Pruitt 2007: 1526).

Motivace ukončit konflikt však sama o sobě nestačí, není-li přítomen optimismus ohledně výsledku jednání. Takový optimismus vychází ze tří zdrojů (Pruitt 2007: 1529):

Snížení aspirací: Aktéři s méně ambiciózními cíly mohou být optimističtější z hlediska jejich dosažení vyjednáváním.

Pracovní důvěra: Důvěra, že protivník chce rovněž ukončit konflikt a má rozumné či flexibilní aspirace.

Světlo na konci tunelu: Dojem, že formuje akceptovatelná dohoda a že druhá strana je připravena učinit potřebné ústupky. Tato složka produkuje více optimismu než pracovní důvěra a musí se rozvinout, má-li být mírový proces úspěšný.

Tento ideální vývoj však nemusí nutně nastat. Existují případy konfliktů, které pokračují i v momentě, kdy na obou stranách existuje silná motivace je ukončit. Jednoduše proto, že jejich aspirace jsou příliš rigidní a neslučitelné na to, aby byly připraveny učinit ústupky nebo je jejich vzájemná nedůvěra natolik hluboká, že není možné rozvinout pracovní důvěru. Teorie pak rozlišuje pět způsobů, jimiž může motivace ukončit konflikt (a připravenost jednat) posílit optimismus (Pruitt 2005b):

Odrazení od dosažení cílů: V případě, že v konfliktu nelze zvítězit za cenu akceptovatelných ztrát či rizik, budou vůdci pravděpodobněji ochotni přehodnotit a umírnit své cíle.

Sběr informací: Touha ukončit konflikt může vést k proměně pohledu na doposud „démonizovaného“ nepřítele na základě prověření jeho motivace, flexibility a sdílené připravenosti konflikt ukončit.

Toužebné přání: Velká touha po míru může v některých případech vést k selektivnímu hledání důkazů toho, že druhá strana je rozumná a také motivovaná konflikt ukončit a ignoraci důkazů opaku.

Testování: Proces sběru informací se může postupně rozšířit na vysílání smířlivých signálů či navázání tajných kontaktů s druhou stranou.

Mobilizace třetí strany: Změn v uvažování aktérů o konfliktu si zpravidla povšimnou třetí strany. Je-li tato třetí strana rovněž motivovaná konflikt ukončit, může ji to vést k iniciativám zacíleným na přivedení stran k jednomu jednacímu stolu. Tyto iniciativy mohou mít podobu smířlivých gest, zprostředkování výměny informací mezi aktéry či asistence s přípravou návrhu.

S ohledem na výše uvedené zní hypotéza (**H1**) pro analytickou část práce týkající se načasování následovně: *Mediace bude pravděpodobněji úspěšná v momentě, kdy je uskutečněna v pravý moment („ripe time“) a trvá méně než rok* (Bercovitch, DeRouen 2004: 160)

1.5.3. Neutralita a nestrannost

Otázka významu neutrality, nestrannosti a nezaujatosti mediátora je jednou z klíčových proměnných, o níž se v literatuře o mezinárodní mediaci vedou spory (viz

např. Svensson 2009; Carnevale, Arad 1996; Bercovitch, Schneider 2000: 149). Názory se však rozcházejí v tom, jakou roli (alespoň formální) neutralita v mediaci hraje. Zatímco většina autorů vcelku přirozeně tvrdí, že mediátor by měl být nestranný (viz např. Feerick 2003: 231) či že je to dokonce jedna z klíčových vlastností úspěšného mediátora, existují názory a hypotézy předjímající, že zaujatý mediátor bude mít větší šanci na úspěch. Young tvrdí, že „vysoké hodnoty v oblastech, jako je nestrannost, se zdají být postatou úspěšných intervencí v mnoha situacích“ (Young 1967:81). Tuto tezi podporují také další autoři, kteří potvrzují, že strany sporu budou mediátorovi důvěřovat, pouze pokud jej vnímají jako neutrálního (Jackson 1952: 129; Northedge, Donelan 1971, Kaufman, Duncan 1992). Podobně Bercovitch a Jackson tvrdí, že „pokud protivníci spatřují mediátora jako nestranného a zkušeného účastníka procesu, bude jejich motivace zapojit se do procesu managementu konfliktů a jejich důvěra v mediátora posílena“ (Bercovitch, Jackson 2009: 35). Někteří autoři, jako např. Assefa, dokonce dávají přímou souvislost mezi nestranností a úspěchem mediace. Assefa argumentuje, že „pouze aktér, který je vůči interním záležitostem konfliktu vnímán jako nestranný, může působit efektivně“ (Assefa 1988: 100). Oproti tomu Touval a Zartman poukazují na situace, kdy naopak náklonnost mediátora vůči jedné ze stran sporu může vést k úspěchu mediace. „Tím, že se mediátor přidá k jedné ze stran sporu, vytváří mezi oponenty pozitivní očekávání – spojenci tak mají zajištěnou reprezentaci svých zájmů, zatímco jejich protivníci očekávají, že spřízněnost mediátora s druhou stranou sporu zvýší jeho schopnost přinutit je k ústupkům“ (Touval, Zartman 1985: 257). Stejnou logikou uvažuje i Isaak Svensson, který přichází s následující hypotézou:

Zaujatá mediace povede pravděpodobněji než neutrální mediace k propracovanému institucionálnímu uspořádání, které je pro demokracii a trvalý mír žádoucí. (Svensson 2009: 446).

Na základě studie občanských (vnitrostátních) konfliktů založené na empirické analýze 124 mírových dohod uzavřených v letech 1989-2004 Svensson argumentuje, že „zaujatí mediátoři, ve snaze hájit své chráněnce, zajistí, že [mírová] dohoda bude obsahovat články garantující zájmy „jejich“ strany nebo využijí svého přístupu a vlivu k tomu, aby svou stranu přinutili k významným ústupkům“. (Svensson 2009: 446) Svensson přejímá typologii Carnevaleho a Aradové, kteří zaujatost mediátorů dělí na zdrojovou a obsahovou (446). Zdrojová zaujatost označuje ty případy, kdy má mediátor užší vazby s jednou ze stran konfliktu, zatímco obsahová se vztahuje k mediátorovu návrhu řešení konfliktu. Mediátory ve vnitrostátních (občanských)

konfliktech dále dělí do tří typů z hlediska jejich neutrality/zaujatosti – neutrální (*neutral*), provládní (*government-biased*) a pro-povstalecké (*rebel-biased*). Přitom tvrdí, že „vládně-zaujatí“ mediátoři mají větší šanci než neutrální mediátoři dosáhnout opatření pro teritoriální pakty o sdílení moci, vládou podporované amnestie či repatriaci osob (447).

V analytické části případové studie Severního Irska tedy budou na základě faktů z mírového procesu posuzovány v otázce neutrality dvě konkurenční hypotézy:

H2a: *Úspěšný proces mediace vyžaduje neutralitu a nestrannost mediátora.*

H2b: *Zaujatá mediace povede ke stabilnímu mírovému uspořádání pravděpodobněji než neutrální mediace.*

1.6 Procesní proměnné

1.6.1 Mediační strategie

Mediační strategie označuje „celkový plán mediátorů na uspořádání a řešení konfliktů“ (Bercovitch 1992: 16). Strategie, jež mediátoři uplatňují, mají „změnit, ovlivnit či pozměnit aspekty sporu či interakce mezi aktéry“ (Bercovitch, DeRouen 2004: 147). Akademická literatura rozlišuje tři základní typy mediačních strategií (Sheppard 1984; Touval and Zartman 1985; Bercovitch, Houston 2000; Bercovitch, Lee 2003): komunikačně-facilitativní, procedurálně-formulativní a direktivní. S těmito základními typy strategií pak souvisí tři modely mediačních stylů (mediačního jednání): facilitátor, formulátor a manipulátor, které odpovídají stupňům intenzity intervence. Dle typologie intervencí třetí strany uvedené výše, by první dva typy strategií odpovídaly modelu čisté mediace (*pure mediation*), zatímco direktivní strategie silové mediaci (*power mediation*). Volba patřičných strategií je v procesu mediace klíčová, jelikož „praxe a proces mediace je do značné míry záležitostí mediátorovy volby strategického jednání“. Volba mediační strategie přitom vždy musí reflektovat kontext daného konfliktu (Bercovitch, Lee 2003: 3). Následující část se zaměřuje na teoretický popis tří základních typů mediačních strategií (dle Bercovitch, Lee 2003).

Komunikačně-facilitativní strategie - facilitátor

Tento typ strategií odpovídá nejméně intenzivní formě intervence, kde mediátor hraje do značné míry pasivní roli. Zpravidla v tomto případě působí jako zprostředkovatel informací mezi stranami konfliktu a usnadňuje spolupráci, na formální

proces či podstatu mediace má však minimální vliv. Taktiky v rámci komunikačně-facilitativních strategií zahrnují: navázání kontaktu s jednotlivými stranami; získávání důvěry stran; zajišťování interakcí mezi stranami; identifikace problematických témat a zájmů stran; objasňování situace; vyhýbání se zaujatosti; rozvíjení vztahů se stranami; poskytování chybějících informací; rozvíjení rámce pro vzájemné porozumění; podpora smysluplné komunikace; poskytování pozitivních hodnocení; poskytování prostoru pro diskutování zájmů stran. Na této úrovni tedy mediátor působí spíše jako zprostředkovatel či informační prostředník zejména v případech, kdy není přímá komunikace možná nebo žádoucí. Kromě toho může logisticky organizovat proces jednání, shromažďovat informace, nastavovat témata a pořadí diskuse v rámci agendy jednání. Hlavním cílem mediátora je v tomto případě zajišťovat pokračování (ideálně konstruktivního) dialogu mezi stranami sporu (Zhekova et al. 2013). Přestože se jedná o nejméně intenzivní formu mediační intervence, jsou komunikačně-facilitativní strategie žádoucí prakticky v jakémkoliv konfliktu, neboť všechny spory jsou produktem vzájemného nepochopení a jasná komunikace mezi stranami sporu s využitím mediátorů je klíčem k řešení konfliktu (viz např. Burton 1969).

Procedurálně-formulativní strategie - formulátor

Tento typ strategií umožňuje mediátorovi větší formální kontrolu nad procesem mediace než v předchozím případě. Procedurálně-formulativní strategie představují střední formu intenzity mediační intervence. Mediátor zde může rozhodovat o tom, kde bude mediace probíhat či jak často se budou strany setkávat. Mimo to má vliv na strukturu agendy a distribuci informací o pokroku v jednáních včetně mediální publicity. Může podporovat slabší strany a poskytovat jim prostor. Často rovněž předsedá komunikačnímu procesu. Mediátor v pozici formulátora rozvíjí a navrhuje aktérům nová řešení, a to zejména v případech, kdy jednání uvíznou na mrtvém bodě. Formulátor nemá nicméně pravomoc nutit aktéry akceptovat určité konkrétní řešení jako je tomu v případě manipulátora (Zhekova et al. 2013). Taktiky v rámci těchto strategií mohou zahrnovat: volbu místa jednání; řízení tempa a formálnosti jednání; nastavení protokolů; návrhy procedur; zdůrazňování společných zájmů; snižování tenzí; řízení načasování; začít jednání snazšími tématy; nastavení agendy; udržení stran u jednoho jednacího stolu; napomáhání stranám „zachovat si tvář“ a udržování pozornosti na důležitá sporná témata. Procedurální strategie mají vytvořit příznivé prostředí pro management konfliktů.

Direktivní strategie - manipulátor

Direktivní strategie představují nejintenzivnější formu mediační intervence. Mediátor zde může proces jednání výrazně ovlivňovat pomocí pobídek či ultimát. Hlavním cílem direktivních strategií (odpovídajících silové mediaci - *power mediation*) je změna v motivaci či chování aktérů konfliktu. K tomu musí mít direktivní (manipulativní) mediátor pochopitelně k dispozici řadu „pák“ a zdrojů moci, vlivu a přesvědčování, jimiž může na aktéry působit. Směřování jednání může manipulátor ovlivnit nejen pomocí metod „cukru a biče“, ale též manipulací mezinárodního prostředí (Zhekova et al. 2013). Taktiky spjaté s tímto typem strategií zahrnují: změny v očekáváních stran; převzetí zodpovědnosti za ústupky; tvorba podstatných návrhů; přesvědčení stran o ceně, kterou zaplatí za nedosažení dohody; dodávání a filtrování informací; navrhování ústupků, které strany mohou učinit; pomáhat stranám překonat své závazky; odměňování ústupků; napomáhat s rámcem přijatelných výsledků; měnit vnímání; tlak na flexibilitu stran; příslib zdrojů či pohrůžky odchodem z procesu mediace či nabídky ověření dodržování dosažené dohody.

V řadě studií Bercovitch se svými spolupracovníky dochází k závěru, že direktivní strategie častěji vedou k úspěchu mediace, přestože nejčastěji využívanou formou mediace je komunikačně-facilitativní forma (Bercovitch, Anagnoson, Wille 1991; Bercovitch, DeRouen 2004: 160). Na základě analýzy obohacené o proměnnou typu konfliktu však v roce 1997 přichází se závěrem, že v protražovaných konfliktech je naopak nejproduktivnější strategií komunikačně-facilitativní přístup (Bercovitch, Diehl 1997). Ve studii z roku 2003 pak Bercovitch a Lee argumentují, že „čím nižší je důvěra, ochota a motivace stran sporu, tím spíše je třeba, aby mediátor využil direktivních strategií“ (Bercovitch, Lee 2003: 5). Dvě konkurenční hypotézy pro tuto případovou studii severoirského mírového procesu tedy zní:

H3a: *Mediace bude úspěšnější při využití direktivní strategie v případě, že mezi stranami konfliktu existuje nízká míra důvěry, ochoty a motivace konflikt vyřešit.*

H3b: *Pro úspěch mediace v protražovaných konfliktech je neproduktivnější využití komunikačně-facilitativních a procedurálně-formulativních strategií.*

2. Mediace v Severním Irsku: kontextuální proměnné

Podle J. Bercovitcha a R. Jacksona se každé mediační úsilí skládá ze čtyř klíčových prvků: (1) identity a charakteru stran konfliktu; (2) problematických témat, o nichž se vede spor či podstaty sporu; (3) identity a charakteru mediátora a (4) kontextu. Všechny tyto prvky je nutné vzít v úvahu, abychom pochopili výsledek konkrétního procesu mediace. (Bercovitch, 2009: 35-6). Tato kapitola postupně analyzuje všechny tyto jednotlivé prvky v kontextu severoirského případu.

2.1 Charakter konfliktu

Pro pochopení komplexního a multidimenzionálního charakteru severoirského konfliktu a mírového procesu je nutné pochopit jeho historické příčiny a proměny v čase, neboť „minulost nepochybně vrhá stín na současnost“ (Bercovitch, Gartner 2009b: 29). Řečeno slovy Josepha Thompsona, „historie je nejužitečnějším nástrojem pro pochopení rozdílů, jež leží v srdci severoirského konfliktu“ (Thompson 2001: xvii). Historie je v severoirském konfliktu hluboce zakořeněná, a stejně tak je severoirský konflikt hluboce zakořeněný v historii. Nedílnou součástí porozumění sporu je také komparace dvou hlavních subjektivních narativů konfliktu – unionistického/loajalistického a nacionalistického/republikánského. Značná názorová polarizace existovala a nadále existuje nejen mezi stranami konfliktu, ale i v rámci nich. Pochopení intraunionistických rozporů je stejně důležité jako pochopení rozdílů ve strategiích nacionalistů a republikánů na druhé straně.

V první řadě je potřeba odlišit národnostně-teritoriální otázku, která je podstatou konfliktu přinejmenším od tzv. Zákonů o unii (*Acts of Union*), které v roce 1801 vytvořily Spojené království Velké Británie a Irska, od socio-ekonomických a politických otázek související s několika desetiletí trvajícím diskriminací katolické menšiny v Severním Irsku ve 20. století. Zatímco nacionalisticko-teritoriální dimenze prostupuje několika staletími irské historie v rámci širšího rozporu mezi nacionalisty a unionisty, druhá (socio-politická) dimenze dala vzniknout moderní etapě konfliktu mezi léty 1968-1998 známé jako *Troubles*. Třicet let trvajícím konfliktem poškozoval severoirskou ekonomiku, v důsledku čehož rostla nezaměstnanost a především pro radikalizovanou mládež z chudinských čtvrtí se tak násilí stalo prostředkem ventilace frustrací. Měl-li být vyřešen konflikt v Severním Irsku jako celek, tuto socio-ekonomickou spirálu nebylo možné opomenout.

2.1.1 Kořeny konfliktu: kolonizace a odpor

Kořeny širšího konfliktu mezi irskými nacionalisty a unionisty můžeme hledat už na počátku 17. století, kdy probíhá tzv. *Ulster Plantation* – největší systematická a britským panovníkem Jakubem I. podněcovaná kolonizace historické provincie Ulster v severovýchodním Irsku (šest z devíti hrabství provincie Ulster dnes tvoří Severní Irsko). Přestože snahy anglických (normanských) panovníků podmanit si Irsko sahají do 12. století, až přibližně od roku 1601 začaly v rámci systematické kolonizace proudit na sever Irska po neúspěšném protianglickém povstání irských náčelníků (též Devítileté válce) tisíce britských (protestantských) osadníků. Většinu nově příchozích osadníků tvořili skotští presbyteriáni (později označovaní jako *Ulster Scots*) nepřátelští vůči nově ustavené anglikánské *Church of Ireland* (Miller 1985: 20; Stevenson 2006: 40). V roce 1622 se tak na oficiálně zabraných územích určených ke kolonizaci nacházelo 6402 dospělých mužů britského původu, z nichž 3100 byli Angličané a 3700 Skotové. Celková populace kolonizátorů v Irsku v tomto roce představovala až 19 000 osadníků (Canny 2001: 211). V následujících letech počet protestantských osadníků prudce rostl, o sto let později už se odhaduje na více než 100 000 (Courbage 1997: 173). Kolonizace Irska tak v 17. století přinesla dramatické demografické a etno-náboženské změny, v jejichž důsledku se v Irsku usadila protestantská menšina koncentrovaná především (nikoli však výhradně) na severu v provincii Ulster.

Demografické a náboženské změny spolu s pokračujícím britským zábořem irské půdy a systematickou diskriminací původního obyvatelstva na základě náboženství a etnického původu přirozeně vyvolávaly odpor Irů, který v roce 1641 vyvrcholil ve všekatolickém povstání, které spojilo dohromady „gaelské“ Iry s tzv. staroangličany (*Old English*). Staroangličané představovali původem anglické osadníky, kteří se v Irsku usadili již po normanských invazích do Irska ve 12. století. Na rozdíl od protestantských osadníků přicházejících do Irska v rámci tudorovské kolonizace po roce 1600 však Staroangličané vyznávali katolickou víru. O století později již přestali být vnímáni jako svébytná skupina a noví protestantští osadníci s nimi zacházeli jako s etnickými Iry (Fitzpatrick 1989: 172). Vojenská porážka počátečního povstání předznamenala naprosté vojenské ovládnutí Irska Británií pod vedením Olivera Cromwella v letech 1649-53 a definitivní porážku rebelů. Protestantskou nadvládu (*Protestant Ascendancy*) v Irsku spojenou s rostoucím množstvím zabrané půdy pak zajistila porážka katolického krále Jakuba II.

(podporovaného francouzským králem Ludvíkem XIV.) protestantským Vilémem III. Oranžským v bitvě na řece Boyně 12. července roku 1690.

V roce 1776 zůstalo katolíkům pod protestantskou nadvládou pouze 5 % irské půdy (Foster 1989: 211) a prostřednictvím tzv. Trestních zákonů (*Penal Laws*) pokračovala náboženská a socio-politická diskriminace katolíků a snahy o omezení vlivu Katolické církve v zemi. Právě skutečnost, že náboženství působilo už od 17. století jako klíčová štěpná linie mezi původním irským obyvatelstvem a britskými osadníky, později zapříčinila zformování irského nacionalismu na náboženském (katolickém) základě (Coakley 2011). Katolicismus a protestantismus se natrvalo staly klíčovou součástí identity obou etnik na irském ostrově a současně hlavním dělítkem mezi nimi.

18. století v Irsku bylo charakteristické spory o legislativní nadřazenost mezi irským a britským parlamentem, a přestože v roce 1782 došlo za vlády Whigů ke zrušení legislativní nadřazenosti westminsterského parlamentu v Irsku, Británie si nadále udržela rozhodující vliv v irské politice (Keogh, Haltzel 1993: 34). Pod vlivem Francouzské revoluce založil irský právník Theobald Wolfe Tone pocházející z protestantské rodiny Společenství sjednocených Irů (*Society of United Irishmen*) – liberální politickou organizaci, jejímž hlavním cílem je odstranění diskriminace katolíků a překonání náboženského rozdělení ostrova ve prospěch jednotné irské identity v rámci republikánského zřízení. Z tohoto důvodu je Wolfe Tone považován za „otce irského republikanismu“ (Ferriter 2012: 231; English 2003: 85), k jehož odkazu se irští republikáni dodnes hlásí. Radikální členové (od roku 1793 ilegálního) hnutí chystali v 90. letech 18. století v Irsku revoluci, která měla po francouzském vzoru vyhlásit republiku.

V téže době můžeme rovněž pozorovat vznik prvních polovojenských skupin a zárodek budoucího sektářského konfliktu na severu Irska. Teror protestantských milicí nazvaných „Hoši rozbřesku“ (*Peep o' Day Boys*) v 80. a 90. letech 18. století namířený proti katolíkům vedl ke vzniku katolické domobrany nazvané Obránci (*Defenders*), která však rovněž podnikala svévolné útoky na protestanty (blíže viz Farrell 2009). Obě skupiny se střetly v roce 1795 v bitvě u Diamantu, která skončila jednoznačným vítězstvím protestantů a posléze založením Oranžistického řádu. Po protestantském vítězství docházelo k masovému vyhánění katolíků a k vyostření sektářského rozdělení na severu Irska. Mezitím se katoličtí Obránci spojili s Toneho Společenstvím sjednocených Irů a 23. května 1798 propukla několikrát odložená revoluce. Ta však

měla v důsledku rozsáhlé sítě britských informátorů a uvěznění klíčových vůdců spíše charakter série lokálních povstání, která byla zakrátko poražena. Tone, odsouzený k smrti, spáchal ve vězení sebevraždu. Přestože revoluce Wolfa Toneho selhala, položila základy irského republikanismu pro další století a z jejího hlavního organizátora se stala jedna z ikon republikánského hnutí.

2.1.2 Unie s Británií a úsilí o samosprávu

Počátkem 19. století se Irské království stalo prostřednictvím zákonů o unii (*Acts of Union*) součástí Spojeného království Velké Británie a Irska. Zákon vstoupil v platnost k 1. únoru 1801 a po pěti letech existence zanikl samostatný irský parlament. V 19. století se rovněž začaly naplno projevovat demografické proměny způsobené kolonizací od 17. století. V roce 1834 bylo už 19 % celkové populace Irska protestanty (Coakley 2011: 98). Neúspěšná nacionalistická rebelie Roberta Emmeta⁶ dva roky po přijetí *Acts of Union* jen prokázala marnost snah irských republikánů o vymanění se z britské nadvlády revoluční cestou. Soustavnými neúspěchy procházela také politická snaha o emancipaci katolíků. Přestože měli irští katolíci zastávce v politické straně Whigů, odpor Jiřího III. i části samotných irských katolíků v čele s Danielem O'Connelem ke konkrétní podobě zákona vedl k jeho konečnému odmítnutí.

O'Connel, jedna z nejvýraznějších postav irské politiky 19. století, vzápětí založil Katolickou asociaci, jejíž vliv se především prostřednictvím katolických duchovních rozšířil po celém Irsku a stalo se „prvním významnějším katolickým reformním hnutím v Evropě“ (Madeley 1991: 39). Cílem katolické většiny se stala nejprve snaha o náboženskou emancipaci a posléze sekulární úsilí o uznání irského národa (byť irský nacionalismus nadále zůstával katolicismem silně ovlivněn). Po úspěchu O'Connelovy kampaně za emancipaci katolíků se základem moderní irské politiky stalo rozdělení na unionisty a nacionalisty (Madeley 1991: 39). Zpravidla, avšak nikoli výhradně, toto rozdělení korespondovalo (a v Severním Irsku stále koresponduje) s protestantsko-katolickou štěpnou linií.

V doplňovacích volbách do westminsterského parlamentu v roce 1828 byl O'Connel zvolen, ve sněmovně však zasedl až o dva roky později po změně

⁶ Pozoruhodně i Robert Emmet pocházel stejně jako Wolfe Tone z protestantské rodiny.

kontroverzní přísahy panovníkovi jakožto hlavě anglikánské církve. Hlavním bodem O'Connelova politického programu bylo obnovení samostatného irského parlamentu, zpočátku ovšem neusiloval o rozpad Spojeného království. Od 40. let 19. století se však ke kampani za zrušení unie (*Repeal Association*) vrátil. V roce 1847 zemřel, aniž by zrušení unie dosáhl. Přesto je dodnes Daniel O'Connell v Irsku považován za jednoho z klíčových bojovníků za irskou samostatnost (a označován jako „Osvoboditel“ či „Velký emancipátor“ katolíků) a kromě mnoha pomníků je po něm pojmenována také řada hlavních ulic v irských městech (viz Ógáin 1995).

V období tzv. Velkého (Bramborového) irského hladomoru po O'Connelově smrti došlo nejen k masivnímu úbytku obyvatelstva, ať už v důsledku úmrtí či obrovských vln emigrace především do USA, ale také k radikalizaci irského nacionalismu (Garvin 1986: 471). Špiony prozrazené povstání roku 1848 však skončilo fiaskem. V roce 1858 vzniklo současně v Irsku i ve Spojených státech Irské republikánské bratrstvo (též nazývané Feniáni). Tato tajná společnost fungující až do roku 1924 již spatřovala násilí jako jedinou možnost odporu proti britskému vlivu v Irsku (Laffan 1982: 157) a současně představuje první výrazný projev republikanismu v irské diaspoře v USA. Od počátku 70. let 19. století se těžištěm irské politiky stal požadavek irské samosprávy (tzv. *Home Rule*) artikulovaný prostřednictvím *Home Government Association* (později *Home Rule League*). Do čela hnutí se dostal Charles Stewart Parnell, další z řady zásadních osobností irské politické historie, které poněkud paradoxně pocházely z řad protestantských vlastníků půdy. Po období spolupráce s radikály z řad Feniánů Parnell založil vlastní Irskou národní ligu (*Irish National League*) a také politickou Irskou parlamentní stranu (*Irish Parliamentary Party*). Ta se nadlouho stala dominantní politickou stranou reprezentující irské nacionalistické zájmy v britském parlamentu a usilující o prosazení *Home Rule*, tedy irské samosprávy (Larkin 1989: 113).

Úsilí o prosazení *Home Rule* se odpočátku střetávalo s odhodlaným odporem protestantů v historické provincii Ulster, jejíž větší část v současnosti tvoří Severní Irsko. V reakci na první pokus o prosazení zákona o irské samosprávě (*Home Rule Act*) vznikla v Ulsteru Unionistická strana nacházející podporu u britské Konzervativní strany. V roce 1893, kdy Charles Parnell zemřel ve veřejném opovržení po sexuálním skandálu, neprošel druhý *Home Rule Act* Sněmovnou Lordů. Pod konzervativní vládou následně upadla celá kampaň do pozadí. Přesto došlo v posledním dvacetiletí 19.

století v Irsku ke kulturně-nacionalistickému obrození (*Gaelic Revival*) podobně jako v řadě jiných evropských států (McMahon 2008; Hutchinson 1987).

Příchod dvacátého století přinesl řadu významných změn. V roce 1905 vznikla politická strana Sinn Féin (My sami), která vzápětí proměnila irský stranický systém i principy irské politiky obecně. Předsedou strany se stal Arthur Griffith prosazující politiku pasivní rezistence a zpočátku po rakousko-uherském vzoru ideu dualistické irsko-britské monarchie (Laffan 1999: 17-18). Obrovská míra chudoby v Irsku a zejména v dublinských slumech se také stala úrodnou půdou pro socialismus (Metscher 1986: 251), který později utvořil jednou z ideových složek irského republikánského socialismu – dominantní ideologie moderního irského republikánského hnutí. Následující léta (1906-1914) pak byla charakteristická třetím a posledním pokusem o prosazení zákona o *Home Rule* a současně posledním pokusem o získání irské samosprávy parlamentní cestou. Podobně jako v případě přechozích pokusů prosadit *Home Rule* opět došlo k aktivizaci unionistů na severu Irska. V unionistické kampani vedené Sirem Edwardem Carsonem a Jamesem Craigem se poprvé objevily myšlenky rozdělení ostrova. Krátce před první světovou válkou se tak sever Irska ocitl na pokraji občanské války (Gregory et al. 2013: 88).

V Ulsteru vznikla v kontextu masivní propagandistické kampaně proti *Home Rule* prozatímní unionistická vláda a 28. září podepsalo téměř půl milionu unionistů podporovaných britskými konzervativci tzv. Ulsterskou deklaraci (*Ulster Covenant* nebo také po skotském vzoru *Ulster's Solemn League and Covenant*), v níž vyjádřili loajalitu britské koruně a jednotě impéria a odhodlanost „použít veškeré nezbytné prostředky k poražení současné konspirace s cílem ustavit samosprávný parlament v Irsku“ (Gillespie 2013: 126). V lednu 1913 pak vznikla polovojenská jednotka Sbor ulsterských dobrovolníků (*Ulster Volunteer Force*, UVF), která měla v případě nutnosti se zbraní v ruce bránit implementaci irské samosprávy. O deset měsíců později vznikly v reakci na založení UVF Irští dobrovolníci (*Irish Volunteers*, IV). Občanské válce na severu Irska zabránilo až vypuknutí první světové války, kvůli němuž byl také odložen vstup zákona o *Home Rule* v platnost.

2.1.3 Velikonoční povstání a radikalizace irského republikanismu

Zatímco příslušníci UVF odešli bojovat v řadách britské armády (kde utvořili 36. Ulsterskou divizi) na francouzskou frontu podobně jako část Irských dobrovolníků, malá odštěpenecká frakce IV odmítla výzvy k odchodu do války a tajně připravovala povstání v duchu hesla „Anglické obtíže jsou irskou příležitostí“ (Dworkin 2012: 130). Přestože si organizátoři povstání uvědomovali zcela mizivou naději na jeho úspěch, začala se mezi nimi uchycovat idea „krvavé oběti“ prosazovaná *spiritem agens* celé skupiny Padraigem Pearsem. „Pearse argumentoval tím, že smrt ve službách Irsku může vést k osobnímu a národnímu vykoupení, které konečně osvobodí irský lid“ (Moran 1997: 2). Snaha Sira Rogera Casementa získat pro povstalce dodávku zbraní z Německa skončila neúspěchem a jeho popravou. Povstání plánované špatně vyzbrojenou frakcí Irských dobrovolníků ve spolupráci s IRB, ženskou paramilitární organizací *Cumann na mBan* a socialistickou Irskou občanskou armádou Jamese Connolyho vypuklo v Dublinu na Velikonoční pondělí 24. 4. 1916 proklamací vzniku Irské republiky. Po šesti dnech bojů mezi povstalci a britskou armádou bylo povstání poraženo. Je potřeba zmínit, že samotné povstání nepřineslo zpočátku kýžený cíl aktivizace irského odporu. Naopak velké ztráty na životech a majetku především v důsledku nasazení dělostřelectva Brity vedly spíše k odsouzení rebelů irskou veřejností. Události, které povstání následovaly, však natrvalo změnilo irskou politiku vůči Velké Británii. Symbolicky tak Velikonoční povstání představuje přelom mezi snahami prosadit irskou samosprávu parlamentní cestou a ozbrojeným odporem.

Tvrdá odvěta Britů, především poprava patnácti vůdců povstání a uvěznění dalších, postupně naklonila veřejné sympatie k republikánům (McMahon 2001: 7-8; Heyck 2002: 139). Z této atmosféry výrazně politicky profitovala do té doby poměrně marginální republikánská strana Sinn Féin, zejména díky mylným obviněním, že povstání zorganizovala (Kennedy-Pipe 1997: 15). V říjnu 1917 byl předsedou strany zvolen jeden z vůdců Velikonočního povstání Éamon de Valera, který se nadlouho stal jednou z nejvýraznějších postav irské politiky ve 20. století. Pod de Valerovým vedením se v rámci Sinn Féin sjednotily do té doby roztříštěné názorové proudy irského protibritského odporu na základě principu společného nepřítele. Po změnách volebního práva v Británii, které výrazně rozšířily elektorát, se Sinn Féin ve všeobecných volbách roku 1918 stala se ziskem 73 mandátů třetí nejsilnější stranou především na úkor Irské parlamentní strany (Van Engeland, Rudolph 2013: 58).

Poslanci zvolení za Sinn Féin však v duchu politiky abstencionismu odmítli ve westminsterském parlamentu zasednout a založili vlastní Irský parlament (*Dáil Éireann*). Ilegální Irský parlament potvrdil kontinuitu republiky vyhlášené Pearsem na počátku Velikonočního povstání a zvolil prozatímní vládu.

Politika irských republikánů se nyní zaměřila na paralelně probíhající snahy získat mezinárodní uznání pro Irskou republiku na Pařížské mírové konferenci i v USA a ozbrojený odboj proti Británii (Murphy 2002: 135). Zatímco úsilí o mezinárodní uznání skončilo neúspěchem, ozbrojená kampaň vedená částí Irských dobrovolníků reorganizovaných pod názvem Irská republikánská armáda (*Irish Republican Army, IRA*) dosáhla překvapivých úspěchů. Anglo-irská válka z let 1919-1921 (v Irsku známá jako Válka za nezávislost) představovala asymetrický konflikt mezi polovojskovou Irskou republikánskou armádou podporovanou sítí irských špiónů, atentátníků a sabotérů a britskými bezpečnostními složkami. Úspěšná guerillová a podzemní taktika IRA pod vedením Michaela Collinse (Cottrell 2006: 88) spolu s tlakem veřejného mínění přinutila postupně Británii usilovat o příměří⁷, které bylo nakonec vyhlášeno 11. července 1921.

2.1.4 Rozdělení Irska

První kolo jednání o irském statusu, které po vyhlášení příměří následovalo, ovšem nepřineslo pro nesmiřitelnost pozic žádné výsledky. Osmítýdenní druhé kolo jednání irské delegace s britskou vládou na podzim 1921 vyvrcholilo konečnou nabídkou britského premiéra Lloyd George. Podle ní se britští vojáci stáhnou z Irska (s výjimkou tří strategicky důležitých přístavů), které se stane dominiem v rámci britského Commonwealthu s oficiálním názvem Irský svobodný stát. Severoirská hrabství s unionistickou dominancí se ovšem mohou z toho uspořádání vyčlenit. Hraniční komise přitom určí na základě etno-náboženského klíče přesnou hranici (Gibbons 2015: 11). Tou dobou však již bylo Irsko de facto rozdělené. Zákon o vládě v Irsku (*Government of Ireland Act*) z roku 1920 totiž Irsko rozdělil na jižní a severní (unionistickou) část se samostatnými parlamenty v Dublinu a Belfastu. Právě tento zákon je považován za dokument, který rozdělil Irsko a dal na území šesti hrabství vzniknout protestanty (unionisty) dominovanému Severnímu Irsku (Kennedy 2000: 2;

⁷ Je však nutno dodat, že v okamžiku vyhlášení příměří byly konfliktem vyčerpané obě strany.

Mansergh 1997: xiv). Irská delegace vedená Arthurem Griffithem, jejíž součástí byl i Michael Collins, podepsala bez vědomí prozatímního prezidenta Irské republiky É. de Valery 6. prosince 1921 Anglo-irskou smlouvu, v níž přijali podmínky stanovené L. Georgem.

Podpis Anglo-irské smlouvy znamenal další zásadní mezník ve vývoji irské politiky. Bezprostředně po zveřejnění obsahu smlouvy a návratu delegace, se doposud jednotné republikánské hnutí rozdělilo na dvě frakce – prosmluvní (argumentující tím, že se jedná jen o další krok vstříc republice) a protismluvní (tvrdící, že se jedná o zradu republiky). Toto rozdělení se pak stalo základem irské politiky v následujících desetiletích a současně proměnilo i irský stranický systém, kdy se Sinn Féin rozpadla na protismluvní a prosmluvní frakci (Farrell 1999: 30-31; Mair, Weeks 2005: 140). Poté, co irský prozatímní *Dáil* poměrně těsnou většinou smlouvu schválil, odešel de Valera se svými zastánci demonstrativně z parlamentu a jednotící element společného odboje proti Británii se rozpadl. Z někdejších spojenců se v důsledku toho stali nepřátelé. I přes snahy vyvarovat se ozbrojeného konfliktu, vypukla v červnu 1922 v Irsku občanská válka mezi zastánci smlouvy vedenými Collinsem a protismluvními silami vedenými de Valerou. Podle této štěpné linie se na dvě frakce rozpadla také IRA (Morrison 2013: 108). V průběhu necelý rok trvající irské občanské války zemřela řada významných osobností dosavadní irské politiky, mj. Michael Collins, Cathal Brugha či Arthur Griffith. Vojenské vítězství prosmluvních sil Irského svobodného státu v květnu 1923 posílilo také politické vítězství prosmluvní Sinn Féin v srpnových volbách do oficiálního irského parlamentu (Rafter 2005: 66).

V Severním Irsku se mezitím už od počátku 20. let intenzifikovaly střety mezi unionisty a katolickými obyvateli. Znovuoživená UVF podnikala řadu útoků na katolické domovy a obchody podobně jako o několik desetiletí později stejnojmenná loajalistická organizace (Farrell 1980: 236). Objevily se rovněž násilnosti spojené s každoročními oranžistickými pochody. Velká Británie v reakci zakládá Zvláštní ulsterskou policii (*Ulster Special Constabulary*) jejíž nejznámější součást označovaná *B-Specials* se vzápětí stala jedním z kontroverzních aktérů sektářského konfliktu. Jelikož značnou část členů tohoto takřka výhradně protestanského sboru tvořili členové UVF, většina katolíků je spatřovala spíše jako „unionistické milice než nestranný pořádkový sbor“ (Peled 2014: 20). Volby do nově ustaveného severoirského parlamentu v roce 1921 pak jednoznačně potvrdily dominanci unionistů a naplnily touhu Jamese Craiga po „protestantském parlamentu a protestanském státě“ (Craig citován v Mays 2007: 157).

Nacionalisté v této době tvořili v Severním Irsku jen jednu třetinu obyvatelstva (O'Brien 2010: 2) a tamní politický systém zcela ovládli protestanti - unionisté. Tvrdý postup proti severoirským katolíkům (a zejména republikánům) legalizoval tzv. Zákon o zvláštních pravomocech (*Special Powers Act*) přijatý severoirským parlamentem v dubnu 1922, který severoirským bezpečnostním složkám umožňoval využívat zvláštních bezpečnostních opatření vč. internací. Ze Severního Irska se tak záhy po jeho vzniku stal region založený na segregaci, diskriminaci a mj. díky praktikám gerrymanderingu zde fungoval po dlouhá desetiletí v zásadě jednostranický systém dominovaný Ulsterskou unionistickou stranou (*Ulster Unionist Party*, UUP; Swan 2008: 64; Hazleton 1999: 181; Lee 1996: 328). Všechny tyto faktory vedly ke vzniku severoirských hnutí za lidská práva, jež naplno rozvinula svou aktivitu na přelomu 60. a 70. let.

2.1.5 Hnutí za občanská práva na přelomu 60. a 70. let a vznik Troubles

V březnu 1963 se stal severoirským ministerským předsedou Terence O'Neill, který se jako první unionistický premiér pokusil zlepšit vztahy mezi oběma komunitami souborem reforem v různých oblastech politiky (Simpson 2009b: 14). O'Neill si dobře uvědomoval špatnou ekonomickou situaci v Severním Irsku, jejíž provázanost s mírou násilí se o mnoho desetiletí později stala jedním z klíčových bodů mírového procesu. Kromě částečně úspěšné politiky ekonomického rozvoje, podnikl O'Neill celou řadu kroků namířenou ke zlepšení vztahů mezi oběma severoirskými komunitami (Bruce 2007: 75). V lednu 1965 jako vůbec první severoirský ministerský předseda pozval na oficiální návštěvu irského *taoiseacha* (ministerského předsedu) Seana Lemasse a navázal tak poprvé od rozdělení Irska spolupráci s vládou Irské republiky. Podobné kroky se ovšem setkaly s opozicí jak ve vlastní Ulsterské unionistické straně, tak především u radikálního presbyteriánského duchovního Iana Paislyeho, který se stal O'Neillovým nejhlasitějším kritikem a záhy též jednou z nejviditelnějších postav severoirské politiky. Zatímco O'Neill reprezentoval sekulární a reformistický unionismus, Paisley zastával tradicionalistickou a ortodoxně protestantskou pozici (Bruce 2007: 90).

Ačkoliv nacionalistická komunita vítala smířlivé kroky T. O'Neilla, unionistická opozice zabránila implementaci dalších reforem. Na konci šedesátých let se tak v Severním Irsku střetly dva vývojové trendy, které nakonec stály na počátku vzniku

the Troubles. Zatímco unionisté byli navrženy reformami čím dál více rozděleni, přičemž podstatná část nich se obávala přílišných ústupků nacionalistickým zájmům, původní nacionalistické naděje pomalu ustupovaly rostoucí frustraci (Lynn 1997: 207). V tomto kontextu vzniklo roku 1967 Severoirské sdružení za lidská práva (*Northern Ireland Civil Rights Association*, NICRA) inspirované hnutím za lidská práva v USA - především jeho strategií nenásilné občanské neposlušnosti (Dooley 1998: 4).

Sdružení NICRA bylo otevřené jak katolíkům, tak protestantům a k jeho cílům patřila změna diskriminačního volebního systému v místních volbách ve prospěch modelu jeden člověk – jeden hlas; spravedlivé přidělování obecních bytů; ukončení praktik gerrymanderingu; nediskriminační přidělování státních zaměstnání; ukončení platnosti *Special Powers Act*; rozpuštění *B Specials* a zavedení systému pro stížnosti na porušování těchto požadavků (Coogan 2002: 67). Hnutí NICRA tedy v žádném případě neusilovalo o republikánský cíl sjednoceného Irska, nýbrž o antidiskriminační opatření a zrovnoprávnění severoirských katolíků. Pro většinu skálních unionistů přesto nebyla NICRA ničím víc, než jen maskovanou IRA (Shanahan 2009: 18). Rovněž tak se řada unionistů obávala, že ustoupení požadavkům NICRA může oslabit tradiční protestantskou nadvládu v Severním Irsku a vést až ke sjednocení Irska.

Od konce srpna 1968 probíhaly demonstrativní pochody NICRA v různých částech Severního Irska, které se velmi často setkávaly s násilnou reakcí, ať už ze strany policie v případě, že se jednalo o nepovolený pochod, či ze strany protestantů/unionistů, kteří pochody spatřovali jako cílenou provokaci. Rostoucí napětí přinutilo 22. listopadu severoirskou vládu vyhlásit pětibodový reformní program, který v mnohém vycházel vstříc požadavkům NICRA. Reformní zákony měly vstoupit v platnost na konci roku 1971, situace však začínala být kritická. Televizní vystoupení T. O'Neillů k uklidnění situace sice na čas přimělo NICRA v pozastavení protestních pochodů, vnitrostranická a obecně unionistická opozice k jakýmkoliv reformám však dávala tušit jejich neprůchodnost. Mezitím v reakci na policejní rozehánání pochodu NICRA v Derry 5. října 1968 vznikla další skupina Lidová demokracie (*People's Democracy*) tvořená především univerzitními studenty. Její cíle se příliš nelišily od cílů NICRA, nicméně tato veskrze levicová skupina věřila, že těchto cílů bude možné dosáhnout pouze tehdy, až bude v Severním Irsku ustavena socialistická republika.

Lidová demokracie oznámila na 1. ledna 1969 protestní pochod z Belfastu do (London)Derry. Pochod se na mnoha místech stal terčem útoku protestantů, přičemž ten nejhorší se odehrál na Burntollet Bridge na předměstí Derry. Přihlížející policejní

jednotky nezasáhly na ochranu demonstrantů před lojalistickými útočníky (Akenson 1992: 277). Podle jiných zdrojů se dokonce přímo útoku účastnily (Ellison, Smyth 2000: 44). Útok na pochod Lidové demokracie způsobil další vlnu násilností, která se stala osudnou premiérovi O’Neillovi. Požadavek jeho rezignace ze strany radikálnějších unionistů v rámci UUP přiměl O’Neilla vyhlásit parlamentní volby. Ty však nepřinesly výsledek, v němž O’Neill doufal. UUP celkově oslabila, opět se projevila její nejednotnost a O’Neillovi se nepodařilo získat očekávané hlasy katolíků. Po dvou měsících O’Neill rezignoval a v pozici premiéra jej nahradil Chichester Clark.

Pochody NICRA, Lidové demokracie i protestantské protidemonstrace vedly k řadě vzájemných konfrontací a eskalaci násilí. V období tradičních protestantských pochodů vypukly v létě 1969 v Belfastu vážné nepokoje. Bréadún dokonce poněkud nadneseně hovoří o unionistických/lojalistických útocích na katolíky na přelomu 60. a 70. let jako o prvním případě etnického čištění v západní Evropě od konce druhé světové války a útoky na katolické čtvrti v západním Belfastu v srpnu 1969 dle něj měly rozměry pogromu (Bréadún 2008: 2-3).

V tomto kontextu také začaly být v rámci obou komunit aktivní polovojenské skupiny. Vrcholem násilností v létě roku 1969 byla tzv. „bitva o Bogside“ ve městě Derry mezi sympatizanty NICRA, lojalisty a Královskou ulsterskou policií. V průběhu tohoto střetu byla ke sjednání pořádku povolána také skupina britských vojáků. Britská armáda se tak stala nedílnou součástí severoirského konfliktu a její operace *Banner* v Severním Irsku (trvajícím až do roku 2007) se stala nejdelší kontinuální operací britské armády v historii (Sanders, Wood 2012: 109). Situaci v Ulsteru ještě vyostřilo prohlášení irského taoiseacha Jacka Lynche:

„Je zřejmé, že vláda ve Stormontu situaci nezvládá. Současná situace je beze vší pochybnosti nevyhnutelným důsledkem politiky, kterou po desetiletí prosazovaly stormontské vlády. Je též jisté, že irská vláda již nemůže déle stát v pozadí a pozorovat mrzačení nevinných lidí či dokonce něco horšího“ (CAIN 1969: 1).

Rovněž tak britská vláda si uvědomovala, že je nutné se v řešení severoirské krize více angažovat. Po setkání Ch. Clarka s britským premiérem Haroldem Wilsonem vydala britská vláda 19. srpna 1969 prohlášení známé jako (první) Deklarace z Downing Street. Účelem dokumentu bylo uklidnit obě severoirské komunity. Unionistům byla určena část prohlášení potvrzující, že Severní Irsko nepřestane být součástí Spojeného království, aniž by s tím souhlasili jeho obyvatelé. Nacionalisty zase mělo uklidnit prohlášení, že každý občan Severního Irska má právo

na rovné zacházení a ochranu před diskriminací bez ohledu na politické názory či náboženské vyznání (CAIN 1969b). Současně vláda oznámila program ekonomické obnovy a řadu dalších reforem v souladu s požadavky nacionalistů včetně reformy hlasování v místních volbách, ukončení gerrymanderingu, založení vyšetřovací komise či zavedení protidiskriminačních opatření. Tradičně podezřívaví unionisté považovali tyto kroky za přílišné ústupky nacionalistům. Jejich nedůvěru ještě posílila zpráva tzv. Huntovy vyšetřovací komise, která doporučila odzbrojení RUC, její transformaci v civilní policii a rozpuštění kontroverzních B-Specials (CAIN 1969c). Huntova zpráva způsobila další vlnu násilností v loajalistické oblasti Shankill Road v Belfastu. Nacionalisté přijali oznámené reformy pozitivně, neboť se jednalo o naplnění požadavků NICRA a dalších protestních skupin (Finn 1991: 65).

Rostoucí roli v počínajícím konfliktu začínaly mezitím hrát polovojenské organizace. V prosinci roku 1969 došlo k názorovému rozštěpení ve vedení oživené IRA, která se tak rozpadla na dvě frakce - Oficiální IRA (OIRA) a Prozatímní IRA (PIRA). PIRA se následně stala nejdůležitější a nejaktivnější frakcí IRA v průběhu Troubles, proto se o ní často hovořilo jen jako o „IRA“ (viz také podkapitola 2.2). O tři roky později se od OIRA po vyhlášení příměří odštěpila další radikální skupina Irská národně-osvobozenecá armáda (*Irish National Liberation Army – INLA*). Na straně lojalistů začaly hrát významnou roli především dvě polovojenské organizace. Ulsterský dobrovolnický sbor (*Ulster Volunteer Force, UVF*) obnovený v polovině šedesátých let začal stupňovat své aktivity v souvislosti s kampaní NICRA. V září 1971 pak bylo založeno Sdružení na obranu Ulsteru (*Ulster Defence Association, UDA*), které se záhy stalo nejpočetnější loajalistickou paramilitární skupinou.

Nasazení britské armády do řešení severoirské krize zpočátku nacionalistická komunita vítala v domnění, že je vojáci ochrání před zaujatou protestantskou RUC (Mitchell 2010: 96). Armáda se však brzy dostala do nelehké situace. Zahájení ozbrojené kampaně PIRA logicky vedlo k očekávání, že se britská armáda jakožto symbol britské přítomnosti v Severním Irsku stane terčem útoků. Ve snaze podchytit kampaň PIRA v samotném počátku vyhlásila britská armáda na počátku července 1970 třicetičtyřhodinový zákaz vycházení v nacionalistické oblasti Falls Road v Belfastu. V průběhu zákazu vycházení armáda důkladně prohledala domy v oblasti ve snaze zajistit zbraně a výbušniny. Přestože se skutečně určité množství zbraní, munice a výbušnin podařilo v průběhu razie nalézt, měl postup britské armády kontraproduktivní efekt. V důsledku tohoto zlomového momentu nejenže došlo

k výraznému poškození původně pozitivního pohledu nacionalistů na působení britské armády, ale také k nárůstu počtu členů PIRA (English 2003: 136; Walsh 2013).

V letech 1970-1971 prudce roste v Severním Irsku počet násilností a ničivých útoků. Chichester Clark v tomto kontextu rezignoval na pozici severoirského premiéra a byl nahrazen Brianem Faulknerem. Ten ve snaze řešit situaci vyhlásil politiku internací, které měly podchycovat osoby podezřelé z terorismu. 9. srpna 1971 byla zahájena operace Demetrius, při níž bylo zatčeno 452 mužů. Naprostá většina zadržených však patřila k členům OIRA (nikoliv nejaktivnější PIRA) a jednalo se zpočátku výhradně o nacionalisty/republikány, přestože loajalistické skupiny rovněž stály za řadou zabití a explozí (Loughlin 2004: 78-79; McCleery 2015).

Internace přinesly pro Severní Irsko řadu zásadních důsledků a staly se v konečném důsledku kontraproduktivními. V poslední třetině roku počet obětí násilností prudce vzrostl (Loughlin 2004: 1979), nacionalistické a republikánské strany vyzvaly k protestům a NICRA reagovala opět sérií protestních pochodů. Ty se ovšem setkávaly s čím dál tvrdší reakcí ze strany bezpečnostních složek. V lednu 1972 rozehnala jeden z pochodů britská armáda s pomocí slzného plynu a obušků (Kinealy 2010). Ani tvrdá opatření ale nezabránila NICRA v organizaci dalších pochodů. 30. ledna 1972 kulminoval protestní pochod v (London)Derry nepokoji v katolické čtvrti Bogside, jejichž potlačení známé jako „Krvavá neděle“ výrazně akcelerovalo dynamiku vznikajících *Troubles*. Britský parašutistický regiment zahájil palbu do protestujících, která bezprostředně stála život třinácti z nich, další raněný pak zemřel v nemocnici o den později. Incident z Krvavé neděle se vzápětí stal katalyzátorem dalších událostí.

Zejména mladí muži z šokované a frustrované katolické/nacionalistické komunity začali v reakci na incident vstupovat do řad PIRA, která také zintenzivnila násilnou kampaň. Kromě toho Krvavá neděle ještě více vyostřila vztahy mezi severoirskými nacionalisty a britskou armádou. Britská vláda se navíc stala terčem kritiky po celém světě (Newsinger 2015: 172). V Dublinu se konala stotisícová demonstrace, po níž došlo k vypálení britského velvyslanectví. Kritika vůči neschopnosti britské vlády poradit si s eskalující kampaní PIRA se snesla také z řad unionistické komunity. Britská vláda v reakci ustavila vyšetřovací komisi, která ovšem rozhodla, že britská armáda nepochybila (CAIN 1972a). Až nové vyšetřování zahájené o 26 let později vedené Lordem Savillem přišlo v roce 2010 se závěrem, že armáda

střílela na neozbrojené civilisty⁸. Následná omluva britského premiéra Camerona (Telegraph.co.uk 2010) přinesla rodinám obětí alespoň symbolickou satisfakci. Jim Gibney ze Sinn Féin omluvu okomentoval následovně:

„Vyšetřovací zpráva Lorda Savilla především přinesla obrovskou úlevu rodinám a příbuzným těch, kdo byli v průběhu Krvavé neděle zabití. Jazyk Lorda Savilla byl ve vztahu k chování britských vojáků velmi jednoznačný. Jednoznačně poukázal na to, že byli zabití nevinní lidé. To bylo pro příbuzné obětí velmi důležité. Do té doby je britská vláda a britská média označovala za teroristy. Takže Savillova zpráva nezpochybnitelně prokázala jejich nevinu. Regiment parašutistů byl zprávou zostuzen, protože bylo prokázáno, že zabíjel bezbranné, nevinné civilisty. Ozbrojení a beze strachu z důsledků zabili 14 lidí a dalších 13 zranili. V tomto byla Savillova zpráva zcela zásadní. Jednoznačné přijetí této zprávy britským premiérem Cameronem a jeho omluva obyvatelům Derry, kterou slyšeli i všichni nacionalisté a republikáni, představují zásadní mezník“ (Gibney 2010).

2.1.6 Dohoda ze Sunningdale a první pokus o konsociační vládu

Události Krvavé neděle opět prokázaly neschopnost stormontské vlády premiéra Faulknera zvládnout eskalující krizi. Britská vláda zamítla jeho žádost o obnovení *B-Specials* a znovuvybrojení RUC, namísto toho na konci března oznámila, že: přebírá zodpovědnost za bezpečnostní situaci v Severním Irsku; zřídí ve vládě pozici ministra pro Severní Irsko; ukončí internace a zahájí rozhovory se severoirskými politiky o možnosti ustavení mezikomunitní vlády. Všichni členové severoirské unionistické vlády na protest proti britskému rozhodnutí rezignovali. Vzápětí oznámil britský premiér Edward Heath, že (původně na jeden rok) suspenduje severoirskou vládu, uzavře tamní parlament a zavede přímou správu z Londýna (*Direct Rule*).

Zatímco pro irskou vládu a umírněné nacionalisty představovala suspendace severoirské unionistické vlády a parlamentu pozitivní příležitost pro „nový začátek“, republikáni spatřovali zřízení funkce britského ministra pro Severní Irsko jako důkaz ještě většího vměšování se Británie do severoirských záležitostí. Unionistické politiky britské rozhodnutí rozlítlo (Dixon, O’Kane 2014: 32). Nově vzniklá lojalistická strana Ulsterský předvoj (*Ulster Vanguard*) zorganizovala masové protesty, britská vláda však

⁸ Plné znění obsáhlé zprávy na:

<http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20101103103930/http://report.bloody-sunday-inquiry.org/>

neustoupila. I přes snahu vlády uklidnit svými opatřeními situaci se rok 1972 s téměř pěti sty oběťmi stal nejkrvavějším rokem v celé historii *Troubles* (Wharton 2011).

Po rozpuštění severoirského parlamentu a suspendaci unionistické vlády se britská vláda rozhodla je nahradit novým Shromážděním a novou vládou. Členové Shromáždění přitom měli být voleni proporčně a vládu měli tvořit příslušníci unionistických i nacionalistických stran. Současně měla být ustavena Irská rada jako fórum pro setkávání irských a severoirských politiků a řešení celoostrovních témat. Záležitosti bezpečnosti a spravedlnosti měly nadále zůstat britské správě. Reakce na britský návrh byly opět různé. Nacionalističtí politici přijali návrh veskrze pozitivně stejně jako bývalý unionistický premiér Faulkner a část členů UUP. Většina unionistů včetně zbývajících členů UUP, Demokratické unionistické strany a Ulsterského předvoje stála vůči plánu v ostré a odhodlané opozici. Společně tyto skupiny ustavily Sjednocenou ulsterskou unionistickou radu (*United Ulster Unionist Council*) s cílem za každou cenu oponovat plánům na mechanismy sdílení moci a vznik Irské rady. Volby do nového Shromáždění v červnu 1973 prokázaly převahu politických stran podporujících britský návrh. Z celkových 78 mandátů získaly 52 strany nakloněné novému uspořádání (CAIN 1973a). Nicméně jak výsledky ukazují, počet zvolených unionistů nepřátelských vůči novému zřízení je vyšší než počet unionistů jej podporujících.

Na konci listopadu 1973 vznikla nová severoirská vláda v čele s Faulknerem uspořádaná na základě konsociačních mechanismů. Součástí vlády byly zástupci UUP, SDLP a Alianční strana. Krátce nato vzešla z konference v anglickém Sunningdale, jíž se účastnili zástupci severoirských stran, Británie a Irsko, dohoda řešící kromě nové vlády a shromáždění také kontroverzní otázku ustavení Irské rady. Tato rada měla mít dvě součásti: radu ministrů a šedesátičlenné poradní shromáždění, přičemž v obou orgánech měli v rovném zastoupení zasedat zástupci Severního Irska a Irské republiky. Britská a irská vláda se dále shodly, že sjednocení Irska lze dosáhnout pouze mírovou cestou a se souhlasem většiny severoirských obyvatel (CAIN 1973b). Přestože se mohlo zdát, že dohoda představuje v dějinách Severního Irska zásadní přelom, unionisté i nacionalisté si ji interpretovali podle svého. Pro umírněné unionisty představovala jen irské potvrzení skutečnosti, že Severní Irsko je součástí Británie, pro nacionalisty znamenala zásadní posun v irské otázce a extrémisté na obou stranách – lojalisté i republikáni – ji zcela zavrhlí. Lojalisté demonstrovali připravenost bránit se jakémukoliv pokusu o vznik Irské rady, která dle

nich představovala jen krok blíže k irskému sjednocení, založením Ulsterské vojenské rady. PIRA nehodlající se smířit s jiným scénářem, než „vyhnání Britů z Irska“ reagovala sérií bombových útoků v Londýně (McGladdery 2006: 61).

Nová konsociační vláda začala formálně fungovat od 1. ledna 1974. Od počátku však bylo zřejmé, že její budoucnost je značně nejistá. Výkonný výbor UUP v hlasování odmítl dohodu ze Sunningdale, načež ministerský předseda Faulkner rezignoval na funkci předsedy strany. Podpořila jej většina členů Shromáždění zvolená za UUP. Rovněž parlamentní volby ve Spojeném království v únoru 1974 potvrdily převahu protidohodových unionistů, kdy všichni zvolení unionističtí poslanci s výjimkou jednoho patřili k odpůrcům dohody. Činnost nové severoirská vlády a Shromáždění však i přes silnou unionistickou opozici pokračovala. Unionisté a lojalisté oponující dohodě se proto spojili v Ulsterské dělnické radě (*Ulster Workers' Council, UWC*), která 14. května vyhlásila generální stávku s cílem ukončit činnost nové konsociační vlády. Stávka postupně (i díky zastrašování ze strany lojalistických polovojenských skupin) paralyzovala Severní Irsko (Dixon 2008: 144). Napětí dále narostlo po bombových útocích v Dublinu a Monaghanu spáchanými lojalistickou organizací UVF.

Počet britských vojáků v Severním Irsku postupně rostl až na 17 500 (McInnes, Kennedy-Pipe 2001). I přes rostoucí averzi a tlak ze strany britského premiéra Harolda Wilsona na ukončení stávky, však armáda nebyla ochotná použít proti stávkujícím násilí. Severoirští unionisté vnímali Wilsonův slovní útok na UWC jako útok na celou unionistickou komunitu a podpora stávky se proto ještě zvýšila. V kontextu pokračující stávky a odmítnutí britské vlády vyjednat s UWC rezignoval Faulkner 28. května 1974 i na pozici předsedy konsociační vlády, načež rezignovali i všichni unionističtí ministři. Pokus o zavedení sdílené konsociační vlády tak záhy skončil, Shromáždění bylo rozpuštěno a na konci května opět zavedena přímá správa z Británie. 29. května UWC ukončila stávku. Přestože v letech 1973-4 ještě zřetelně neuzrál vhodný moment na ustavení konsociační vlády v Severním Irsku, řada původních principů byla o 26 let později inkorporována do Velkopáteční dohody, kterou tak někteří označovali jako „Sunningdale pro pomalé čtenáře“ (viz např. Gillespie 1998).

2.1.7 Anglo-irská dohoda

V letech následujících po kolapsu sunnigdaleského experimentu a znovuzavedení přímé správy Severního Irska z Londýna, se britská vláda zaměřila na potlačení polovojenských skupin. Nová protiteroristická politika se opírala o tři dimenze – normalizaci, „ulsterizaci“, a kriminalizaci (Kennedy-Pipe 1997: 5). „Ulsterizace“ znamenala zvýšení počtu členů Ulsterského obranného regimentu (*Ulster Defence Regiment*, UDR) britské armády a Královské ulsterské policie při současném snižování počtu britských vojáků v severoirských ulicích. V rámci politiky kriminalizace britská vláda ukončila v březnu 1976 zvláštní politický status vězňů odsouzených za teroristické činy s cílem polovojenské skupiny depolitizovat (Feldman 1991: 115). S každým, kdo byl po tomto datu odsouzen za terorismus, se zacházelo stejně jako s běžnými kriminálníky. V 70. letech byla nedaleko Belfastu kvůli nárůstu terorismu a násilností vybudována věznice Maze pro tvar jednotlivých bloků přezdívaná „bloky H“ (*H-Blocks*). Ta se na počátku 80. let stala hlavním dějištěm republikánských protestních hladovek.

Republikánští vězni se ostře stavěli proti kriminalizaci, neboť se sami cítili jako „bojovníci za svobodu“ proti „zpuštěnému britskému imperialismu“ (Dixon 2008: 182) a váleční zajatci spíše než obyčejní kriminálníci. Odmítali proto nosit vězeňské mundúry a zahalovali se pouze do přikrývek. Vzápětí zahájili tzv. „špinavý protest“, kdy stěny svých cel pomazávali vlastními exkrementy a odmítali se umývat či holit. Jelikož podobné protesty nepomáhaly vládní politiku zvrátit, zahájilo sedm republikánských vězňů 27. října 1980 protestní hladovku. Tu ukončili po padesáti dvou dnech v mylném domnění, že britská vláda ustoupila (Shirlow, McEvoy 2008: 38). Když bylo zřejmé, že britská vláda neustoupí, zahájil uvězněný člen PIRA Bobby Sands další hladovku, k níž se každý týden připojil další republikánský vězeň. Sands doufal, že úmrtí vězně každý týden zvýší tlak na britskou vládu (nyní vedenou Margaret Thatcherovou), a ta ukončí politiku kriminalizace. Jelikož v této době neexistovalo žádné zákonné omezení tomu, aby se vězeň ucházel o zvolení do britského parlamentu, stal se Bobby Sands republikánským kandidátem na místo uvolněné zesnulým poslancem Frankem Maguirem. Jeho následné zvolení medializované po celém světě přitáhlo pozornost k republikánské kampani a hladovkám (Kearney 1988: 225).

Britská vláda M. Thatcherové i přes tlak zahraničního veřejného mínění odmítala hladovkářům ustoupit. Bobby Sands zemřel 5. května měsíc po svém zvolení

poslancem a v průběhu následujících necelých čtyř měsíců jej následovalo dalších devět republikánských vězňů. Smrt každého z vězňů následovala eskalace násilností v severoirských ulicích. Po intervenci příbuzných vězňů, kteří stále drželi hladovku, byla 3. října hladovka odvolána. Britská vláda přitom oznámila ústupky od některých opatření uvalených v rámci kriminalizace. Podobně jako v případě Krvavé neděle i okolnosti protestních hladovek na počátku 80. let vedly k nárůstu nepřátelství nacionalistické komunity vůči britské vládě a zintenzivnění kampaně polovojenských skupin. Britská i irská vláda též odhalily nečekanou úroveň podpory PIRA ze strany severoirských nacionalistů (Ruane, Todd 1996: 263).

Z politického hlediska měly hladovky zásadní dopad na pozici a vývoj strategie republikánské strany Sinn Féin. Volební úspěch Bobbyho Sandse ukázal, že politická cesta může vést k úspěchům (Bréadún 2008: 5). Sinn Féin tak přehodnotila dosavadní strategie abstencionismu a volebních bojkotů a přijala novou strategii tzv. „*Armalite and Ballot Box Strategy*“ (politika zbraně a volební urny). Nová strategie se Sinn Féin záhy vyplatila a strana skutečně dosahovala volebních úspěchů. V roce 1983 byl nový předseda strany Gerry Adams zvolen poslancem westminsterského parlamentu. Nárůst volební podpory Sinn Féin ovšem zneklidňoval jak britskou a irskou vládu, tak doposud dominantní nacionalistickou stranu SDLP, neboť hrozilo, že ji Sinn Féin v této pozici nahradí (Murray 1998: 133). Irský kabinet zareagoval založením Fóra nového Irska (*New Ireland Forum*) jako platformy pro jednání všech konstitučních nacionalistických stran z Irské republiky a Severního Irska s cílem nalézt řešení severoirského konfliktu. Význam fóra však výrazně redukovalo odmítnutí účasti ze strany unionistů i nepřizvání Sinn Féin. Všechny tři návrhy (federace, sjednocené Irsko i společná irsko-britská vláda v Severním Irsku) tak britská vláda i unionisté zamítli (Morrison 2013: 134).

Protestní hladovky a jejich dopady zásadně změnily politickou situaci v Severním Irsku. Nárůst podpory republikánské Sinn Féin uplatňující novou strategii ohrožoval pozici umírněné SDLP jakožto hlavního hlasu severoirských nacionalistů. Tato dynamika vývoje přiměla britskou vládu doposud trvající na tom, že severoirské problémy jsou výhradně britskou vnitrostátní záležitostí, zahájit dialog s vládou Irské republiky (McDermott 2015: 106). Výsledkem byla Anglo-irská dohoda podepsaná 15. listopadu 1985 britskou ministerskou předsedkyní Thatcherovou a irským taoiseachem Garrettem FitzGeraldem. Obě vlády se dohodly na vzniku Mezivládní konference, která se bude zabývat bezpečnostními, právními a politickými otázkami. Součástí

dohody bylo rovněž prohlášení, že dokud se severoirské strany nedohodnou na mechanismech sdílení moci, britská vláda nebude uvažovat o znovuzavedení devoluce. Pravděpodobně nejdůležitější okolností dohody bylo britské uznání role Irské republiky v řešení severoirské krize. Irská vláda přitom akceptovala, že ke sjednocení Irska může dojít pouze se souhlasem většiny severoirských obyvatel (CAIN 1985).

Anglo-irská dohoda tak poskytla základ pro budoucí mírový proces v 90. letech, který stál v rozhodující míře na spolupráci britské a irské vlády. Pro unionistickou komunitu ovšem představovala Anglo-irská dohoda další zradu britské vlády a krok ke sjednocení Irska (Smithey 2011: 62). Zatímco umírnění nacionalisté reprezentovaní SDLP dohodu přijali jako pozitivní krok k míru, republikáni v čele se Sinn Féin ji odmítli jako potvrzení permanence rozdělení ostrova (Kennedy-Pipe 2006: 50). Podobně hlavní opoziční strana Fianna Fáil v Irské republice kritizovala uznání britského práva na Severní Irsko. S jednomyslným přijetím se dohoda nesešla ani v Británii. Severoirské unionisty a loajalisty dohoda natolik rozlítla, že se rozhodli pro další sérii protestů. Řada protestních pochodů a demonstrací se následně na některých místech zvrhla v násilnosti. Součástí protestů byla rovněž kampaň občanské neposlušnosti, při níž unionističtí poslanci odmítali navštěvovat westminsterský parlament a setkávat se se zástupci britské vlády. Nakonec všech 15 unionistických poslanců na své mandáty rezignovalo a vyvolalo nutnost doplňovacích voleb, jež měly prokázat širokou podporu protidohodové kampaně. Ve skutečnosti ovšem měla unionistická kampaň na britskou politiku zanedbatelný vliv (Kennedy-Pipe 2006: 50).

2.1.8 Cesta k mírovému procesu

Republikánská kampaň se už v polovině 80. let dostala do slepé uličky. Přestože nadále pokračovala „dlouhá válka“ PIRA a dalších republikánských skupin za sjednocené Irsko i ozbrojený odpor loajalistických skupin, vedení Sinn Féin v čele s Gerrym Adamsem začalo uvažovat o politické cestě k míru v Severním Irsku. S tím, jak se ukazovalo, že konflikt nemá dlouhodobě ani vítězů ani poražených a ozbrojená kampaň PIRA sjednoceného Irska nedosáhne, ve vedení Sinn Féin rostla ochota ke kompromisu a dialogu.

Na počátku nové strategie stály tajné rozhovory předsedy SDLP Humea s Gerrym Adamsem zahájené roku 1988, které po Anglo-irské dohodě představují

další významný krok na cestě k mírovému procesu. Rozhovory mezi Humem a Adamsem předznamenal nový vývoj moderní irské politiky - počátek konvergence mezi konstitučními a revolučními tradicemi (Bréadún 2008: 5). I přesto, že ozbrojená kampaň PIRA se na počátku 90. let paradoxně zintenzivnila (rok 1991 přinesl nejvíce obětí od roku 1976), a to nejen na území Severního Irsku, dochází k důležitým změnám v uvažování i u britské vlády. V roce 1990 prohlásil britský ministr pro Severní Irsko Peter Brooke, že „Británie nemá v Severním Irsku žádné sobecké či ekonomické zájmy“ (citováno v Albert 2009: 54). O dva roky později prokázal změnu v myšlení ve vedení Sinn Féin diskuzní dokument „Vstříc trvalému míru“ (*Towards A Lasting Peace*), který zdůraznil potřebu vytvoření široké nacionalistické koalice a představuje zásadní posun v posunu od ozbrojeného boje k politickému (sinnfein.ie 1994; Frampton 2009: 76). Tyto změny v uvažování republikánského hnutí i britské vlády následně vedly k zahájení tajných jednání mezi Sinn Féin a zástupci britské vlády (Kennedy-Pipe 1997: 150). Současně probíhala i jednání hlavních konstitučních stran, jichž se unionisté účastnili jen na základě pozastavení fungování irsko-britské mezivládní konference. Přestože tato jednání nepřinesla žádný průlom, došlo k dohodě na tom, že jakékoliv řešení severoirského konfliktu musí obsahovat tři úrovně – mezikomunitní vztahy, podobu severo-jihní spolupráce a mezivládní jednání (Fitzduff 2001: 113). Tyto tři úrovně se skutečně později staly základem mírového procesu.

24. dubna 1993 vydali John Hume a Gerry Adams první společné prohlášení, jež bylo výsledkem předchozích tajných jednání. V prohlášení potvrdili, že „trvalého řešení [severoírského konfliktu] může být dosaženo pouze na základě principů demokracie a rovnosti a podpory obou [severoírských] tradic“ (CAIN 1993a). Na připravenost rodící se široké nacionalistické koalice hledat řešení mírovou cestou reagovala britská a irská vláda v prosinci (druhou) Deklarací z Downing Street (*Downing Street Declaration*). Deklarace, již vyústila jednání mezi britským premiérem Johnem Majorem a irským taoiseachem Albertem Reynoldsem, potvrdila princip demokratického konsensu pro status Severního Irsku a současně připravenost Irské republiky přijmout nutné ústavní změny⁹ (CAIN 1993b).

Unionisté stáli vůči deklaraci jako již tradičně k jakékoliv dohodě přisuzující roli Irské republice v severoirských záležitostech v opozici. Důležitá však je, že dokument

⁹ Články 2 a 3 irské ústavy z roku 1937 původně prohlašovaly suverenitu Irsku nad celým irským ostrovem včetně Severního Irsku.

napomohl rozhodnutí PIRA vyhlásit 31. srpna 1994 příměří. Následně 13. října vyhlásilo příměří také Sjednocené loajalistické vojenské vedení (*Combined Loyalist Military Command*, CLMC) zastřešující loajalistické polovojenské skupiny. Od okamžiku vyhlášení příměří polovojenských skupin se úsilí soustředilo na jejich odzbrojení a zahájení inkluzivních jednání zahrnujících reprezentanty všech severoirských tradic.

Základ inkluzivním mírovým jednáním měly poskytnout tzv. Rámcové dokumenty (*Framework Documents*) přijaté irskou a britskou vládou v únoru 1995. Dokumenty předpokládaly na základě konsensuálních principů obnovení fungování severoirského parlamentu (shromáždění) na základě mechanismů sdílení moci a ochrany nacionalistické menšiny. Dále potvrdily princip demokratického sebeurčení, připravenost Irské republiky učinit nezbytné ústavní změny a vznik severo-j jižních (Severní Irsko a Irská republika) a východo-západních (Irsko a Británie) institucí (CAIN 1995). S výjimkou SDLP a umírněné mezikomunitní Alianční strany však ostatní strany nesouhlasily s některými částmi dokumentu či jej zavrhnly jako celek (Dixon 2008: 248). Zásadní překážkou mírového procesu se záhy stalo odzbrojení PIRA, které britská vláda a severoirští unionisté považovali za *sine qua non* připuštění Sinn Féin k mírovým jednáním. Proto 28. listopadu 1995 vydala britská a irská vláda společné komuniké, v němž navrhly „dvoukolejný“ proces, který by umožnil paralelně pokročit v otázce všestranných mírových jednání a řešit otázku odzbrojení (CAIN 1995b). Následně tedy probíhaly přípravné diskuze k všestranným jednáním, která měla být zahájena na konci února 1996. Bývalý americký senátor George Mitchell byl současně jmenován předsedou mezinárodní skupiny, která měla poskytnout nezávislé vyhodnocení možností v otázce odzbrojení.

Tato kapitola demonstrovala skutečnost, že severoirský konflikt je zakořeněn hluboko v historii a je nutné jej spatřovat v kontextu širšího vývoje britsko-irských vztahů. Pro komplexní pochopení konfliktu je však důležité nejen znát jeho historické příčiny, ale především způsoby, jakými tyto příčiny interpretují jednotlivé narativy obou stran konfliktu, které jsou předmětem další podkapitoly.

2.1.9. Nacionalistický vs. unionistický narativ a interpretace konfliktu

Zcela elementární pro pochopení konfliktu v Severním Irsku není jen důkladná znalost jeho historického zakořenění, kontextu a vývoje, ale i tzv. narativy, tedy subjektivní historické interpretace, konfliktu obou hlavních skupin aktérů, tedy nacionalistů/republikánů na jedné straně a unionistů/loajalistů na straně druhé. Oba narativy vycházející z kulturní a historické paměti jsou přitom v ostrém protikladu a jsou naprosto zásadní pro porozumění pozicím a požadavkům, s nimiž jednotliví aktéři vstupovali do mírových jednání. Pomocí těchto narativů si obě skupiny ospravedlňují (negativní) obrazy nepřítele i (pozitivní) vnímání sebe sama. Právě naprostý protiklad, ať už daných či sociálně-konstruovaných, interpretací je jedním z hlavních faktorů vysvětlujících „intractabilitu“ konfliktu a obtížnost procesu jeho řešení.

Podobně jako v jiných identitárních konfliktech i v Severním Irsku obě skupiny historicky užívaly a užívají identitárních narativů, jejichž primárním cílem je obhájit právo na přežití „své“ skupiny s jasně definovanou a sdílenou kolektivní identitou. Současně největší hrozbou pro přežití dané identity je posilování identity spojené s konkurenčními narativy soupeřící skupiny. Na konkrétním příkladu Severního Irsku tedy můžeme demonstrovat, že největší hrozbou pro přežití protestantských unionistů jakožto svébytné skupiny, jejichž kulturní a historická identita je pevně spjata s příslušností (Severního) Irsku k Velké Británii a lojalitě britské koruně, je konkurenční požadavek republikánů na sjednocené Irsko čítající všech 32 hrabství. Ve sjednoceném a katolickém Irsku by se identita unionistů, kteří by se stali naprostou menšinou, rozplynula a ti by tak přestali existovat jakožto svébytná společnost. Cílem této práce není podrobná analýza identitárních a společensko-bezpečnostních přístupů a teorií. Podrobněji se teoretickým otázkám tzv. sociální (či společenské) bezpečnosti věnují zejména autoři spojení s tzv. kodaňskou školou bezpečnostních studií (viz např. Waever et al. 1993; Roe 2005). Nicméně zaměření na identitu posilující narativy unionistů/loajalistů a nacionalistů/republikánů jsou nezbytné pro pochopení pozdějšího mírového procesu, zájmů jeho aktérů a především jeho komplikací.

Mnohé z vnímaných hrozeb primárně socializovaným identitám mají svůj původ v historii a jsou odvozovány od narativů dřívějších špatných zkušeností či konfliktů (Hancock 2014: 446). Kromě toho, jak argumentuje např. Mary E. Clark, příslušnost k určité komunitě je prvním a zásadním formujícím prvkem vnímání okolního světa. Tedy toho, jak člověk, který se do této komunity narodí, bude vnímat sebe sama a

příslušníky jiných komunit (Clark 1990: 43). V případě Severního Irsku se právě toto primární vnímání komunitní identity u řady mladých lidí, zejména těch, kteří vyrůstali ve skálně loajalistických či naopak republikánských oblastech, naplno projevilo v jejich radikalismu, démonizaci „historického nepřítele“ a odhodlání za svou komunitu bojovat. Phillip Hammack přitom zdůrazňuje, že právě mladí lidé představují zásadní vstupní bod pro pochopení dynamiky daného konfliktu a jeho pravděpodobného budoucího vývoje (Hammack 2010: 181). Podobně McEvoy-Levy přímo v postkonfliktním kontextu Severního Irsku argumentuje tím, že mírotvorci musí pro úspěšnou transformaci konfliktu vzít v úvahu „diskurz mladých“ (McEvoy-Levy 2001: 95).

Jak ukázala předchozí kapitola, historie vztahů mezi katolíky (nacionalisty) a protestanty (unionisty) v Irsku je velmi komplikovaná, přičemž náboženství, respektive vyznání, se stalo nedílnou součástí identit obou konfliktních skupin. Současná identita je výslednicí několik staletí trvajících etno-nacionalistických a etno-religiózních rozporů. V narativě obou skupin hrají významnou roli především některé zásadní události z irských a severoirských dějin, které mají v narativě obou severoirských komunit přirozeně zcela odlišný (často protichůdný) význam. Některé z těchto událostí jsou dodnes oslavovány či naopak považovány za tragédii a historickou křivdu. Jsou udržovány při životě nejen ústní tradicí, ale také proslulými severoirskými *murals*, tedy nástěnnými malbami v katolických i protestantských čtvrtích. Ty právě často zobrazují historické události či osobnosti považované danou komunitou za zásadní a posilují tak soupeřící narativy obou stran konfliktu (viz např. Rolston 1991; Rolston 2010; McAtackney 2011).

Základy obou narativů, podobně jako celého konfliktu, je nutné hledat v období kolonizace Ulsteru (potažmo později celého Irsku) na počátku 17. století. Již zde se rodí podstata katolicko-nacionalistického narativu – zabrání „země (katolických) předků“ Brity a jejich redistribuce nově příchozím (protestantským) kolonistům. Právě v období kolonizace Ulsteru dalo vzniknout dvěma tradicím v Severním Irsku spojeným s příchodem odlišné skupiny lidí, kteří praktikovali jiné náboženství, hovořili jiným jazykem (v době kdy všichni obyvatelé Irsku hovořili pouze gaelsky) a vyznávali odlišné kulturní i obchodní praktiky (Hancock 2014: 447; Darby 1997; O'Leary, McGarry 1996).

Všekatolické povstání z roku 1641 je pak pro nacionalisty přirozenou obranou reakcí na rostoucí množství „cizorodých“ kolonistů a čím dál větší zábory irské půdy, kde jsou její někdejší majitelé, nyní podřízení a zbavení téměř jakýchkoliv práv, nuceni

tvrdě pracovat na své protestantské pány. Masakry protestantských kolonistů, které povstání doprovázely, pak poskytly základ pro vznik jedné ze zásadních součástí severoirské protestantské mentality, kterou je pocit permanentního ohrožení ze strany domorodého obyvatelstva. Vztah *settler/planter vs. native* se tak vyvíjel na základě podobných trendů jako v případě jiných částí světa – v Jižní Africe či Izraeli/Palestině (Viz např. Mitchell 2000b). V důsledku toho se v rámci protestantské komunity se silně vyvinula tzv. *siege mentality* - tedy mentalita obležené pevnosti (např. McGladdery 2002). Seana Farrella správně uvádí, že je *siege mentality* „zásadní pro pochopení ulsterské protestantské kultury“ (Farrell 2009: 25-6).

Podle izraelského odborníka Daniela Bar-Tala, který se problematice věnuje, má mentalita obležené pevnosti pro danou komunitu několik významných důsledků: rozvoj negativních postojů vůči ostatním společnostem; přecitlivělost vůči jakýmkoliv potenciálně negativním podnětům ze strany jiných společností založená na nedostatku důvěry a neustálém podezřívání; tlak na konformitu, uniformitu a mobilizaci komunity; vlastní obavy o přežití může ohrožená komunita nadřadit mezinárodně akceptovatelným vzorcům chování a uchýlit se k extrémním prostředkům (Bar-Tal 2004). K naplnění všech těchto předpokladů došlo i v případě severoirské protestantské (posléze unionistické) komunity. Permanentní nedůvěra, strach a podezřívavost vůči katolické (nacionalistické) většině na ostrově vedla zejména na severu Irsku k negativní stereotypizaci „nepřítele“, vzniku jasně vymezené sociální identity ve smyslu „my“ a „oni“, potřebě neustále držet katolíky pod kontrolou (diskriminační systém unionistické dominance v Severním Irsku od jeho vzniku) a připravenosti bránit se (i útočit) extrémními prostředky (vznik loajalistických polovojenských skupin).

Masakry spáchané na protestantských kolonistech v průběhu katolického povstání roku 1641 zanechaly v myslích protestantů „hořkou vzpomínku“ a podle protestantského narativu byly po roce 1649 pomstěny Oliverem Cromwellem v průběhu jeho irského tažení se „stejně nelítostnou krutostí“ (Barritt, Carter 1972: 12). V nacionalistickém (irském) historickém narativu je přitom cromwellovské dobývání Irsku jedním z nejtemnějších období a Cromwell jednou z nejproblematičtějších osobností (Foster 1989: 101). James Lutz (2004: 193-194) a Mark Levene (2005: 55-57) hovoří v tomto kontextu o etnickém čištění, Alan Axelrod (2003: 122) o něčem, „co se velmi blížilo genocidě“. Irský prorepublikánský historik T. P. Coogan (2002: 6) pak nepřekvapivě pracuje přímo s pojmem genocida.

Zcela zásadní roli pak v protestantské historické paměti hrají dvě události související s nábožensko-politickou válkou (1689-91) o britskou korunu mezi protestantským Vilémem III. Oranžským a katolickým Jakubem II. Neúspěšné dobývání města Derry (po kolonizaci Ulsteru přejmenovaném na Londonderry) jakobitskými jednotkami dalo vzniknout jedné z klíčových legend severoirských protestantů – příběh třinácti učňů (*Apprentice Boys*), kteří stačili zavřít brány města před příchodem katolické armády a zahájili tak více než sto dní trvající úspěšnou obranu města. Na základě legendy vzniklo v roce 1814 protestantské bratrstvo „Učedníci z Derry“ (*The Apprentice Boys of Derry*), které existuje dodnes a každoročně organizuje výroční akce a pochody připomínající „hrdinnou obranu“ Londonderry.

Druhou a v protestantském diskurzu ještě významnější událost pak představuje již zmíněná bitva mezi oběma armádami, která se uskutečnila v červnu roku 1690 na řece Boyně. Ta skončila vítězstvím početnější protestantské armády a prakticky tak zajistila vítězství Viléma III. Oranžského v celé válce. Obě události v Irsku zabezpečily nadlouho protestantskou nadvládu (*Protestant Ascendancy*) a dodnes si je severoirská unionistická komunita pravidelně připomíná. Zavření městských bran a obranu (London)Derry každoročně oslavuje týdenní *Maiden City Festival*, jehož součástí je i upalování figuríny plukovníka Roberta Lundyho, který se podle pověsti chtěl vzdát a vydat město katolickým dobyvatelům. Pro severoirské loajalisty je do současnosti symbolem zrady. Výročí vítězství protestantských sil v bitvě na Boyně oslavují kontroverzní oranžistické pochody vždy 12. července. Oranžistické pochody, jejichž trasa prochází i katolickými oblastmi, tak jako festival v Derry, se v minulosti neobešly bez násilných střetů s příslušníky nacionalistické komunity, pro niž jsou akce jen cílenými provokacemi.

Přestože konflikt v Severním Irsku není primárně náboženský. V případě obou skupin hraje rozdílné vyznání (katolické či protestantské) důležitou roli jakožto součást kolektivní identity. V případě některých severoirských presbyteriánů můžeme dokonce pozorovat náboženské zdůvodnění nároku na protestantskou nadvládu v Ulsteru, které sleduje podobné racionále „vyvoleného národa“ a „země Bohem zaslíbené“ jako v případě Židovského státu (blíže k těmto paralelám viz Akenson 1992). Podle těchto interpretací (tzv. substituční teologie) je Ulster zemí Bohem zaslíbenou protestantům, které si po Židech Bůh vybral jako „vyvolený národ“. Jejich nepřátelé (katolíci/nacionalisté) jsou pak silami Dávla vedenými Antikristem v osobě papeže (Mitchell 2006: 123). Podobné interpretace jsou vlastní především

fundamentalistickým presbyteriánům v čele s Ianem Paisleym (1926-2014) – zakladatelem a dlouholetým předsedou Demokratické unionistické strany a současně hlavou vlastní Svobodné presbyteriánské církve Ulsteru (*Free Presbyterian Church of Ulster*). Právě v osobě I. Paisleyho, čelního představitele lojalistické tradice v Severním Irsku a jedné z nejkontroverznějších a nejpozoruhodnějších postav celého konfliktu i mírového procesu, se náboženství a politika prolínala snad nejzřetelněji. Není proto překvapivé, že Clifford Smyth Paisleyho charakterizoval jako „vůdce extrémního protestantismu v Ulsteru“ (Smyth 1987: 21). Paisley současně představoval zosobnění nejintenzivnějšího strachu lojalistů ze ztráty vlastní identity.

V důsledku náboženských paralel lze také v lojalistických čtvrtích Belfastu a dalších severoirských měst spatřit izraelské vlajky a nástěnné malby vyjadřující podporu Státu Izrael. Danny Kennedy tuto provázanost vysvětluje následovně:

„Řekl bych, že je to součást „mentality obležené pevnosti“ unionistické a protestantské populace. Ta je ztotožňuje s Izraelci a Státem Izrael. Jsou pod tlakem zevnitř i nepřátel zvenčí, jiné národy zpochybňují jejich právo na existenci. Svou roli hraje i náboženské propojení – Koncept Židů jako historického vyvoleného národa v zemi izraelské či v Palestině rezonuje u velké části místní unionistické komunity. Je to starozákonní, biblické srovnání“ (Kennedy 2010).

Náboženství hraje v severoirském konfliktu bezesporu významnou roli. Konflikt byl koneckonců často mylně redukován na střet katolíků a protestantů. Ovšem zjednodušená identifikace určitého náboženského vyznání s určitou politickou ideologií by byla v severoirském případě „nevhodným redukcionismem“ (Thompson, 2001, p. xii). Náboženství je v severoirském identitárním konfliktu potřeba spatřovat jako součást tradiční identity obou skupin (nacionalistů a unionistů) nikoli jako podstatu sporu, kterou je dlouhodobě politicko-teritoriální status Severního Irsku a otázky postavení obou komunit v jeho rámci.

Pocit permanentního ohrožení a obavy z rozplynutí unionistické identity ve sjednoceném Irsku vedly unionistickou komunitu v minulosti k opozici k jakémukoliv ústupku nacionalistům či přiznání jakékoliv role Irské republiky v Severním Irsku. Proto unionisté oponovali O’Neillovým protidiskriminačním reformám, sunningdaleckému uspořádání či Anglo-irské dohodě. Jakýkoliv ústupek nacionalistům či jakákoliv debata o institucionalizaci politické spolupráce mezi Irskou republikou a Severním Irskem pro unionisty automaticky znamenala krok na cestě ke sjednocení Irsku. Přinejmenším od okamžiku rozpuštění severoirského parlamentu a zavedení přímé správy z Londýna

Ize mezi unionistickou komunitou pozorovat fenomén tzv. „protestantského odcizení“ (*protestant alienation*) vůči britské vládě (blíže k tomuto fenoménu např. Dunn, Morgan 1995; Southern 2007). Nedůvěra britských konzervativců (tradičních spojenců unionismu), že unionistická vláda dokáže eskalující krizi v Severním Irsku vyřešit sama, utvořila v myslích unionistů pocit zrady (Smithey 2011: 62).

Kořeny tohoto fenoménu lze ovšem hledat už v dobách kampaně Edwarda Carsona – ikonické postavy unionistické kolektivní paměti – před vznikem Severního Irsku, kdy se začala prosazovat myšlenka, že pokud vláda Jeho Veličenstva jedná neloajálně, dává to unionistům právo oponovat a v krajním případě sáhnout po zbraní. Část unionistů v kontextu krize spojené s „Home Rule“ zdůraznila, že je připravena se bránit se zbraní v ruce v případě, že by britská vláda návrh „Home Rule“ podpořila (Lyon 2003: 380). Podobně hrozily ozbrojenou kampaní vůči britské vládě loajalistické Ulsterské kluby v druhé polovině 80. let po podpisu Anglo-irské dohody (Jordan 2013: 242). Unionistická logika tedy zdůrazňuje loajalitu britské koruně, nikoli však nutně jakékoliv britské vládě. Existuje-li pocit, že rozhodnutí dané vlády ohrožuje unionistické zájmy, jsou unionisté připraveni se bránit.

Zcela zásadní roli v tomto kontextu hraje *Ulster Covenant* z roku 1912, který podle unionistické legendy podepsal severoirský důstojník Frederick H. Crawford vlastní krví (BBC 2012). „Unionisté věří, že jsou s Británií svázáni pokrevními, historickými, rodovými a kulturními pouty“ (Byrne 2009: 217). Důležitou součástí unionistického narativu a loajality britské koruně jsou také oběti, které v první světové válce položila 36. Ulsterská divize složená ze severoirských unionistů a členů původní UVF. Značná část příslušníků této divize položila život v bitvě na Sommě v řadách britské armády, což stále připomíná řada pomníků v loajalistických čtvrtích Belfastu. Unionisté si také na rozdíl od většiny nacionalistů každý rok připomínají Vzpomínkovou neděli (*Remembrance Sunday*) uctívající památku padlých britských vojáků, jejíž uctění považují za důležitou součást své (britské) identity. O to větší dopad měl na unionistickou komunitu bombový útok PIRA právě na Vzpomínkovou neděli v roce 1987.

Podobně jako v jiných etno-nacionalistických konfliktech i v případě Severního Irsku platilo, že dichotomie viník-oběť byla a je do značné míry otázkou interpretací jednotlivých stran konfliktu. Rovněž tak v tomto případě platilo klasické rčení „kdo je pro jednoho teroristou, je pro druhého bojovníkem za svobodu“. Nejslavnější republikánský hladovkář Bobby Sands – z pohledu britské vlády a unionistů terorista –

se v republikánských kruzích stal mučedníkem a hrdinou. Protest prostřednictvím hladovky je integrální součástí irské historie a mytologie a má v irském republikánském hnutí dlouhou tradici (Sweeney 1993: 421). Ideová základna republikánského hnutí přitom v mnohém vychází z filozofie hlavního architekta Velikonočního povstání Patricka Pearse. „Jeho ideje krvavé oběti, vykupitelského násilí, chiliastických očekávání a irské národní identity konstituují ideologické jádro násilné republikánské tradice“ (Moran 1997: 2).

PIRA a další republikánské polovojskové skupiny ospravedlňovaly svou ozbrojenou kampaň bojem za irskou svobodu a pokračování nedokončené historické kampaně předků za vyhnání britských okupantů z Irska. V roce 1969 např. vydala PIRA následující prohlášení: „Vyjadřujeme naši věrnost Irské republice sestávající ze všech 32 hrabství vyhlášené o Velikonočích roku 1916, ustavené prvním *Dail Eireann* roku 1919, násilně svržené v roce 1922 a dodnes potlačované existujícím a Brity vnuceným rozdělením“ (Banerjee 2012: 123). Republikánský narativ rovněž připomíná události, které domněle demonstrují protiirský (či protinacionalistický) postup Británie. Období tzv. Velkého irského hladomoru ve 40. letech 19. století tak např. podle tohoto narativu představovalo genocidu řízenou britskou vládou (viz např. Kelly 2012; Coogan 2013). Zcela zásadní událost nacionalistické kolektivní paměti pak představuje Krvavá neděle z ledna 1972. Tzv. Savillova vyšetřovací zpráva, která po téměř čtyřiceti letech přinesla závěr o pochybení britských vojáků při incidentu, znamenala zásadní mezník:

„Vyšetřovací zpráva Lorda Savilla především přinesla obrovskou úlevu rodinám a příbuzným těch, kdo byli v průběhu Krvavé neděle zabití. Jazyk Lorda Savilla byl ve vztahu k chování britských vojáků velmi jednoznačný. Jednoznačně poukázal na to, že byli zabití nevinní lidé. To bylo pro příbuzné obětí velmi důležité. Do té doby je britská vláda a britská média označovala za teroristy. Takže Savillova zpráva nezpochybnitelně prokázala jejich nevinu. Regiment parašutistů byl zprávou zostuzen, protože bylo prokázáno, že zabíjel bezbranné, nevinné civilisty. Ozbrojení a beze strachu z důsledků zabili 14 lidí a dalších 13 zranili. V tomto byla Savillova zpráva zcela zásadní. Jednoznačné přijetí této zprávy britským premiérem Cameronem a jeho omluva obyvatelům Derry, kterou slyšeli i všichni nacionalisté a republikáni, představují zásadní mezník“ (Gibney 2010).

Výsledkem jednotlivých narativů obou komunit je hluboké zakořenění pocitu křivdy, nespravedlnosti a obětování se v historické paměti. Jak potvrzuje Thompson, „slogany používané oběma komunitami v obdobích násilností vycházejí ze symbolů

vylovených z minulosti Severního Irsku“ (Thompson 2001: xvii). V Severním Irsku tak slovy Paula Arthura vznikla „politická kultura typická pocitem viktimizace a fatalismu“, protože „touha hledat vyjednané řešení nebyla pro obě komunity prioritou až do 90. let 20. století“ (Arthur 1999: 478).

Podstata severoirského konfliktu je tedy identitární či, slovy Walkera Connora, etno-nacionalistická (Connor 1973) a porozumění konfliktním narativům obou stran konfliktu (i jejich dílčích součástí) bylo klíčové pro proces jeho řešení. Základem protestantského (především lojalistického) narativu je historicky permanentní a až paranoidní obava z kulturní či fyzické exterminace unionistické identity. V případě severoirských republikánů je jejich identita pevně spjata s myšlenkou sjednoceného Irsku čítajícího všech 32 hrabství a historického boje za vyhnání Britů z Irsku. Řada subjektivních interpretací přežívá i přes úspěšnou transformaci konfliktu v Severním Irsku do současnosti. „I přes relativní úspěšnost Velkopáteční dohody mnohé ze severoirských identitárních narativů nadále přežívají a stále poskytují živnou půdu pro interpretaci nových konfliktů starou optikou identitárních konfliktů“ (Hancock 2014: 443). I proto, jak potvrzuje D. Kennedy v rozhovoru s autorem, v Severním Irsku stále nedošlo k usmíření a stále existuje vysoký stupeň komunitní segregace:

„Myslím, že zde stále mezi politickými stranami panuje značná nedůvěra. Existuje zde břemeno minulosti, které bude mít i současná generace politiků problém překonat. Jsou zde lidé, kteří byli do konfliktu přímo zapojeni a kteří se momentálně prezentují jako konstituční politici. Ostatní politici i lidé z obou komunit si pamatují role, které tito politici v konfliktu sehráli. To je velice těžké překonat. Stále zbývá udělat spoustu práce. Asi nejlépe bych to shrnul tak, že máme mír, ale nemáme usmíření. (...) Pořád existují oblasti, kde funguje velmi silné sektářské pnutí, což zůstává jedním z obtížných úkolů, které je třeba řešit“ (Kennedy 2010).

K tomu, aby v Severním Irsku došlo ke skutečnému usmíření, je potřeba, aby došlo, slovy George Mitchella, k „odzbrojení myslí“ (CAIN 1996a), které může trvat několik generací. Následující kapitola se zaměřuje na klíčové aktéry konfliktu a posléze mírového procesu v 90. letech a představuje jejich základní ideologické a hodnotové pozice.

2.2 Charakter stran sporu

Tato kapitola představuje hlavní aktéry severoirské politiky, konfliktu a posléze mírového procesu. Pochopení ideologických pozic jednotlivých aktérů je klíčové pro porozumění charakteru mírových jednání a jejich průběhu (viz kapitola 3). Kapitola proto představuje jednotlivé politické strany reprezentující stěžejní názorové a ideologické proudy v rámci Severního Irska a hlavní republikánské i loajalistické polovojenské skupiny. Stranický systém Severního Irska věrně reflektuje unionisticko-nacionalistické rozštěpení severoirské společnosti včetně extrémních proudů. Mezikomunitní a středové strany jsou v polarizovaném systému zastoupeny spíše slabě. Stranická osa tedy (podobně jako v případě Irské republiky) nekoresponduje s tradičním evropským členěním na levici, střed a pravici, nýbrž odráží etno-nacionalistický charakter severoirské politiky. Pro větší přehlednost je ideologická osa severoirských politických stran a polovojenských skupin znázorněna v grafu č. 5 na konci kapitoly. Součástí kapitoly jsou hlavní představy a požadavky, s nimiž hlavní aktéři vstupovali do mírového procesu v 90. letech. Tyto požadavky obdobně reflektují etno-nacionalistické dělení a otázky politicko-teritoriálního statusu Severního Irska. „Nadřazenost unionisticko-nacionalistického rozštěpení způsobuje, že veškeré návrhy řešící vládnutí v Severním Irsku bývají spatřovány z perspektivy toho, zda uspíší či zpomalí možnost sjednocení Irska“ (Guelke 2012: 252).

2.2.1 Unionistické strany

Ulster Unionist Party (UUP)

Ulsterská unionistická strana byla v době zahájení mírového procesu tradičně nejsilnější stranou unionistické komunity. Vznikla už v roce 1905 v reakci na rostoucí irské hnutí za samosprávu (*Home Rule Movement*) v souvislosti se založením Ulsterské unionistické rady. V letech 1921-1972 pravidelně vítězila ve volbách do Parlamentu Severního Irska¹⁰ a zcela tak ovládala politický život v Severním Irsku. Hegemonní postavení umožňovalo straně soustavnou diskriminaci

¹⁰ V letech 1921-1972 oficiální název dvoukomorového severoirského legislativního orgánu. V květnu roku 1973 Velká Británie na krátko obnovila fungování severoirského parlamentu pod názvem Severoirské shromáždění. Jeho fungování se zhroutilo v souvislosti s kolapsem sunningdalekých mechanismů sdílení moci a byla obnovena přímá správa z Londýna. Velkopáteční dohoda poté ustavila Severoirské shromáždění v jeho současné jednokomorové podobě.

katolické/nacionalistické menšiny a využívání manipulačních praktik gerrymanderingu k zajištění volebního vítězství (Walker 2004: 56; Peled 2014: 28). Hegemonii straně zajišťovala také absence skutečné opozice. Jedinou signifikantnější, byť stále slabou, opozici UUP představovala až od padesátých let Severoirská strana práce (*Northern Ireland Labour Party*, NILP) reprezentující obě severoirské komunity. O'Leary a McGarry popisují toto období jako éru hegemonického vládnutí z důvodu nesoutěživého charakteru systému a zákonných překážek, jimiž UUP omezovala ostatní strany (O'Leary, McGarry 1996: 110). UUP zůstala dominantní unionistickou stranou i po zavedení přímé britské správy a až do roku 2001 pravidelně v Severním Irsku vítězila ve volbách do westminsterského parlamentu.

UUP tradičně usiluje o setrvání Severního Irska v rámci Spojeného království, přičemž tento region spatřuje jako nedílnou součást kulturní identity Velké Británie. Již od počátku existovala úzká vazba mezi UUP a radikálním protestantským loajalistickým Oranžistickým řádem (*Orange Order*). Mnozí členové strany byli současně členy řádu. K oficiálnímu ukončení této historické vazby došlo až v roce 2005 (Mitchell 2006: 50).

Zcela charakteristickým rysem pro UUP a celé unionistické hnutí bylo neustálé vnitřní štěpení, které ovlivňovalo také dynamiku severoirského konfliktu. Významný interní konflikt ve straně nastal na konci šedesátých let v souvislosti s pětibodovým reformním programem ministerského předsedy Terence O'Neill. Ten měl být reakcí na tehdy probíhající demonstrace NICRA a měl uspokojit požadavky hnutí na zavedení antidiskriminační legislativy. To vedlo k okamžitému rozštěpení strany na proreformní a protireformní křídla, přičemž proreformní unionisté později založili Alianční stranu (*Alliance Party of Northern Ireland*, AP – viz níže). K dalšímu obdobnému rozkolu ve straně došlo v souvislosti s dohodou ze Sunningdale a navržené konsociační koalici s nacionalistickou Sociálnědemokratickou stranou práce (*Social Democratic and Labour Party*, SDLP – viz níže).

Roku 1971 Ian Paisley založil Demokratickou unionistickou stranu (*Democratic Unionist Party*, DUP – viz níže), která od konce sedmdesátých let představuje pro UUP hlavní konkurenci na unionistické straně severoirského etno-nacionalistického stranického spektra. Podpis Anglo-irské dohody v roce 1985 nicméně přivedl obě strany ke krátkodobému účelovému spojení na základě opozice vůči jakémukoliv vměšování se Irské republiky do ulsterských záležitostí (Cochrane 1997: 1-35). Opět se zde projevil pocit zrady a fenomén odcizení severoirských unionistů vůči britské

vládě, jehož počátky lze sledovat už v rámci zavedení přímé britské správy Severního Irska v roce 1972. Přestože opozice vůči Anglo-irské dohodě dokonce spojila UUP a DUP v roce 1987 do volební koalice, zásadní rozpory přetrvávaly a „spolupráce mezi dvěma hlavními unionistickými stranami se postupně zvrtila v soupeření a posléze ostré nepřátelství“ (Mitchell, Wilford 1999: 109).

Zajímavé je, že po podpisu Anglo-irské dohody UUP určitý čas prosazovala politiku hlubší integrace Severního Irska s Velkou Británií včetně části členů strany, která se zasazovala i o volební integraci, kdy by severoirští voliči hlasovali přímo pro britské strany. U strany, která se po zavedení přímé britské správy v Severním Irsku roku 1972 cítila zrazena a vnímala situaci tak, že britská vláda nemá důvěru ve schopnost unionistické samosprávy, je to přinejmenším pozoruhodné. Po volbách roku 1992 sice UUP získala na politickém vlivu díky vyvažovací pozici ve Westminsteru, přesto opět přišlo znepokojení v podobě Deklarace z Downing Street z prosince roku 1993, v níž britská vláda potvrdila, že „nemá v Severním Irsku žádné sobecké strategické ani ekonomické zájmy“ (CAIN 1993b).

Polovina devadesátých let 20. století je pak pro unionistickou politiku přelomovým obdobím. Obrovskou personální změnou byl nástup poměrně pragmatického Davida Trimbla do čela UUP. Počátek mírového procesu znamenal také štěpení unionistických hlasů mezi více stran – DUP, UKUP, PUP a UDP (viz níže). Pro UUP znamenal mírový proces obrovskou příležitost i obrovské riziko. Koneckonců úspěch celého procesu závisel v tuto chvíli především na ochotě a schopnosti UUP – doposud dominantní unionistické strany – dosáhnout dohody se Sinn Féin.

United Kingdom Unionist Party (UKUP)

Malá unionistická strana existovala v letech 1995–2008. Přes určité vnitrostranické rozpory byla oficiální politikou strany hlubší integrace Severního Irska s Velkou Británií a odmítání jakékoliv role Irské republiky v severoirských záležitostech. Na rozdíl od jiných stran unionistického spektra UKUP usilovala o zachování přímé správy Severního Irska z Londýna. Stranu na mírových jednáních reprezentoval její zakladatel a předseda strany a bývalý člen UUP Robert McCartney.

Democratic Unionist Party (DUP)

Demokratickou unionistickou stranu založil v říjnu roku 1971 radikální loajalistický politik a současně presbyteriánský pastor reverend Ian Paisley. V čele

strany setrval až do roku 2008, kdy ve věku 82 let na nátlak některých členů strany rezignoval na funkci předsedy DUP a pozici Prvního ministra Severního Irsku¹¹. Paisley patřil k nejpozoruhodnějším severoirským politikům 20. a počátku 21. století. Už v roce 1951 spoluzaložil Svobodnou presbyteriánskou církev Ulsteru (*Free Presbyterian Church of Ulster*), jejíž hlavou byl také až do roku 2008. Od počátku 70. let tak současně zastával pozici předsedy politické strany i náboženského vůdce. Náboženství a politika v jeho smýšlení velmi úzce splývaly (viz např. Bruce 2007). V roce 1988 např. nechvalně proslul narušením projevu papeže Jana Pavla II. k Evropskému parlamentu, kde tou dobou Paisley zasedal jako poslanec.¹² Prostřednictvím jeho osobnosti se tak provázanost politiky a náboženství stala neodmyslitelnou součástí DUP, kdy řada členů strany byla současně členy Paisleyho presbyteriánské církve. Steve Bruce dokonce argumentuje, že Paisleyho politický úspěch „lze pochopit, pouze pokud si uvědomíme ústřední roli, již v ulsterském unionismu hraje evangelické náboženství“ (Bruce 1986: 249).

Od svého vzniku se radikálnější DUP stala hlavní konkurencí pro doposud hegemonní UUP a s výjimkou krátkého sblížení v opozici vůči Anglo-irské dohodě se strany staly hlavními rivaly v souboji o unionistické hlasy. Přední odborník na severoirský konflikt profesor Feargal Cochrane charakterizoval členy DUP jako „mladší, populističtější a nakloněnější fundamentalistickému protestantismu, než je tomu v případě jejich kolegů z UUP“ (Cochrane 1997: 93). Hlavním politickým cílem DUP patřící k populistickému lojalistickému proudu je od počátku bezvýhradná ochrana konzervativních protestantských hodnot a protestanské kultury v Severním Irsku (Mitchell 2006: 50-51; Tonge et al. 2014: 128). Strana proto od počátku vstupovala do ostré opozice vůči jakýmkoliv ústupkům katolické menšině či snahám o mechanismy sdíleného vládnutí. Už v období demonstrací za lidská práva na přelomu 60. a 70. let patřil Paisley k nejhlasitějším odpůrcům katolických občanskoprávních hnutí, která spatřoval jej jako předvoj republikánských rebelů. Rovněž tak ostře kritizoval antidiskriminační reformy severoirského ministerského předsedy Terence O'Neill a či snahy o zavedení mechanismů sdílení moci obsažené v dohodě ze Sunningdale.

¹¹ V souladu s Velkopáteční dohodou z r. 1998 je nejvyšší funkce v severoirské exekutivě sdílená a tvoří ji společně První ministr a zástupce Prvního ministra (*First Minister* a *deputy First Minister*).

¹² <https://www.youtube.com/watch?v=JlbmIMbKZa4>

Strana se tak dlouho pohybovala na hranici mezi unionismem a lojalismem a její přesné zařazení je problematické. Po Paisleyho odchodu na odpočinek v roce 2008 stranu převzal Peter Robinson, pod jehož vedením se strana odklonila od lojalistického směřování. V současnosti je DUP volebně nejsilnější unionistickou stranou těžící z opozice vůči Velkopáteční dohodě.

2.2.2 Lojalistické strany

Progressive Unionist Party (PUP)

Pokroková unionistická strana vznikla v roce 1979 jakožto ve své době jediná levicově orientovaná lojalistická strana. Tato malá strana má od počátku úzké vazby na lojalistické paramilitární organizace Ulster Volunteer Force a Red Hand Commando (Bruce 1992). Strana usiluje o reprezentaci zájmů dělnické třídy v rámci lojalistické komunity a zachování unie Severního Irska s Velkou Británií. Socialistická ideologie stranu paradoxně v některých sociálních cílech přibližuje republikánské Sinn Féin. V roce 1994 si strana zvýšila politický kredit zajištěním příměří lojalistických paramilitárních skupin. Od roku 2001, kdy došlo k rozpuštění Ulster Democratic Party je PUP jedinou, byť poměrně marginální, stranou reprezentující paramilitární lojalismus (Albert 2009: 60). Od obnovení severoirské samosprávy v roce 1998 byla strana zastoupena v Severoirském shromáždění nejdříve dvěma, později pouze jedním poslancem. Od roku 2007 již není zastoupena vůbec.

Ulster Democratic Party (UDP)

Ulsterská demokratická strana (původně Ulsterská lojalistická demokratická strana) byla malá lojalistická strana existující v letech 1981-2001. Strana byla politickým křídlem největší lojalistické paramilitární organizace Ulster Defence Association. Původně UDP/UDA podporovala severoirskou nezávislost v rámci Commonwealthu (Barton 2009: 21). Tento program však u unionistických voličů příliš nerezonoval a strana záhy začala podporovat tradiční ideu severoirské samosprávy (vlády a parlamentu) v rámci Spojeného království. Ve volbách strana většinou dosahovala marginálních výsledků, nicméně v roce 1994 podobně jako PUP politicky těžila ze spoluúčasti na zprostředkování příměří lojalistických paramilitárních skupin.

2.2.3 Nacionalistické strany

Social Democratic and Labour Party (SDLP)

Sociálnědemokratická strana práce vznikla v roce 1970 na základě severoirských občanskoprávních hnutí. V rámci severoirského stranického systému reprezentuje umírněný (konstituční) nacionalismus a sociálně-demokratické principy. Do voleb do Severoirského shromáždění v roce 2003, kdy ji předstihla republikánská Sinn Féin, představovala nejsilnější stranu reprezentující severoirskou nacionalistickou komunitu. Jedním ze spoluzakladatelů SDLP byl John Hume, který se záhy stal nadlouho nejvýznamnějším představitelem a předsedou strany (1979-2001). Hlavním původním cílem SDLP bylo sjednotit severoirské obyvatele z obou komunit a dosáhnout reformy, občanských práv a rovnosti nacionalistické (katolické) menšiny. Součástí této politiky bylo úsilí o ustavení konsociační vlády v Severním Irsku a vznik celoirské dimenze – tedy zapojení Irské republiky do řešení problému Severního Irsku.

V roce 1972 strana vydala důležitý dokument *Towards a New Ireland* (CAIN 1972b). Dokument, který usiloval o nové strukturální uspořádání v Severním Irsku na základě sdílené suverenity mezi Irskem a Británií, se stal základem další politiky SDLP. Na základě této politiky se SDLP stavěla velmi pozitivně k sunningdaleckému uspořádání a nové konsociační vládě, jejíž se stala strana součástí. Tehdejší předseda strany Gerry Fitt získal funkci místopředsedy. V kontextu prosazované celoirské dimenze strana výrazně podporovala také vznik Irské rady, vůči nemuž stáli unionisté v kategorické opozici. Po kolapsu „sunningdalecké“ vlády začala SDLP ještě více prosazovat myšlenku aktivnější role britské a irské vlády v Severním Irsku. SDLP věřila, že intenzivnější spolupráce mezi britskou a irskou vládou překoná unionistickou neústupnost. Britskou vládu strana kritizovala za přílišnou orientaci na bezpečnostní stránku konfliktu, přičemž prosazovala názor, že „jedinou cestou, jak vyřešit konflikt v Severním Irsku je, aby britská vláda vytvořila takové podmínky, v nichž by se obě komunity mohly zaměřit na příčiny spíše než symptomy konfliktu“ (Murray 1998: 39).

Frustrace strany z rozpadu konsociační vlády, po němž ustrnulo řešení konfliktu na mrtvém bodě, se naplno projevila v dokumentu z roku 1977 nazvaném *Facing Reality*. Dokument přisoudil zodpovědnost za ustrnutí snah konflikt řešit unionistické neústupnosti a neaktivitě britské vlády (McLoughlin 2010: 8). V roce 1979 se stal předsedou strany John Hume, který neúnavně budoval síť kontaktů v irské a

britské vládě i mezi irsko-americkými skupinami v USA. Hume si dobře uvědomoval, že jádrem severoirského konfliktu je politická identita a v rámci postnacionalistického přístupu usiloval o vytvoření „Nového Irska“ založeného na „jednotě v rozmanitosti“ a mezihraniční spolupráci (Murray 1998: 92-4). K tomu, jak si uvědomoval, byla nezbytná úzká irsko-britská spolupráce. V 80. letech strana sehrála klíčovou roli v rámci Nového irského fóra. Přestože návrhy fóra britská vláda i unionisté zamítli, posloužily jako základ Anglo-irské dohody z roku 1985. SDLP přirozeně uvítala dohodu (na rozdíl od unionistů) s nadšením.

Na přelomu 80. a 90. let pak měla SDLP, a to především její předseda Hume, rozhodující zásluhy na přesvědčení republikánů, aby se vzdali ozbrojeného boje. Zpočátku tajná jednání mezi Humem a Adamsem otevřela prostor pro pozdější vyhlášení příměří PIRA a posun mírového procesu kupředu. V 90. letech pak byla SDLP jedním z hnacích motorů mírového procesu.

2.2.4 Republikánské strany

Sinn Féin (SF)

Původní strana Sinn Féin vznikla roku 1905 v Dublinu jako republikánská strana z iniciativy irského nacionalisty Arthura Griffitha, který se také stal jejím prvním předsedou. Ačkoliv se současná Sinn Féin hlásí k odkazu původní Griffithovy strany, vznikla až roku 1970 v kontextu počínajících *Troubles* a rozštěpení strany na Oficiální a Prozatímní křídlo. Zatímco marxisticko-leninistická Oficiální Sinn Féin (později přejmenovaná na Dělnickou stranu) usilovala o ukončení tradiční politiky abstencionismu, odpůrci tohoto kroku založili Prozatímní Sinn Féin – základ současné strany. Abstencionismus byl dlouho zásadní strategií republikánského politického hnutí, neboť z pohledu republikánů by „vyslání zástupců do parlamentu v Belfastu, Dublinu či Londýně legitimizovalo neoprávněné“ rozdělení Irska (English 2003: 107).

Od počátku měla soudobá Sinn Féin operující jak v Severním Irsku, tak v Irské republice mnohem větší význam v Ulsteru. Především v kontextu hladovkářské kampaně 80. let se „na Severu Sinn Féin stala politickou silou, zatímco na Jihu, kde byla obecně spatřována jako prodloužená propagandistická ruka IRA, měla jen malý dopad“ (Brúadán 2008: 18). Právě vazba na (P)IRA, jejíž ozbrojenou kampaň irské vlády zavrhovaly, se stala úhelným kamenem strany. Podobně jako v případě Sinn

Féin i v rámci IRA došlo na konci 60. let k roztržce a rozštěpení na Oficiální a Prozatímní křídlo (napojené na Prozatímní Sinn Féin). Řada příslušníků PIRA byla současně členy (Prozatímní) Sinn Féin a minulí či současní členové IRA tvořili významnou část vedení strany (English 2003: 254). Protibritská ozbrojená kampaň se tak zpočátku stala důležitější součástí strategie Sinn Féin, než samotná politika, která prakticky stála pouze na abstencionismu. Militarismus byl v rámci strany důležitější než politická výchova (Murray, Tonge 2005: 33).

Politický význam Sinn Féin v 70. letech politicky neaktivní a podřízené PIRA začal narůstat až v 80. letech v rámci politické mobilizace republikánského hnutí v důsledku protestních hladovek vězňů. V tomto kontextu také strana přijala duální strategii „zbraně a volební urny“, která kombinovala ozbrojený boj s volebním. Krátce nato se v roce 1983 stal předsedou strany Gerry Adams, který pozici drží do současnosti (2016). V roce 1986 se strana ocitla před rozhodnutím, zda ukončit politiku abstencionismu v Irské republice a bojkotu irského parlamentu. Členové Sinn Féin dlouho odmítali zasednout v irském parlamentu v Leinster House, který z jejich pohledu „uzurpoval“ pravý republikánský Dáil (Bréadún 2008: 5) a odmítali jakýmkoliv krokem legitimizovat rozdělení Irska. Návrh na ukončení bojkotu irského parlamentu byl na stranickém sjezdu schválen, nicméně od strany se na protest odtrhla skupina Republikánská Sinn Féin. Ta ovšem nefunguje jako politická strana. Vůči westminterskému parlamentu uplatňuje Sinn Féin politiku abstencionismu do současnosti a zvolení poslanci odmítají v britské dolní sněmovně zasednout.

Ve druhé polovině 80. let dochází ve straně pod Adamsovým vedením v důsledku vyčerpanosti a bezvýslednosti ozbrojené kampaně k zásadní transformaci. Strana se mj. pod vlivem rozhovorů Adamse s Humem začíná orientovat na konsensuální politické řešení severoirského konfliktu a vytvoření široké nacionalistické koalice. Následné příměří PIRA vyhlášené v roce 1994 umožnilo (alespoň na čas) hledat cestu k zahájení všestranného dialogu v Severním Irsku. Od roku 2003 je Sinn Féin volebně nejsilnější stranou nacionalistické části stranického spektra.

I přes postupné opuštění strategie ozbrojeného boje a odzbrojení PIRA v roce 2005, primárním cílem strany zůstává sjednocené Irsko:

„Sjednocené a nezávislé Irsko je pro Sinn Féin prioritním cílem. Cokoliv děláme, děláme s tímto cílem. O tom je i celý mírový proces a naše angažovanost v politickém systému na tomto ostrově. Pevně věřím, že v tomto procesu dosáhneme sjednoceného Irska. Brity máme v naší zemi osm set let. Trvalo dlouho, než jsme se

dostali tam, kde jsme nyní. Nechci stanovovat nějaký termín. Důležité je, že Sinn Féin a republikáni obecně se snaží dosáhnout sjednoceného Irska, co nejrychleji to půjde“ (Gibney 2010).

2.2.5 Nesektářské mezikomunitní strany

Alliance Party of Northern Ireland (APNI)

Středovou Alianční stranu zformovali v dubnu 1970 liberální unionisté podporující O’Neilovy reformy, kteří opustili UUP. Od svého vzniku je APNI hlavní mezikomunitní nesektářskou stranou v Severním Irsku. Přestože strana dlouhodobě podporuje unii Velké Británie a Irska, trvale prosazovala ideu sdílení moci mezi oběma komunitami. V letech 1973-4 proto APNI participovala na konsociační vládě. I po kolapsu sunningdalekého experimentu strana nadále prosazovala myšlenky sdílení moci a překonání sektářského rozdělení severoirské společnosti. Pozice mezikomunitní, nesektářské strany v etno-nacionalisticky rozděleném stranickém systému Severního Irska ovšem straně přinášela poměrně nízkou volební podporu. Alianční strana „zůstává vtěsnaná ve stranickém systému, který je nadále vysoce polarizovaný“ (Mitchell, Wilford 1999: 101). Strana se účastnila jednání vedoucích k Velkopáteční dohodě, kterou podpořila, přestože se některým jejím částem vyjadřovala kriticky. Delegaci strany vedl její předseda Baron John Alderdice. V současném Severoirském shromáždění (2011-2016) má strana 8 poslanců a je součástí vládní koalice.

Labour Coalition a Northern Ireland Women’s Coalition (NIWC)

Jednání vedoucích k Velkopáteční dohodě se účastnily také dva marginální nesektářské subjekty. Labouristický (sociálně-demokratický) proud v jednáních reprezentovala kromě SDLP také volná koalice několika subjektů. Koalice vznikla ad hoc v roce 1996 jako subjekt kandidující ve volbách do Severoirského fóra, z nějž se nominovali zástupci stran pro všestranná mírová jednání. Přestože strana nezískala dostatečnou volební podporu, v rámci specifického volebního systému jí byly ve fóru přiděleny dva mandáty. Koalice se rozpadla krátce po volbách a Labour v mírových jednáních následně reprezentoval bývalý člen SDLP Malachi Curran (Irwin 2005: 141).

Koalice severoirských žen rovněž vznikla ad hoc před volbami do Severoirského fóra v roce 1996. Strana tvořená převážně ženami neměla kromě opozice vůči sektářství a polarizaci společnosti žádnou specifickou ideologii. Její „etický rámec“ stál na principech lidských práv, rovnosti a inkluzivity (Fearon, Rebouche 2006: 281). Podobně jako Labour Coalition nezískala ve volbách do fóra dostatek hlasů, v rámci proporčního volebního systému jí však byla přidělena dvě křesla. NIWC reprezentovaly v jednáních vedoucích k Velkopáteční dohodě Monica McWilliams a Pearl Sagar. Koalice žen podpořila výslednou dohodu. Přestože se straně podařilo posléze dosáhnout dílčích volebních úspěchů, po roce 2003 podpora strany prudce poklesla a v roce 2006 byla NIWC rozpuštěna.

2.2.6 Republikánské polovojenské skupiny

Provisional Irish Republican Army (PIRA)

Prozatímní irská republikánská armáda představovala od přelomu 60. a 70. let hlavní republikánskou polovojenskou skupinu. Proto bývala často označována jen jako IRA či hovorově jako „Provos“ či „Provisionals“. Skupina vznikla roku 1969 na základě rozštěpení IRA na Oficiální IRA (podporující ukončení politiky abstencionismu) a Prozatímní IRA (v opozici k ukončení politiky abstencionismu). Od počátku je PIRA úzce spjata s (Prozatímní) Sinn Féin, která byla dlouho spatřována jen jako politické křídlo polovojenské organizace.

Zpočátku se PIRA pasovala do role obránce katolické (nacionalistické) komunity proti rostoucímu loajalistickému násilí. Ochrana katolíků stála na počátku strategie „odvetného násilí“ (English 2003: 121). Oficiální ideologií IRA byl republikánský socialismus a anti-imperialistický ozbrojený boj proti britské přítomnosti v Severním Irsku („Brits out of Ireland“). Socialistická ideologie však v případě PIRA nehrála takovou roli jako v případě jiných republikánských skupin. Hlavním cílem mělo být vyhnání Britů a sjednocení Irska. Jakožto nejvýznamnější republikánská paramilární organizace byla PIRA zodpovědná za největší počet obětí ze všech ozbrojených skupin v průběhu *Troubles* – 1778 obětí PIRA představovalo přibližně polovinu z celkového počtu 3665 obětí (English 2003: 378). Největší podíl na celkových obětech PIRA představovali civilisté a britští vojáci (viz graf č. 6 níže).

Na přelomu 80. a 90. let bylo stále zřejmější, že ozbrojená kampaň cílů PIRA nedosáhne. Sinn Féin proto začala usilovat o dialog s ostatními politickými stranami a hledání politického řešení krize, přestože na počátku 90. let ozbrojená kampaň PIRA pokračovala. V roce 1994 vyhlásila PIRA příměří, které však v únoru 1996 odvolala. Druhé příměří PIRA v následujícím roce umožnilo Sinn Féin účastnit se jednání. V roce 2005 PIRA pod mezinárodním dohledem odzbrojila a oficiálně ukončila činnost.

Irish National Liberation Army (INLA)

INLA byla založena částí členů Oficiální IRA, kteří nesouhlasili s vyhlášením příměří v roce 1972. Skupina vycházející z ideologie republikánského socialismu je tradičně napojená na Irskou republikánskou socialistickou stranu. Od roku 1974 vedla INLA ozbrojenou kampaň za sjednocené socialistické Irsko zaměřenou především proti britské armádě a členům severoirské policie RUC. Mezi nejznámější oběti skupiny patří britský stínový ministr pro Severní Irsko v letech 1974-1979 Airey Neave či prominentní lojalista a zakladatel *Loyalist Volunteer Force* (LVF) Billy Wright, jehož členové INLA zabili roku 1997 ve věznici Maze a způsobili tak výraznou eskalaci násilností. Přestože INLA oponovala mírovému procesu i Velkopáteční dohodě, v srpnu 1998 pod dojmem událostí okolo bombového útoku RIRA v Omaghu vyhlásila skupina příměří. V říjnu 2009 INLA formálně ukončila svou ozbrojenou kampaň a zahájila odzbrojování.

Disidentské republikánské skupiny – Continuity IRA (CIRA) a Real IRA (RIRA)

CIRA a RIRA jsou stále aktivní „disidentské“ republikánské skupiny, které odmítly republikánské příměří i Velkopáteční dohodu. CIRA je ozbrojenou součástí Republikánské Sinn Féin odštěpené v roce 1986. Skupina stála v opozici vůči mírovému procesu a příměří PIRA z roku 1994 považovala za kapitulaci před britskou vládou. RIRA vznikla v říjnu 1997 jako odštěpenecká skupina oponentů obnovení příměří PIRA a participace Sinn Féin na mírových jednáních. RIRA se považuje za jediné skutečné následovatele původní IRA a usiluje o sjednocení Irska ozbrojenou cestou. Skupina je zodpovědná za bombový útok v Omaghu v srpnu roku 1998, jímž několik měsíců po uzavření Velkopáteční dohody demonstrovala svůj nesouhlas s mírovým procesem. Útok v Omaghu se s 29 oběťmi stal nejkravavějším incidentem v dějinách *Troubles* (telegraph.co.uk 2016). Jak CIRA tak RIRA vyjádřily nesouhlas s Velkopáteční dohodou a ukončením ozbrojeného boje.

2.2.7 Loajalistické polovojenské skupiny

Ulster Defence Association (UDA)

Sdružení na obranu Ulsteru vzniklo v kontextu počínajících *Troubles* roku 1971 s hlavním cílem chránit protestantské loajalistické oblasti v Severním Irsku před útoky republikánských skupin. UDA bylo vůbec největší loajalistickou polovojenskou organizací v Severním Irsku. Po většinu své existence bylo UDA legální organizací, přestože její část pod krycím jménem Ulster Freedom Fighters (UFF) podnikala aktivní útoky na republikánské cíle i katolické civilisty. Katoličtí civilisté však tvořili největší podíl z více jak 430 obětí násilností této skupiny (viz graf č. 6 níže), která se často odvětně mstila za republikánské násilí či útoky na protestantské civilisty (independent.co.uk 2010). UDA/UFF vyhlásilo v roce 1994 spolu s dalšími loajalistickými paramilitárními skupinami příměří a roku 2007 ukončilo ozbrojenou kampaň, přestože se jednotlivci spojení s organizací stále ojediněle podílejí na násilnostech a kriminálních aktivitách. Někdejší republikánské i loajalistické polovojenské skupiny se transformovaly ve skupiny organizovaného zločinu, což potvrzuje i Danny Kennedy:

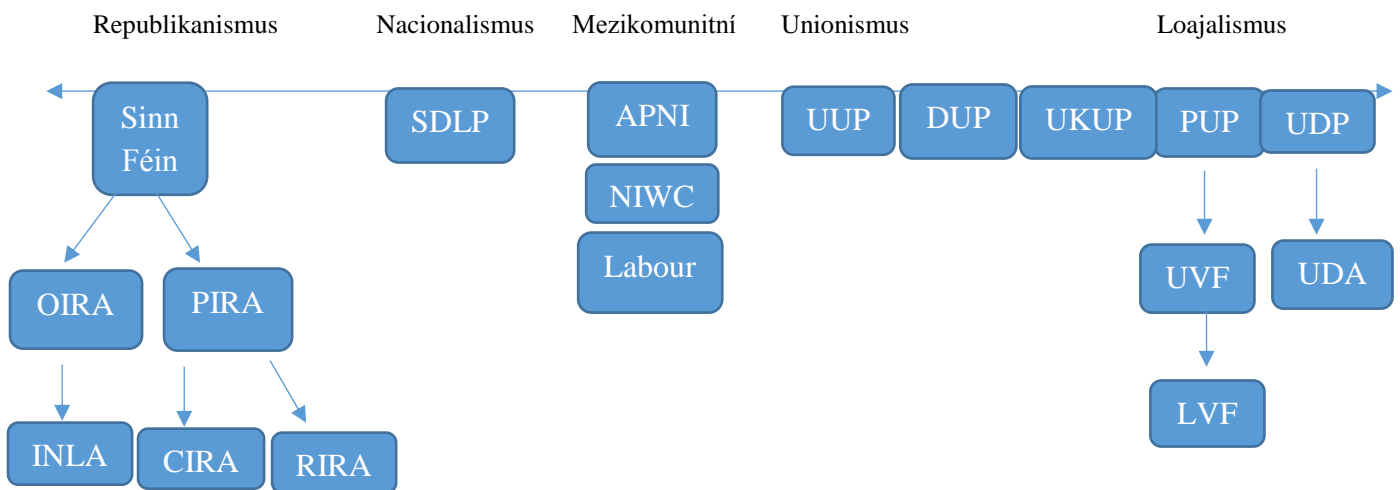
„Stále existují rezidua republikánských skupin, které uznávají jen ozbrojenou či násilnou reakci. Loajalistické polovojenské skupiny, ač respektují příměří, také stále existují. Je potřeba se zaměřit na to, že modus operandi a struktura jak loajalistických tak republikánských skupin jsou stále stejné. Zaměřují se na černý trh a získávání peněz prodejem drog, laciného alkoholu a cigaret. V mnohém se zde opakují dějiny mafie. Mafie začala jako revoluční skupina usilující o politickou změnu a skončila vyděláváním peněz na lidech, které měli údajně ochraňovat“ (Kennedy 2010).

Ulster Volunteer Force (UVF)

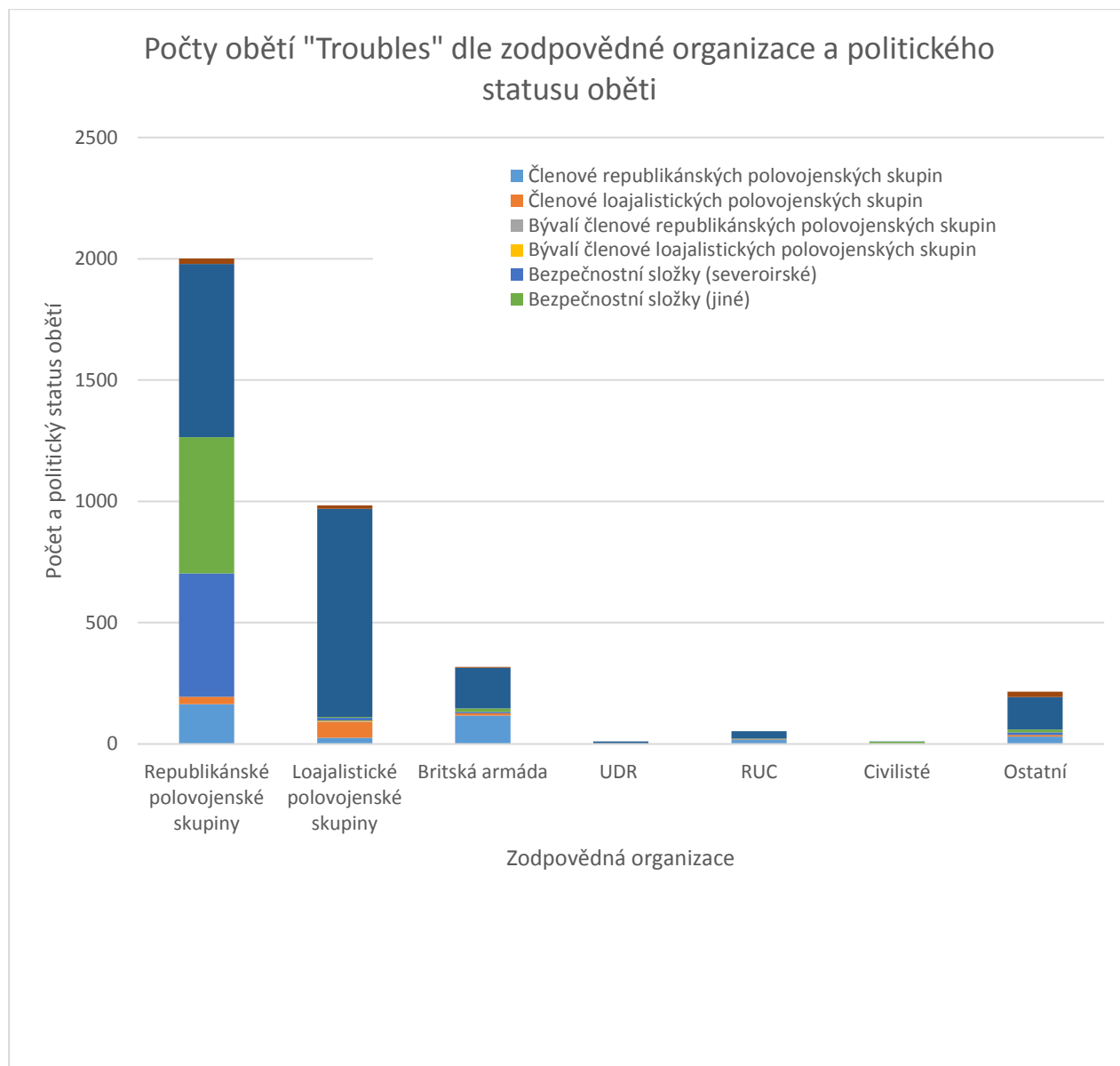
Sbor ulsterských dobrovolníků vznikl roku 1966 a přejal jméno starší unionistické polovojenské organizace působící v době kampaně „Home Rule“. Po dobu téměř třiceti let vedla organizace ozbrojenou kampaň. Hlavním cílem UVF byl boj proti irským republikánským polovojenským skupinám (zejm. PIRA) a udržení Severního Irsku v rámci Velké Británie. Převážnou část z přibližně pěti set obětí UVF tvořili katoličtí civilisté (Wharton 2013: 156; viz graf č. 6 níže). Stejně jako UDA vyhlásil UVF v roce 1994 příměří a v roce 2007 oficiálně ukončil svou ozbrojenou kampaň.

Jeho členové se však nadále angažují v kriminální činnosti a občasných sektářských násilnostech (BBC 2013). V roce 1996 se od UVF odštěpilo malé militantní křídlo pod vedením Billyho Wrighta (známého jako „Král krysa“) nesouhlasící s vyhlášením příměří. Mezi oběťmi této skupiny používající název Lojalistický dobrovolnický sbor (*Loyalist Volunteer Force*) převažovali katoličtí civilisté. Po roce 2000 se LVF postupně transformovala v kriminální skupinu (BBC 2015).

Graf č. 5: Ideologická osa severoirských politických stran a polovojenských skupin (zdroj: autor)

Graf č. 6: Počty obětí „Troubles“ podle jednotlivých typů zodpovědných organizací. (zdroj: autor na základě dat z Fay, Morrissey, Smyth 1998)

2.3 Kontext mediátora: Zahraniční politika Spojených států amerických a Severní Irsko

Změny v zahraniční politice Spojených států v 90. letech 20. století byly jedním z klíčových faktorů, které umožnily zahájení mírového procesu v Severním Irsku. Především od nástupu druhé administrativy prezidenta Billa Clintona v roce 1997 se vyřešení konfliktu v Severním Irsku stalo zahraničněpolitickou prioritou USA. Právě osobní podpora prezidenta, projevovaná už od jeho nástupu do funkce v roce 1993, byla jedním ze zásadních hybatelů celého procesu. Přitom ještě v roce 1988 píše Adrian Guelke, profesor z Queen's University v Belfastu a jeden z předních odborníků na severoirský konflikt, že je s podivem, jak malé pozornosti se severoirské problematice v USA dostává (Guelke 1988: 128). V roce 1995 už J. Dumbrell píše, že: „americká dimenze severoirského konfliktu se principiálně vztahuje k aktivitám nejrůznějších irsko-amerických organizací, úsilím IRA získat ze Spojených států zbraně a rostoucím zájmem amerických politických elit“ (Dumbrell 1995: 111). Jak tedy došlo k tak výraznému posunu od indiference k aktivní a rozhodující podpoře řešení severoirského konfliktu? Které faktory ovlivnily pozici USA a vedly k jejich větší angažovanosti v Ulsteru? Jaký vliv v tomto měla administrativa prezidenta Clintona a on osobně? Tyto otázky se pokusí zodpovědět tato kapitola.

Sledujeme-li vývoj irské otázky v USA, je třeba vždy zvážit výrazný vliv, který na americkou politiku měla silná irská diaspora a tedy irská lobby. Dle Crockera, Hampsona a Aall se jedná o jeden z častých rysů protrahovaných konfliktů. „Prostředí protrahovaných konfliktů často zahrnuje na jedné či druhé straně vlivnou diasporu a/nebo komunitu usazených uprchlíků“ (Crocker, Hampson, Aall 2004: 87). Celá řada vysoce postavených amerických politiků a veřejných činitelů, včetně jedné třetiny prezidentů, se hrdě hlásila a hlásí k irským kořenům. Jakýmsi symbolem irsko-amerického spojení se stal prezident John Fitzgerald Kennedy. Když v roce 1963 jako vůbec první prezident USA ve funkci navštívil Irsko, vítaly jej davy nadšených příznivců (více např. Tubridy 2010). V důsledku několika vln masové imigrace z Irska se v USA postupně etablovala komplexní etnokulturní skupina označovaná jako *Irish America* s nezanedbatelným vlivem na politické dění (více např. Dolan 2010). Řada amerických prezidentských kandidátů musela např. brát ohled na irské hlasovací bloky, které měly v americké politice obrovský vliv již od 19. století (Bruce 2006: 254).

O významu irského dědictví v americké politice svědčí skutečnost, že všichni američtí prezidenti vládnoucí v průběhu trvání severoirských *Troubles* s jedinou výjimkou Geralda Forda měli alespoň částečný irský původ. Předkové Richarda Nixona, Jimmyho Cartera, Ronalda Reagana, George H. W. Bushe a v neposlední řadě Billa Clintona pocházeli z Irska. Druhým důležitým faktorem ovlivňujícím vnímání (severo)irské otázky v USA je ovšem dlouhodobý zvláštní vztah k Velké Británii, zejména v době studené války, který nadlouho vylučoval vměšování americké vlády do problematiky ulsterského konfliktu. „Politický vztah mezi Irskem a Spojenými státy je pozoruhodný, zprostředkovávaný generacemi migrantů z Irska, které mezi oběma zeměmi vytvořily organické pojítko, přesto však ovládaný větší důležitostí diplomatického vztahu s vládou Spojeného království“ (Cochrane 2007: 217; Lynch 2004: 7). O tomto vnitřním sporu mezi nutností udržovat studenoválečný status quo a úsilím některých představitelů irských Američanů o intervenci USA v Severním Irsku pojednává tato kapitola.

2.3.1 Éra prezidenta Nixona, 1969-1974: strategická indiference

Severoírský konflikt se ve své moderní podobě naplno rozhořel na přelomu šedesátých a sedmdesátých let dvacátého století v době, kdy v USA vládla administrativa Richarda Nixona. Realita studené války, prioritizace mezinárodní stability, válka ve Vietnamu a další velká témata z pohledu Američanů zcela upozadovala úsilí severoirských hnutí za občanská práva, krvavé události v Belfastu a Derry i počínající etno-nacionalistický konflikt. V okamžiku, kdy Nixon nastoupil do úřadu prezidenta, jeho administrativa pouze monitorovala události v Severním Irsku bez jakéhokoliv úmyslu vyjádřit na událostech politický zájem, přestože sám Nixon se hlásil k irským kořenům (Mitchell 1993: 48). V rámci studenoválečného konsensu v mezinárodní politice spadalo Severní Irsko výhradně do britské sféry vlivu a kontroly. I přesto, že zástupci severoirských občanských hnutí poprvé navštívili USA, oficiální vládní politikou Spojených států zůstávala striktní neangažovanosti v irských záležitostech (MacLeod 2016: 3).

K nevměšování se USA do severoirských záležitostí přispěla také institucionální a ideová reforma tvorby americké zahraniční politiky z iniciativy prezidenta Nixona. Důraz na realistický pohled na studenoválečné uspořádání a nutnost udržet mezinárodní rovnováhu sil na úkor aktivního prosazování míru,

spravedlnosti a demokratických hodnot ve světě jen utužoval zvláštní vztah s Británií a prohluboval ignoraci úsilí severoirských hnutí za lidská a občanská práva. Politika Henryho Kissingera, který už jako poradce pro národní bezpečnost prakticky řídil americkou zahraniční politiku přelomu šedesátých a sedmdesátých let, navíc zakazovala přímá jednání s Británií ohledně severoirských záležitostí. Irsko-američtí republikáni¹³ spatřovali jeho politiku podpory Spojeného království jako amorální a nehumánní, jelikož podle nich legitimizovala a zrovnoprávňovala režim, který odepírá svobodu a nezávislost sjednocenému Irsku. (Thompson 2001: 23). Je zajímavé, avšak pochopitelné, že Kissinger se k severoirským událostem nikterak nevyjadřuje ani ve svých pamětech z dob působení ve funkci bezpečnostního poradce (viz Kissinger 1979). Studenoválečná realita a z jeho pohledu mnohem palčivější problémy zkrátka počínající severoirské *Troubles* v americké politice zcela marginalizovaly.

Spojené státy se tak zpočátku omezily jen na sledování zpráv, které o nepokojích z Belfastu zasílali generální konzulové USA. Tato memoranda byla navíc zasílána přes velvyslanectví USA v Londýně, kde se po úpravách a „vylepšeních“ stala pouze součástí celkových reportů velvyslanectví. Krátká návštěva prezidenta Nixona v Irsku v roce 1970 nebyla na rozdíl od takřka triumfální návštěvy J. F. Kennedyho o sedm let dříve nikterak výjimečnou událostí. H. Kissinger poznamenává, že cílem návštěvy bylo pro Nixona především zdůraznit před irsko-americkými voliči své irské kořeny (Kissinger 1979: 1103). Sám přitom Nixona od návštěvy Irska odrazil, jelikož se obával možného nebezpečného zapletení prezidenta do severoirských problémů a ohrožení zvláštního vztahu s Velkou Británií. Obezřetný prezident však v průběhu své návštěvy neučinil o severoirské krizi ani jedinou zmínku (viz Nixon 1970).

Značný vliv při utváření amerického pohledu na severoirské události v počáteční fázi *Troubles* sehrála rovněž tamní média, která přenášela zjednodušující a poněkud černobílé zpravodajství o jinak velmi komplexní krizi. Američtí reportéři navíc často nekriticky přejímali britskou interpretaci událostí zdůrazňující, že se jedná o „módní“ levicové studentské nepokoje, které se na sever Irska přelily ze Spojených států a západní Evropy (Rose 1996: 98). Američané tak namísto aby spatřovali určité paralely mezi severoirskými hnutími za občanská práva a například hnutími za práva černochoů ve vlastní zemi, viděli události v Ulsteru spíše v kontextu pařížských studentských nepokojů v květnu 1968. Podobnou interpretaci umožňovala také rostoucí socialistická

¹³ Podporující irský republikanismus, nikoliv členové Republikánské strany.

orientace některých skupin v rámci irského republikanismu. Když v létě roku 1969 navštívila USA na pozvání představitelů irských Američanů Bernadette Devlin – jedna ze studentských vůdkyní severoirského hnutí za občanská práva a současně nejmladší poslankyně westminsterského parlamentu – pobouřila svou socialistickou interpretací nejen konzervativní irsko-americké republikány. Jednoznačně se tak prokázaly rozdíly v uvažování mezi aktivisty v Irsku a irskými Američany (Kenny 2006: 297-298).

Kromě zjednodušeného pohledu na severoirskou krizi jakožto *spilloveru* marxistických studentských bouří ze západní Evropy konce šedesátých let, začala americká média události postupně dezinterpretovat i dichotomní etno-religiózní optikou jako střet mezi katolíky a protestanty. Tento všeobecný konsensus v interpretaci počínajícího severoirského konfliktu, který byl prakticky v souladu s vysvětlením krize britskou vládou, pak v amerických médiích přetrvával až do konce sedmdesátých let. (Holland 1987: 196). Americký kongres projevil o severoirskou krizi minimální zájem a debaty iniciované zastánci irského republikanismu mezi kongresmany nepřinesly žádné konkrétní výsledky. V konečném důsledku irští republikáni přecenili zájem irských Američanů, tiskové zprávy britské vlády podcenily komplexitu problému a hlavní mezinárodní média přecenila jeho náboženský aspekt (Thompson 2001: 22).

Jednou z mála výjimek z hlediska zájmu Kongresu USA o dění v Severním Irsku na přelomu šedesátých a sedmdesátých let byl zvláštní dopis kongresmana Thomase O'Neilla prezidentu Nixonovi vyjadřující znepokojení nad severoirskou krizí (O'Neill 1969). Dopis podepsaný 104 členy Kongresu však nedocílil žádné konkrétní odezvy. Téhož roku byl rovněž pod značkou HR 524 v Kongresu přijat první návrh na mírové řešení situace v Severním Irsku obsahující tři *peacemakingové* kroky – zapojení diplomacie OSN, poskytnutí pomoci obětem násilí a možnost zapojení USA na základě žádosti Velké Británie (Rodino 1969). Kromě zajímavé skutečnosti, že se jedná o vůbec první vyjádření možnosti zapojení se USA do řešení *Troubles*, však tento návrh, tak jako mnohé další, zapadl.

Zásadní politické změny, které současně probíhaly v Severním Irsku, především rozpad dosavadní jednoty unionismu, odcizení mezi unionisty a britskou vládou a následný vznik reakčních skupin, měly dopad také na vnímání Spojených států. Radikální unionisté cítili, že britská i americká vláda podporují irské nacionalistické aspirace tím, že oslabují politickou moc unionistů. Vměšování irských

Američanů (souhrnně považovaných za podporovatele IRA) do severoirských záležitostí spatřovali jako „mimořádně zhoubné“ (Wilson 2000: 858). Na druhou stranu vláda USA dlouho přejímala informace o dění v Severním Irsku od svých generálních konzulů, kteří byli v kontaktu prakticky jen s unionistickými politiky. Pro unionismus bylo nadlouho typické přecenění vlivu irských republikánů v americké politice a ignorace probritské pozice vlády USA. Americká vláda přitom od Británie přejímala i jednoznačný pohled na členy IRA jakožto teroristy. Podobné zjednodušené vnímání USA ze strany unionistů přetrvalo až do mírového procesu v devadesátých letech. Jedním z problémů, které musel od počátku americký mediátor severoirských mírových jednání senátor George Mitchell bezprostředně řešit, byl právě nedostatek důvěry ze strany unionistů (blíže viz kapitola 2.5).

Mezi irskými Američany ve Spojených státech se projevilo též rozštěpení irského republikánského hnutí a vznik Prozatímní IRA a Prozatímní Sinn Féin na přelomu šedesátých a sedmdesátých let. Tato roztržka přiměla radikálnější irsko-americké republikány v čele s bývalým členem IRA z dob irské občanské války Michaelem Flannerym založit v červnu roku 1970 v New Yorku *Northern Aid Committee*, známější pod zkratkou Noraid. Republikánská fundraisingová organizace dle svých stanov usilující o nenásilné sjednocení Irska¹⁴ v minulosti financovala nákupy zbraní pro Prozatímní IRA¹⁵, přestože její představitelé podobná obvinění vždy odmítali. (Duffy 2001). Podle Hanleyho představoval Noraid „v průběhu severoirského konfliktu nejznámější a nejvýznamnější irsko-americkou republikánskou podpůrnou skupinu“ (Hanley 2004: 1). Je však nutné dodat, že na konci 80. let začal vliv a pozice této skupiny upadat (viz níže). Zpravodajství Noraid se se svým ostře prorepublikánským postojem stalo opačným extrémem vůči oficiálním médiím. Vláda Spojených států však měla řadu jiných problémů, než aby řešila veřejné mínění Američanů o irské otázce. Až v okamžiku, kdy aktivity Noraid začaly ohrožovat britské zájmy a americkou politiku statu quo, začala americká vláda usilovat o jejich omezení (Wittig 2011: 152). Se vznikem Noraid se tak radikální irský republikanismus dostal na půdu Spojených států.

Bílý dům nekriticky přijímající britskou a mediálně zjednodušenou verzi událostí mezitím pokračoval v politice striktního nevměšování se do vnitřních záležitostí svého

¹⁴ <http://irishnorthernaid.com>

¹⁵ Ačkoliv mnozí členové Noraid neschvalovali její socialistickou orientaci.

důležitého spojence v rámci NATO s vírou, že britská vláda má plán, jak severoirskou krizi demokraticky a nenásilně vyřešit. Tento názor nezměnila ani Krvavá neděle v lednu 1972, při níž britští vojáci zastřelili 14 neozbrojených protestujících katolíků – zásadní mezník severoirského konfliktu. Slovy tehdejšího ministra zahraničí Williama P. Rogerse „by bylo nepatřičné a kontraproduktivní, aby se Spojené státy snažily jakýmkoliv způsobem v oblasti intervenovat“. Rogers dále poznamenal, že Spojené státy mohou zasáhnout pouze v případě, že o to budou požádány jak britskou, tak irskou vládou s tím, že sám Nixon pochybuje o tom, že USA mohou v tomto sehrát nějakou užitečnou roli (Phillips 1979: 4). Kromě toho bylo zřejmé, že Británie považuje severoirskou krizi za vnitropolitickou záležitost a nenechá žádný jiný stát (v tuto chvíli ani Irskou republiku) do své suverenity jakkoliv zasahovat. Pouze irsko-americké republikánské skupiny neustále vyžadovaly, aby Spojené státy reagovaly na rostoucí míru násilí a politiku internací, kterou v Severním Irsku pro vybrané případy zavedla unionistická stormontská vláda. Tyto skupiny se však postupně díky podpoře IRA dostávaly spíše na černou listinu americké vlády, než aby byla jejich názorům dopřávána pozornost.

Krvavá neděle se pro irské Američany stala symbolem britského nezvládnutí situace a vyvolala řadu rozlícených zahraničních reakcí (Brundage 2016: 203). Americká média ovšem opět nekriticky přejala oficiální britskou verzi, podle níž střelbu zahájili příslušníci IRA mezi protestujícími. Vyšetřování incidentu ukončené až v roce 2010 přitom mj. prokázalo, že palbu zahájili britští vojáci (BBC 2010). Jistou aktivitu v irské otázce projevovala nadále i Sněmovna reprezentantů a v roce 1971 poprvé také Senát v čele se senátorem Edwardem Kennedym¹⁶ – bratrem prezidenta J. F. Kennedyho, stále však bez jakýchkoliv konkrétních výsledků. Důležité je, že Krvavá neděle a zavedení přímé správy Severního Irska z Británie přimělo americký Kongres, aby se o Severní Irsko intenzivněji zajímal a především zjišťoval relevantní informace, které byly často v rozporu s vládou přejímanou oficiální britskou verzí. Pro irské republikány v Americe, kteří se stali nejhlasitější skupinou v rámci *Irish America*, Krvavá neděle a následné porušování lidských práv ze strany britských bezpečnostních složek zapůsobilo jako mobilizační faktor. Poukazování na porušování lidských práv katolické menšiny a kriminalizaci irských republikánů Británií se nadlouho stalo argumentačním těžištěm a motorem irsko-amerických snah přesvědčit vládu

¹⁶ Blíže k významné roli senátora Edwarda Kennedyho v politice USA vůči Severnímu Irsku viz (Sanders 2011).

USA, aby v Severním Irsku intervenovala na ochranu nacionalistické minority i podkladem pro přesvědčení o nutnosti sjednotit Irsko (Wilson 1995: kap. 3).

Měsíc po Krvavé neděli, kdy už Británie Severní Irsko spravovala přímo z Londýna, předložila společná skupina irsko-amerických senátorů a kongresmanů návrh rezoluce požadující na základě předchozích slyšení okamžité stažení všech britských jednotek ze Severního Irska, rozpuštění stormontské vlády, ukončení britské internační politiky a svolání konference o sjednocení Irska (US Congress 1972). Přestože tento návrh zapadl ve stranickém soupeření, představuje další důležitý krok z hlediska zájmu americké legislativy o severoirskou krizi.

Mimořádné slyšení v Kongresu USA, kam byli přizváni i zástupci církví a akademici zabývající se Severním Irskem, stálo na počátku dlouhého procesu odhalování skutečné podstaty problému. Dalším logickým krokem v tomto procesu byly návštěvy zainteresovaných kongresmanů přímo v Severním Irsku a rozhovory se zástupci komunit. Od tohoto okamžiku začal v ovlivňování americké zahraniční politiky vůči Severnímu Irsku hrát velkou roli jeden ze zakladatelů SDLP¹⁷ a jedna z vůdčích postav NICRA¹⁸ John Hume, který usiloval především o omezení politické podpory a publicity irských republikánských skupin v USA (Cochrane 2007: 220). Hume spolu s irskou ambasadou přesvědčil senátora Kennedyho a jeho skupinu, aby umírnili svůj návrh. Požadavek na unilaterální akci USA byl změněn na požadavek, aby jakákoliv budoucí akce USA vůči Severnímu Irsku proběhla po dohodě s vládou Irské republiky. Druhý požadavek ztratil relevanci v okamžiku, kdy Británie zavedla přímou správu a stormontská vláda následně rezignovala. A konečně výzva k okamžitému stažení britských vojáků byla pozměněna na scénář postupného stažení v několika fázích (Bingham 1972). Názory Kongresu tak začaly poprvé odrážet první známky pochopení komplexity problémů Severního Irska (Thompson 2001: 39). Oficiální politika americké vlády však nadále bezvýhradně podporovala britská řešení severoirské krize jakožto vnitrostátního bezpečnostního problému. Nixon v průběhu svého úřadu nikdy nevydal žádné oficiální prohlášení o severoirské krizi.

V okamžiku, kdy byla na konci roku 1973 svolána důležitá konference do britského Sunningdale, na níž poprvé zazněly návrhy mechanismů sdílení moci v Severním Irsku, byl prezident Nixon příliš zaměstnán kampaní za znovuzvolení, než aby konferenci věnoval zvláštní pozornost. Rovněž Kongres zabývající se aférou

¹⁷ Social Democratic and Labour Party

¹⁸ Northern Ireland Civil Rights Association

Watergate severoirské záležitosti zcela upozadil. Ty tak nadále zůstaly zájmem pouze představitelů irských Američanů, a to především těch, kteří podporovali irské republikánské hnutí – často i materiálně. Už v roce 1972 došlo k zatčení pěti mužů z New Yorku – Thomase Laffeye, Matthiase Reillyho, Kennetha Tierneyho Daniela Crawforda a Patricka Moranhana později známých jako *Forth Worth Five* podle texaské věznice, kde byli uvězněni (blíže k případu např. Watson, Halus 2015: 94-5). Těchto pět mužů bylo obviněno z pašování zbraní Irské republikánské armádě. Všichni však odmítli vypovídat, za což s nimi bylo ve věznici zacházeno poměrně nevybíravým způsobem. Pro irské republikánské hnutí se tak stali mučedníky. Silně medializované kauzy využil senátor Kennedy, aby se obviněných zastal a stal se tak samozvaným vůdcem irských republikánů v Americe (Wilson 1995: 92). Příklad *Forth Worth Five* posloužil dočasně irskému republikánskému hnutí v USA jako kýžený mobilizační faktor i potřebný symbol (Clark 1977: 66).

Rostoucí míra násilí v Severním Irsku mezitím příliš nenahrávala zastáncům irského republikanismu v USA. Nutno podotknout, že americká média referovala o násilnostech prakticky výhradně ve spojení s Irskou republikánskou armádou klasifikovanou v USA jako teroristická skupina. Násilné akce lojalistů zůstávaly prakticky bez povšimnutí. Nejoddanějšího a nejhlasitějšího prosazovatele měla irská otázka v Kongresu i přes tyto nepříznivé okolnosti v demokratickém kongresmanovi Mario Biaggim. Ač měl sám italský původ, Bronx, který ve Sněmovně zastupoval, obývalo množství irských Američanů.

Konsensuální vláda v Severním Irsku sestavená na základě výsledků dohody ze Sunningdale v květnu 1974 padla a Británie znovuzavedla přímou správu z Londýna. Ministerstvo zahraničí USA bylo touto skutečností šokováno, protože do této chvíle přijímalo oficiální britský pohled, že je vše na dobré cestě k usmíření (Thompson 2001: 44). Severní Irsko rozdělené rostoucím sektářským násilím však ještě nebylo zdaleka připraveno na konsensuální principy řešení obsažené v dohodě ze Sunningdale. Od prvního krátkého experimentu s mechanismy sdílení moci po jejich skutečnou implementaci v podobě Velkopáteční dohody uplyne v Severním Irsku ještě mnoho násilných let.

Nixonova éra tedy byla charakteristická strategickým nezájmem o počínající konflikt v Severním Irsku, který byl dán především realitou studenoválečného světa a z ní vyplývající nutností udržovat dobré vztahy s Velkou Británií. Druhým typickým rysem byla nízká informovanost a nepochopení podstaty severoirské krize do značné

míry způsobené přejímáním britské interpretace událostí a zjednodušujících mediálních reportáží i skutečností, že v této době bylo ve Spojených státech (a to i v rámci Nixonovy administrativy) odborníků na Severní Irsko jen velmi málo. V počáteční fázi Troubles se tak o Severní Irsko a možnou roli USA v řešení krize intenzivněji zajímali prakticky jen někteří kongresmani z řad irských Američanů. Ti zase velmi často přejímali zjednodušující perspektivu opačného extrému - irských republikánů. Teprve po Krvavé neděli v lednu 1972 započíná díky kontaktům některých kongresmanů se severoirskými aktivisty a politiky pozvolný proces pronikání do podstaty komplexního problému.

2.3.2 Éra prezidenta Forda, 1974-1977: Irish National Caucus a irská lobby

Zahraniční politika USA zůstala po nástupu Geralda Forda do úřadu prezidenta prakticky konstantní. Ford si ponechal zahraničně politický tým sestavený v éře prezidenta Nixona, Henry Kissinger nadále setrval v pozici ministra zahraničí. Kissinger nikdy necítil potřebu, aby ministerstvo zahraničí jakkoliv reagovalo na násilí v Severním Irsku (Thompson 2001: 50). Přesto právě v době Fordovy vlády započal dlouhý proces určitého probouzení irských Američanů v otázce severoirského konfliktu, který nakonec kulminoval v 90. letech americkou intervencí do procesu řešení konfliktu. Na počátku tohoto procesu stálo newyorské setkání představitelů AOH¹⁹ a Noraid na konci září 1974. Nutno podotknout, že naprostá většina členů a sympatizantů těchto skupin inklinovala k podpoře irského republikanismu a tedy i aktivit Irské republikánské armády (Dumbrell 1995: 112-113). Nejvýznamnějším výsledkem této schůzky bylo vyjádření záměru vytvořit zastřešující lobbistickou skupinu irských Američanů, která by ve spolupráci s AOH a Noraid v USA prosazovala republikánské zájmy (Thompson, Rudolph 1987: 144).

Zakladatelem a hlavou nově vzniklé lobbystické skupiny nazvané Irský národní výbor (*Irish National Caucus – INC*) se stal Sean McManus. Tento severoirský katolický kněz opustil Irsko už v říjnu 1972. Jakožto zarputilý republikán a podporovatel IRA byl svými nadřízenými požádán, aby se politicky neprojevoval, nebo aby opustil zemi (Thompson 2014). McManus, jehož bratr Patrick zahynul jako člen IRA při explozi

¹⁹ Ancient Order of Hibernians – irská katolická organizace v USA založená roku 1836.

v roce 1958, zvolil možnost amerického exilu a záhy se stal jednou z klíčových postav irského nacionalismu v USA (Brundage 2016: 208). Krátce po příjezdu do USA cestoval po celé zemi s kampaní, která měla k severoirským událostem přivést pozornost amerického publika (blíže McManus 2011). Brzy také navázal kontakty s AOH a NORAIID. Pro nově vzniklou zastřešující organizaci INC McManus definoval tři cíle: být jedinou irsko-americkou lobby jednající přímo s vládou USA, být centralizovaným irsko-americkým zdrojem informací pro média a poskytovat zpravodajství o Severním Irsku z perspektivy irského republikanismu (Thompson 2001: 52). INC se tak stal hlavním zdrojem informací o Severním Irsku v USA²⁰ až do vzniku Friends of Ireland v roce 1981 a McManus postupem času hlavním narušitelem britského vlivu v USA.

Jakkoliv vlivu irsko-amerických republikánů, kteří se neustále snažili u představitelů vlády USA prosadit severoirskou krizi jako morální a lidskoprávní téma, nahrávaly chyby britské správy a bezpečnostních složek v Severním Irsku, změny v politice Irské republiky vstříc odsouzení IRA, je dostávaly do izolace. Jejich ostrakizaci nahrávala také další odhalení dodávek zbraní z USA Irské republikánské armádě (Holland 1987; Coogan 1994). Nejhlasitějšími (a takřka jedinými) podporovateli intervence USA na pomoc severoirské katolické komunitě se tak nadlouho stali radikálové pravděpodobně napojení na skupiny považované vládami USA i Británie za teroristické. Tato skutečnost příliš nenahrávala možnostem téma prosadit na vládní úrovni. Naopak především ministerstvo zahraničí pohlíželo na aktivity irsko-amerických republikánů jako na potenciální hrozbu (Holland 2001: 40). Na kontakty s irsko-americkými republikány tak paradoxně doplatil také John Hume, který se tak, ač sám umírněný nacionalista, dostal na černou listinu americké vlády. Průběh desetidenní návštěvy v USA přiměl Huma upravit strategii, jak získat politickou podporu pro nacionalistickou komunitu v Severním Irsku. Jelikož americká vláda Humovu návštěvu díky jeho setkáním s irsko-americkými republikány, kteří jej vřele přijímali, zcela ignorovala, rozhodl se prosazovat konstituční řešení severoirské krize u jednotlivých členů Kongresu, který byl tradičně k problematice nejvstřícnější.

Někteří kongresmani irskou věc ostatně dlouhodobě podporovali a sami podnikali cesty do Severního Irsku. Kongresman Biaggi otevřeně vystupoval na podporu IRA, kritizoval anglofilní politiku amerického ministerstva zahraničí a apeloval

²⁰ Zdrojem informací ze Severního Irsku byl především Frank McManus, bratr Seana, bývalý poslanec a oficiální představitel INC v Irsku.

na Carterovu administrativu, aby neignorovala „porušování lidských práv v Irsku“ (Finnegan 2002: 100; The New York Times 1979). Rostoucí vliv INC v Kongresu a opozice vůči britské politice v Severním Irsku znepokojoval jak ministerstvo zahraničí, tak britské velvyslanectví. Stručná zpráva nazvaná *Developments in Northern Ireland 1968-1976*, kterou na žádost předsedy Sněmovny reprezentantů z iniciativy senátora Kennedyho a kongresmana O'Neilla připravila Výzkumná služba Kongresu (CRS), však prokázala, jak málo se irští Američané v problematice zatím orientují. Zpráva stála prakticky výhradně na zpravodajství z médií a vinu za nárůst násilí v Severním Irsku rozdělila mezi několik aktérů včetně vlády USA, která nenabídla pomoc při řešení krize (Thompson 2014). Ministerstvo zahraničí v čele s Kissingerem si ovšem bylo velmi dobře vědomo toho, že Británie považuje severoirské *Troubles* za svůj vnitropolitický problém a nikdy USA nepožádá o pomoc při řešení krize. Stejný argument použila také Organizace spojených národů v okamžiku, kdy se na ni INC obrátil s žádostí o vyšetření britských porušování lidských práv v Severním Irsku.

Zpráva CRS obsahovala tři možné scénáře řešení severoirské krize přejaté z dřívějšího návrhu senátora Kennedyho a jeho skupiny: stažení britských vojáků ze Severního Irska, nezávislost Severního Irska nebo sjednocení Irska. Všechny scénáře z obav z ještě větší nestability a míry násilí v Severním Irsku zpráva zavrhlá (Chakeres 1976). Další zpráva CRS o Severním Irsku, vypracovaná o tři roky později, přidala čtyři další možné budoucí scénáře (Thompson 2001: 58): 1. rozdělení provincie na unionistická a nacionalistická teritoria; 2. hlubší integraci s Velkou Británií; 3. mechanismy sdílení moci a 4. status quo – pokračování přímé správy z Londýna. První scénář předpokládající obrovské přesuny obyvatel nebyl naprosto reálný. Druhý scénář by byl nepřijatelný pro nacionalistickou komunitu stejně jako třetí scénář padl kvůli odporu unionistů už v souvislosti s brzkým rozpadem „sunningdalekého“ experimentu. Jako reálná se tak jevila pouze čtvrtá možnost – uznat britskou přímou vládu v Severním Irsku a tamní bezvýchodnou situaci na dalších dvacet let.

Období vlády prezidenta Forda tedy nepřineslo oproti jeho předchůdcům v americké zahraniční politice vůči Severnímu Irsku žádné významné změny. Ford pokračoval s převzatým zahraničněpolitickým týmem v čele s Henry Kissingerem v realistické politice udržování statu quo a zvláštního vztahu k Velké Británii. Krize v Severním Irsku byla nadále spatřována jako výsadní vnitropolitická záležitost Británie, do níž nemají Spojené státy jakkoliv zasahovat. Přesto je z hlediska irské otázky v USA Fordova éra pozoruhodná především vznikem organizovanější irsko-

americké lobby v podobě Irského národního výboru pod vedením irského katolického kněze v exilu Seana McManuse. Současně v americkém Kongresu rostla opozice vůči oficiální neaktivitě USA vůči porušování lidských práv v Severním Irsku. Nejhlásitějšími kritiky vládní politiky a nejviditelnějšími zastánci irské nacionalistické komunity se ovšem stali stoupenci irského republikanismu, z nichž někteří byli navázaní na paramilitární organizace v Ulsteru. Rostoucí roli v ovlivňování amerických politiků přesto začal sehrávat umírněný severoirský nacionalista John Hume – později jedna z klíčových postav mírového procesu.

2.3.3 Éra Jimmyho Cartera 1977-1980: nenaplněné naděje

Už předvolební kampaň Jimmyho Cartera naznačovala, že by v irské otázce mohl být nový prezident aktivnější, než jeho předchůdci a dávala velké naděje vůdčím osobnostem irských Američanů. Šest dní před prezidentskou volbou se Carter setkal s více jak padesáti zástupci INC, kde vyjádřil znepokojení nad porušování lidských práv v Severním Irsku, potřebu znovusjednocení Irska a přislíbil americkou ekonomickou pomoc (DeConde 1975: 175). Už v březnu se přitom v New Yorku zúčastnil průvodu na den svatého Patrika s připnutým odznakem s nápisem „Británie pryč z Irska“ (Kaufman 2006: 105). Jednoznačně si tak zajistil volební podporu mnoha irských Američanů včetně republikánských skupin, jak se však záhy ukázalo, naděje irsko-amerických republikánů a předvolební sliby nemohl a snad ani neměl v úmyslu naplnit.

Přestože se Carter dle očekávání po zvolení záhy distancoval od předvolebních prohlášení o nutnosti sjednocení Irska i incidentu s odznakem, neznamenovalo to, že irskou otázku jeho administrativa zcela ignorovala. Nový prezident dával od počátku najevo, že hodlá do zahraniční politiky USA řízené doposud spíše strategickým realismem vnést prvky morálky, humanismu a lidských práv. Americká zahraniční politika tak měla po dlouhé době projít fundamentální proměnou a navrátit se k tradici liberálního internacionalismu či amerického idealismu. Ve své inaugurační řeči J. Carter prohlásil, že „oddanost [amerického] národa lidským právům musí být absolutní“ (Schmitz, Walker 2004: 120). Nový základ zahraniční politiky podporoval také Carterův bezpečnostní poradce (NSA) Zbigniew Brzezinski, který věřil, že důraz na lidská práva jako jednu ze složek zahraniční politiky umožní Spojeným státům lépe prosazovat své globální zájmy a že předchozí „ignorace těchto otázek podkopala mezinárodní

podporu USA“ (Brzezinski 1983: 49). Nová koncepce zahraniční politiky se měla postupně zaměřovat na problematické regiony světa.

Pro irské Američany se taková politika stala přirozeně atraktivní, protože očekávali, že v jejím kontextu budou Spojené státy muset přehodnotit svůj postoj k porušování lidských práv v Severním Irsku (Thompson 2001: 73). Nový směr americké zahraniční politiky ovšem brzy narazil na překážky praktického uplatnění v realitě studené války. Carter, Brzezinski i Cyrus Vance, který vystřídal v pozici ministra zahraničí H. Kissingera, si brzy začali být vědomi toho, že otázka prosazování lidských práv ve světě a moc USA mají své značné limity (Schmitz, Walker 2004: 121, 124). V okamžiku, kdy začaly být původní zahraničněpolitické ideje přehodnocovány, vystřídal původní nadšený optimismus irských Američanů obavy. Přesto severoirská otázka z americké zahraniční politiky zcela nezmizela i díky pokračujícímu lobbingu ze strany irských Američanů a severoirských politiků a aktivistů.

J. Carter se v prvním roce své vlády setkal s Mairead Corrigan Maguireovou, spoluzakladatelkou mírového hnutí *Peace People*, které vzniklo v Belfastu o rok dříve jako reakce na rostoucí sektářské násilí v Severním Irsku. Na počátku vzniku hnutí stála tragická událost, při níž pod koly auta, v němž se britským vojákům pokoušel uprchnout příslušník IRA, zahynuly tři děti sestry M. Maguireové (Darraj 2007: 1-2). Za rok 1976 také Maguireová získala spolu se svou spolupracovnicí Betty Williamsovou Nobelovu cenu za mír. Cílem její cesty do USA bylo především přiblížit prezidentovi i Kongresu skutečnou realitu Severního Irska a přimět vládu USA zaujmout informované stanovisko. Významnou roli v prosazování severoirské otázky v americkém Kongresu nadále sehrával i John Hume, který na základě popularity, které se cílům *Peace People* v USA dostávalo, přesvědčil nejvlivnější irsko-americké členy Kongresu, přezdívané později „Čtyři jezdcí“ irsko-americké politiky (*Four Horsemen*)²¹, aby zmírnili svou rétoriku. Jejich tradiční prohlášení na den sv. Patrika v roce 1977 kromě opětovného vyjádření nutnosti sjednotit Irsko vůbec poprvé obsahovalo odsouzení násilí v Severním Irsku, které by v žádném případě nemělo být podporováno Američany. Odsouzení IRA a Noraid spatřovaného jako prodloužená ruka IRA v USA představovalo revoluční změnu v tradiční irsko-americké rétorice (Hanley 2004: 7) a celkový úpadek Noraid na konci 70. let nahrával umírněné pozici „Čtyřech jezdců“

²¹ Tzv. „Čtyři jezdců“ irsko-americké politiky představovali senátor Edward Kennedy; reprezentant a předseda sněmovny Thomas O'Neill; reprezentant a později guvernér státu New York Hugh Carey; senátor Daniel Moynihan.

(Kenny 2006: 299). Současně Hume a Maguireová přesvědčili „Jezdce“ o nutnosti oslovit také unionistickou komunitu v Severním Irsku. Ta přirozeně uvítala odsouzení IRA, nadále však zůstávala vůči irským Američanům velmi obezřetná s ohledem na požadavek sjednocení Irska (Thompson 2001: 75).

V létě roku 1977 začali „Čtyři jezdci“ od prezidenta Cartera vyžadovat veřejné oficiální vyjádření k Severním Irsku a naplnění jeho slibů pomoci regionu. Návrh prohlášení, který obsahoval příslib finanční pomoci Severnímu Irsku v hodnotě 100 milionů dolarů, byl na základě rozhodnutí Brzezinského nejdříve poslán k vyjádření britské a irské vládě. Jelikož pro Velkou Británii by jakékoliv vměšování do severoirských záležitostí představovalo narušení její vnitřní suverenity, jednalo se stále o velmi citlivé téma a konečné znění prohlášení bylo nutné patřičně vycizelovat tak, aby obsahovalo určité stanovisko, ale současně neohrozilo britsko-americké spojení. Británie odmítla jakýkoliv příslib podmíněné ekonomické pomoci stejně jako (zatím) jakékoliv formální uznání role Irské republiky v řešení situace na severu ostrova. Před přípravou finální verze prohlášení se Brezinski i ministr zahraničí Vance několikrát setkali s Kennedym a O’Neillem, aby prodiskutovali roli, již by měly Spojené státy v řešení severoirského konfliktu sehrát. Britský ministr zahraničí David Owen přitom prohlásil, že „očekává, že Carterova administrativa bude podporovat britské úsilí dosáhnout míru v Severním Irsku, přičemž neexistuje žádný plán aktivního zapojení USA“ (The Times 1977).

Očekávané oficiální vládní prohlášení přednesl prezident Carter 30. srpna 1977. V úvodu zdůraznil historickou vazbu mezi Irskem, Británií a USA a ocenil rovnocennou roli Irů i Britů, protestantů i katolíků v rozvoji Spojených států. Dále potvrdil hluboký zájem Američanů o vyřešení konfliktu v Severním Irsku. Jednoznačně odsoudil násilí jako prostředek řešení severoirských problémů a prohlásil, že „Spojené státy upřímně podporují nenásilné způsoby hledání spravedlivého řešení, které bude zahrnovat obě části severoirské komunity, chránit lidská práva a bránit před diskriminací“. Vyzval Američany, aby finančně ani nijak jinak nepodporovaly násilné skupiny v Severním Irsku a potvrdil, že příslušné federální orgány budou nadále soudně stíhat ty, kdo tak činí. Současně ovšem potvrdil, že vládní politikou USA vždy byla politika nestrannosti a bude tak tomu i nadále. Zdůraznil, že jediné trvalé řešení může vzejít ze strany obyvatel Severního Irska a že „neexistují žádná řešení, která by mohla vnutit vnější strana“. Původní konkrétní příslib americké pomoci Severnímu Irsku ve výši 100 milionů dolarů ve finálním znění prohlášení nahradil obecný příslib amerických investic

určených k vytváření dalších pracovních míst podmíněný mírovým vyřešením krize (Carter 1977).

I přesto, že v diplomaticky pečlivě připraveném prohlášení J. Carter nepřislíbil žádnou konkrétní intervenci USA v Severním Irsku, začala se vláda USA v rostoucí míře vzdalovat oficiální politice striktního nevměšování. Spojené státy poprvé projevíly zájem na mírovém řešení severoirského konfliktu (Kennedy 2006). Pro senátora Kennedyho, jednoho z iniciátorů Carterova projevu k severoirské otázce, představovalo prohlášení „nejvýznamnější a nejkonstruktivnější iniciativu, jakou kdy americký prezident v irské otázce podnikl“ (The Washington Post 1977). Americký prezident se vůbec poprvé vyjádřil k tématu lidských práv v Severním Irsku, za což si od New York Times vysloužil přezdívku „Pátý jezdec za mír v Ulsteru“ (The New York Times 1977: 23). F. Cochrane považuje Carterovo prohlášení za počátek internacionalizace severoirského konfliktu vedoucí postupně až ke Clintonovu zapojení do mírového procesu v 90. letech (Cochrane 2007: 220). Dempsey o prohlášení hovoří jako o „fundamentálnímu posunu od abstinence k angažovanosti“ (Dempsey 1999: 107).

Vlády Velké Británie i Irské republiky Carterovo prohlášení přijaly jednoznačně pozitivně stejně jako severoirští nacionalisté a většina irsko-amerických skupin v USA. Jedinou skupinu, která zůstala s prohlášením nespokojena, tak přirozeně představovali radikální irsko-američtí republikáni. Ti se cítili zrazeni absencí příslibu jakéhokoliv konkrétního politického kroku. Především pro INC znamenalo Carterovo odmítnutí násilí přímé odsouzení. Jelikož jejich lobbingsvé úsilí nepřineslo zatím žádné výsledky, bylo nutné přehodnotit strategii a zefektivnit INC jako lobbistickou skupinu. Tohoto úkolu se nepřekvapivě ujal kongresman Mario Biaggi, který patřil k nejhlasitějším advokátům irské otázky v americkém kongresu. 31. srpna 1977 založil Irský výbor v Kongresu (*Congressional Irish Committee*) tvořený zainteresovanými reprezentanty a senátory. O necelý měsíc později, 27. září, pak formálně vzniknul pod Biaggiho předsednictvím Ad Hoc výbor Kongresu pro irské záležitosti (AHCC - *Ad Hoc Congressional Committee for Irish Affairs*). Aktivita AHCC i INC se nyní zaměřily prioritně na otázku lidských práv a postupně se oběma skupinám podařilo ze severoirské otázky učinit veřejné téma (Thompson 2001: 80). Přes veškeré snahy o legislativní akci se však Ad Hoc výboru nepodařilo dostat severoirskou otázku před sněmovní výbor pro mezinárodní vztahy až do roku 1995 (McNamara 2007: 78).

Aktivity výboru ještě zintenzivnila každoroční zpráva ministerstva zahraničí o stavu lidských práv v jednotlivých zemích (*Country Reports on Human Rights Practices*), v níž byli záměrně vynechány zdokumentované kontroverzní případy porušování lidských práv Británie v Severním Irsku (hathitrust.org 1978: 319-321). INC se po vydání zprávy stala ještě aktivnějším propagátorem lidskoprávních otázek v Severním Irsku, o čemž svědčí i podstatné rozšíření washingtonské kanceláře organizace. Ke konci roku 1978 začal INC připravovat návrh na uspořádání mírového fóra o Severním Irsku, jehož se měli účastnit zástupci všech severoirských politických stran a paramilitárních hnutí a zástupci britské a irské vlády. K realizaci tohoto návrhu však nikdy nedošlo, neboť zástupci vlád odmítli oficiálně jednat s představiteli polovojenských (teroristických) skupin a lojalisté odmítli sedět v jedné místnosti s republikány. Téma, které se v historii mírových iniciativ v Severním Irsku mnohokrát opakovalo. Přesto měl tento návrh význam, neboť představoval první americký pokus o uspořádání mírové konference s účastí všech zainteresovaných stran včetně radikálů.

Prohlášení na den sv. Patrika, které se stalo každoroční urgencí irsko-amerických lídrů v Kongresu, poskytlo kongresmanovi Biaggimu možnost představit AHCC jako skupinu odmítající násilí a soustředící se především na konkrétní případy porušování lidských práv. Právě odmítnutí násilí a umírněnější rétorika než v případě projevu „Čtyř jezdců“ přinesla AHCC rostoucí popularitu i příliv nových členů. Zmírnění rétoriky a poukazování na lidskoprávní aspekty se pro Velkou Británii stávalo čím dál nebezpečnější. Ještě větším šokem pro britskou vládu byla ovšem návštěva předsedy Sněmovny reprezentantů a jednoho z „Jezdců“ O’Neilla v Irsku v dubnu 1979. Jeho proslov na oficiální večeři s představiteli irské vlády v Dublinu kritizující britskou politiku v Severním Irsku s dodatkem, že se s problému stal v Londýně „politický fotbal“, způsobil v britské vládě pozdvižení (Sanders 2014: 167).

V britské politice mezitím rostla pozice Margaret Thatcherové, která rezolutně odmítala jakékoliv scénáře irského sjednocení, podporovala tvrdší postup britských bezpečnostních složek v Severním Irsku a navázala blízké vztahy s unionistickými politiky s cílem urychlené devoluce (Brady 2014: kap. 22). Odhodlanost M. Thatcherové tvrdě potlačit severoirské republikány ještě znásobil bombový atentát INLA na jejího blízkého spolupracovníka a přítele Aireyho Neava 30. března 1979. Ministerstvo zahraničí USA nadále oficiálně podporovalo britská bezpečnostní opatření v Severním Irsku a na konci ledna 1979 dokonce schválilo prodej 3500

revolverů a automatických pušek určených pro Royal Ulster Constabulary²². Na nátlak AHCC s argumentem, že RUC se podílí na porušování lidských práv v Severním Irsku, však musel Bílý dům prodej zbraní později zakázat (Dumbrell 1995: 117-118). Pod rostoucím tlakem posílených irsko-amerických lobbystických skupin, požádal prezident Carter ministerstvo zahraničí o přehodnocení politiky striktního nevměšování se do záležitostí Severního Irsku. Než k tomu však vůbec stihlo dojít, Carter prohrál volební zápas o znovuzvolení.

Hodnocení éry prezidenta Cartera v kontextu politiky USA vůči Severnímu Irsku je nutně ambivalentní. Na jednu stranu došlo poprvé od konce druhé světové války k ambicióznímu, avšak nerealistickému, pokusu o přehodnocení zahraniční politiky USA vstříc politice založené na morálním apelu a globální ochraně lidských práv. Na druhou stranu tento pokus přirozeně narazil na realitu studenoválečného světa. Limitů nové zahraniční politiky si byl ostatně dobře vědom sám Carter i jeho bezpečnostní poradce Brzezinski. Je jisté, že irsko-americkým skupinám dávaly Carterovy předvolební sliby v irské otázce velké naděje, které však zůstaly z řady důvodů z velké části nenaplněny. Přesto Jimmy Carter zůstává prvním prezidentem USA, který se otevřeně vyjádřil k severoirské krizi, i když k žádné konkrétní akci nedošlo.

Formálně pokračovala oficiální vládní politika nevměšování a podpory britské politiky v Severním Irsku, přestože Carterova administrativa považovala Severní Irsko za legitimní objekt své zahraniční politiky. Irsko-americké nátlakové skupiny včetně nově vzniklého AHCC začaly být v americké politice více vidět, ovšem i přes veškeré mechanismy, které irská lobby v americké politice měla i přes velký počet Američanů hlásících se k irským kořenům, irsko-americké skupiny nedokázaly získat v americké zahraniční politice takový vliv jako Spojené království, Německo či Izrael (Thompson 2001: 92). Už v Carterově éře se objevují návrhy, jako např. snaha o svolání mírové konference s účastí všech relevantních aktérů či ekonomická pomoc Severnímu Irsku, které ovšem mohl naplno realizovat až prezident Clinton v 90. letech bez omezujícího vlivu studené války.

²² Složením takřka výhradně protestantský bezpečnostní (policejní) sbor v Severním Irsku.

2.3.4 Éra Ronalda Reagana: 1981-1988: politika diplomatické a ekonomické podpory

V zahraniční politice Ronalda Reagana, jež se od počátku zaměřovala především na potlačování expanzionistické politiky Sovětského svazu a utužování vztahů se spojenci, nezbýval pro řešení severoirské krize příliš velký prostor. Nutnou součástí této politiky byla samozřejmě i úzká spolupráce s Británií. Thompson dokonce uvádí, že „ačkoliv jeho srdce věřilo ve sjednocené a svobodné Irsko, řídil se hlavou, která mu říkala, že sovětské hrozbě lze čelit pouze americko-britskou spoluprací“ (Thompson 2001: 98). Otázka britského porušování lidských práv v Severním Irsku tak mohla být na dlouho zcela upozaděna. Přesto právě v osmdesátých letech získal relativně nevelký severoirský konflikt poměrně značnou politickou pozornost. Kromě tradičně aktivního Kongresu se severoirské téma dostalo i do Bílého domu, jakkoliv se Reagan Severním Irskem zpočátku nezabýval. To bylo částečně způsobeno i skutečností, že irsko-američtí republikáni vsadili vše na demokratického kandidáta Cartera.

Kromě toho nadále působily dlouhodobé překážky tomu, aby se ve Spojených státech začalo o severoirské otázce významněji debatovat na politické úrovni. Kromě tradičního soupeření mezi prezidentem a ministerstvem zahraničí o řízení zahraniční politiky hrál svou roli i pokračující nedostatek podstatných informací o severoirské politice. Prakticky jediným zdrojem zpráv ze Severního Irsku byl tradičně generální konzulát USA v Belfastu. Zprávu kongresmanů J. Eilberga a H. Fische nazvanou *Northern Ireland: A Role for the United States?* ministerstvo zahraničí zamítlo jednak proto, že byla založená jen na krátké čtyřdenní návštěvě a také proto, že její vyznění bylo příliš pro-nacionalistické. Problémem zůstávala i absolutní ignorace perspektivy severoirských nacionalistů, informace a reporty ze Severního Irsku totiž vycházely především z britské perspektivy, dále z perspektivy unionistické a jihoirské (Thompson 2001: 99).

Zpráva o stavu dodržování lidských práv z roku 1981 (za rok 1980) obsahovala v otázce britského postupu v Severním Irsku tři kontroverzní témata: internace, vznik speciálních soudů (Diplock Courts) a hladovku vězňů z řad IRA (Hathitrust.org 1981: 911-918). Okolnosti obnovené republikánské hladovky posloužily v roce 1981 argumentům irsko-amerických republikánů, že americká vláda podporuje nehumánní britské zacházení se severoirskými vězni. Americký pohled však ignoroval rozdíl mezi

rozhodnutími učiněnými ještě stormontskou unionistickou vládou v letech 1921-1972 a rozhodnutími britské vlády. Zjednodušený pohled amerických politiků na severoirský konflikt příznačně shrnuje Thompson (2001: 101): „V americké vládě neustále převažovalo vysvětlení násilností v Severním Irsku jakožto boje mezi protestanty a katolíky spíše než mezi nacionalisty a unionisty. Američtí politici vnímali Británii jako „stranu dobra“ usilující o to být nezávislým pozorovatelem a unionisty jako výtržníky s dobrým záměrem a bezděčně odsouvali všechny nacionalisty do role podporovatelů násilné kampaně IRA“.

V průběhu oficiální návštěvy Margaret Thatcherové – první oficiální návštěvy zahraničního státníka od nástupu Reaganovy administrativy – nikoli překvapivě nepadla o Severním Irsku jediná zmínka. A to i přes úsilí kongresmana Biaggiho a dalších členů Ad hoc výboru pro irské záležitosti prosadit severoirské téma do oficiální diskuze. Přesto na počátku osmdesátých let došlo k několika důležitým vnitrostátním i mezinárodním změnám, které severoirskou otázku posouvaly v USA do popředí zájmu. Prvním z nich bylo zjištění, že ve sčítání lidu roku 1980 se k irsko-americké identitě přihlásilo 40,7 milionů Američanů (Guelke 1996: 523), tedy dvojnásobek oproti odhadům. Sčítání lidu v letech 1980 a 1990 odhalilo, že 19 % obyvatel USA sama sebe označuje jako irské Američany (Cochrane 2007: 218). Současně se ukázalo, že zdaleka ne všichni irští Američané sdílí republikánský pohled Noraid či Biaggiho Ad hoc výboru.

Další událostí, která směřovala pozornost na severoirské záležitosti, byla mezinárodní medializace druhé republikánské hladovky a osudu Bobbyho Sandse v roce 1981. Tato událost nejen nahrávala sympatie irským republikánským skupinám na úkor umírněných nacionalistů, ale především dostávala severoirskou otázku do obecného povědomí Američanů (Williams 2010: 15-16). Hladovku irských republikánů podpořil i otec McManus, který zahájil vlastní symbolickou dvanáctidenní hladovku před britským velvyslanectvím ve Washingtonu (Collins 1987: 626). Náhlá vlna amerického zájmu a podpory republikánským vězňům výrazně zkomplikovala situaci Británii, která se dlouhodobě snažila omezit podporu IRA ve Spojených státech (O'Dowd 2007: 70).

Irsko-americké republikánské skupiny a politici, povzbuzení událostmi v rostoucí míře tlačily na Reaganovu administrativu, aby zasáhla. K jejich iniciativě se přidala také irská vláda ve snaze skrze USA ovlivnit britskou politiku. Irská vláda odmítající násilí IRA však dlouho neměla v americké politice prakticky žádný vliv. Její

lobbying tak nedosáhl kýženého efektu (O’Kane 2007a: 26). Jedinými skupinami, které tak efektivně mohly ovlivňovat politiku USA vůči Irsku, zůstávali irsko-američtí republikáni na jedné straně a britská vláda na straně druhé. Reaganova administrativa však zůstávala neoblomná a nadále prioritizovala strategické spojení s Británií. A to i přesto, že Reagan se jako vůbec první prezident identifikoval s irskými Američany: „Jako Američan hrdý na své irské předky a jako prezident si uvědomuji zásadní význam nenásilného, spravedlivého a urychleného řešení současných problémů v Severním Irsku pro náš národ a celou západní alianci“ (Reagan 1981: 257).

Ačkoliv urychlené řešení severoirského konfliktu nemohly v tuto chvíli Spojené státy žádným způsobem garantovat, došlo v průběhu dvou Reaganových funkčních období k zahájení několika významných procesů. Na jejich počátku stálo zformování nové kongresové skupiny Přátelé Irska (*Friends of Ireland*) v roce 1981 z iniciativy J. Huma. Odmítnutí násilné cesty ke sjednocenému Irsku prosazované PIRA přitáhlo některé irské Američany blíže k umírněným nacionalistickým řešením (Dolan 2010: 299). Přátelé Irska vedení předsedou Sněmovny reprezentantů Tipem O’Neillem a senátorem Tedem Kennedym poskytovali platformu pro nenásilná řešení a podporu umírněného irského nacionalismu. Hlavním cílem skupiny bylo nalézt demokratické nenásilné řešení severoirského konfliktu na základě vlivu USA. Jejich umírněný přístup jim napomohl marginalizovat roli Ad Hoc výboru, oslabit vliv IRA v Americe a získat významný vliv v amerických a anglo-irských politických záležitostech (Byrne et al. 2008: 651).

Rostoucímu vlivu Přátel Irska nahrávala také erodující pozice irského republikanismu v USA v důsledku doposud nejrozsáhlejšího vyšetřování a rozplétání vazeb PIRA v USA. V červnu 1981 vyústila úspěšnou operací FBI dlouhodobá snaha narušit dodávky amerických zbraní PIRA. Tvrdší justiční postup vůči Noraid vedl k zatčení tehdy už téměř osmdesátiletého předsedy organizace Michaela Flanneryho. Důležitý symbolický význam měl v rostoucí míře každoroční svátek sv. Patrika, jehož tradiční oslavy Bílý dům v rostoucí míře využíval k diplomatické podpoře britských reforem v Severním Irsku a demonstraci amerického zájmu o tuto oblast. Ilustrativí je v tomto projevu prezidenta Reagana u příležitosti oslav svátku sv. Patrika v roce 1982: „Amerika může napomoci míru v Severním Irsku podílem na jeho ekonomickém rozvoji, bojem proti terorismu a podporou procesu nenásilného usmíření“ (Reagan 1982: 321). I přes pokračující imperativ „*special relationship*“ tak Británii nezbývalo než uznat, že se USA stávají součástí severoirského mírového procesu, tak jak si to

dlouhodobě přála irská vláda i irsko-americká lobby. Rostoucí zapojení USA v řešení severoirské krize se projevilo mj. vysláním tří amerických zástupců na britskou konferenci o Severním Irsku na přímou žádost premiérky Thatcherové (Thompson 2001: 110).

Hlavním nástrojem USA v této počáteční fázi řešení severoirského konfliktu však zůstávala především tichá diplomatická podpora umírněných nacionalistů v čele s J. Humem prostřednictvím stále vlivnějších Přátel Irska. Zatímco pro INC a Ad Hoc výbor zůstávala britská vláda a její politiky hlavním strůjcem a příčinou násilností v Severním Irsku, prezident a Přátelé Irska Británii podporovali v hledání nenásilného řešení. Reagan rovněž prosazoval ekonomický a investiční rozměr pomoci Severnímu Irsku, který se o více jak dvacet let později stal jedním z pilířů politiky prezidenta Billa Clintona. V roce 1984 pak Reagan podruhé podnikl cestu do Irska, kde navštívil vesnici, odkud pocházeli jeho předci. V emotivním projevu opět potvrdil význam, který pro něj mají jeho irské kořeny (Reagan 1984). Na konci prvního funkčního období se tak Reagan dostával pod čím dál větší tlak, aby USA rozvinuly koherentní politiku vůči Severnímu Irsku a sám severoirské téma několikrát opatrně otevřel v rozhovorech s Thatcherovou, přestože ministerstvo zahraničí úzkostlivě dbalo na nenarušování vztahů s Británií.

Rok 1985, kdy Reagan zahájil své druhé období ve funkci prezidenta USA, přinesl v severoirském kontextu zásadní průlom v podobě Anglo-irské dohody. Významný podíl na přesvědčení britské (a unionistům nakloněné) premiérky o nutnosti uzavřít s irskou vládou dohodu o spolupráci při řešení severoirské krize měli přitom právě americký prezident a Přátelé Irska (McLoughlin 2010: 127; Dumbrell 1995: 118). Jako gesto vůči M. Thatcherové i potvrzení americké opozice vůči severoirskému násilí byla krátce před návštěvou britské premiérky zamítnuta žádost předsedy Gerryho Adamse o vízum pro vstup do USA. Rostoucí internacionalizaci řešení severoirského konfliktu demonstrovalo také založení Mezinárodního fondu pro Irsko (*International Fund for Ireland*) irskou a britskou vládou roku 1986. Spojené státy se záhy s částkou 50 milionů dolarů (CAIN 1987) staly jeho hlavním přispěvatelem a postupně fondu přispěly 95 % všech prostředků (Thompson 2001: 137). Reagan se přitom přímo odvolával na příslib ekonomické pomoci J. Cartera z 30. srpna 1977. Prezident tak v rostoucí míře narušoval tradiční americkou politiku nevměšování se do severoirských záležitostí. „Mezinárodní fond pro Irsko stál u zrodu přímé a aktivní americké politiky vůči Severnímu Irsku. Americkou pasivní politiku prostého slovního odsouzení násilí a

morální podpory britských diplomatických snah nahradila aktivní politika prosazující diplomatické iniciativy spojené s ekonomickou pomocí“ (Thompson 2001: 129). Reagan tedy položil základ nové politiky USA vůči Severnímu Irsku, která se naplno rozvinula v éře Billa Clintona.

Významnou transformací (jejíž důsledky se opět naplno projeví v éře B. Clintona) touto dobou procházela i irská lobby v USA. Doposud politicky příliš neangažovaní bohatí a vlivní irsko-američtí korporátní obchodníci se s ohledem na Reaganovu ekonomickou politiku v rostoucí míře začali přiklánět k umírněnému irskému konstitučnímu nacionalismu (MacGinty 1997). Po ekonomické pomoci se druhým pilířem Reaganovy politiky stalo potírání terorismu. Od roku 1986 se boj proti mezinárodnímu terorismu stal jednou z priority Reaganovy administrativy. IRA se tak dostala na oficiální americký seznam teroristických skupin a podléhala nově přijatému zvláštnímu proteroristickému dodatku bilaterální britsko-americké smlouvy o vydávání stíhaných osob (Bassiouni 2014: 236).

Paralelně s potíráním irského terorismu Reagan nadále podporoval nenásilné cesty k míru v Severním Irsku. Už v roce 1984 podepsal zákon o vzniku Institutu Spojených států pro mír (*United States Peace Institute*), který o dva roky později podpořil první mezinárodní konferenci o možnostech dosažení míru v Severním Irsku. Na této konferenci vystoupil i prezident Reagan. Produktem konference byl důležitý návrh Josepha Montvilla z amerického ministerstva zahraničí ustavit druhý diplomatický kanál (*Track-Two diplomacy*) pro rozvíjení mírotvorných vztahů skrze neoficiální, neformální kontakty mezi protivníky zapojenými v konfliktu (Montville 2009: 15). Tento přístup pak „legitimizoval snahy soukromých irsko-amerických občanů zapojit Spojené státy do [severoírského] mírového procesu za vlády Clintonovy administrativy“ a stal se jeho integrální součástí (Thompson 2001: 133).

Mezitím stoupal tlak některých irsko-amerických republikánských skupin na britskou vládu v otázce nutných antidiskriminačních reforem. V roce 1984 představil otec Seán McManus za INC tzv. MacBrideovy principy – plán navržený laureátem Nobelovy ceny, spoluzakladatelem Amnesty International, irským politikem a v meziválečném období členem IRA Seánem Mac Bridem, jehož cílem měla být eliminace diskriminace severoírských katolíků při hledání zaměstnání. Plán obsahoval devět antidiskriminačních principů sloužících jako korporátní kodex chování pro americké firmy působící v Severním Irsku. Návrh se však zpočátku setkal s odporem umírněných nacionalistů v čele s J. Humem i některých amerických a irských politiků

s tím, že jde jen o „další z nástrojů IRA, jak zkomplikovat situaci britské vládě“ (McNamara 2009: 146). Pro severoirské unionisty zase principy představovaly nástroj reverzní diskriminace (Cochrane 2007: 218). Po překonání počáteční nedůvěry se ale podařilo MacBrideovy principy postupně uzákonit v několika státech USA a v roce 1998 se nakonec staly federálním zákonem. I přes určité kontroverze přispěl tlak antidiskriminační kampaně irsko-americké INC za prosazení MacBrideových principů v roce 1989 k rozhodnutí britské vlády přijmout nový zákon (*Fair Employment Act*) o rovných podmínkách v zaměstnání pro Severní Irsko (McCrudden 2001: 78).

2.3.5 Éra George Bushe st. (1989-1992): beze změn

V průběhu funkčního období prezidenta George Bushe st., který od roku 1989 Reagana nahradil, nedošlo v přístupu USA k severoirské otázce k žádným významným změnám. G. Bush st. v průběhu svého mandátu nikdy oficiálně nenavštívil Irsko, ani se nijak významně k problematice Severního Irsku nevyjadřoval. Nadále však dodržoval tradici oslav svátku sv. Patrika v Bílém domě, kdy při setkání s irským taoiseachem Haugheyem prohlásil, že „Spojené státy podporují úsilí irské a britské vlády využívat Anglo-irské dohody a Mezinárodního fondu pro Irsko k řešení problémů, které již příliš dlouho sužují Severní Irsko. Budeme nadále podporovat snahy o rovné příležitosti v zaměstnání a investice v Severním Irsku“ (Bush 1990: 267). Mezinárodní fond pro Irsko – hlavní nástroj ekonomické pomoci USA Severnímu Irsku – se ovšem v průběhu Bushova vládnutí stal terčem kritiky irsko-amerických republikánů z INC a Ad Hoc výboru za nespravedlivé a neprůhledné využívání prostředků, což vedlo k (dočasnému) výraznému snížení amerického příspěvku (Thompson 1991: 107).

V roce 1991 prezident Bush obohatil tradici oslav svátku sv. Patrika vyhlášením března jakožto „měsíce irsko-amerického dědictví“ (Bush 1991), čímž si získal řadu irských Američanů. V květnu pak na konferenci o politice USA vůči Severnímu Irsku pořádané Woodrow Wilson Center nastínil náměstek ministerstva zahraničí pro záležitosti Evropy a Kanady Ralph Johnson pět hlavních složek budoucí americké politiky vůči Severnímu Irsku – podpora dialogu a usmíření; podpora ekonomického rozvoje; podpora lidských práv; boj proti terorismu a podpora mezinárodní fondu. Přesto Johnson neopoměl zmínit, že „ačkoli USA mohou hrát pozitivní podpůrnou roli, řešení problémů Severního Irsku je záležitostí vlády a obyvatel Spojeného království

ve spolupráci s vládou a obyvateli Irska“ (Johnson citován v Thompson 1991: 108). Oficiální politika USA vůči Severnímu Irsku tedy v době Bushovy vlády nadále setrvala na podpurné diplomatické a ekonomické roli s tím, že řešení musí nalézt především britská vláda ve spolupráci s Irskem.

Přestože v době prezidentského mandátu Bushe st. nedošlo k žádné dramatické změně v přístupu k severoirské otázce, která se navíc z hlediska mediální pozornosti v USA dostávala spíše do pozadí, Thompson argumentuje, že „kultivace vztahů mezi USA a Severním Irskem v éře Bushovy administrativy umožnila prezidentu Clintonovi dramaticky posunout mírový proces kupředu ve velmi krátkém čase“ (Thompson 2001: 158). Ačkoliv je dnes úspěch amerického zapojení do řešení konfliktu v Severním Irsku připisován především Billu Clintonovi, předchozí kapitoly demonstrovaly, že základy řady procesů, jež Clinton posléze pouze akceleroval, byly položeny už v době vlády jeho předchůdců.

2.3.6 Éra Billa Clintona (1993-1996): mírová intervence

Už od počátku prezidentské kampaně Billa Clintona bylo zřejmé, že jeho politika přinese řadu významných změn. Nová globální realita po konci studené války dávala Clintonovi prostor pro nový přístup k zahraniční politice a nové strategie stojící zpočátku na principech spíše nebulózního idealismu (Katsavara 2012: 224). Clintonovu novou politiku vůči Severnímu Irsku je tak potřeba spatřovat v širším kontextu nové zahraniční politiky USA stojící na podpoře míru a demokracie ve světě. Svou roli, ale z počátku pochopitelně sehrály i volební kalkulace. Jelikož Clinton usiloval o volební podporu irských Američanů, učinil už v předvolební kampani v otázce amerického angažmá v Severním Irsku řadu slibů. Na předvolebním setkání 6. dubna 1992 tak mimo jiné přislíbil, že bude-li zvolen, pověří zvláštního zmocněnce pro Severní Irsko a udělí vízum Gerry Adamsovi. „Vzbudil v obecnstvu dojem, že rozumí a soucítí s irsko-americkými pohledy na severoirský problém“ (Thompson 2001: 167). Jako Američan s irskými kořeny se o problematiku Severního Irska navíc zajímal už v době studií.

Clinton tedy od počátku působil pro v severoirské otázce aktivní irské Američany jako ideální kandidát. V průběhu předvolební kampaně proto vzniklo Sdružení irských Američanů za Clintona/Gorea (*Irish-Americans for Clinton/Gore Association*) později přejmenované na Američané za novou irskou agendu (*Americans*

for a New Ireland Agenda, ANIA). Hlavním cílem sdružení se postupně stalo zapojení Clintonovy administrativy do severoirského mírového procesu. Jejich umírněná a nekonfrontační strategie vycházela z přístupu J. Huma, který v USA dlouhodobě prosazoval a který tou dobou rezonoval i v nové strategii Sinn Féin. ANIA představovala vůbec první z významných irsko-amerických organizací, která aktivně usilovala o přesvědčení vedení Sinn Féin, aby PIRA vyhlásila příměří (Guelke 1996: 523).

Jak prokázala předchozí kapitola, zájem vlád Spojených států o problematiku Severního Irska byl v období studené války tradičně minimální a zásadně limitovaný strategickou nutností udržovat „speciální vztah“ s Velkou Británií. O to zásadnější přelom přinesla nová postupně se vyvíjející proaktivní politika prezidenta Clintona a jeho administrativy v 90. letech. Přestože zpočátku neměl Clinton jako prezidentský kandidát velmi pravděpodobně žádnou představu o podobě případné americké intervence v Severním Irsku, už jeho předvolební sliby (udělení víza Gerry Adamsovi či vyslání zvláštního zmocněnce do Severního Irska) dávaly tušit, že je ochoten se otázce Severního Irska věnovat více než kterýkoliv z jeho předchůdců.

Je nepochybné, že významnou roli v zaměření Clintonovy pozornosti na Severní Irsko a možnosti intervence USA na podporu míru sehrála irsko-americká lobby i vláda Irské republiky. Irské vládě se už ve druhé polovině 80. let po podpisu přelomové Anglo-irské dohody podařilo ve Spojených státech navázat širokou sítí pracovních vztahů, z nichž některé obcházely tradičně anglofilní ministerstvo zahraničí (MacGinty 1997). Zásadní vliv na transformaci zahraniční politiky USA vůči Severnímu Irsku však mělo také severoirské republikánské hnutí, jehož strategie rovněž prošla na přelomu 80. a 90. let zásadní proměnou. Původně interní republikánský diskuzní dokument nazvaný Zcela neozbrojená strategie (*Totally Unarmed Strategy*, TUAC) obsahoval prohlášení, že „potenciálně existuje velmi mocná irsko-americká lobby nespjatá s žádnou konkrétní stranou v Irsku či Británii“ a že je žádoucí pracovat na tom, aby se irští Američané stali „významným hráčem“ v procesu tvorby široké nacionalistické koalice. Co je však možná ještě nejdůležitější, TUAC označila B. Clintona za „pravděpodobně prvního amerického prezidenta po dlouhých desetiletích, který je takovou lobby výrazně ovlivněn“ (CAIN 1994).

Povaha irsko-americké lobby se touto dobou oproti éře „Čtyř jezdců“ na konci 70. let výrazně proměňovala a důležitou roli začali hrát bohatí irsko-američtí

podnikatelé, kteří také podporovali kandidaturu Billa Clintona. Stejně jako Adams, Hume a irská vláda si uvědomovali, že vzniká jedinečná souhra okolností pro vyhlášení příměří IRA (MacGinty 1997). Proměnu charakteru irské lobby od druhé poloviny 80. let s nadsázkou popisují Usborne, Castle a Doyle (1994): „Irská lobby již není sbírkou karikatur špatně informovaných přistavních dělníků hulákajících v new yorských barech sentimentální písně o britském útlaku ve „staré zemi“. Je to dobře zorganizovaná a vlivná síla čítající některé z nejbohatších a nejúspěšnějších Američanů“. Právě irsko-americká lobby přesvědčila Clintona, aby v předvolební kampani věnoval Severnímu Irsku bezprecedentní prostor a učinil řadu konkrétních slibů. Svou roli ale jistě sehrál Clintonův osobní zájem o problematiku *Troubles*, jejichž počátky zaujatě sledoval coby student Oxfordské univerzity (O'Dowd 2007: 72).

V první fázi po Clintonově zvolení se zdálo, že významné sliby v otázce udělení víza G. Adamsovi či vyslání zvláštního zmocněnce do Severního Irska, zůstanou jen předvolebními sliby. Ostatně v prvních letech po zvolení byl Clinton orientující se zpočátku na domácí politiku kritizován za laxnost v zahraničněpolitických otázkách obecně (Bouchet 2015: 5). Britská vláda vedená Johnem Majorem usilovala o to, aby prezident po zvolení odvolal svůj slib jmenovat zvláštního zmocněnce pro Severní Irsko a slib udělit vízum Gerry Adamsovi. Paradoxně to však nebyl britský lobbying, který přiměl Clintona na čas ustoupit od svých předvolebních slibů, ale lobbying irské vlády (Thompson 2001: 169). Od záměru jej pro předčasnost odrazil nově zvolený irský taoiseach Albert Reynolds, který v kontextu předchozích irských premiérů věnoval otázce Severního Irska nezvyklé množství času a energie. Při Reynoldsově úsilí iniciovat v Severním Irsku mírový proces a transformovat tamní konflikt na politickou úroveň sehrál zásadní roli John Hume a jeho americké kontakty, které si v průběhu času vybudoval. „Irská vláda dlouho usilovala o zapojení externích aktérů a „internacionalizaci“ severoirských problémů. Irové chtěli zejména, aby se zapojili Američané“ (Mitchell 2000a: 25). Irský taoiseach sám navštívil Spojené státy na konci dubna 1993. Stejně jako nevěřil, že nastal správný čas pro jmenování zvláštního zmocněnce USA pro Severní Irsko, odradil Clintona i od předčasného rozhodnutí udělit vízum Gerry Adamsovi (Strong 2015: 204). Adamsova žádost o vízum taky byla v březnu 1993 ještě zamítnuta.

Severoirští republikáni však nadále za udělení víza lobbovali, neboť „chtěli Clintona zahrnout do široké nacionalistické koalice“ a otázka udělení víza pro ně představovala „lakmusový papírek budoucího prezidentova jednání v irské otázce“

(MacGinty 1997). Kromě toho by Adamsova návštěva v USA nepochybně posílila jeho mezinárodní postavení i autoritu vůči PIRA. Přestože Sinn Féin představovala politické křídlo PIRA, vliv politiků na paramilitární vůdce měl své limity. Měl-li tedy G. Adams PIRA přesvědčit o vyhlášení příměří, potřeboval silnou (mezinárodní) autoritu a argumenty. Postupem času a s ohledem na tuto logiku se tak ve prospěch udělení víza vyslovili i John Hume a taoiseach Reynolds podporovaní některými významnými irsko-americkými senátory včetně Edwarda Kennedyho. Nakonec to byla bývalá asistentka senátora Kennedyho Nancy Soderbeg, velvyslankyně USA v Irsku Jean Kennedy Smith (sestra E. Kennedyho) a Národní bezpečnostní poradce Anthony Lake, kdo i přes nesouhlas ministerstva zahraničí, FBI, CIA a dalších aktérů přesvědčili Clintona o udělení víza na 48 hodin (Finnegan 2002: 105). Clinton později udělení víza obhajoval jako „odměnu za zřeknutí se násilí a počátek cesty k míru“ (Cox 1999: 64).

Udělení víza Gerry Adamsovi v roce 1994 představuje zcela zásadní obrat v politice USA vůči Severnímu Irsku. Po dlouhých desetiletích „došlo k obejití tradičně anglofilního ministerstva zahraničí a zodpovědnost za severoirské záležitosti se přesunula do Bílého domu; jinými slovy do Clintonova osobního hájemství“ (MacGinty 1997). Výrazně medializovaná Adamsova návštěva v USA nepochybně splnila svůj účel ve smyslu podpoření vyhlášení příměří PIRA. K tomu však bylo potřeba ještě vyřešit další požadavek na udělení víza pro vstup do USA tentokrát prominentnímu vůdci PIRA Joe Cahillovi, jímž PIRA vyhlášení příměří podmiňovala. Cahill usiloval o prostor k tomu, aby v USA mohl představit republikánský pohled na severoirský problém. Za udělení víza se opět přimluvil také irský taoiseach Reynolds, který údajně v telefonickém rozhovoru s Clintonem prohlásil, že je nezbytné, aby se Cahill dostal do USA (Anderson 2002). Jelikož měl Cahill na rozdíl od Adamse řadu kriminálních záznamů a byl přímo zodpovědný za vraždy spáchané PIRA, byla otázka udělení víza v jeho případě ještě citlivější. Vízum bylo nakonec Cahillovi uděleno po Clintonově přímé intervenci opět v dobré víře, že toto gesto napomůže vyhlášení příměří PIRA, k němuž skutečně došlo na konci srpna 1994. Feargal Cochrane v článku o úloze americké „soft power“ v Severním Irsku argumentuje, že irští Američané sehráli v rozhodnutí PIRA vyhlásit příměří zcela zásadní roli: „využitím vlivu, přesvědčování a důvěry dosáhli toho, co „tvrdá síla“ nedokázala zajistit po dobu více jak jedné generace“ (Cochrane 2007: 215-216).

Vyhlášením příměří se otevřel prostor pro řešení řady témat, která do té doby ustupovala prioritě bezpečnostních otázek. Bezprostředním cílem britské vlády a

severoírských unionistů ovšem zůstávalo odzbrojení PIRA, které mělo být dalším krokem následujícím po vyhlášení příměří. Vliv USA, které jistě významně přispěly k samotnému vyhlášení příměří, v Severním Irsku tak načas ustoupil do pozadí. K obnovení zájmu USA došlo v březnu 1995, kdy Gerry Adams požádal o druhé vízum tentokrát s cílem provádět v USA *fundraising*. Po opětovném schválení žádosti byl Adams na svátek sv. Patrika přijat v Bílém domě a potřásl si rukou s prezidentem Clintonem (Greenhouse 1995). Další vstřícné gesto amerického prezidenta vůči irským republikánům šokovalo nejen severoírské unionisty, ale také britskou vládu stejně jako umožnění *fundraisingu*. Už tak nepřilíš vřelé vztahy mezi Clintonem a britským premiérem Majorem událost ještě více poškodila (Thompson 2001: 179). Clinton ovšem setkání s Adamsem využil k tomu, aby získal jeho souhlas se zapojením otázky odzbrojení do agendy jednání s Británií. Americký prezident tedy opět prokázal, že chce v Severním Irsku hrát pozitivní roli, ta však stála na „pragmatismu a pomoci tam, kde se vyskytly příležitosti, spíše než na intervenci a využití síly a nátlaku“ (MacGinty 1997). I přes unionistická obvinění, že je Clinton součástí pan-nacionalistické fronty, po celou dobu „svědomitě usiloval o to, aby byl nestranný“ (Dumbrell 2009: 88).

Na počátku angažmá odcházejícího vůdce většiny v americkém Senátu George Mitchella v severoírském mírovém procesu stály hospodářské otázky. Ekonomický rozměr amerického zájmu v Severním Irsku přitom nelze podcenit a je třeba jej spatřovat v širším kontextu nové ekonomické zahraniční politiky Clintonovy administrativy – vytvoření „nového světového řádu otevřených trhů v globální ekonomice“ (Bouchet 2015: 20) a „provázanosti ekonomiky a míru“ (Lyons 2014). Tři měsíce po vyhlášení příměří jmenoval Clinton Mitchella svým zvláštním poradcem v oblasti ekonomických iniciativ pro Severní Irsko. Krátce nato vyslaly Spojené státy delegaci na Severoírskou investiční konferenci do Belfastu, jejíž další část spoluorganizovaná Georgem Mitchellem se v květnu 1995 konala v New Yorku pod záštitou Bílého domu. Investiční konference byla se svým politickým rozměrem součástí Clintonova plánu povzbudit ustrnulý mírový proces v Severním Irsku už jen tím, že poskytnuly fórum pro setkání politických protivníků, k němuž by jinak nedošlo. Cílem této konference bylo „podporovat mír a investice mezi politickými protivníky zdůrazněním společného cíle ekonomické prosperity“ (Lyons 2014).

Americký prezident kromě toho symbolicky zvýšil příspěvek USA do Mezinárodního fondu pro Irsko z 20 milionů dolarů na 30 milionů dolarů i přes tlak republikánského Kongresu na celkové snížení zahraniční finanční pomoci (MacGinty

1997). Investiční konference v New Yorku mimo to poskytla prostor pro vůbec první symbolicky významné setkání mezi britským ministrem pro Severní Irsko Patrickem Mayhewem a Gerry Adamsem. Na tomto setkání Adams zdůraznil, že mírový proces je prioritou pro něj osobně i politickou prioritou pro Sinn Féin, přestože Mayhew potvrdil stanovisko britské vlády, že neumožní účast Sinn Féin v mírových jednáních, pokud nedojde k odzbrojení PIRA (Adams 2004: 210-211). Zprávy o setkání Mayhewa s Adamsem ovšem způsobily protestní odchod reprezentantů hlavních unionistických stran z konference. Ve svém projevu na konferenci Clinton přesto zdůraznil, že doufá v brzký začátek všestranných jednání a řešení otázky odzbrojení a potvrdil, že „lidé, kteří jsou ochotni riskovat pro mír, budou v Bílém domě vždy vítáni“ (MacGinty 1997).

Role Spojených států v severoirském mírovém procesu se tak zintenzivňovala. Clinton na rozdíl od svých předchůdců dostával pravidelně informace o mírovém procesu a dění v Severním Irsku od irské a britské vlády i většiny severoirských politických vůdců. Nejvýraznějším (nejen) symbolickým projevem amerického zájmu o mírový proces však byla bezesporu návštěva Billa Clintona v Severním Irsku na konci listopadu 1995. Význam návštěvy ještě umocnila skutečnost, že Clinton navštívil Severní Irsko jako vůbec první úřadující prezident USA. Americký prezident byl nadšeně přijat davy severoirských obyvatel v Belfastu a (London)Derry a poskytnul kýžené povzbuzení stagnujícímu mírovému procesu. To byl koneckonců hlavní smysl severoirské cesty, jejíž scénář byl pečlivě připraven tak, aby prokázala Clintonovu nestrannost a podpořila mírový proces. Význam Clintonovy návštěvy v Severním Irsku spočívá především v tom, že k mírovému procesu přitáhla celosvětovou pozornost. Clintonovi se rovněž podařilo přesvědčit většinu unionistů o svém nestranném přístupu, což po udělení víza Gerry Adamsovi a umožnění Sinn Féin provádět v USA *fundraising* mělo zásadní význam (Thompson 2001: 182; MacGinty 1997).

Krátce před Clintonovou návštěvou shodou okolností došlo z hlediska pokroku v mírovém procesu k několika významným událostem. Britský premiér J. Major oznámil, že se s irskou vládou dohodli na zahájení „dvoukolejného“ mírového procesu a že bude ustavena nezávislá mezinárodní skupina s úkolem analyzovat možnosti odzbrojení PIRA. Současně Major oznámil, že zvláštní poradce prezidenta Clintona pro Severní Irsko George Mitchell „velkoryse přijal funkci předsedy nové skupiny pro řešení otázky odzbrojení“ (Thompson 2001: 181). To podle Rogera MacGintyho ještě více „podtrhlo hloubku amerického zapojení v mírovém procesu“, protože i když kromě Mitchella tvořili skupinu bývalý finský premiér Harri Holkeri a kanadský generál John

de Chastelain, byl to právě Mitchell, kdo „s podporou amerického prezidenta zajistil skupině její váženost“ (MacGinty 1997).

Unionistický politik Danny Kennedy tvrdí, Clintonova role je „někdy poněkud přeceňována“ a nemyslí si, že by „přímo ve formálních jednáních měl nějaký vliv či že zcela a v úplnosti porozuměl tomu, co se od něj očekávalo“, uznává ale, že „jeho charisma a přesvědčovací kampaň ... přidala procesu jakési osobní kouzlo“ (Kennedy 2010). Jim Gibney ze Sinn Féin je oproti tomu při hodnocení role Clintonovy administrativy v Severním Irsku mnohem jednoznačnější:

„Bez zapojení vlády USA, především prezidenta Billa Clintona a bez zapojení irské komunity v Americe bychom žádný mírový proces neměli. Irsko-americká komunita má v americkém politickém systému velký vliv a moc. Proto sehrála velmi důležitou roli tím, že v Irsku vytvořila podmínky, aby IRA v roce 1994 vyhlásila příměří. Sám Bill Clinton jako prezident osobně jednal s mnoha klíčovými hráči zde v Irsku, kteří byli zapojeni do mírového procesu, ať už to byli nacionalisté, republikáni, unionisté či lojalisté. A není náhoda, že političtí lídři zde na Severu jsou dodnes v pravidelném kontaktu s lidmi z USA, mj. z administrativy Baracka Obamy“ (Gibney 2010).

Podobně Crocker, Hampson et Aall uvádí, že „úsilí prezidenta Billa Clintona oslovit irsko-americkou komunitu a přesvědčit ji, aby ukončila dodávky zbraní a další nezákonnou podporu IRA sehrála v severoirském mírovém procesu zásadní roli a výrazně posílila zprostředkovatelskou pozici George Mitchella v tomto konfliktu“ (Crocker, Hampson, Aall 2004: 181). Uvedenou argumentaci podporuje sám G. Mitchell či další z mediátorů severoirského mírového procesu J. de Chastelain (1999). „Clinton byl prvním americkým prezidentem, který v úřadu navštívil Severní Irsko a prvním, který s ukončení tamního konfliktu učinil jednu z priorit vlády USA“ (Mitchell 2000a: 26).

Následující podkapitola (2.4) se zaměří na proměnnou vhodnosti načasování americké nenásilné intervence v Severním Irsku. Z výše uvedeného vyplývá, že změny situace v 90. letech 20. století nahrály snahám o mírové řešení severoirského konfliktu. Je tedy možné konstatovat, že proces americké mediace v Severním Irsku byl zahájen ve vhodný moment, kdy se konflikt dostal do fáze „uzrání“ pro hledání mírových cest? Další podkapitola (2.5) analyzuje otázku neutrality a nestrannosti mediátora v severoirském případě. Předchozí podkapitoly ukázaly, že po dlouhá desetiletí měla v americké politice největší vliv irsko-americká republikánská lobby podporující často i materiálně a finančně ozbrojený boj IRA. Stala se tato skutečnost

z hlediska vnímání nestrannosti a neutrality překážkou v případě mediačního angažmá amerického senátora G. Mitchella?

2.4 Načasování a motivace stran konfliktu nalézt řešení vyjednáváním

Další proměnnou, na níž se zaměří následující kapitola je načasování mediační intervence i procesu řešení konfliktu v Severním Irsku obecně. Teoreticky je tato kapitola ukotvena v klasické teorii „zralosti“ (*ripeness*) Williama Zartmana a také v na ni navazující teorii „připravenosti“ (*readiness*) Deana Pruitta. Tato kapitola si klade za cíl zodpovědět následující výzkumné otázky: Nastal v 90. letech „zralý moment“ pro řešení severoirského konfliktu a pro úspěšnou mediační intervenci USA? Je při vysvětlování načasování intervence USA v Severním Irsku užitečnější klasický přístup W. Zartmana či Pruittova varianta nazvaná *readiness theory*, nebo jsou obě teorie komplementární? Hypotéza, která bude v kapitole ověřována, zní:

H1: *Mediace bude úspěšnější v případech, kdy je zahájena v pravý čas a trvá méně než rok.*

Závislou proměnnou je zde úspěšný proces mediace v Severním Irsku vedoucí k dohodě a nezávislou proměnnou její načasování. Teoretická kapitola (1.5.2) nastínila dva konkurenční předpoklady pro nejvhodnější moment k zahájení úspěšného procesu mediace. Zatímco někteří autoři hovoří o vhodnosti mediace v rané fázi sporu, Bercovitch, Pruitt a další se kloní k názoru, že mediace je nejúspěšnější až v momentě, kdy si strany prošly etapou násilností a znají tak „cenu“ násilí. Stejně tak kapitola naznačila, že k zahájení procesu mediace by nemělo začít dříve, než v momentě, kdy obě strany projeví ochotu zmírnit svou neústupnost a přehodnotit svá očekávání. Tedy v momentu, kdy se dle Zartmanovy teorie strany dostaly do fáze „vzájemně škodlivé patové situace“ (*mutually hurting stalemate*, MHT).

Nastala tedy v 90. letech 20. století v Severním Irsku podobná situace? Teorie předpokládá, že v momentě MHT se aktéři konfliktu dostávají do takové situace, kdy žádná ze stran nemůže zvítězit a na základě analýzy ztrát a zisků docházejí k závěru, že cena za další eskalaci konfliktu je příliš vysoká. Tento předpoklad naprosto odpovídá situaci, v níž se severoirský konflikt v 90. letech ocitl. Jak poznamenává

Bréadún, „IRA nebylo možné porazit, ani ona však nedokázala dosáhnout konečného vítězství“ (Bréadún 2008: 3). Kromě toho již v 80. letech začalo republikánské hnutí přehodnocovat svou doposud výhradně ozbrojenou strategii přesunem k „*armalite and ballot box strategy*“ (viz kapitola 2.1.7) a posléze ochotou dosáhnout v Irsku trvalého míru jednáním obsaženou v přelomovém dokumentu *Towards a Lasting Peace* z roku 1992. Právě přehodnocení strategie Sinn Féin/(P)IRA spolu s přijetím skutečnosti, že republikánské hnutí sjednoceného Irsku ozbrojenou cestou nedosáhne, by podporovalo předpoklad „zralého momentu“. Postupné přehodnocení strategie Sinn Féin/PIRA vedoucí až k vyhlášení prvního příměří v roce 1994 se očekávaně setkalo s pozitivní reakcí britské vlády dlouhodobě usilující o vyřešení vleklé severoirské krize.

Dalším argumentem nahrávajícím vzniku „*ripe moment*“ v Severním Irsku devadesátých let je pozitivní dopad mezinárodního kontextu. Přestože jeden z předních odborníků na severoirský konflikt Paul Dixon poznamenává, že význam mezinárodního kontextu pro vyřešení severoirského konfliktu se poněkud nadhodnocuje (Dixon 2002: 105) neboť mnohem větší vliv měly vnitřní změny v uvažování republikánského hnutí, jiní autoři zdůrazňují právě mezinárodní dimenzi. Snyder například uvádí, že „podstata vysvětlení procesu, jež vedl k [Velkopáteční] dohodě spočívá ve změnách, které v mezinárodní politice nastaly spolu s koncem studené války“ (Snyder 2013: 268). Vychází přitom z argumentace Michaela Coxe, který je hlavním Dixonovým názorovým protivníkem a zastáncem významu mezinárodního kontextu a konce studené války pro severoirský mírový proces. Cox přitom argumentuje, že celosvětový pokles radikalismu po konci studené války spolu s novou dimenzí spolupráce Irsku a Británie v rámci Evropské unie a rolí Spojených států v Severním Irsku v 90. letech významně přispěly vyřešení konfliktu (Cox 2006: 427 a n.).

Ať už je vzájemná míra významu interních změn v severoirském republikánském hnutí a externího mezinárodního kontextu jakákoliv, je nepochybné, že obě dimenze současně výrazně nahrály vzniku „zralého momentu“ pro mediační intervenci a vzájemně se ovlivňovaly. Konec studené války především otevřel nové možnosti pro aktivnější intervenci USA (tou dobou jediné supervelmoci), které již nebyly ve své politice vůči Severnímu Irsku tolik svázány strategickým imperativem *special relationship* s Velkou Británií. „Spojené státy nyní mohly intervenovat na britském dvorku, aniž by se musely příliš obávat britské reakce“ (Cox 1999: 63). Svůj (byť omezený) význam mělo ukončení bipolárního soupeření i pro dodávky zbraní

PIRA. Jak ukázala kapitola 2.3, významným zdrojem dodávek zbraní PIRA byly irsko-americké republikánské skupiny sympatizantů v USA (především Noraid), přičemž toky zbraní se především v důsledku Reaganovy protiteroristické politiky podařilo výrazně omezit. Značný počet zbraní a výbušnin nicméně skupina získala v průběhu studené války také ze států východního bloku (Československa a Německé demokratické republiky) a sovětských spojenců, kde zcela čelní místo zaujímal Kaddáfího Libye. Právě konec studené války umožnil tyto dodávky zbraní ukončit (Karp 2003: 205; Williams 2010: 17). I v okamžiku zahájení mírového procesu však PIRA udržovala enormní arzenál zbraní a výbušnin získaných především v 80. letech právě z Libye v rámci dodávky 150 tun zbraní (Phythian 2000).

Pozitivní roli při tvorbě „zralého momentu“ nepochybně sehrála také postupná internacionalizace konfliktu, jehož řešení se v 80. a 90. letech přesunulo z vnitrostátního bezpečnostního problému Velké Británie v plně internacionalizovaný proces. Na počátku internacionalizace stálo zapojení Irské vlády do procesu hledání řešení prostřednictvím Anglo-irské dohody z roku 1985. V 90. letech už lze pozorovat výrazný vliv USA a dalších aktérů. Koneckonců „irská vláda dlouho usilovala o zapojení vnějších aktérů a internacionalizaci severoirského problému. Irové chtěli zejména, aby se zapojily Spojené státy“ (Mitchell 2000a: 25). V kontextu internacionalizace konfliktu sehrála důležitou roli také prohlubující se evropská integrace a vznik Evropské unie snížením významu hranic či ekonomickou pomocí prostřednictvím strukturálních a jiných fondů²³. Katy Hayward a Antje Wiener dokonce vycházejí z premisy, že severoirský konflikt je fundamentálně konfliktem hraničním, a proto minimalizace významu hranice mezi Irskem a Severním Irskem v důsledku evropské integrace a podpora přehraniční spolupráce v rámci EU podle nich pokroku v Severním Irsku výrazně napomohla (Hayward, Wiener 2008: 33 a n.).

V neposlední řadě vznik „zralého momentu“ ovlivnila únava obyvatel Severního Irsku vleklým konfliktem. „Vyčerpanost konfliktem vedla [severoírské] obyvatele k touze po míru“, byť zatím ještě „strach z těch druhých a nejistoty s mírem spojené příliš nenahrávaly přijetí rizik spojených s kompromisem“. (Smithey 2011: 40). Byrne a Keashly optimističtěji uvádí, že „evidentní vyčerpanost konfliktem v Severním Irsku v 90. letech (...) naznačovala, že se otevírá okno příležitostí“ (Byrne, Keashly 2000:

²³ Po vyhlášení příměří PIRA a lojalistických skupin v roce 1994 EU např. pro Severní Irsko zřídila Speciální podpůrný program pro mír a usmíření.

109). Také George Mitchell potvrzuje vyčerpanost severoirských obyvatel jako jeden z faktorů, které přispěly k úspěchu mírového procesu (Bishop 2000).

S ohledem na výše zmíněné interní i externí faktory je tedy možné konstatovat, že severoirský konflikt přestává být v 90. letech protrahovaný. Dochází k pozvolným, ale významným změnám ve smýšlení aktérů, v analýze nákladů a zisků a pojetí konfliktu jako hry s nulovým součtem, které otevírají prostor jednáním a mírovému procesu. Crocker et al. zmiňují, že „jednou z neblahých charakteristik protrahovaného konfliktu je skutečnost, že konfliktem postižená populace si už příliš zvykla na násilí a konflikt tak nikdy nedosahuje bodu – někdy nazývaného „škodlivá patová situace“ – kdy by strany začaly vážně uvažovat o politických alternativách. Nicméně je důležité si uvědomit, že prudká eskalace násilí v protrahovaném konfliktu může přinést prudkou změnu v přístupu voličů/obyvatelstva, čímž se v jinak zdánlivě beznadějně situaci otevírá nová příležitost“ (Crocker, Hampson, Aall 2004: 134). K podobné situaci zřetelně došlo i v severoirském případě. Přestože spíše než náhlá eskalace násilí zapůsobila v Severním Irsku obecně dlouhodobá vyčerpanost konfliktem, zapůsobila zde stejná logika přispívající ke vzniku MHT.

Dále pak Crocker et al. tvrdí, že v situaci, kdy násilné skupiny špatně odhadnou dopad své činnosti na veřejné mínění (resp. špatně odhadnou míru své podpory ve společnosti), může dojít k mobilizaci umírněného politického středu (Crocker, Hampson, Aall 2004: 134). Tento scénář se opět v severoirském případě naplnil nárůstem podpory a pozice umírněné nacionalistické SDLP, která se stala jedním s klíčových architektů mírového procesu. Předseda strany J. Hume, který sehrál zásadní úlohu v přesvědčení republikánů o nenásilné cestě, zahájil tajná jednání s Gerry Adamsem nedlouho po bombovém útoku PIRA v Enniskillenu, při němž v listopadu 1987 zahynulo 10 protestantských civilistů, 1 policista a 63 lidí bylo zraněno. Útok šokoval nejen unionistickou komunitu, ale i některé příznivce republikánů a odpovídal tak předpokladu situace, kdy eskalace násilí v důsledku správně neodhadnuté míry vlastní podpory ze strany extrémisty mobilizuje politický střed.

Využívání těchto optimálních momentů je důležitou součástí strategie řešení protrahovaných konfliktů (Crocker, Hampson, Aall 2004: 135). V Severním Irsku podobně jako v jiných protrahovaných konfliktech to byli dlouho političtí extrémisté a polovojenské skupiny, kdo diktoval podmínky, zatímco rozdělené a slabé umírněné strany a umírnění politici stáli v pozadí. O to důležitější bylo, aby umírněný střed zužitkoval vzniklých příhodných okamžiků, tak jako John Hume využil morálního

oslabení Sinn Féin po masakru v Enniskillenu k zahájení tajných jednání s Adamsem (Arthur 1999: 482). Přestože byl za tato jednání tvrdě kritizován, pokračoval v nich s vírou, že jsou nezbytná k tomu, aby PIRA ukončila násilnou kampaň. Napomohl zahájit jeden ze zásadních procesů, který připravil půdu pro tajná jednání britské vlády a Sinn Féin i návštěvu Gerryho Adamse v USA. Právě tyto zásadní události pak spolu s nezbytným překonáním principu „s teroristy se nejedná“ vydláždily cestu k příměří PIRA a zahájení mírových jednání. „Případ Severního Irska ukazuje, jak v tomtéž momentě, kdy se zdálo, že sotva se rodící mírový proces skončí v troskách, může série teroristických útoků či dramatická eskalace konfliktu vytvořit prostor, který třetím stranám umožňuje proces podchytit a změnit dynamiku zdánlivě neřešitelné situace“ (Crocker, Hampson, Aall 2004: 135-136).

Argumentu, že v první polovině 90. let (tedy v okamžiku, kdy si už region prošel více než dvěma dekádami násilností) nastal „zralý moment“ pro mediační intervenci a řešení severoirského konfliktu nahrává také srovnání se situací v letech 1973-4. První pokus o obnovení severoirské samosprávy od vyhlášení přímé správy a nastavení mechanismů mezikomunitního sdílení moci, tedy tzv. sunningdalecký experiment, skončil záhy kolapsem. A to přesto, že obsahoval řadu velmi podobných či stejných uspořádání a principů nakonec schválených ve Velkopáteční dohodě. V letech 1973–1974, kdy se severoirské *Troubles* ocitaly v počáteční fázi a obě strany ještě neprošly dostatečně dlouhým cyklem násilností, ještě zkrátka nenastal „zralý moment“ pro konsensuální vyjednané řešení. Tehdejší zdůrazňování britské vlády, že severoirská krize je vnitrostátním bezpečnostním problémem, navíc principiálně vylučoval jakoukoliv intervenci třetí strany.

Optikou teorie „připravenosti“ Deana Pruitta došlo v 90. letech k situaci, kdy jak v případě irské vlády, tak Sinn Féin/PIRA přinesly postupné změny v uvažování republikánů a následně i britské vlády adekvátní změny v motivaci konflikt ukončit nenásilným a smírným způsobem. Akceptace marnosti ozbrojeného boje v republikánském hnutí a nemožnosti zvítězit i následného připuštění britské vlády, že IRA není možné porazit, představují v ozbrojených konfliktech neobvyklou taktiku, která dle Pruitta „reflektovala počátek skutečné motivace konflikt ukončit“ (Pruitt 2007: 1527). Přestože PIRA v 80. a 90. letech pokračovala v ozbrojené kampani, tvorba pannacionalistické koalice na základě spolupráce Sinn Féin, SDLP, irské vlády a posléze také irských Američanů na jednu stranu sice pozvedala politický profil Adamse a Sinn Féin, na druhou stranu ovšem stupňovala tlak na vyhlášení příměří PIRA a

zahájení jednání. Ústupky obou stran na přelomu 80. a 90. let také v rostoucí míře podporovaly optimismus ohledně mírových jednání, který v konečném důsledku přispěl k vyhlášení příměří PIRA v roce 1994.

Toto období je též možné v souladu s Keashlyové a Fisherovým teoretickým modelem eskalace a deeskalace konfliktu považovat za fázi konzultací, premediace a předjednání: „proces, který začíná v okamžiku, kdy jedna či více stran konfliktu začnou jednání považovat za možnost a tento záměr pak komunikují dalším stranám“ a který končí v okamžiku, kdy jedna ze stran přestane jednání považovat za možnost nebo kdy dojde k zahájení formálních jednání. (Keashly, Fisher 1996: 246). Z hlediska premediace už na přelomu 80. a 90. let působila řada prostředníků – např. katolický duchovní Alec Reid zprostředkoval komunikaci mezi Adamsem a Humem či Adamsem a irskou vládou a Adamsem a unionistickými vůdci; Hume působil jako prostředník mezi Adamsem a irskou i britskou vládou atp. (viz např. Mansergh 1999; English 2003; Moloney 2002). V severoirském případě se pak potvrzuje i předpoklad Keashly a Fishera o tom, že pokud strany konfliktu dobrovolně projdou touto předfází, bude mít mediace mnohem větší naději na úspěch (Keashly, Fisher 1996: 247).

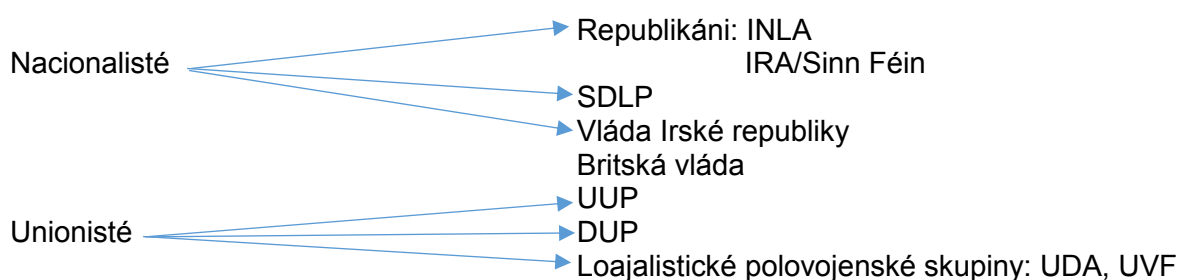
Posoudíme-li dále severoirský případ optikou teorie eskalace/deeskalace, je zřetelné, že právě v období předjednání začal severoirský konflikt získávat deeskalační dynamiku, díky níž postupně deeskaloval až do fáze 1 (diskuse). Předtím však musel projít všemi předchozími fázemi. Lze říci, že v momentě zahájení vícestranických jednání mediovaných Georgem Mitchellem, Hari Holkerim a Johnem de Chastelainem v červnu 1996 (bez účasti Sinn Féin) se konflikt přesunul v důsledku předjednání a premediace do fáze segregace s určitými náznaky přesunu do fáze polarizace. Na počátku jednání stále panovala mezi aktéry vysoká míra nedůvěry, podezírání a neochoty učinit nezbytné ústupky v obavách o vlastní bezpečnost a identitu. V tomto momentě by tedy dle teorie byla pravděpodobně vhodnějším intervenčním nástrojem silová mediace, přesto severoirský případ odpovídá spíše charakteristice čisté mediace. Tato volba pravděpodobně vycházela z charakteru zahraniční politiky USA vůči severoirské krizi vycházející z předpokladu, že řešení konfliktu musí primárně nalézt britská vláda ve spolupráci s irskou vládou a místními politickými stranami, přičemž Spojené státy zajistí mírovému procesu veškerou diplomatickou a ekonomickou podporu. Clinton i Mitchell opakovaně zdůrazňovali, že cílem americké mediační intervence není vnutit severoirským politikům nějaký vlastní předpřipravený plán, nýbrž jim pouze napomoci nalézt vlastní řešení (viz např. Beard

2015). Mitchellovým úkolem tak zůstávalo především usnadnění, nikoliv vynucení, přesunu konfliktu z fáze polarizace a segregace do fáze diskuse (dosažení konsensuální dohody).

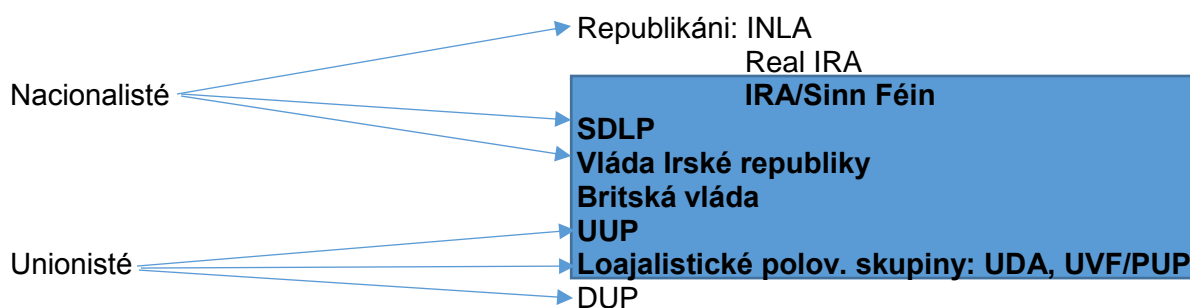
Také z hlediska přístupu Crockera et al. k mediaci v protražovaných konfliktech se naplnily teoretické předpoklady čtyř vstupních bodů představených v teoretické části práce. 1) V kontextu konce studené války a dalších faktorů nepochybně došlo ke geopolitické změně externího prostředí; 2) došlo k dramatickému posunu ve vnitřní dynamice konfliktu v rámci změn uvažování republikánského hnutí a vyčerpanosti obyvatel konfliktem; 3) došlo k významné změně ve struktuře vedení obou stran konfliktu – a to jak v Sinn Féin, kde se prosadilo progresivněji uvažující vedení, tak v UUP, kdy se do čela strany v roce 1995 dostal pragmatický David Trimble; 4) do procesu řešení konfliktu vstoupil nový mediátor s dostatkem schopností, idejí, zdrojů, kontaktů a kreativity – Spojené státy reprezentované senátorem Georgem Mitchellem.

Důležitý příspěvek k vysvětlení vzniku „připravenosti“ severoirského konfliktu na mírové řešení v 90. letech představuje Pruitt (1997: 1531-1537) pomocí konceptu centrální koalice, který je spolu se změnami v motivaci a optimismu ohledně možností vyjednaného řešení jedním ze tří pilířů jeho *readiness theory*. Pruitt argumentuje, že postupný vznik středové koalice stran nakloněných jednáním je jedním z vysvětlujících faktorů vzniku momentu „připravenosti“. Navazuje tak na dřívější výzkum Daniela Currana a Jamese K. Sebenia (2003), kteří ovšem argumentují tím, že tuto středovou koalici sestavil až mediátor Mitchell s britskou a irskou vládní pomocí v průběhu jednání. Pruitt oproti tomu správně poukazuje na skutečnost, že tato středová koalice se začala formovat už ve fázi předjednání, byť nepopírá, že v průběhu jednání Mitchell napomohl tuto koalici udržovat a posilovat (Pruitt 2007: 1539). Rozlišuje přitom mezi úzkou a širokou centrální koalicí, přičemž široká koalice podle něj přináší mnohem větší pravděpodobnost zahájení jednání a dosažení dohody s předpokladem, že čím lépe jsou vyzbrojení „jestřábi“ na obou stranách konfliktu, tím širší musí být centrální koalice (Pruitt 2007: 1533-1534). Sám poté tuto teorii aplikuje na případ Severního Irsku, kdy na základě komparace situace v roce 1987 a o deset let později demonstruje vznik této centrální koalice, která přispěla ke vzniku „připravenosti“ konfliktu na mírové řešení. Rozdíl v situacích přehledně ilustruje graf č. 7.

Graf č. 7a Politické spektrum v Severním Irsku v roce 1987

Graf č. 7b Politické spektrum v Severním Irsku v roce 1997 – široká centrální koalice

Zdroj: (Pruitt 2007: 1535), upraveno autorem

Situace v roce 1997 reflektuje oproti situaci v roce 1987 dvě významné změny. Zaprvé došlo k odštěpení malé frakce nesouhlasící s obnovením příměří a zapojením Sinn Féin do mírových jednání, která začala používat označení Real IRA (Pravá IRA – RIRA). Druhou podstatnou změnou je pak přesun loajalistických polovojenských skupin blíže ke středu, zatímco DUP se zejména v důsledku Paisleyho radikální rétoriky přesunula blíže extrému. Loajalistické polovojenské skupiny se tak paradoxně staly umírněnějšími aktéry než DUP sbírající politické body na základě ostré opozice vůči mírovému procesu a posléze k Velkopáteční dohodě. Loajalističtí vůdci naopak projevovali pro mírový proces mnohem větší nadšení (McKittrick, McVea 2002: 201). V duchu teorie Crockera et al. tedy došlo k žádoucí izolaci narušitelů procesu.

V důsledku kombinace interních faktorů (především změn ve strategii republikánského hnutí, vzniku pannacionalistické koalice spojeným s nárůstem vlivu SDLP, selháním násilné strategie a vyčerpání obyvatel konfliktem) a externích faktorů (především konce studené války, mírové intervence USA, evropské integrace či Anglo-irské dohody) tedy nepochybně nastal v 90. letech „zralý moment“ pro řešení

severoírského konfliktu. Severoírský případ je tak kompatibilní s klasickou Zartmanovou teorií „zralého momentu“ i Pruittovou teorií připravenosti. Pruittův přístup je vlastně doplněním Zartmanova a koncept „*readiness*“ je zde ve své podstatě ekvivalentní Zartmanovu ripe moment, jen poskytuje mírně odlišný typ vysvětlení vzniku vhodného momentu pro řešení konfliktu. Potvrdil se rovněž názor, že je mediace nejefektivnější v momentě, kdy už konflikt prošel několika fázemi oproti názoru, že je mediace nejefektivnější v rané fázi konfliktu. Hypotézu stanovenou v úvodu kapitoly můžeme považovat za částečně potvrzenou. V Severním Irsku k úspěšné mediaci nepochybně přispělo její zahájení v „pravý moment“, jelikož však následná vleklá a komplikovaná jednání předsedaná Georgem Mitchellem trvala s přestávkami více jak dva a půl roku (viz kapitola 3), předpoklad maximálně ročního mediačního procesu se zde nepotvrdil.

2.5 Význam neutrality a nestrannosti mediátora

Cílem této kapitoly je zaměřit se na proměnnou neutrality a nestrannosti mediace v severoírském případě a zodpovědět následující otázky. Hrály otázky neutrality a nestrannosti významnou roli v Mitchellově mediačním výkonu? Jak na jeho nestrannost či zaujatost nahlížely strany sporu?

V této částí práce budou ověřovány dvě konkurenční hypotézy:

H2a: *Úspěšný proces mediace vyžaduje neutralitu a nestrannost mediátora.*

H2b: *Zaujatá mediace povede ke stabilnímu mírovému uspořádání pravděpodobněji než neutrální mediace.*

Otázka neutrality a nestrannosti se stala jednou z hlavních úvodních překážek, kterou musel George Mitchell překonat už na samotném začátku všestranných jednání. Dvě ze zúčastněných stran – lojalistické DUP a UKUP – vyjádřily otevřený nesouhlas se jmenováním Mitchella předsedajícím plenárních jednání, přičemž se k nim přidala i část delegátů za největší unionistickou stranu UUP. Ostatně, jak potvrzuje MacGinty, DUP byla proti zapojení USA do řešení severoírského konfliktu od samotného počátku. I po Clintonově úspěšné návštěvě v Severním Irsku v roce 1995 a demonstraci jeho nestranného přístupu setrvali členové DUP vůči zapojení USA v opozici a Clintona označovali za „odpírače a milovníka IRA“ (MacGinty

1997). Dixon dokonce uvádí, že „existují důkazy, že i v zákulisí, měla Clintonova administrativa daleko k nestrannosti ve svém přístupu k unionistům a nacionalistům“ a že si britští a politici a úředníci v soukromí „stěžovali na náklonnost prezidenta USA k nacionalistům“ (Dixon 2010: 217).

Problém, s nímž se G. Mitchell musel nutně setkat, byla nedůvěra pramenící z jeho amerického původu, neboť, jak vyzozoroval Thompson v průběhu svého pobytu v Severním Irsku, „Britští vojáci žili v přesvědčení, že všichni Američané podporují teroristickou aktivitu Irské republikánské armády“ (Thompson, 2001, p. xviii). Tento pohled sdíleli také severoirští unionisté a lojalisté. Tradiční hlas prorepublikánských irsko-amerických kongresmanů, senátorů a aktivistů v americké politice a vliv irsko-americké lobby obecně nedůvěru unionistů vůči nestrannosti USA jen posiloval. Přestože změny v americké zahraniční politice vůči Severnímu Irsku, které nastaly za vlády Billa Clintona, přinesly vyváženější a nestrannější přístup k oběma komunitám, události jako kontroverzní udělení víza pro vstup do USA Gerry Adamsovi nadále prohlubovaly nedůvěru a podezřívavost unionistů a zejména skalních lojalistů.

Unionistický pohled na Mitchellovo jmenování mediátorem shrnul místopředseda UUP John Taylor, když v počátcích všestranných jednání sdělil tisku, že jmenování Mitchella předsedou jednání je totéž, „jako kdyby byl americký Srb jmenován předsedou jednání o budoucnosti Chorvatska. Je to nepřípustné.“ (Mitchell 2000a: 47). Nejhlasitějším odpůrcem Mitchellova jmenování však zůstávali delegáti DUP v čele s Ianem Paisleym, podporovaní zástupci UKUP. Předseda UKUP – druhé nesilněji zastoupené lojalistické strany – zpochybnil nezávislost trojice mediátorů už v době působení mezinárodní skupiny pro odzbrojení (Mitchell 2000a: 35). Mitchell si uvědomoval, že už jeho jmenování do funkce předsedy odzbrojovací skupiny bylo ze strany britského premiéra Majora politicky riskantním krokem a důkazem jeho oddanosti mírovému procesu. Jeho vláda byla totiž tou dobou závislá na podpoře unionistů a Mitchellovo jmenování kritizovali i členové premiérových vlastní strany (Mitchell 2000a: 31).

Původní očekávání britské vlády, že Mitchell bude spatřován jako spravedlivý a nestranný, a tedy akceptovatelný oběma severoirskými komunitami, přičemž bude jeho přítomnost vyvážena dvěma ne-Američany: Kanadčanem vybraným britskou vládou [J. de Chastelain] a Finem pověřeným irskou vládou [H. Holkeri] (Mitchell 2000a: 26), se ukázala jako o poznání problematičtější. Na počátku hlavní části vícestranných jednání tak sedm z deseti zúčastněných stran Mitchellovo

předsednictví podporovalo, dvě byly v otevřené opozici (DUP a UKUP) a jedna ze stran zatím nevyjádřila žádné oficiální stanovisko (UUP), přestože (či právě proto, že) mezi jejími zástupci existovali odpůrci Mitchellova jmenování. Mitchell si uvědomoval, že oficiální pozice předsedy UUP a vůdce nejpočetnější delegace při mírových jednáních D. Trimbla může rozhodnout o jeho setrvání ve funkci předsedy (Mitchell 2000a: 47). Pragmatický Trimble však nechtěl, aby jednání ztroskotala kvůli UUP už v počátcích. Osobně nebyl v opozici vůči Mitchellovi, ani proti myšlence mít nezávislého předsedajícího (byť na pozvání britské a irské vlády), nýbrž vůči jednacím a procesním pravidlům a agendě z unionistického pohledu vnuceným účastníkům jednání britskou a irskou vládou. Původní pravidla totiž mimo jiné dávala předsedajícímu výrazné pravomoci. Trimble chtěl, aby si strany samy stanovily agendu a nastavily vlastní procedurální postupy včetně pravomocí předsedajícího (mediátora). Kromě toho vycházel ze zkušenosti s mediátorem předchozích jednání na počátku 90. let, kterým byl bývalý australský guvernér Ninian Stephen, jenž se severoirským unionistům zdál příliš spjatý s britskou vládou (Mitchell 2000a: 47).

Paisley se přímo odmítl setkat s Mitchellem a s celou trojicí mediátorů. Už v tomto úvodním momentě se projevila obrovská trpělivost George Mitchella, která se záhy ukázala jako jedna z jeho důležitých klíčových vlastností. Přestože žádná ze stran nebyla v opozici vůči jmenování Holkeriho a de Chastelaina, Mitchellovo předsednictví zůstávalo překážkou zahájení konstruktivních jednání, protože tato trojice mediátorů byla Mitchellovy vlastními slovy „nerozdělitelně spjata“ (Mitchell 2000a: 48). Mediátoři proto první dva dny pouze poslouchali průběh jednání, kterým zpočátku předsedal britský ministr pro záležitosti Severního Irska Patrick Mayhew, místním rozhlasem. I přes opakované omluvy a prohlášení P. Mayhewa, že zcela pochopí, pokud se rozhodnou odejít, setrvali.

Přestože Mitchell účastníkům jednání opakovaně zdůrazňoval, že se svého úkolu zhostí „naprosto spravedlivě a nestranně“ (Mitchell 2000a: 46, 49), loajalistické strany nadále nesouhlasily s jeho jmenováním předsedou. Jediný den po oficiálním zahájení jednání vyšel v *Irish News* článek s titulkem „Mitchellova role v ohrožení po celodenních protestech“, který uváděl, že dvě unionistické (loajalistické) strany kritizovaly „vnucení nezvoleného předsedy despotickými vládami“ (Irish News 1996). Do jisté omezené míry se zde potvrzuje předpoklad Olivera Richmonda, který uvádí: „vyžádání si mediace znamená, že si jedna či obě strany sporu uvědomují, že nemohou „zvíťžit“: v zásadě je to tedy známka slabosti, která může ovlivnit vztah mezi

aktéry sporu a mediátorem, jehož přítomnost může být vnímána jako symbol jejich slabosti“ (Richmond 1998: 717). V severoirském případě je však důležité, že mediaci si nevyžádali sami aktéři, nýbrž vlády Velké Británie a Irska ve spolupráci s vládou Spojených států v rámci internacionalizovaného mírového procesu. V opozici loajalistických stran lze ovšem zřetelně vysledovat jiný fenomén severoirského unionismu/loajalismu, a to „protestantské odcizení“ (viz kapitola 2.1.9) vůči britské vládě spojené s dlouholetou frustrací z nedůvěry britské vlády, že jsou severoirští unionisté schopni řešit problémy „své“ provincie sami. Z tohoto hlediska bylo dosazení Mitchella do role předsedy nepochybně přinejmenším loajalistickými stranami vnímáno jako symbol vlastní slabosti a frustrace z postupu britské vlády.

Tato frustrace se naplno projevila emotivní scénou v okamžiku, kdy Mitchell poprvé vstoupil do jednací místnosti. Jeho předsednické křeslo musel obsadit zaměstnanec britské vlády, aby ji protestně nezasedl někdo z delegátů DUP či UKUP (Bréadún 2008: 24), což by naprosto odpovídalo Paisleyho demonstrativnímu a protestnímu stylu politiky. Po celou dobu, co Mitchell kráčel k předsednickému křeslu, vykřikoval Paisley „ne, ne, ne, ne!“ a poté opět zahájil razantní verbální útok na britskou a irskou vládu za to, že Mitchella vnutili jakožto předsedu (Mitchell 2000a: 50). Vzápětí se delegáti DUP a UKUP zvedli a demonstrativně opustili místnost. Šokovaný Mitchell, který si i přes své zkušenosti s tvrdými vyjednáváním v americkém Senátu stále teprve zvykal na specifický styl severoirské politiky, znovu zvažoval, zda v pozici setrvat. Opět se však prokázala jeho enormní trpělivost a vědomí toho, že pokud nyní odejde, celý proces může zkolabovat (Mitchell 2000a: 50).

Ještě téhož dne se však lojalističtí delegáti do jednací místnosti vrátili a na Mitchellovo vyzvání akceptovali jeho principy. Přesto k pozici Mitchella jakožto předsedajícího (mediátora) poněkud paradoxně setrvali v opozici. Paisley před akceptací principů neopomněl znovu označit celý proces za „naprostou šarádu“ (Mitchell 2000a: 54), zkritizovat irskou vládu a spolu s dalšími loajalistickými delegáty zdůraznit, že Mitchella odmítá titulovat „pane předsedo“, čímž mu odmítl přiznat jakoukoliv autoritu. Důležitá však byla především skutečnost, že lojalisté zůstali součástí procesu. Postupem času se Mitchellovi podařilo získat na svou stranu i původní odpůrce a přesvědčit je o své nestrannosti. S řadou unionistických a loajalistických delegátů dokonce navázal v soukromí blízké přátelské vztahy, přestože oficiálně zůstávali z politických důvodů vůči jeho předsednictví veřejně v opozici (Mitchell 2000a: 54). Mitchellovi se tedy podařilo získat autoritu postupně a v průběhu

jednání překonat původní námitky některých delegátů zpochybňující jeho nestrannost. Sám v rozhovoru v roce 2015 zmínil, že „autorita, jakou máte, se do značné míry odvíjí od respektu a důvěry, které si dokážete vybudovat“ (Beard 2015).

Proces vedoucí od počáteční nedůvěry a pochyb unionistů o nezaujatosti G. Mitchella až k jeho přijetí popisuje v rozhovoru také Danny Kennedy z UUP:

„Vždy jsme měli podezření, že Američané se nakonec přidají na stranu republikánů či nacionalistů na úkor naší pozice, ale myslím, že hlavní unionističtí delegáti byli uspokojeni tím, že Mitchell svůj úkol zvládl spravedlivě a nestranně. Existovala témata, u nichž jsme byli možná vůči americkému zapojení či vlivu USA podezřívaví, nicméně Mitchell nás byl schopen přesvědčit, že je důvěryhodným mužem, který je oddán hledání konsensu a dohody, kdekoliv to jen bylo možné“ (Kennedy 2010).

Stejného názoru je i Jim Gibney ze Sinn Féin:

„Unionisté a jejich političtí lídři byli z počátku proti, protože se domnívali, že někdo z USA nemůže být nestranný a nezávislý. Předpokládali, že někdo, kdo přichází z USA, s sebou přinese prorepublikánské sympatie. Nicméně George Mitchell byl jednoznačně nezávislým arbitrem a velmi efektivním zprostředkovatelem a někým, kdo velmi rychle získal respekt všech politických stran (Gibney 2010).

Mitchellovu nestrannost po dobu trvání mírového procesu potvrzuje i Deaglán de Bréadún, který píše, že „nepřátelství, s nímž se setkal ze strany některých unionistů, když se stal předsedou jednání, jej nikdy nesvedla k lhostejnému či zaujatému pohledu na unionistickou věc“ (Bréadún 2008: 119). Je tedy zřetelné, že problematika neutrality, nestrannosti a případné zaujatosti mediátora sehrála v severoirském případě významnou roli. Přesto se pochyby o Mitchellově nestrannosti objevovaly téměř výhradně jen v samotném počátku jednání, a to pouze u unionistických/loajalistických delegátů, záhy postupně utichaly, či zůstávaly pouze v rovině „povinných“ politických prohlášení k uspokojení vlastního elektorátu.

V soukromí si Mitchell dokázal velmi rychle získat přízeň delegátů a navázat s nimi konstruktivní pracovní i přátelské vztahy. John Taylor z UUP, ten který dříve použil přirovnání s americkým Srbem, prohlásil v článku v *News Letter* z 29. června 1996, že Mitchell „od začátku prokazoval skvělé schopnosti a nezměrnou trpělivost a

toleranci“ a označil jej za „znamenitého předsedu“ (Mitchell 2000a: 69). K pozitivnímu přijetí Mitchella jakožto mediátora nakonec přispělo i působení v mezinárodní skupině pro odzbrojení na počátku svého severoirského angažmá: „Věděli, že Holkerimu, de Chastelainovi i mě mohou nestrannost věřit“ (Mitchell 2000a: 47).

Z hlediska neutrality a nezájatosti tedy nebyla problémem samotná osobnost Mitchella, ale z části jeho americká identita, která u unionistických a zejména loajalistických delegátů vzbuzovala podezření z upřednostňování republikánských zájmů. Z druhé části pak pro unionisty představovala problém skutečnost, že G. Mitchell nebyl předsedou (mediátorem) jednání zvolen samotnými účastníky, nýbrž že byl „oktrojován“ irskou a britskou vládou na základě předchozí pozitivní zkušenosti s jeho působením v odzbrojovací skupině. S ohledem na situaci Mitchell nevyužíval autoritativně formálních poměrně rozsáhlých pravomocí, jež mu byly delegovány v podkladových dokumentech pro jednání připravených britskou a irskou vládou (a vůči nimž byli unionisté/lojalisté v opozici), nýbrž si autoritu a důvěryhodnost postupně získal svým mediačním výkonem. V severoirském případě se tedy nepotvrdil či pouze částečně potvrdil předpoklad Elmora Jacksona, že „pro mediátora, kterému jedna ze stran projevila nedůvěru, bude velmi obtížné, ne-li nemožné, vykonávat jakoukoliv užitečnou funkci“ (Jackson 1952: 129). Z hypotéz uvedených v úvodu kapitoly se potvrdila hypotéza H2a. G. Mitchell i přes počáteční pochyby loajalistů a některých unionistů prokázal svou nestrannost, která se stala jedním ze základních kamenů jeho úspěchu. V případě, že by existovaly hlubší pochyby o jeho neutralitě, je vysoce pravděpodobné, že by mediační proces v napjaté atmosféře skončil odchodem podstatné části delegátů a tedy neúspěchem. Hypotézu H2b tedy nemůžeme považovat za potvrzenou. V severoirském případě došlo v tomto kontextu ke stabilnímu mírovému uspořádání spíše díky neutrální povaze mediace.

3. Mediace v Severním Irsku: procesní proměnné

3.1 Strategie mediátora

Následující podkapitola se zaměřuje na jednu z klíčových proměnných, kterou je mediační strategie. Podkapitola si stanovuje následující výzkumné otázky: Jaké mediační strategie využil G. Mitchell v Severním Irsku jakožto předseda mírových jednání? Byl spíše pasivním či direktivním mediátorem? Jednalo se o případ spíše „pure mediation“ nebo „power mediation“? Který z typů strategií dle typologie Bercovitche a Lee (2003) Mitchell využil? Jak byly tyto strategie úspěšné? Odpovídá proces Mitchellovy mediace hlavní části jednání postupu navrženém Crockerem, Hampsonem a Aall v teoretické části? Jak samotný proces mediace probíhal a s jakými úskalími se setkal? Samotný průběh jednání a procesu mediace jsou v kapitole pro větší přehlednost logicky rozdělena do jednotlivých fází od počátečního sondování situace až po konečnou dohodu.

V této kapitole budou ověřovány dvě konkurenční hypotézy:

H3a: *Mediace je úspěšnější při využití direktivní strategie v případě, že mezi stranami konfliktu existuje nízká míra důvěry, ochoty a motivace konflikt vyřešit.*

H3b: *Pro úspěch mediace v protrahovaných konfliktech je nejproduktivnější využití komunikačně-facilitativních a procedurálně-formulativních strategií.*

Volba mediačních strategií by měla být reaktivní a adaptivní. (Bercovitch 1996b: 15). Mediátor může do procesu vstupovat s určitými očekáváními a představami, výběr strategií však musí přizpůsobovat chování aktérů a samotnému průběhu jednání. Kontingenční přístup, který je teoreticko-analytickým rámcem této práce předpokládá, že zvolení mediační strategie (manipulativní či facilitativní) závisí na povaze strategií, s nimiž musí třetí strana interreagovat (Carment et al. 2009: 216). Carmentův autorský tým přichází s hypotézou, že „čím více se strany konfliktu spoléhají na násilí a čím je větší jeho intenzita, tím víc komplexita témat, spojená rizika a další faktory charakteristické pro krize v rámci protrahovaných konfliktů omezují prostor pro dohodu konfliktních stran“ (Carment et al. 2009: 223). Jak ukázala kapitola 2.4, v Severním Irsku se podařilo najít prostor pro dohodu díky vytvoření středové koalice stran

motivovaných hledat nenásilné prostředky transformace konfliktu. Díky tomu se v polovině 90. let otevřel prostor pro hledání kompromisu.

Přestože jednotlivý částem severoirského mírového procesu předsedali kromě George Mitchella také John de Chastelain a Harri Holkeri, přičemž všichni tři mediátoři zahájili své severoirské působení v Mezinárodní skupině pro odzbrojení (*International Body on Decommissioning*), je to právě G. Mitchell, který je považován za jednu z klíčových postav severoirského mírového procesu. On sám uvádí, že si „De Chastelain a Holkeri za své úsilí zaslouží mnohem větší uznání, než jakého se jim dostalo“ (Mitchell 2000a: 27). Tato práce se při respektu významné role dalších dvou mediátorů zaměřuje především na mediační výkon G. Mitchella, a to ze tří důvodů: 1) Práce zasazuje severoirskou mediaci někdejšího amerického senátora do širšího kontextu externího managementu konfliktů a zapojení USA do mírového procesu v Severním Irsku, 2) G. Mitchell předsedal hlavní a nejdůležitější části jednání - plenárním zasedáním, 3) G. Mitchell je jednoznačně nejvýraznějším a nejoceňovanějším ze tří mediátorů. Vzhledem k tajnému charakteru jednání, z něž nejsou dostupné žádné oficiální záznamy, je zcela jedinečným pramenem pro tuto část práce monografie G. Mitchella *Making Peace* původně vydaná v roce 1999. Kniha je jediným komplexním a objektivním vhledem do průběhu mírových jednání a procesu mediace v Severním Irsku.

3.1.1 První fáze – sběr a vyhodnocení informací v rámci International Body on Decommissioning (listopad 1995 – leden 1996)

Mediátoři volí strategie, které v průběhu mediačního procesu využijí, na základě svých kapacit a vlastního vyhodnocení kontextu konfliktu (Bercovitch, Lee 2003: 3), tedy jinými slovy dle výsledku strategické analýzy popsané v teoretické části. Nezbytným prvním krokem mediátora je tedy seznámit se s kontextem konfliktu, správně vyhodnotit jeho podstatu, klíčová témata a prostor pro dohodu a kompromis. K tomu je nutné se také seznámit se s aktéry konfliktu, jejich očekáváními a pozicemi. Sám Mitchell v rozhovoru z roku 2015 potvrzuje, že „nejdříve je třeba získat určitou znalost historie a povahy konfliktu. Jakožto Američan působící v Severním Irsku a na Blízkém východě jsem se snažil získat maximum informací četbou desítek knih o obou konfliktech“ (Beard 2015; viz také Mitchell 2000a: 22).

K první poznávací a vyhodnocovací fázi, probíhající v období Mitchellova působení ve skupině pro odzbrojení, náležely rozhovory s jednotlivými klíčovými aktéry konfliktu a pozdějších jednání. Mitchell hodlal začít pracovat okamžitě a konzultovat s co největším množstvím aktérů a nejrozmanitějších stanovisek (Mitchell 2000a: 29). Brzy si tak uvědomil, jak náročný a komplikovaný proces jej čeká. Setkání s Gerry Adamsem, Davidem Trimblem či Ianem Paisleym přinesla pouze jednostranné prezentace severoirské historie z unionistického, resp. nacionalistického pohledu bez další diskuse. Mitchell si na základě rozhovorů s desítkami politických a náboženských osobností také velmi brzy uvědomil, že „v jádru problémů Severního Irska leží vzájemná nedůvěra“ (Mitchell 2000a: 37). A to nejen mezi unionisty a nacionalisty, ale též uvnitř unionistického tábora. Již v této první fázi tedy bylo zřejmé, že jedním ze zásadních problémů mírového procesu bude dostat jednotlivé strany k jednomu jednacímu stolu. Přestože v tomto období ještě nepůsobil Mitchell v roli mediátora jednání, nýbrž člena Mezinárodní skupiny pro odzbrojení, už v tomto momentě získal hluboké povědomí o kontextu konfliktu a hluboce zakořeněné antipatii a nedůvěře mezi severoirskými politickými lídry (Mitchell 2000a: 12), o nichž svědčí mimo jiné i skutečnost, že předseda DUP Ian Paisley se s předsedou republikánské Sinn Féin Gerry Adamsem poprvé osobně setkal až v roce 2007. Už prezident Clinton se při své návštěvě Severního Irska setkal se zcela protichůdnými interpretacemi konfliktu ze strany Adamse a Paislyeho, kdy na něj obě působily stejně přesvědčivě (Mitchell 2000a: 28). „Tyto litanie křivd a zášti byly natolik protkané mýty, emocemi a subjektivními interpretacemi, že bylo velmi obtížné rozeznat skutečná fakta a Mitchella stálo tři roky života, než je rozpletl do takového stavu, kdy byli aktéři ochotni je tolik nezohledňovat (nikoli však zcela opustit) a uvažovat o podpisu mírové dohody“ (Crocker, Hampson, Aall 2004: 77-78).

De Chastelain potvrzuje, že na konci prosince 1995 měli členové skupiny pro odzbrojení poměrně jasné povědomí o rozsahu problematiky a přístupu jednotlivých stran a že „výsledky procesu sbírání informací nebyly vždy povzbuzující“ (Chastelain 1999: 440-441). Poznávací fáze, která zahrnovala setkání s řadou politiků, příslušníků bezpečnostních složek i církví, tak napomohla Mitchellovi, Holkerimu a de Chastelainovi pochopit rozdělení mezi dvěma severoirskými tradicemi, ale i ujistit se, že „po téměř třiceti letech konfliktu lidé prožili rok a půl úlevy a nehodlali se jí jen tak vzdát“ (Chastelain 1999: 441).

Už jmenování Mezinárodní skupiny (*International Body*) pro odzbrojení ve složení Mitchell, Holkeri a de Chastelain²⁴ demonstruje význam zapojení třetích stran a nových perspektiv do procesu řešení protrahovaného konfliktu. Prokazuje, že „samotné strany konfliktu mohou usilovat o multilateralizaci jednání zapojením vnějších aktérů vnímaných jako neutrální a nezaujatí facilitátoři, kteří mají potřebné dovednosti a zázemí pro řešení i těch nejobtížnějších témat“ (Crocker, Hampson, Aall 2005: 137-138). Mezinárodní skupina, jejímž hlavním úkolem byla identifikace „vhodné a akceptovatelné metody úplného a ověřitelného odzbrojení“ (CAIN 1995b), „sehrála zásadní roli v prolomení patové situace jednání, jež do té doby znemožňovala jakýkoliv pokrok“ (Hampson, Crocker, Aall 2004: 138).

Tým zahájil práci na vyhodnocování možností a přípravě plánu odzbrojení paramilitárních skupin paralelně s přípravou mírových jednání na přelomu let 1995 a 1996 v souladu s listopadovým prohlášením britské a irské vlády. Otázka odzbrojení paramilitárních skupin se stala nejkomplicovanějším tématem severoirského mírového procesu (Chastelain 1999), což odpovídá předpokladům uvedeným v teoretické části. Úhelným kamenem se stala především otázka odzbrojení PIRA – zda k němu má dojít ještě před zahájením multipartijních mírových jednání, jak jednoznačně požadovali unionisté, nebo až po té, co budou v jednáních dosaženy konkrétní výsledky, jak požadovali republikáni. Britská vláda spolu s nejdůležitější unionistickou stranou UUP a dvěma loajalistickými stranami DUP a UKUP trvala na odzbrojení PIRA před zahájením jednání jako důkaz oddanosti republikánů procesu. Sinn Féin a politické strany napojené na paramilitární organizace odzbrojení odmítaly, dokud nebude v rámci jednání dosaženo dohody. Tento „mrtvý bod“ vyplývající z nesmiřitelnosti pozic se stal prvním a nikoli posledním, s nímž se musel Mitchell v průběhu svého severoirského angažmá potýkat. Irská vláda a umírněná SDLP stály názorově uprostřed – chtěly odzbrojení, ale současně si uvědomovaly jeho neprůchodnost před zahájením jednání. Velmi správně se obávaly, že bude-li britská vláda a unionisté bezpodmínečně trvat na odzbrojení před jednáními, tato jednání nikdy nezačnou (Mitchell 2000a: 29).

Mezinárodní skupina pod Mitchellovým předsednictvím přišla v této situaci s další variantou tzv. „paralelního odzbrojování“ inspirovanou procesem řešení konfliktu v Salvadoru. Tato kompromisní strategie předpokládala, že k odzbrojování

²⁴ Už mezinárodní skupina pro odzbrojení je v literatuře považována za tříčlenný mediační tým (Crocker, Hampson, Aall 2004: 75).

bude docházet paralelně s tím, jak budou postupovat probíhající jednání. John Major však musel tento návrh z politických důvodů odmítnout i přesto, že osobně jej nezavrhoval (Mitchell 2000a: 31). Jeho vláda byla totiž závislá na podpoře poslanců za UUP a „pro unionisty představoval scénář zahájení jednání se Sinn Féin s tím, že za dveřmi číhá po zuby ozbrojená IRA největší noční můru“ (Mitchell 2000a: 32). Přesto bylo jasné, že okamžité odzbrojení před zahájením jednáním nebylo v severoirské politické realitě průchodné. Čím dál víc zřejmá začala být také skutečnost, že některé strany využívaly podmínky ozbrojení jen jako záminku a prostředek k obstrukci jednání.

Mitchell poznamenává, že „odzbrojení před začátkem jednání bylo čistým politikařením, které nereflektovalo skutečné bezpečnostní potřeby“ (Mitchell 2000a: 32). I kdyby totiž došlo k naprosto nepravděpodobnému scénáři a IRA by zbraně odevzdala, mohla by si je poměrně snadno znovu obstarat a neexistovaly by žádné garance oddanosti dalšímu procesu. Současně však bylo jednoznačné, že unionisté jen stěží vstoupí do jednání nez jakéhokoliv řešení pro ně nejpálčivější otázky odzbrojení paramilitárních skupin. Otázka odzbrojení se tak i dle očekávání teorie mediace v protrahovaných konfliktech stala leitmotivem a nejkomplicovanějším tématem celého mírového procesu (Chastelain 1999). Jak uvádí Crocker, Hampson a Aall, „odzbrojení – zejména odzbrojení povstaleckých sil – patří mezi další obtížná témata, která je v protrahovaných konfliktech nutné řešit. I v okamžiku, kdy strana konfliktu vstoupí do procesu určitého typu jednání, stále se obává, že v případě, že se vzdá násilí a možnosti využití síly, ztratí vyjednávací páky“ (Crocker, Hampson, Aall: 87). Proto (P)IRA/Sinn Féin odmítaly odzbrojení do okamžiku, než bude dosaženo formální dohody.

19. ledna 1996 mezinárodní skupina ukončila fázi shromažďování informací a přesunula se do Londýna, kde pracovala na přípravě závěrečné zprávy, jež měla být zveřejněna 23. ledna. V tuto chvíli si všichni členové skupiny uvědomovali patovou situaci, kdy odzbrojení paramilitárních skupin před zahájením jednání a dosažením dohody je pro republikány neakceptovatelné a unionisté zase bez odzbrojení IRA odmítají vstoupit do jednání. Opět bylo zřejmé, že jádrem problému je vzájemná nedůvěra a že jedinou možností jak dostat aktéry k jednacímu stolu, aniž by proběhlo předchozí odzbrojení, je „překonání této vzájemné nedůvěry a oddanost ryze demokratické formě jednání“ (Chastelain 1999: 442). Jak potvrzuje Mitchell, „došli jsme k závěru, že součástí naší zprávy by měla být obecná potřeba opatření pro

budování vzájemné důvěry“ (Mitchell 2000a: 37). Tento závěr se pak odrazil v asi nejdůležitější součásti závěrečné zprávy – šesti principech oddanosti nenásilné a demokratické formě jednání, které se později jako tzv. „Mitchellovy principy“ staly základním rámcem pro vícestranná jednání. Opět je zde naplněn teoretický předpoklad významu deklarace principů pro úspěch mediace v protražovaných konfliktech. Členové skupiny věřili, že zmíněných šest principů „by mohlo zajistit důvěru nezbytnou proto, aby politické strany zahájily jednání“ (Chastelain 1999: 442-443). Každá strana, která se má účastnit jednání, musí stvrdit svou absolutní a naprostou oddanost:

- 1) demokratickým a výhradně nenásilným prostředkům řešení politických otázek;
- 2) naprostému odzbrojení všech polovojskových organizací;
- 3) ověření odzbrojení nezávislou komisí;
- 4) rezignace na použití síly či pohrůžek použití síly k tomu, aby ovlivila výsledek všestranných jednání
- 5) podmínkám jakékoliv vyjednané dohody a využití výhradně nenásilných metod ke změně opatření, s nimiž nesouhlasí;
- 6) okamžitému ukončení „trestných“ vražd a bití a podniknutí efektivních kroků k zabránění podobným činům (CAIN 1996a).

Otázka odzbrojení sice nadále představovala zcela fundamentální problém, jenž však neměl v kontextu polarizovaných pozic unionistů a republikánů aktuálně řešení. Základní strategií Mitchella a jeho spolupracovníků tedy bylo v rámci tzv. „dvoukolejného“ procesu zahájeného už v listopadu britskou a irskou vládou překlenout otázku odzbrojení pomocí určitých principiálních garancí oddanosti nenásilí s cílem zvýšit důvěru mezi aktéry, aby mohla jednání začít i bez momentálního vyřešení problematiky odzbrojení. Přesto zpráva zdůrazňuje, že absolutní a ověřitelné odzbrojení všech paramilitárních organizací musí být principiálním cílem celého procesu (CAIN 1996a). Skupina tedy definitivně odmítla odzbrojení před zahájením jednání a místo toho navrhla alternativu sestávající ze tří složek: 1) každá strana musí přislíbit oddanost principům demokracie a nenásilí, aby byla připuštěna k jednáním; 2) návrh zvážení paralelního odzbrojení a 3) vůbec poprvé nastavení technických detailů procesu odzbrojení (McInnes 2006: 156).

Po zveřejnění zprávy, která se setkala s kladnou odezvou především u irské vlády, zatímco unionisté i nacionalisté vyjádřili své výhrady²⁵, navrhl britský premiér Major dva možné scénáře, jak dosáhnout zahájení mírových jednání. Jedním z nich byl klasický scénář odzbrojení paramilitárních skupin jakožto podmínky pro zahájení jednání, ve druhém možném scénáři však Major poprvé nepřímo připustil zahájení jednacího procesu na základě demokratického mandátu delegátů získaného ve volbách bez nutnosti předchozího odzbrojení (O’Kane 2007b: 89-90). Ačkoliv v otázce voleného orgánu jakožto základu jednání ani na podobě volebního systému neexistoval mezi stranami konsensus a dokonce způsobila krátkodobou krizi v anglo-irských vztazích (viz King 2000: 200), zahrnuli Mitchell, Holkeri a de Chastelain do své zprávy obecné prohlášení, že „proces vzešlý z voleb může přispět k budování důvěry“. (CAIN 1996a). Strategie Mitchella, Holkeriho a de Chastelaina tedy přinesla žádoucí výsledek – možnost zahájení jednání při současném odložení palčivé otázky odzbrojení. Po zveřejnění zprávy se Mitchell a jeho spolupracovníci vrátili domů v domněnání, že jejich irské angažmá je u konce. Nejobtížnější role v severoirském mírovém procesu však pro ně měla teprve přijít.

V této první fázi tedy došlo především k poznání kontextu a aktérů konfliktu a vytvoření strategické analýzy. Význam této etapy přitom zdůrazňují prakticky všechny mediační teorie. G. Mitchell a jeho spolupracovníci se seznámili s okolnostmi a možnostmi zahájení jednání, přičemž přišli s inovativním řešením v podobě strategie paralelního odzbrojování. Poprvé se tak objevila hypotetická možnost zahájit jednání bez nutnosti předchozího odzbrojení PIRA, na němž doposud bezpodmínečně trvaly všechny unionistické strany. V souladu s předpoklady teorie mediace v protrahovaných konfliktech také mediátoři představili základní principy pro budoucí jednání, které měly posílit důveru mezi jednotlivými stranami.

3.1.2 Druhá fáze volby zástupců a budování inkluzivního procesu (únor – červenec 1996)

9. února 1996, jen něco málo přes dva týdny od zveřejnění závěrečné zprávy odzbrojovací skupiny, která vstoupila v širší známost jako „Mitchellova zpráva“, provedli členové PIRA bombový útok v londýnském Canary Wharf, čímž ukončili rok a

²⁵ Unionisté byli zklamáni vypuštěním odzbrojení IRA jakožto podmínky pro zahájení jednání, nacionalisté zase přílišným důrazem britské vlády na volený orgán.

půl trvající příměří. Příčinu ukončení příměří je potřeba hledat nejen v neshodách uvnitř vedení IRA, jehož část s vyhlášením příměří nikdy nesouhlasila, ale také v představě republikánů, že britská vláda záměrně blokuje vstup Sinn Féin do mírových jednání (Darby 2006: 214). Bombový útok IRA tak zapříčinil, že doposud pasivní vlády Británie a Irska začaly urychleně hledat cestu, jak posunout mírový proces kupředu. „Po roce a půl zdánlivé nečinnosti, došlo během tří týdnů od útoku IRA v Londýně k několika rozhodným krokům vlád [Irska a Británie]“, přestože vlády přirozeně popíraly jakoukoliv kauzální souvislost (Mitchell 2000a: 76; Elliott 1997: 112). Na summitu irské a britské vlády v Londýně 28. února bylo rozhodnuto, že jednání budou zahájena 10. června 1996 po volbách delegátů, které měly původně proběhnout v průběhu března.

V první polovině března pak probíhaly konzultace detailů volebního systému delegátů jednání a návrhů procedurálních pravidel, agendy a formátu jednání. V tuto chvíli bylo jednoznačné, že Sinn Féin nebude k jednáním přizvána, dokud IRA neobnoví příměří. V průběhu procesu přípravy voleb a pravidel jednání byla jako podkladový materiál přitom hojně využívána Mitchellova zpráva (Mitchell 2000a: 42), která se tak vlastně stala jedním ze základních stavebních kamenů celého mírového procesu.

Výsledkem bylo několik konzultačních dokumentů včetně základních pravidel pro hlavní část všestranných jednání. Tento dokument představil účastníky, strukturu, formát a agendu jednání, jejichž zahájení bylo potvrzeno na 10. června. Hlavní cíl jednání dokument stanovil jako „dosažení nového začátku vztahů v Severním Irsku, mezi obyvateli Irského ostrova a mezi obyvateli Irského ostrova a Britských ostrovů a odsouhlasení vzniku nových institucí a struktur pro všechny tyto dimenze vztahů“ (CAIN 1996b). Dokument dále nastavil základní rámec jednání, která budou probíhat na třech úrovních (tzv. *strands*), přičemž na první úrovni se budou řešit vztahy v rámci Severního Irsku, na druhé úrovni vztahy v rámci irského ostrova (tedy mezi Severním Irskem a Irskou republikou) a na třetí úrovni vztahy Irska a Velké Británie. Na jednotlivých úrovních se budou jednání účastnit zástupci britské a irské vlády a představitelé severoirských politických stran zvolení v souladu se závěry summitu z 18. února, přičemž strana Sinn Féin se bude moci jednání zúčastnit až po obnovení příměří IRA, jakkoliv je její účast žádoucí. Nezvoleným stranám dával dokument možnost účastnit se jednání v roli pozorovatelů bez rozhodovacích pravomocí.

Každá z delegací bude mít na zahajovacím plenárním zasedání 10. června příležitost učinit zahajovací prohlášení a vyjádřit se k hlavním tématům. Každá ze stran musí na zahajovacím plenárním zasedání stvrdit svou oddanost Mitchellovým principům. Pokud v průběhu procesu dojde u některé ze stran k porušení závazku nenásilí, strana bude z jednání vyloučena. Delegáti pak na úvodním zasedání odsouhlasí podrobnou agendu pro další jednání, která zajistí „smysluplný a inkluzivní proces“ na základě Mitchellovy zprávy.

Dokument také zdůrazňuje nutnost zachovávat tajný charakter jednání, přičemž mohou být zveřejněny jen odsouhlasené informace v mimořádných případech. Další důležitý princip představovalo opatření, že nic nebude definitivně schváleno na žádné ze tří úrovní jednání, dokud nebude vše schváleno v jednáních jako celku. Jedná se o poměrně často uplatňovanou taktiku vyjednávání „nic není odsouhlaseno, dokud nebude odsouhlaseno vše“, v rámci níž „jsou strany zapojeny do vyjednávacího procesu zaměřeného na vytváření atraktivních výměnných dohod a balíčků kombinací různých témat jednací agendy“ (Vuković 2016: 36).

Jednání budou fungovat na základě konsensu, pokud se však na první či druhé úrovni prokáže, že ani přes veškeré úsilí není možné dosáhnout jednomyslnosti, může předseda jednání operovat na základě dostatečného konsensu mezi stranami, jehož podmínky budou odsouhlaseny před začátkem jednání. Výsledky jednání pak podléhají validaci v referendu, které proběhne v Severním Irsku i Irské republice. Přestože některé z pravidel a principů byly později změněny, tento základní rámec jednání zůstal zachován.

V otázce volebního systému do nového fóra, z něž měli být nominováni delegáti pro všestranná jednání nakonec rozhodl John Major, jenž navrhl vlastní konsensuální model, který G. Mitchell označil za „obratně zkonstruovaný politický kompromis“ (Mitchell 2000a: 43). Voliči si podle tohoto systému zaregistrovali jediný hlas pro stranu dle jejich výběru. Pět křesel v každém z osmnácti volebních okrsků bude alokováno ze stranických okrskových kandidátek zveřejněných v předstihu v poměru k zisku hlasů každé strany. Hlasy ve všech okrscích budou navíc agregovány a deset nejúspěšnějších stran z celého Severního Irsku si zajistí po dvou zvolených zástupcích ze stranických kandidátek zveřejněných v předstihu (Coakley 2009: 258).

Volby zástupců politických stran do Fóra, z něž měli být následně nominováni zástupci pro vícestranná mírová jednání se nakonec konaly se zpožděním 30. května

1996 s 65% volební účastí. Nejsilněji zastoupenou stranou se nikoli překvapivě stala UUP se ziskem 30 mandátů následovaná rostoucí DUP s 24 mandáty. Třetí nejsilněji zastoupenou a zároveň nejúspěšnější nacionalistickou stranou se stala SDLP s 21 mandáty. Sinn Féin se i přes nemožnost účastnit se jednání kvůli obnovení ozbrojené kampaně PIRA nakonec rozhodla voleb také zúčastnit, přičemž získala rekordní počet hlasů (15,47 %) znamenající obsazení 17 křesel. Středová a mezikomunitní Alliance Party obsadila křesel 7. Pouze díky speciálnímu nastavení volebního systému s mandáty navíc, které měly zajistit reprezentaci co nejširšího spektra, mohly být do Fóra zvoleny také tři menší loajalistické strany UKUP, PUP a UDP (se ziskem 3, 2 a 2 křesla). To bylo důležité především proto, že dvě z těchto stran politicky reprezentovaly loajalistické paramilitární skupiny. Levicová PUP měla vazby na UVF a UDP představovala politickou odnož UDA. Po dvou křeslech ve Fóru obsadila ještě Severoirská koalice žen (NIWC) a Labour Party.

Tabulka č. 2: Výsledky voleb do Severoirského fóra, 30. květen 1996

Strana	Hlasů celkem	% platných hlasů	Mandáty v okrsku	Extra mandáty	Mandáty celkem
Ulster Unionist Party (UUP)	181,829	24.17%	28	2	30
Social Democratic and Labour Party (SDLP)	160,786	21.36%	19	2	21
Democratic Unionist Party (DUP)	141,413	18.80%	22	2	24
Sinn Féin (SF)	116,377	15.47%	15	2	17
Alliance Party of Northern Ireland (APNI)	49,176	6.54%	5	2	7
United Kingdom Unionist Party (UKUP)	27,774	3.69%	1	2	3
Progressive Unionist Party (PUP)	26,082	3.47%	0	2	2
Ulster Democratic Party (UDP)	16,715	2.22%	0	2	2
Northern Ireland Women's Coalition (NIWC)	7,731	1.03%	0	2	2
Labour (Lab)	6,425	0.85%	0	2	2

Zdroj: <http://cain.ulst.ac.uk/issues/politics/election/rf1996.htm>, upraveno autorem.

Výsledky voleb tak poměrně věrně odrážely rozložení severoirské společnosti a reprezentovaly široké názorové spektrum. Přestože Fórum formálně existovalo až do roku 1998 paralelně s probíhajícími vícestranickými jednáními ve Stormontu, jeho reálný význam mimo středního článku nominace účastníků mírových jednání je diskutabilní. Sinn Féin svých 17 křesel reálně nikdy neobsadila a SDLP z Fóra vystoupila měsíc po zahájení jeho činnosti. Fórum se tak stalo takřka výhradně plénem pro unionistické projevy bez reálného vlivu na probíhající stormontská mírová jednání (Mitchell 2000a: 44-5).

Samotná mírová jednání zahájili ministerští předsedové Velké Británie a Severního Irska 10. června 1996 v jedné z vládních budov v belfastské čtvrti Stormont. Sinn Féin nebylo kvůli pokračující kampani PIRA umožněno se jednání účastnit, přestože se Gerry Adams se skupinou patnácti delegátů dožadoval vpuštění do budovy. Jednání měla být zahájena na základě dříve přijatých „Ground Rules for Substantive All-Party Negotiations“ a britskou a irskou vládou nově přidaných „Ground Rules for All-Party Talks“ obsahujících procedurální směrnice a scénář a agendu úvodního zasedání. Součástí těchto pravidel bylo rovněž jmenování G. Mitchella, J. de Chastelaina a H. Holkeriho nezávislými předsedajícími různých částí jednání. Nejvýznamnější roli získal Mitchell jakožto předseda původní odzbrojovací skupiny, který byl pověřen předsednictvím (rolí mediátora) plenárních zasedání. De Chastelain byl pověřen předsednictvím druhé úrovně jednání a Holkeri měl fungovat jako alternující předsedající. (CAIN 1996c).

Mitchell původně naivně doufající v hladký vstup do vážných jednání si velice brzy uvědomil, jak se ve svých očekáváních mýlil (Mitchell 2000a: 45). Záhy zjistil, že lojalistické strany odmítají, aby plenárním jednáním předsedal Američan a zpochybňují jeho nestrannost (Blíže viz kapitola 2.5). Nepřijetí Mitchellovy předsednické role lojalisty a některými unionisty však byly jen jednou z mnoha překážek zahájení seriózních jednání. Už na počátku se projevila skutečnost, jež zásadně ovlivnila Mitchellovy budoucí možnosti a volbu mediačních strategií prakticky vylučující jakékoliv direktivní strategie. Díky odporu unionistů vůči původním procedurálním pravidlům stanoveným britskou a irskou vládou totiž Mitchell ani ostatní mediátoři „neměli žádné formální pravomoci sankcionovat či odměňovat delegáty. Neovládali žádné zdroje či prostředky reálného vlivu. Stejně tak nemohli v průběhu procesu vyhrožovat či vnučovat žádné smysluplné časové lhůty“ (Curran, Sebenius

2003). Jak v rozhovoru potvrdil sám Mitchell, „neměl jsem žádnou reálnou moc. Vše, co jsem měl, byla schopnost přesvědčit“ (Germond and Witcover 1998: 888).

Jediný konkrétní výsledek, který přinesla úvodní část, představovalo schválení Mitchellových principů všemi aktéry jednání a Mitchellovo ujištění, že do Irska nepřijel s vlastním předpřipraveným plánem, ale s tím, že řešení musí být výsledkem jednání stran, protože to ony ponесou jeho důsledky. „První den formálních jednání v Severním Irsku jsem shromážděným delegátům, kteří reprezentovali 10 politických stran a dvě vlády, řekl, že nepřijímám s žádným americkým, či Clintonovým nebo Mitchellovým, plánem. Řekl jsem, že jakákoliv dohoda, které dosáhnete, musí být vaše“ (Beard 2015).

Mitchell, před nímž stál velmi nelehký úkol předsedat jednáním zahrnujícím zástupce dvou vlád (irské a britské) a deseti politických stran, tak hovoří o „nepříliš slibném začátku“. Dvě z těchto stran odmítaly přijmout Mitchellovo předsednictví, zatímco další (a z hlediska mírového procesu poměrně klíčová) strana Sinn Féin se neúspěšně snažila o připuštění k jednáním. Svou počáteční frustraci evokuje mediátor ve vzpomínce: „Přemýšlel jsem, jak je vůbec kdy přimějí k dohodě na čemkoliv podstatném, když spolu nedokáží ani sedět v jedné místnosti“ (Mitchell 2000a: 53). Přesto ani v těchto zdánlivě beznadějných chvílích neztrácel Mitchell optimismus a naději do budoucna („Úzkostlivě jsem chtěl, aby se dal proces do pohybu“, Mitchell 2000a: 53), což se později ukázalo jako klíčové.

Pouhých pět dní po zahájení jednání explodovala v centru Manchesteru bomba nastražená PIRA, která zranila 212 lidí a napáchala škodu za 700 milionů liber (BBC 1996). Bombový útok znamenal pro obtížně se rozbíhající proces další hlubokou ránu. Mitchell, Holkeri a de Chastelain okamžitě vydali prohlášení odsuzující tento čin a potvrdili své odhodlání, že „k míru nevede cesta skrze násilí, nýbrž smysluplný dialog“ (The Irish Times 1996a). Už v rané fázi tedy Mitchell potvrdil svou oddanost procesu a optimismus do budoucna i přes nesmírné obtíže, s nimiž se od počátku setkával. „Považoval jsem za důležité hned na začátku vyjádřit a neustále opakovat své přesvědčení, že ti, kdo jsou v opozici k mírovému procesu, jej nesmí ohrozit použitím násilí či výhrůžkami“ a že „neustále existuje demokratická alternativa“ (Mitchell 2000a: 55).

Brzy se ovšem ukázalo, že existují další překážky tomu, aby se rozběhla seriózní a podstatná jednání. Jednu z těchto překážek představovala kromě otázky Mitchellových pravomocí především skutečnost, že doposud nedošlo k přijetí žádných

procedurálních pravidel – především pro oblast hlasování. Od počátku bylo jednoznačné, že princip jednomyslnosti nepřichází v úvahu, má-li v jednáních dojít k nějakému pokroku (Thomas 2015: 116). Tento pokrok závisel na přijetí procedurálních pravidel a následně též agendy pro zbytek úvodního plenárního zasedání. Záležitost, která měla trvat několik dní, se nakonec protáhla na sedm týdnů. Teoretická část přitom ukázala, že nastavení jednacích agendy je jedním z prvních důležitých kroků každého mediačního procesu. Zatímco nacionalisté bezvýhradně souhlasili s přijetím základních pravidel nastavených britskou a irskou vládou, unionisté je odmítali s tím, že příliš vycházejí z dřívějších anglo-irských dohod, k nimž se stavěli nesouhlasně (Spencer 2008: 153). Opět se zde projevila historicky zakořeněná obava unionistů z ohrožení unie a možnosti znovusjednocení Irska.

Klíčovou úlohu v tomto procesu sehrál D. Trimble, který dosáhl týdenního odročení jednání, čímž získal čas na revizi a přeformulování procedurálních pravidel a původní agendy nastavné britskou a irskou vládou. V úvodní části, kdy se pouze potvrdila nesmiřitelnost pozic aktérů, tedy neměl Mitchell příliš velký prostor pro uplatňování svých formálních pravomocí či direktivních strategií a spíše se snažil na základě předchozí zkušenosti ze Senátu USA získat si důvěru všech účastníků jednání. „V proběhu diskusí jsem si uvědomoval, že schopnost efektivně působit závisí spíše na postupném získávání důvěry účastníků jednání, spíše než na mých formálních pravomocech“ (Mitchell 2000a: 57).

V červenci vypukly v Severním Irsku rozsáhlé nepokoje každoročně související s oranžistickými pochody oslavujícími důležité mezníky severoirské protestantské historie. Tentokrát však v mnohem větším rozsahu než obvykle. Policejní zákaz průchodu tradičního protestantského pochodu katolickou částí města Portadown způsobil několikadenní rozsáhlou vlnu odporu a násilností ze strany unionistických komunit po celém Severním Irsku (Kaufmann 2007: 175). Opět se tak prokázal význam historicko-identitárních tradic, které stály u zrodu konfliktu. Severní Irsko se ocitlo na pokraji rozpoutání nové vlny násilí a další fáze sektářského konfliktu a vytanuly obavy, zda vůbec zůstává v platnosti příměří vyhlášené lojalistickými polovojenskými skupinami. J. Major vyslal do Severního Irska další dva prapory britských vojáků a hrozil rychlý krach sotva započatého mírového procesu. „Tvrdá rétorika a orgie násilností opět nastolily otázku, zda mezi dvěma komunitami tak těžce rozštěpenými strachem a nenávisť může vůbec kdy dojít k nějakému urovnání“ (Mitchell 2000a: 59).

Jednání tak pokračovala 9. července v napjaté atmosféře. Mitchell nadále v rámci své základní strategie usiloval o to, aby proces zůstal v rukou zvolených delegátů a proto navrhl, aby každá ze stran navrhla jak nejlépe pokračovat. Zástupce DUP to odmítl a ostře zkritizoval britskou a irskou vládu a obvinil je z vyvolání aktuální krize. V závěru projevu oznámil, že delegáti DUP opouštějí jednání, dokud se problém v Portadown nevyřeší. Stejně jako v úvodu jednání podpořili rozhodnutí DUP zástupci UKUP a obě skupiny podruhé v průběhu necelého měsíce demonstrativně opustily jednací místnost. „Bylo zřejmé, že za stávajících okolností nemůžeme v jednáních dosáhnout žádného pokroku. Všechny ostatní strany však chtěly, aby proces pokračoval; obávaly se, že pokud budou nadlouho odročena, nemusí být už nikdy obnovena“. Mitchell reagoval na vzniklou situaci návrhem bilaterálních schůzek, kdy se setkají jen dvě až tři strany s případnou účastí mediátora. K žádnému většímu zasedání, ať už plenárnímu či neformálnímu nedojde, dokud mediátor nedojde k rozhodnutí, že by mohla taková schůze být produktivní (Mitchell 2000a: 84). Poté byla jednání odročena na neurčito.

Přestože se tedy jednání poprvé a nikoli naposled zasekla na mrtvém bodě, Mitchellovo odhodlání i odhodlání konstruktivních stran pokračovat udržovalo proces při životě. To uznávalo i společné prohlášení všech tří mediátorů, v němž uvedli, že i přes aktuální atmosféru a extrémně obtížnou situaci jednání konzultace s účastníky potvrdily, že „mezi nimi existuje odhodlání v jednáních pokračovat, a to s ještě větší urgencí a odhodláním“. Současně mediátoři oznámili, že „udělají vše pro to, aby tomuto cíli napomohli. Zůstáváme přesvědčení, že řešení problémů, tak patrných v několika posledních týdnech, spočívá v dialogu a překonávání rozdílů u jednacího stolu“ (Mitchell 2000a: 85).

3.1.3 Třetí fáze – základní pravidla „ground rules“, agenda a dlouhé měsíce frustrace (červenec 1996 – prosinec 1997)

Obnovení jednání nakonec Mitchell svolal po konzultaci s de Chastelainem, Holkerim, politickými vůdci a zástupci vlád na pondělí 22. července. Setkání bylo „dlouhé a velmi svárlivé“. K jednáním se vrátili i zástupci DUP a UKUP, nicméně „delegáti po sobě pouze pokřikovali urážky a invectivy“ (Mitchell 2000a: 61). Ačkoliv měl Mitchell touto dobou již velmi dobré povědomí o povaze konfliktu a jeho aktérů, s nimiž již absolvoval řadu setkání, sám uznává, že se v průběhu procesu neustále

učil. Červencové události mu „daly cennou lekci o křehkosti procesu a citlivosti účastníků vůči násilí v ulicích“ (Mitchell 2000a: 61).

Přestože se Mitchellovi nyní podařilo nasměrovat diskuzi k podstatným záležitostem, tedy procedurálním pravidlům a agendě pro zbývající část plenárního zasedání, strany zůstávaly v řadě otázek rozdělené, což vyústilo až v návrh odročit jednání na celý srpen. Zajímavé je, že v tomto okamžiku Mitchell poprvé zvážil využití direktivní strategie a pohrozit účastníkům. Obával se totiž, že pokud by jednání byla odročena po dvou měsících, aniž by bylo dosaženo dohody na procedurálních pravidlech, nakonec ztroskotají. Vycházel ze své zkušenosti v americkém Senátu, kde tato taktika většinou zabírala. Po konzultaci se zástupci irské a britské vlády, však změnil názor, neboť byl varován, že v Severním Irsku se tato strategie neosvědčí, delegáti se mu akorát vysmějí a stejně odejdou (Mitchell 2000a: 61).

Následovala série osobních schůzek klíčových vůdců stran se všemi třemi mediátory, kteří je povzbuzovali ke kompromisu. „Sdělili jsme jim, že jsme připraveni rozhodnout spravedlivým a k dohodě vedoucím způsobem v případě témat, na nichž se neshodnou“ (Mitchell: 2000a: 61). Na následující setkání pak mediátoři připraví dokument, který snad bude akceptovatelný pro všechny. Vzájemné neshody účastníci zúžily do čtyř ustanovení, o nichž posléze rozhodovali Mitchell, Holkeri a de Chastelain. Poté stranám rozeslali dokument, o němž věřili, že bude všemi stranami akceptován. Záhy se však projevil problém, který doprovázel celý mírový proces. Přestože aktéři jednání měli zachovávat diskrétnost a médiím sdělovat jen odsouhlasené informace a to jen ve výjimečných případech, „prakticky každý dokument vzniklý v průběhu jednání, okamžitě prosákl do médií“, přičemž „průsaky [informací médiím] se staly „integrální součástí procesu jednání“, neboť „se všichni účastníci snažili pozvednout svou pozici v jednáních manipulací tisku“ (Mitchell 2000a: 62, 75). Stejně tomu bylo i v případě zmíněného dokumentu. Zveřejnění dokumentu zapříčinilo další spirálu vzájemných obviňování a útoků a jen posílilo vzájemnou nevraživost mezi účastníky jednání.

I přesto však byla další část jednání pod Mitchellovým předsednictvím překvapivě produktivní. Většinu času se pozornost konstruktivně soustředila na nejpalčivější otázky agendy pro zbývající část plenárního zasedání a procedurální pravidla. Doposud jednání probíhala bez odsouhlasených pravidel. Návrh pravidel obsahoval komplexní hlasovací proceduru nazvanou „dostatečný konsensus“ (*sufficient concensus*), která obsahovala tři různé úrovně ověření pro schválení

jakéhokoliv opatření. Tento schvalovací mechanismus již dříve využívali politici v Jihoafrické republice v období tranzice (Darby, MacGinty 2002: 83). Podle něj musí každé opatření k přijetí získat podporu 1) stran představujících většinu celkového elektorátu a většinu z jak unionistické, tak nacionalistické komunity na základě výsledků květnových voleb; 2) většiny přítomných politických stran, přičemž každá strana disponuje jedním hlasem, 3) irské a britské vlády s výjimkou první úrovně jednání, která spadá do výhradní jurisdikce britské vlády. Cílem mechanismu bylo „zajistit, aby jakákoliv dohoda dosažená v jednáních získala širokou podporu“ (Mitchell 2000a: 62).

Fakticky tak vznikly čtyři různé podoby práva veta. Žádný návrh nemohl projít přes veto jedné z vlád (irské či britské) nebo přes veto UUP jakožto největší unionistické strany či veto SDLP jakožto největší nacionalistické strany. Přestože naprostá většina stran s návrhem souhlasila, zástupci DUP si vyžádali separátní schůzku s Mitchellem, na níž přednesli návrh vlastní hlasovací procedury, kdy by se mělo nejdříve hlasovat o jednotlivých částech a poté o celku. Ta měla DUP umožnit hlasovat pro některé dílčí návrhy a pak hlasovat proti celému „balíku“. Mitchell nechtěl, stejně jako mnozí ostatní, promeškat moment, kdy už se zdálo, že schválení pravidel a zahájení formálních jednání je nadosah. Proto návrh označil za „rozumný kompromis“ (Mitchell 2000a: 63). Další podmínka DUP však situaci jen více komplikovala, neboť strana požadovala, aby se o pravidlech hlasovalo až za pět dní. Některé z ostatních stran ovšem chtěly hlasování co nejdříve, nejlépe hned. Po konzultaci s de Chastelainem a Holkerim a s odhodláním mít pravidla schválená ještě před srpnovou přestávkou, Mitchell přistoupil na požadavek DUP s tím, že odsunutí hlasování až na další týden „nejpravděpodobněji povede k dohodě“ (Mitchell 2000a: 64).

Záhy však začal o svém rozhodnutí pochybovat. Nesouhlasili s ním ani zástupci SDLP, kteří se obávali, že Paisley pouze využije času k mobilizaci opozice proti pravidlům. Definitivně Mitchella znejistělo soukromé setkání se členy vlastního štábu, kteří se obávali, že Holkeri, Chastelain a Mitchell „ustoupili těm, kdo jsou vůči nim v opozici a opustili ty, kdo je podporovali“ (Mitchell 2000s: 65). Mitchellovy pochybnosti ještě umocnila osobní tragédie, kdy se dozvěděl, že mu umírá bratr. Byla to jen první z řady významných osobních záležitostí, s nimiž se musel v průběhu svého severoirského angažmá potýkat. Rozhodl se však zůstat v Severním Irsku.

Celkem sedmnáct hlasování o pravidlech proběhlo v termínu požadovaném DUP po krátké a klidné diskuzi. Pravidla byla odhlasována bez překážek, ovšem stále nedošlo k odsouhlasení agendy, na níž se strany nadále nedokázaly shodnout (Knox, Quirk 2000: 41). Mitchell opět projevil svůj optimismus a snažil se hledat především pozitiva s tím, že mírový proces nejenže přežil, ale došlo i k určitému pokroku zejména od kize v Portadown (Mitchell 2000a: 69). Po odhlasování pravidel byla jednání na celý srpen odročena. Přestože byl Mitchell původně v opozici k odročení jednání, nakonec jej z osobních důvodů přivítal a prohlásil, že strany tak alespoň získají „čas na reflexi“ (The Irish Times 1996b).

Když byla jednání 9. září 1996 obnovena, Mitchell se vrátil s „velkými nadějemi“, přestože si v průběhu jejich první části uvědomil, že „mírový proces v Severním Irsku bude mnohem delší a obtížnější, než si původně myslel“ (Mitchell 2000a: 70-71). Očekával, že poté, co strany před přerušním jednání odsouhlasily procedurální pravidla, nebude nyní problém schválit agendu a konečně zahájit formální jednání. Krátce po jeho návratu zjistil, že v Severním Irsku se začínají objevovat spekulace o tom, že je Mitchell unavený neustálými neshodami mezi stranami a že hodlá rezignovat. Na žádost některých politických stran a britské a irské vlády učinil následující den prohlášení, v němž podobné spekulace odmítl. Podobná situace se pak ještě několikrát zopakovala, přičemž Mitchell vždy potvrdil svou obrovskou trpělivost, která je u mediátora jednou z klíčových vlastností. Jak sám uvádí, odchod zvažoval pouze jedinkrát (Mitchell 2000a: 71).

Bezprostředně po obnovení jednání nastala další komplikace. Zástupci DUP obvinili loajalistické strany PUP a UDP z porušení Mitchellových principů (The Irish Times 1996c). Přestože se nejednalo o oficiální právní dokument, ale pouze o ručně psané prohlášení vycházející z novinových článků, musel Mitchell reagovat. Odsouhlasená pravidla nestanovovala žádný konkrétní postup či postih pro případ porušení Mitchellových principů, které se všechny strany zavázaly respektovat. Obsahovala pouze obecné pravidlo, že v případě vznesení obvinění z nedodržování principů, má být toto obvinění postupeno britské a irské vládě, které mají povinnost zvážit názor všech zúčastněných stran. Mitchell tedy zareagoval návrhem konkrétního postupu vzniklým ad hoc. Flexibilita a improvizace se ukázaly jako další z jeho důležitých vlastností nutných proto, aby se mírový proces (bez ohledu na to, jak pomalu a komplikovaně) posouval kupředu. Podle Mitchellem navrhnutého postupu měly strany PUP a UDP do zítřejšího dne připravit písemné prohlášení k obvinění,

s nímž se ještě předtím seznámí všichni zúčastnění. Poté, co se žalující strana DUP seznámí s reakcí obviněných, proběhne plenární zasedání. DUP bude mít 30 minut na argumentaci ve prospěch svého obvinění a PUP a UDP dalších 30 minut na reakci. Poté bude prostor na dotazy, kdy jakákoliv strana může položit otázku jakékoliv jiné straně. Pak bude následovat všeobecná diskuze. Celý proces neměl přesáhnout tři hodiny. Teprve poté bude záležitost předána vládám k posouzení.

DUP, opět podpořená i zástupci UKUP, argumentovala ve prospěch vyloučení UDP a PUP na základě tvrzení, že lojalistické skupiny vyhrožovaly násilím. Mezitím totiž došlo v rámci lojalistických polovojenských skupin k roztržce, kdy jeden z velitelů UVF (jejímž je PUP politickým křídlem) a skalní lojalistický násilník Billy Wright odmítl nadále respektovat rozhodnutí Sjedenčeného lojalistického vojenského velení (*Combined Loyalist Military Command*, CLMC) podporovat příměří. Za to byl z UVF vyloučen s doporučením ať opustí Severní Irsko, nebo bude čelit „spravedlnosti“ (Silke 1999: 23). DUP i UKUP posléze zdůraznily, že ve skutečnosti neusilují o vyloučení dvou lojalistických stran z jednání, ale spíše o odvolání pohrůžky smrti Billymu Wrightovi ze strany UVF. Setrvání menších lojalistických stran podporovaly i ostatní politické strany a obě vlády. Ač se jednalo o takřka marginální strany, jejich vazby na dvě hlavní lojalistické polovojenské skupiny UDA a UVF byly pro zachování příměří klíčové. Obě vlády nadále usilovaly o zachování inkluzivního procesu. Kromě toho se političtí zástupci lojalistů ukázali jako pragmatičtější a flexibilnější vyjednavací než mnozí unionisté (Bréadún 2008: 12). Jednání o obvinění Mitchell popisuje jako „dlouhá a zatrpklá“ (Mitchell 2000a: 72). Namísto očekávaného směřování k odsouhlasení agendy a přesunu k formálním jednáním, se opět řešila jen vzájemná obvinění. Mitchell přesto setrval a napomohl krizi procedurálně vyřešit.

Než ovšem stačila britská a irská vláda rozhodnout v případě PUP a UDP, objevilo se nové obvinění z porušení Mitchellových principů. Tentokrát obvinění vnesla Alliance Party vůči čtyřem unionistickým stranám (DUP, UUP, PUP a UDP) kvůli údajnému vyvolání násilností v souvislosti s červencovou krizí v Portadown. Pro Mitchella, který doufal, že po vyřešení prvního obvinění se jednání konečně posunou směrem k dořešení agendy, to byla další frustrující zkušenost. Opět se cítil „hluboce znechucený“ (Mitchell 2000a: 72). Jeho frustraci podobně jako v červenci umocnila další rána v osobním životě, kdy jeho těhotná manželka potratila. I přesto zůstal nadále oddán zdánlivě beznadějnému procesu:

„Ať už vypadá situace jakkoliv beznadějně, věřím tomu, co dělám. A někde hluboko uvnitř si myslím, že existuje šance. Přes všechna zabíjení, přes veškerou nenávist, přes všechna tvrdá slova; i po všech konfliktech a překážkách věřím, že lidé chtějí mír tak moc, že nějak se k němu dostanou; a já jim mohu pomoci“ (Mitchell 2000a: 74).

Po týdnu stráveném s manželkou ve Spojených státech se Mitchell vrátil do Belfastu, kde mezitím britská a irská vláda odmítly obě obvinění loajalistických stran. Přesto zůstávalo nedořešené obvinění vznesené Alliance Party vůči unionistickým UUP a DUP. Následující diskuse, zda je vůbec možné pokračovat, skončila bezvýsledně. O pár dní později obě vlády zamítly i toto obvinění. Ani v tomto okamžiku se však jednání nerozběhla kýženým směrem, neboť přišla další z dlouhé řady kontroverzí. V tomto případě související opět z pronikáním informací a dokumentů z jednání médiím. Ačkoliv se strany zavázaly respektovat diskrétnost a důvěrnost procesu, ve skutečnosti jedinými aktéry procesu, kteří toto pravidlo dodržovali, byli mediátoři. Podle Mitchella to byl jeden z důvodů vedoucích k tomu, že si všichni tři mediátoři získali respekt účastníků (Mitchell 2000a: 75). Následující jednání se tedy znovu nesla v duchu vzájemných obviňování a nepřinášela žádné výsledky. Mitchell debatu ukončil povzbuzením účastníků k větší vzájemné důvěře, za což se mu dostalo pouze pobavených úsměvů.

Na počátku října byl Mitchell požádán prezidentskou kanceláří Billa Clintona, aby prezidentovi obhajujícímu svůj mandát pomohl s přípravou na předvolební prezidentské debaty. Přestože původně kvůli patové situaci v severoirských jednáních odmítl, nakonec se samotným Clintonem nechal přesvědčit. I přes plné soustředění na předvolební kampaň prezident nadále projevoval upřímný osobní zájem na situaci v Severním Irsku. S Mitchellem strávil půl hodiny diskusí o stavu mírových jednání (Mitchell 2000a: 80). Den po předvolební prezidentské debatě odletěl Mitchell do Pittsburghu na obchodní a investiční konferenci o Severním Irsku. Tam se 7. října 1996 dozvěděl informaci, že IRA podnikla bombový útok na britskou vojenskou základnu v Lisburnu. Všeobecně se předpokládalo, že hlavním cílem útoku bylo vyprovokovat loajalistické skupiny k odvěti a porušení příměří (The Irish Times 1996d). Díky vedení loajalistických stran se však podařilo příměří udržet, aby jednání mohla pokračovat.

Po návratu z USA čekala Mitchella jednání, která byla i po jeho dosavadních zkušenostech, „delší a náročnější než všechny předchozí“ (Mitchell 2000a: 83). 15. října strany konečně odsouhlasily agendu pro zbývající část úvodního plenárního

zasedání. Ta však měla pouze jednu stranu a byla velmi všeobecná. Nicméně s ohledem na to, že schvalování agendy v jiných případech nepředstavující větší problém v Severním Irsku trvalo čtyři měsíce, bylo možné tuto skutečnost označit za „určitý pokrok“ (Mitchell 2000a: 85).

Odsouhlasená stručná agenda pro zbývající část úvodního plenárního zasedání vypadala následovně:

1. Oběh a představení návrhů týkajících se komplexní agendy.
2. Zvážení návrhů mezinárodní skupiny v oblasti odzbrojení:
 - a. diskuse návrhů;
 - b. oddanost účastníků konstruktivně pracovat na implementaci dohod o odzbrojení;
 - c. zvážení a odsouhlasení mechanismů nezbytných pro další pokrok v oblasti odzbrojení v průběhu jednání na třech úrovních.
3. Diskuse a přijetí komplexní agendy.
4. Zahájení jednání na třech úrovních a nastavení odsouhlasených mechanismů pro odzbrojení.
5. Závěrečné poznámky nezávislého předsedajícího. (Mitchell 2000a: 84)

Pro unionisty nadále představovala otázka odzbrojení zásadní téma a druhý bod agendy se tak stal nejdiskutovanějším. Proces se svým způsobem vrátil opět na začátek, neboť unionisté nadále podmiňovali zahájení formálních jednání na třech úrovních předchozím odzbrojením polovojenských skupin. Oproti situaci na počátku procesu však existoval podstatný rozdíl – nyní už alespoň nějaká jednání probíhala, byť se stále nejednalo o jednání formální.

V čele unionistické/loajalistické kampaně za odzbrojení před zahájením formálních jednání stála nikoli překvapivě opět koalice DUP a UKUP v čele s Bobem McCartneym. Ostatní strany včetně UUP však chtěly, aby se proces posunul kupředu. Opět se zde projevil dlouhodobý vnitřní spor mezi unionisty. „Pokračující a v rostoucí míře vyostřený souboj o vedení v rámci unionistické komunity se stal principiální vedlejší zápletkou jednání“ (Mitchell 2000a: 85). D. Trimble spatřoval v pozadí kampaně DUP a UKUP snahu o ukončení jednání a politické poškození UUP. Přestože většině stran postupně docházela s McCartneym a jeho kampaní trpělivost a žádaly Mitchella, aby mu neposkytoval tolik prostoru, mediátor jejich stížnosti odmítl: „lidem by mělo být umožněno říct, co si myslí. Je důležité v této fázi nikoho neodstříhnout“

(Mitchell 2000s: 86). Opětovně tak projevili svoji nestrannost a úsilí udržovat inkluzivní proces, přestože by bylo jednodušší i v duchu teorie narušitele izolovat.

Mitchell se nicméně ocitl v další svízelné situaci, neboť McCartney požadoval, aby se o jeho návrhu podmínky odzbrojení před zahájením jednání hlasovalo. V takovém by případě by se ovšem jednoznačně projevili nedostatečný konsensus a v extrémním případě by DUP a UKUP mohly dosáhnout svého cíle, tedy kolapsu jednání. Mediátor tak musel opět ad hoc dotvářet procedurální pravidla takovým způsobem, aby proces nezkolaboval. Na základě pozic jednotlivých účastníků jednání a praxe z britského parlamentu a Kongresu USA Mitchell odmítl absolutní právo každého jednotlivého účastníka na vyvolání hlasování, čímž získal další čas na hledání konsensu v otázce odzbrojení a opět tak udržel mírový proces v chodu. Konsensus však byl nadále v nedohlednu. V okamžiku, kdy byla jednání 18. prosince s ohledem na blížící se vánoční svátky odročena, tak uběhlo už šest měsíců bez významnějších konkrétních výsledků. Skutečnost, že za půl roku došlo pouze k odsouhlasení procedurálních pravidel a velmi stručné agendy jen ilustruje komplikovaný charakter severoirských mírových jednání. Mitchell se k situaci v prosinci 1996 vyjadřuje výstižně: „Účastníci byli sklíčení, veřejnost v deziluzi a já znechucen“ (Mitchell 2000a: 87).

K obnovení jednání došlo v lednu roku 1997. Hlavním tématem všech bilaterálních schůzek a plenárních zasedání zůstávala na pozadí pokračujících násilností PIRA až do začátku března otázka odzbrojení. Na počátku března pak musela jednání ustoupit přípravám na všeobecné volby ve Spojeném království, bez dosažení jakéhokoliv pokroku. Mnozí z účastníků jednání byli současně poslanci britského parlamentu a začali se plně soustředit na předvolební kampaň. Kromě toho pouhé tři týdny po britských parlamentních volbách měly proběhnout také místní volby v Severním Irsku, v nichž opět kandidovala řada přímých účastníků jednání. 5. března tak došlo k přerušení rozhovorů až do června, aniž by i přes množství investovaného času a energie všech zúčastněných došlo k nějakému pokroku (Bréadún 2001: 31-32). Mitchell své prozatímní opuštění Severního Irska charakterizoval jako „smutné a plné obav“ (Mitchell 2000a: 97). V oficiálních prohlášeních nadále zachovával nezlomný optimismus, i přesto že po devíti bezvýsledných měsících jednání poprvé (a naposledy) vážně zvažoval rezignaci. „Čím déle proces trval, tím obtížnější bylo zachovávat optimismus“ (Mitchell 2000a: 98). Jak lakonicky dodává J. de Chastelain, „celý rok se jednalo jen o jednání“ (Chastelain 2013).

Drtivé volební vítězství Labour Party v britských parlamentních volbách znamenalo pro mírový proces kýžený impuls. Nový britský premiér Tony Blair vyřešení konfliktu v Severním Irsku věnoval velké množství času a energie a učinil z něj jednu z politických priorit. Na rozdíl od svého předchůdce Majora se nemusel ohlížet na podporu unionistických poslanců a pohodlná většina v parlamentu mu v přístupu k Severnímu Irsku umožnila mnohem větší svobodu. První oficiální cesta T. Blaira tak 16. května směřovala do Belfastu, kde svým projevem především uklidnil unionistickou komunitu, když prohlásil, že „neusiluje o sjednocené Irsko“ a „váží si unie“. Neopomněl však několikrát zdůraznit ústřední význam principu konsensu (Bréadún 2008: 41-42). Současně se obrátil na Sinn Féin s přáním, aby IRA obnovila příměří a strana tak mohla být přizvána k inkluzivním jednáním:

„Jsem připraven učinit ještě jeden pokus o zahájení procesu inkluzivních jednání. Mé sdělení k Sinn Féin je jednoznačné. Vlak směřující k řešení [krize v Severním Irsku] odjíždí. Chci vás v tom vlaku. Ten však odjede v každém případě a já nedovolím, aby na vás čekal. Už nemůžete proces držet jako rukojmí. Okamžitě tedy ukončete násilí“ (CAIN 1997).

Kromě pozitivního přijetí samotného Blaira napomohla obnovení dynamiky procesu také jeho součinnost s nově jmenovanou ministryní pro Severní Irsko Marjorie „Mo“ Mowlamovou. Pro některé členy irské vlády představovala „první nestrannou ministryni pro Severní Irsko“ (Bréadún 2008: 40). Její roli ocenil i G. Mitchell: „Bylo mi potěšením s ní pracovat. Velmi záhy výrazně ovlivnila [mírový] proces a prokázala, že je pro jeho eventuální úspěch nepostradatelná.“ (Mitchell 2000a: 102). Jedním z klíčových kroků T. Blaira bylo potvrzení nejzazšího termínu pro ukončení jednání na květen 1998. Právě na základě stanovení jednoznačného termínu a osobního Blairova přání se Mitchell definitivně rozhodl, že nadále setrvá v roli mediátora (Mitchell 2000a: 103).

V červnu byla jednání obnovena v téže fázi, v níž se nacházela v březnu – v patové situaci ohledně otázky odzbrojení. IRA nevyhlásila příměří, zástupci Sinn Féin tedy opět nebyli k jednáním připuštěni a opozice DUP a UKUP vůči jednáním se ještě zintenzivnila. Zásadní otázkou zůstávala rovněž reakce UUP na případné připuštění Sinn Féin k jednáním. DUP i UKUP jednoznačně oznámily, že v případě přizvání Sinn Féin definitivně opustí jednání, pozice UUP však nebyla jednoznačná. V případě, že

by se delegáti UUP přidali k DUP a UKUP, jednání by ztroskotala. Zásadní otázkou tedy zůstávalo, jak dostat Sinn Féin k jednacímu stolu a současně zachovat inkluzivní proces se všemi klíčovými aktéry.

V průběhu června probíhaly diskuse na dvou úrovních. Na jedné z nich se britská a irská vláda snažily přimět Sinn Féin k tlaku na příměří IRA a vstup zástupců strany do jednání, na druhé úrovni unionisté kontakty mezi britskou vládou a Sinn Féin ostře kritizovali. Počátkem července pak přišla trojice mediátorů s návrhem řešení patové situace v odzbrojení, podle nějž měla vzniknout Nezávislá mezinárodní odzbrojovací komise (*Independent International Commission on Decommissioning*). Ta měla být ustavena a připravena jednat už na počátku září, tedy v měsíci, kdy návrh předpokládal zahájení formálních jednání. Součástí plánu bylo též ustavení Styčného podvýboru pro odzbrojení (*Liaison Subcommittee on Decommissioning*) přímo v rámci hlavních jednání (Chastelain 1999: 458). Měly tak být současně uspokojeny požadavky unionistů v otázce odzbrojení i požadavek nacionalistů na zahájení inkluzivních jednání v konkrétním termínu. Přesto se návrh opět setkal s unionistickou opozicí (Schulze 2001: 265).

Mezitím došlo k významné politické změně také v Irské republice. Ministerským předsedou se po volbách stal Bertie Ahern z Fianna Fáil. Další z důležitých politických postav, která výrazně napomohla vyřešení konfliktu na severu Irska. Nový irský ministr zahraničí v Ahernově vládě David Andrews vedl irskou delegaci v posledních měsících jednání. Blair, Ahern a také Clinton rychle navázali vřelé osobní vztahy, které se pro další pokrok mírového procesu staly zásadními (Rafter 2014: 193).

20. července IRA konečně obnovila příměří, čímž se otevřel prostor pro přizvání Sinn Féin k jednáním. Tato pro mírový proces veskrze pozitivní zpráva však umocnila existující unionistické dilema, zda se Sinn Féin zasedat u jednoho jednacího stolu. Zatímco DUP i UKUP nadále zdůrazňovaly, že v případě přizvání Sinn Féin nadobro opustí jednání, UUP zůstávala rozdělena a její konečné rozhodnutí mělo být zcela zásadní. Podobně v otázce podmínky odzbrojení před zahájením jednání zůstávaly pozice DUP a UKUP nekompromisní. Proti této podmínce se však nestavěla pouze Sinn Féin/IRA, ale také dvě menší strany PUP a UDP napojené na loajalistické polovojenské skupiny, jichž by se podmínka odzbrojení týkala též.

Diskuse dospěla do kritického bodu na vleklém plenárním zasedání 22. července. Britská a irská vláda zde představily svůj plán odzbrojení a zahájení formálních jednání v zářijovém termínu. Ten se okamžitě setkal s ostrým nesouhlasem

unionistů, kteří tentokrát utvořili jednotnou frontu a s výjimkou PUP a UDP, jež se zdržely, hlasovaly UUP, DUP i UKUP proti vládnímu návrhu. Britskou vládu přitom unionisté nařkly z „bezprecedentních ústupků terorismu“ (Mitchell 2000a: 109). Přestože vládní návrh podpořila koalice umírněných stran (SDLP, Alliance, Labour a Koalice žen), a došlo k mnoha úpravám, jednotná unionistická opozice znamenala jeho nepřijetí.

Delegáti DUP a UKUP následně definitivně opustili jednání. Důležité však bylo, že UUP se rozhodla zůstat i přes nesouhlas s vládním návrhem a přizváním Sinn Féin. Právě rozhodnutí UUP vyvolalo nové naděje pro udržení inkluzivního procesu na rekonfigurovaném základě i přes absenci DUP a UKUP. „Důležitým cílem zůstávalo, aby jednání vůbec pokračovala. Existovala široká shoda nad tím, že pokud skončí bez dosažení dohody, dojde k okamžitému obnovení sektářského násilí“ (Mitchell 2000a: 110). 28. července pak byla jednání odročena až do začátku září. Pokud v tomto období nedojde k porušení příměří IRA, bude v září Sinn Féin přizvána k jednáním.

V okamžiku, kdy byla jednání 9. září obnovena, byli sice v jednací místnosti přítomni delegáti Sinn Féin, nicméně chyběly všechny unionistické strany. DUP a UKUP jednání definitivně opustily v červenci, ovšem nyní chyběli i zástupci UUP, která se i přes vnitřní názorovou rozpolcenost původně rozhodla setrvat. Hlavním úkolem vlád a mediátorů tedy nyní muselo být přesvědčování unionistů, aby se vrátili k jednacímu stolu a mohla se tak konečně sejít „vítězná koalice středu proti extrémům“ (Curran, Sebenius 2003). Největší překážkou v tomto zůstával unionistický elektorát, který zůstával v opozici k jednání s „teroristy“. Prvním krokem tohoto procesu nutně muselo být vyjádření oddanosti Sinn Féin vůči Mitchellovým principům, k němuž bez překážek došlo hned první den obnovených jednání. Nedůvěra a podezřívavost unionistů však nadále zůstávala vysoká.

26. září podepsala irská a britská vláda dohodu o zřízení Nezávislé mezinárodní odzbrojovací komise s cílem uklidnit unionistickou opozici. Podle původního plánu z června 1996 se měl Mitchell stát předsedou odzbrojovací komise a de Chastelain měl předsedat jednáním na druhé úrovni (*Strand Two*). Na počátku roku 1997 však de Chastelain navrhl výměnu těchto pozic. Jako voják a generál cítil, že má k problematice odzbrojení bližší vztah, zatímco politická povaha jednání na druhé úrovni více odpovídala Mitchellovým zkušenostem. De Chastelain byl navíc na rozdíl od Mitchella odhodlán zůstat v Severním Irsku podle potřeby i po případném dosažení

dohody. A protože se očekávalo, že práce odzbrojovací komise časově přesáhne délku trvání formálních jednání, Mitchell souhlasil.

V září 1997 panovala pravděpodobně nejoptimističtější atmosféra od zahájení jednání. Sinn Féin se konečně zapojila do mírového procesu a očekávalo se, že unionističtí delegáti se brzy vrátí k jednacímu stolu. Jak už se ovšem v severoirských jednáních stalo takřka nepsaným pravidlem, opět vypukla další kontroverze, která zásadně pobouřila unionisty a zkomplikovala jejich návrat k jednáním. 11. září, pouhé dva dny po obnovení jednání a závazku Sinn Féin respektovat Mitchellovy principy, otiskl republikánský deník *An Phoblacht* (Republika) rozhovor s mluvčím IRA. Ten v rozhovoru řekl, že „IRA má problém s některými částmi Mitchellových principů“ (*An Phoblacht* 1997). Rozhovor vzbudil okamžité pozdvižení a pro pokračování mírového procesu měl neblahé důsledky. UUP oznámila, že se nebude jednání účastnit, dokud Sinn Féin neobjasní svou pozici. Ian Paisley zase jménem DUP zaslal dopis, v němž požadoval okamžité vyloučení Sinn Féin z jednání. Namísto plánovaného zahájení formálních jednání tak 15. srpna probíhala diskuse nad legálností požadavku DUP. Mitchell promluvil ke shromážděným delegátům a zdůraznil jim, že všichni mediátoři berou principy demokracie a nenásilí vážně a že jsou „pro úspěch tohoto procesu zcela zásadní“ (Mitchell 2000s: 116). Jednoznačně přitom spojil úspěch procesu s dodržováním principů.

Britská a irská vláda ve snaze konečně prolomit patovou situaci a přimět účastníky k zahájení formálních jednání přišly s návrhem dalšího postupu. Součástí návrhu byl opět vznik nezávislé komise pro ověření odzbrojení; vznik podvýboru pro odzbrojení v rámci plenárního zasedání; dokončení a schválení finální agendy pro jednání; zahájená série schůzek procedurálního výboru a nastavení časového rámce a procedur pro tři úrovně jednání a samotné zahájení jednání na třech úrovních (Mitchell 2000a: 116). Následná jednání se opět soustředila především na přesvědčování a ujišťování UUP. V momentě, kdy už se zdálo, že se delegáti UUP opět připojí k jednáním, explodovala na policejní stanici v centru severoirské obce Markethill bomba. Přestože PIRA odmítla zodpovědnost a záhy se ukázalo, že za útokem stála odštěpenecká frakce IRA – Continuity IRA – odmítající příměří, už tak rozčilené unionisty podráždil útok k nepřičetnosti (*The Irish Times* 1997).

Zatímco Mitchell ještě nestihl rozhodnout v otázce legitimacy a legálnosti požadavku DUP na vyloučení Sinn Féin z jednání, přišel na základě článku v *An Phoblacht* a exploze v Markethill požadavek na vyloučení Sinn Féin ze strany UUP.

23. září došlo k obnovení jednání, kdy se předseda UUP Trimble vrátil k jednáním v politicky nezbytném doprovodu vůdců loajalistických stran PUP a UDP. Vůbec poprvé se tak u jednoho jednacího stolu setkali delegáti Sinn Féin vedení Adamsem a unionisté vedení Trimblem. Debata byla nikoli překvapivě „tvrdá a bezskrupulózní“, nicméně přesto v podstatném ohledu nová, jelikož „nyní probíhala v jedné místnosti a tváří v tvář u jednoho stolu“ (Mitchell 2000a: 118).

Vlády dle očekávání zamítly žádost o vyloučení Sinn Féin s argumentem, že dokud bude (P)IRA dodržovat příměří, má Sinn Féin právo zůstat. Proces se konečně mohl posunout směrem k formálním jednáním. Účastníci schválili návrh vlád zahájit jednání a procedurální postupy bez výraznějších kontroverzí. Pouze Sinn Féin nesouhlasila s opatřeními v oblasti odzbrojení, ostatní strany ji však přehlasovaly. Formálně tak byla zahájena práce Nezávislé mezinárodní odzbrojovací komise, přestože samotná otázka odzbrojení nyní ustoupila poněkud do pozadí, aby jednání vůbec mohla začít. V momentě kdy se po patnácti náročných měsících konečně podařilo dostat všechny klíčové strany k jednacímu stolu a zahájit formální jednání, pobýval Mitchell zrovna v USA. Jelikož se však očekávalo, že úvodní plenární zasedání (trvajících rok a tři měsíce), formálně zakončí projevem předsedající, poslal Mitchell své poznámky Holkerimu, který je za něj přednesl. V projevu delegátům zdůraznil, že „pokud jednání úspěšně završí, získají respekt a vděčnost svých spoluobčanů“ (Mitchell 2000a: 119). Nadále si byl ovšem vědom toho, že formální jednání nebudou jednoduchá.

3.1.4 Čtvrtá fáze – Formální jednání, význam deadlinu a konečná dohoda (říjen 1997 – duben 1998)

Formální jednání byla zahájena na počátku října 1997 ve Stormontu na základě dříve nastavených tří úrovní (*Strands*). První úrovni řešící vztahy v rámci Severního Irsku předsedal zástupce britské vlády Paul Murphy, druhé úrovni řešící severo-j jižní vztahy v rámci irského ostrova předsedal G. Mitchell a třetí (nejméně problematická) úroveň, tedy britsko-irské vztahy probíhala přímou bilaterální formou. Jednání na třech úrovních pak byla zpočátku rozdělena do prvních tří dnů každého týdne. Mitchell tak zahájil první setkání na druhé úrovni v úterý 7. října. Jako první zásadní problém musel G. Mitchell řešit naprosto vágní a obecnou agendu sestávající jen z označení tematických oblastí s tím, že jakýkoliv pokus o specifikaci nebyl průchodný. Mitchell

proto navrhl následující postup: V průběhu příštích pěti týdnů účastníci předloží písemná stanoviska svých pozic ke každé z pěti položek na agendě a celý den pak bude věnován diskusi každé položky (Mitchell 2000a: 120). Strany s Mitchellovým postupem souhlasily. Poté dostala každá ze stran prostor na zahajovací proslov.

Počáteční optimismus ze zahájení formálních jednání ovšem brzy vystřídaly další kontroverze. UUP odmítala přímo oslovovat Sinn Féin a veškerá komunikace tak probíhala pouze přes osobu mediátora. Zahajovací proslovy byly opět plné vzájemných útoků a démonizace druhé strany. Mitchell přiznává, že jej rétorika účastníků i přes jeho enormní trpělivost velmi rozčílila a připomněl všem smysl mírových jednání s apelem, aby strany „zůstaly v zasedací místnosti zdvořilé a mimo ni diskrétní“ (Mitchell 2000a: 121). Po ukončení jednání ovšem účastníci jednání okamžitě zopakovaly svá stanoviska venku shromážděnému tisku. Zde se opakovaně projevovala snaha severoirských politiků využívat či zneužívat svých voličů k obhajobě extrémních a nekonsensuálních pozic v obavě ze ztráty volební podpory. Severoirský případ tak zcela odpovídá očekáváním tohoto typu překážek mediace v intraktibilních konfliktech uvedeným v teoretické části. Dle Paula Arthura tato situace v Severním Irsku vedla ke vzniku „začarovaného kruhu“, kdy na základě prohlášení zástupců stran „voliči nabyli dojmu, že podmínky jsou horší, než si dokázali představit a politici tento dojem podporovali ještě nesmiřitelnějšími postoji“ (Arthur 1999: 482).

10. listopadu skončila úvodní část diskuzí. Ty však stále neměly charakter skutečných mírových jednání. Mitchell, jemuž se mezitím narodil syn, vyhradil celý následující týden neformálním schůzkám mezi předsedajícími (mediátory), vládami a politickými stranami. Série soukromých schůzek pak pokračovala i v následujícím týdnu s tím, že UUP se nadále odmítala setkat se Sinn Féin. I přes tyto intenzivní diskuze v různých formátech se nedařilo jednání posunout kupředu. Každá ze stran předložila písemná stanoviska ke každému z témat, která pak pouze ústně zopakovala. Mitchell přiznává, že přes veškerou snahu nebyl v této chvíli schopen dosáhnout zahájení skutečných jednání (Mitchell 2000a: 123).

Mediátor přesto nevzdával naději a snažil se strany přimět k tomu, aby připravily a odsouhlasily detailnější agendu obsahující všechna témata. Každá ze stran by v tak případě odsouhlasení takového dokumentu viděla v celkovém obrazu prostor pro nezbytné kompromisy a výměny. Kromě toho ve snaze přimět strany ke skutečným jednáním, navrhl na plenárním zasedání počátkem prosince změnu formátu jednání. Právě tato procedurální změna se později ukázala jako důležitý

pozitivní krok. Podzim 1997 představuje důležitý mezník ve vývoji Mitchellových strategií, kdy došlo k posunu od komunikačně-facilitativních strategií k procedurálním. To napomohlo průlomů v doposud vleklém procesu charakteristickém vzájemným antagonismem a podezříváním (Butler 2009: 130).

Rok a půl se strany setkávaly ve velké místnosti u velkého jednacího stolu, kdy v místnosti bylo často přítomno padesát až šedesát lidí. Lidé přítom v průběhu jednání přicházeli a odcházeli a v místnosti často nebyli přítomni klíčoví vůdci stran. Mitchell si uvědomoval, že v takovém formátu je jen velmi obtížné udržet konzistentní diskusi a hledat konsensus. Jeho vlastními slovy, „nebylo takové prostředí příznivé pro otevřenou výměnu názorů, natož tvrdá vyjednávání“ (Mitchell 2000a: 124). Mitchell přítom vycházel i ze zkušenosti de Chastelaina v procedurálním výboru, kde setkání probíhala v menší místnosti bez mikrofonů a každá strana zde mohla být zastoupena pouze dvěma delegáty. De Chastelain řekl Mitchellovi, že „zde vládne dobrá atmosféra a že velmi pomáhá neformální uspořádání, menší počet účastníků i absence zapisovatelů“ (Mitchell 2000a: 124). Chastelain dodává, že byl sám překvapen, jakou roli hraje faktor vzdálenosti: „čím jste blíže subjektu potenciální nelibosti, tím je méně pravděpodobné, že řeknete nebo uděláte něco mimořádně nepřátelského“ (Chastelain 2013). Proto Mitchellovi doporučil, aby podobný model vyzkoušel ve formálních jednáních.

Plenární zasedání návrh ustavit pracovní skupinu složenou pouze z vůdce stranické delegace a jeho zástupce jednomyslně schválilo. Následujícího dne se v tomto bilaterálním formátu setkali zástupci stran s mediátorem v malé místnosti bez mikrofonu a zapisovatelů. Mitchell stranám sdělil, že jeho cílem je dosáhnout shody na detailní konečné agendě ještě před vánoční přestávkou. V prvním týdnu se měly řešit záležitosti severo-j jižních vztahů (druhá úroveň), ve druhém týdnu vnitřní uspořádání v Severním Irsku (první úroveň) a ve třetím týdnu mělo plenární zasedání provést revizi výsledků (Bréadún 2008: 79). Shoda na hlavních problémech a mechanismech jejich řešení by umožnila v lednu vstoupit do konečných formálních jednání. Shody se však dosáhnout nepodařilo. Mitchell situaci před vánočními 1997 komentuje následovně: „Ukázala se obtížnost jednání zahrnujících deset aktérů. Dohody, ať už prozatímní či jiné, se rozpadaly v okamžiku, kdy byly vystaveny osmi různým politickým stranám a dvěma vládám. Toto selhání jsem nesl obzvláště těžce“ (Mitchell 2000a: 124).

Setkání 16. prosince se tak opět na pozadí pokračujících násilností v Severním Irsku neslo v duchu frustrace, hněvu a skepse. Obsahem jednání byl především návrh

vlád přesunout jednání na druhé úrovni v lednu do Londýna a v únoru do Dublinu. I tato zdánlivá maličkost vzbudila pro svůj symbolický rozměr v severoirském kontextu vášnivě diskuse ještě rozdmýchané dalšími úniky informací do tisku a veřejnými urážkami účastníků navzájem. Jak je uvedeno v teoretické části práce, trpělivost je jednou z nejčastěji zmiňovaných vlastností úspěšného mediátora a Mitchell jí v uplynulých měsících prokázal skutečně mnoho. Situaci z prosince 1997 ovšem G. Mitchell později charakterizoval: „málokdy ve svém životě jsem se cítil tak frustrovaný a naštvaný jako onoho dne. Setkávali jsme se už rok a půl. Stovky a stovky hodin jsem poslouchal ty stejné argumenty pořád dokola, aniž bychom dosáhli čeholiv významnějšího.“ (Mitchell 2000a: 126). Tato frustrace následně stála za jedním z nejdůležitějších rozhodnutí Mitchellova angažmá v roli mediátora severoirských mírových jednání.

V tu chvíli totiž začal uvažovat o nastavení jasného, neporušitelného termínu pro ukončení jednání, a to ještě dříve než v květnu 1998, jak původně stanovil Blair. V pozadí Mitchellových úvah stál odůvodněný předpoklad, že účastníci jednání „bez jednoznačného, neporušitelného termínu nerozhodnou naprosto nic“. Vycházel přitom z logiky, že jakkoliv „termín nemusí zajistit úspěch, jeho absence však zajistí selhání“ (Mitchell 2000a: 126). Závěrečná část bezvýsledného jednání před odročením jednání na leden jen prohloubila Mitchellovo značné rozladění, kdy dokonce chvíli uvažoval o tom, že dá svým emocím prostor, nakonec se však rozhodl to neudělat: „nic, co bych teď řekl, nepomůže dosažení dohody“ (Mitchell 2000a: 127). I přes naprostou sklíčenost a rozčilenost ukončil jednání alespoň pokusem o povzbuzující projev, byť neskrýval své rozhořčení. Konečně, britská a irská vláda několikrát zdůraznily, že optimismus považují za důležitou součást Mitchellova popisu práce.

V průběhu vánoční přestávky se situace v Severním Irsku stala kritickou. 27. prosince zabili příslušníci republikánské INLA prominentního lojalistického zabijáka a vůdce odštěpené LVF Billyho Wrighta přímo ve věznici Maze. Přestože se nejednalo o útok PIRA, ale INLA - jedné s odštěpených republikánských skupin nesouhlasících s mírovým procesem, vražda B. Wrighta vedla k obnovení sektářského násilí v celém Severním Irsku (Taylor 2014).

Možnost úspěšného završení mírového procesu se nyní vzdálila více než předtím. Zabití Wrighta výrazně oslabilo lojalistickou podporu mírového procesu. Většina uvězněných příslušníků lojalistických polovojenských skupin hlasovala proti další účasti jejich politické reprezentace na mírových jednáních (Smith 2002: 214).

Vězni přitom v severoirském konfliktu hráli vždy významnou roli, neboť pro některé příslušníky obou komunit představovali hrdiny bojující za jejich způsob života a za utlačované lidi (O'Neill 2008: 6). Při přednášce G. Mitchella v Praze, jíž se autor této práce zúčastnil, někdejší mediátor zmínil, že právě otázka propuštění vězňů z řad polovojenských skupin představovala jedno z necitlivějších témat celého procesu (Mitchell 2011). Až osobní návštěva britské ministryně Mo Mowlamové ve věznicí Maze přesvědčila lojalisty k další podpoře procesu a udržení příměří (Von Tangen Page 2006: 207). Násilí odštěpeneckých skupin však pokračovalo s nezmenšenou intenzitou a zanechávalo za sebou další oběti.

V okamžiku, kdy byla jednání 12. ledna 1998 obnovena, se mohla opřít o dokument, který mezitím vypracovala britská vláda ve spolupráci s irskou vládou nazvaný „Proposition on Heads of Agreement“. Stručný dvoustránkový dokument představoval jen velmi hrubý nástin budoucí dohody, jeho obsah však byl pro mírový proces nesmírně důležitý. Obsahoval totiž „vyvážené konstituční změny vycházející ze závazku britské a irské vlády dodržovat konsensuální princip ve všech aspektech“ a budoucí „změny irské ústavy a britské konstituční legislativy“ (CAIN 1998a). Dále podle této dohody mělo vzniknout samosprávné Severoirské shromáždění volené proporčním způsobem; existující Anglo-irskou dohodu měla nahradit nová Britsko-irská dohoda; měly vzniknout nové severo-jihní instituce stejně jako Mezivládní rada sdružující členy irského, britského, severoirského, skotského a waleského parlamentu; v Severním Irsku měla být přijata protidiskriminační Listina práv; v závěru dokumentu pak bylo jen vágně zmíněno, že je nutné přijmout efektivní opatření pro kontroverzní témata odzbrojení, bezpečnosti, policie a otázky vězňů.

Většina opatření definovaných v dokumentu se pak skutečně stala součástí konečné Velkopáteční dohody, k níž však ještě vedla dlouhá a komplikovaná cesta. Pouze Sinn Féin stála vůči dokumentu odmítala²⁶, ale navzdory tomu došlo ke schválení textu na základě mechanismu dostatečného konsensu. Celkové vyznění dokumentu totiž nahrávalo spíše unionistickým představám a požadavkům a představovalo jakýsi „chlácholivý“ ústupek severoirskému unionismu. Vlády proto na pozadí pokračujících násilností v Severním Irsku začaly připravovat nový dokument, tentokrát nakloněný více nacionalistickým pohledům.

²⁶ Jelikož Sinn Féin neuznávala Severní Irsko jako samostatnou legitimní politickou entitu, ale jako nedílnou součást Irska, odmítala původně vznik severoirské samosprávy.

Mezitím vyšlo najevo, že se polovojenská organizace UFF zapojila do obnovené vlny násilností a je mimo jiné zodpovědná za vraždu katolického taxikáře Larry Brennana. Na základě tohoto odhalení stála britská a irská vláda před nelehkým dilematem. Vraždou L. Brennana totiž došlo k jednoznačnému porušení Mitchellových principů ze strany UDP, tedy politického křídla UFF (The Irish Times 1998). Vyloučení strany napojené na jednu z klíčových polovojenských skupin mohlo znamenat kolaps celého mírového procesu založeného na inkluzivitě. Ignorance porušení Mitchellových principů by zase podkopala základní hodnotový rámec a pravidla jednání. Vládám tedy nezbyla jiná možnost než UDP z jednání vyloučit (Spencer 2008: 159).

26. ledna se jednání nakonec přesunula do Londýna, jak vlády původně plánovaly. Rozhodnutí vlády vyloučit UDP představovalo těžké dilema i pro Mitchella. Poprvé totiž žádost o vyloučení některé ze stran nepřišla od jiné ze zúčastněných stran, ale přímo od vlád. Ty jej požádaly, aby si promluvil s vůdcem UDP Gary McMichaellem. Mitchell souhlasil s tím, že je nezbytné, aby byla UDP vyloučena z jednání, současně si však byl vědom skutečnosti, že i přes vazby UDP na UFF, nemohla politická strana polovojenskou skupinu plně kontrolovat. Proto stejně jako vlády doufal, že po uplynutí určitého času bude straně za předpokladu respektu příměří ze strany UFF umožněno se k jednáním vrátit. Když se Mitchell loučil s delegáty UDP, zdůraznil: „Doufám, že budete nadále podporovat mírový proces a chtít se vrátit co nejdříve. Pozitivně jste tomuto procesu přispěli“ (Mitchell 2000a: 136). McMichael před odchodem potvrdil důvěru v mírový proces a slíbil, že se strana k jednáním vrátí (Chastelain 1999: 460). Zástupci UDP, se skutečně vrátili o měsíc později.

Britská a irská vláda mezitím po intenzivních diskusích připravily podkladový dokument pro druhou úroveň jednání nazvaný „Strand Two: North/South Structures“. Dokument obsahoval šest odstavců a čtrnáct otázek k diskuzi (CAIN 1998b). Mitchell zahájil diskusi o všech těchto otázkách, při ní se však opět projevovalo extrémní napětí mezi delegáty UUP a Sinn Féin. Zástupci UUP nadále odmítali přímé rozhovory se Sinn Féin a komunikovali s nimi pouze s Mitchellovým prostřednictvím. Po ukončení dvoudenní diskuse byla jednání odročena na 10. února do Belfastu. Strany požádaly mediátora, aby revidoval odpovědi na otázky, které zazněly v průběhu diskuse a aby připravil nový komplexní dokument, v němž měl vymezit prostor pro konsensus i oblasti, v nichž nadále přetrvávaly rozpory. Na základě tohoto dokumentu pak 10. února pokračovala jednání, která Mitchell označuje za upřímná a konstruktivní. Přestože začínal být opět optimistický z hlediska dalšího vývoje jednání, poučen

z předchozí dynamiky mírového procesu již automaticky očekával, že musí přijít nějaká další rána: „Jde to dobře. Je na čase, aby se stalo něco zlého. A taky se stalo (Mitchell 2000a: 138)“.

29. ledna vydala odštěpenecká LVF prohlášení, že ukončuje zabíjení „nevinných katolíků“, nicméně bude pokračovat v ozbrojené kampani proti „známým republikánům“ (heraldscotland.com 1998). Prohlášení opět v kontextu dynamiky severoirského konfliktu vyvolalo řadu akcí, reakcí, násilností, vražd a výhrůžek. Unionisté se snažili využít jakékoliv vraždy některého z prominentních loajalistů jako záminky k obvinění (P)IRA a vyloučení Sinn Féin z jednání. (P)IRA přesto ve svých prohlášeních opakovala, že příměří zůstává neporušené (Geraghty 2000: xxix). Enormní tlak unionistů na britskou vládu způsobil, že následná jednání v Dublinu zcela ovládla otázka případného vyloučení Sinn Féin. Mitchell stál opět před řadou obtížných rozhodnutí, především proto, že se na něj zástupci Sinn Féin neustále obraceli s žádostmi o odklad jednání, aby připravili právní reakci na potenciální vyloučení (BBC 1998). Podle procedurálních pravidel musel mediátor vyhovět žádosti jakékoliv strany o odročení jednání, pokud nevyhodnotil situaci jako zdržování a bojkotování procesu. Mitchell tedy musel najít střední cestu mezi dodržením procedurálních pravidel a zbytečným blokováním dalších jednání. Nakonec vyhověl třem žádostem Sinn Féin o odklad, nicméně zdůraznil, že jim nedovolí „bezduvodně zdržovat jednání“ (Mitchell 2000a: 140). Proto když Martin McGuinness požadoval další odročení, reagoval Mitchell po dlouhé době poměrně direktivně: „Pane McGuinnessi, jsem toho názoru, že účelem této žádosti je pouze další zdržování. V souladu s pravidly mám v takové situaci pravomoc zamítnout žádost o odklad jednání, a to také udělám. Vaše žádost se zamítá“ (Mitchell 2000a: 141). Poté nakrátko přerušil jednání, aby sepsal své rozhodnutí v otázce tří požadavků, které přišly ze strany Sinn Féin. Zaprvé, strana požadovala svolání plenárního zasedání v této věci; zadruhé, ke svolání plenárního zasedání nemá dojít ihned, aby měla strana čas připravit své vyjádření; zatřetí, má být přítomen stenograf/ka, který/á zaznamená veškeré diskuse (Mitchell 2000a: 141).

Už v průběhu přerušování se Mitchell soukromě dvakrát setkal se zástupci britské a irské vlády, třikrát se zástupci Sinn Féin a jednou se zástupci každé ze stran. Mediátor nakonec rozhodl, že je patřičné v této věci svolat plenární zasedání, dal Sinn Féin čas do příštího dne odpoledne, ale zamítl jejich žádost o stenografa/ku s tím, že jednání bude probíhat jako jakékoliv jiné. Přestože v tuto chvíli zvolil Mitchell direktivnější přístup, nelze hovořit o jednoznačném příklonu k direktivním strategiím.

Mediátor chtěl pouze, aby dlouho stagnující proces získal dynamiku a nebyl neustále někým obstruován.

Následujícího dne figuroval Mitchell spolu s Holkerim a de Chastelainem v roli pověřeného respondenta. Vlády rozhodly, že zapojení (P)IRA do nedávných vražd představuje jednoznačné porušení Mitchellových principů. Sinn Féin je tedy nutné vyloučit z jednání, ovšem s tím, že (podobně jako v případě UDP) se její zástupci mohou v případě dodržování příměří (P)IRA k jednáním 9. března vrátit. Podobně jako v případě vyloučení UDP i zástupci Sinn Féin byli oceněni za pozitivní přínos mírovému procesu. Vlády tak opět musely vyřešit dilema, jak zachovat inkluzivitu mírového procesu nezbytnou pro jeho úspěch a současně ctít Mitchellovy principy. „Byl to pragmatický způsob, jak vyřešit tuto nelehkou situaci“ (Mitchell 2000a: 142).

Budoucnost jednání a především perspektiva jejich úspěšného završení ovšem zůstávala s ohledem na pokračující násilí stále více nejistou. Podobně jako v případě jiných mírových procesů po celém světě, i v Severním Irsku se intenzita násilí ze strany procesu nepřátelských extrémistů zvyšovala s rostoucí nadějí na dosažení dohody. Na mírové konferenci v Dublinu toto znepokojení vyjádřil Mitchell následujícími slovy:

„Myslím, že je v rostoucí míře zřejmé, že perspektiva úspěšného završení těchto jednání se zlepšila, ti, kdo nechtějí vidět úspěšné završení, přijali drastičtější a extrémnější opatření. Obávám se, že násilí těchto skupin, které odmítají mírový proces, může ještě eskalovat s tím, jak se jednání posunou do závěrečné fáze“ (Mitchell 2000a: 142).

Na základě tohoto přesvědčení Mitchell rozvinul svůj plán nutnosti jednoznačného a brzkého termínu: „Začal jsem vytvářet konkrétní plán, jak tato jednání přivést k brzkému konci. (...) Byl jsem čím dál více přesvědčen, že musí být stanoven brzký a jednoznačný termín“ (Mitchell 2000a: 143). Na pozadí probíhajících seriózních a formálních jednání, vypočítal Mitchell čas potřebný k dosažení dohody na základě své zkušenosti z amerického Senátu i Severního Irsku (Rooks 2016: 446). Výsledkem bylo očekávání, že termín může být stanoven na velikonoční víkend, v květnu může proběhnout referendum a na konci června (ještě před tradiční sérií protestantských pochodů) volby do nového Severoirského shromáždění. V souladu s tímto plánem Mitchell vytvořil každodenní program pro období dvou týdnů mezi 30. březnem a velikonoční nedělí. Aby zůstala nějaká časová rezerva, rozhodl se termín stanovit na čtvrtek 9. dubna.

Před hlasováním o Mitchellově plánu, strávil mediátor mnoho času jeho diskutováním a revizí s vlastním štábem, ostatními mediátory, ministryní Mowlamovou a dalšími zástupci britské i irské vlády a s delegáty všech zúčastněných stran. I když došlo k některým změnám, termín stanovený na půlnoc 9. dubna zůstal nezměněn. Když došlo konečně na hlasování o Mitchellově programu a časovém rámci, mediátor mohl věřit v jednomyslný souhlas s návrhem (Mitchell 2012: 7). Proto na začátku setkání zdůraznil, že čas na diskusi je u konce a je nutno rozhodnout (Hayes, McAllister 2008: 313). V souladu s plánem měla následná jednání probíhat nepřetržitě po dobu čtrnácti dní mezi 30. březnem a 9. dubnem. První čtyři dny budou mediátoři shromažďovat finální komentáře obou vlád a všech osmi stran k obsahu dohody a 3. dubna pak představí návrh komplexní dohody. V průběhu páteční noci z 3. na 4. dubna budou mít strany možnost tento návrh revidovat. O následném víkendu vyhradí mediátoři každé ze stran maximálně dvě hodiny pro reakce. V noci z neděle na pondělí připraví mediátoři druhý a finální návrh. Od pondělí 6. dubna do čtvrtka 9. dubna pak budou probíhat finální jednání završená podpisem dohody 9. dubna (Mitchell 2000a: 145).

Přestože v zásadních otázkách jako byly pravomoci nového Shromáždění, podoba severo-j jižních institucí, odzbrojení či propuštění paramilitárních vězňů nadále existovaly mezi stranami rozpory, Mitchell nyní cítil, že „pokud má proces ztroskotat, nebude na vině nedostatek snahy a oddanosti těchto účastníků“. 25. března pak mediátoři vydali povzbuzující prohlášení, v němž potvrdili, že jsou „tomuto úsilí naprosto oddáni“ a že „neuvažují o žádném alternativním plánu pro případ selhání, protože věří, že selhání je neakceptovatelné“ (Mitchell 2000a: 145). Na následující tiskové konferenci Mitchell opět zdůraznil, že stanovený termín je definitivní a neměnný: „Chtěl jsem, aby o tom neexistovala žádná pochybnost ani u zástupců médií, ani u široké veřejnosti a především u účastníků jednání“ (Mitchell 2000a: 146). Přestože se jednoznačné stanovení termínu může jevit jako vnucené a tedy jako příklon Mitchella k direktivním strategiím, jak uvádí například Butler (2009: 130), skutečnost nebyla takto jednoznačná.

Mitchell poznamenává: „novinové titulky a komentáře den po schválení plánu uváděly, že jsem si termín prosadil, ve skutečnosti jsem nic účastníkům nevnutil. Nemusel jsem. Akceptovali mezní termín proto, že stejně jako já netrpelivě chtěli dosáhnout dohody“ (Mitchell 2000a: 146). Jak ostatně sám dále potvrzuje, „neměl jsem pověření k tomu, abych unilaterálně stanovil termín, takže jsem strávil měsíc

postupným jednáním s deseti stranami a dvěma vládami a to byla jedna z nejtěžších věcí, které jsem v životě dokázal – zajistit aby souhlasily s podmínkami absolutního deadlinu“ (Beard 2015).

Úspěšné završení procesu opět komplikovala nová vlna násilností a především opakované úniky informací z britské vlády. Přesto s velkým přispěním mediátorů probíhala velmi intenzivní jednání. Mediátoři se se zástupci stran setkávali takřka nepřetržitě a snažili se jim napomáhat při hledání konsensu. I přes velmi protichůdná stanoviska jednotlivých stran zachovával Mitchell optimismus: „Obě strany byly vůči sobě mimořádně podezřívavé (...). A stejně i přes všechny závažné rozdíly, přes napjatou atmosféru i pokračující násilí jsem byl přesvědčen, že je možné dosáhnout celkového kompromisu“. První týden intenzivních závěrečných jednání pak označuje jako „středně produktivní“ (Mitchell 2000a: 148-149). Obrovský kus práce přitom odvedli nejen političtí lídři, ale i zaměstnanci britské a irské vlády. I když často docházelo mezi zástupci irské a britské vlády k neshodám v některých tématech či postupech, všichni si uvědomovali nutnost britsko-irské spolupráce, která představovala „základní kámen, na němž byl vybudován celý mírový proces“. Proto Mitchell považoval za „důležitou součást své práce tuto spolupráci usnadňovat“ (Mitchell 2000a: 149).

Návrh dohody, který vycházel z původního konceptu britské a irské vlády, vzešel od Mitchella, Holkeriho, de Chastelaina a členů jejich štábů. Mediátoři shromažďovali připomínky vlád i písemné a ústní komentáře jednotlivých stran. Jelikož stále existovala řada neshod především na první a druhé úrovni, rozhodli se mediátoři u každého ze zásadních kontroverzních témat ponechat několik možností. Poté, co se k nim strany vyjádřily, zvolili nejprůchodnější varianty a zahrnuli je do návrhu dohody. Podobně porovnali společná stanoviska vlád se stanovisky stran a hledali zde prostor, kde se dohoda jevila nejpravděpodobnější. Mediátorům se dařilo postupovat poměrně rychle: „všechny dokumenty jsme měli už mnohokrát přečtené a poslouchali jsme diskuse o nich stovky hodin. Mezi námi neexistovaly v jednotlivých otázkách rozpory“ (Mitchell 2000a: 151).

Návrh dohody zatím neobsahoval žádná definitivní řešení na první a druhé úrovni. Mitchell kromě toho neustále zdůrazňoval, že se jedná pouze o pracovní verzi dohody. Očekával totiž, že dokument opět prosákne k médiím a také věděl, že některé části dokumentu budou pro některé strany obtížně akceptovatelné. Napsal proto průvodní dopis, v němž opět zdůraznil, že se jedná pouze o návrh a že se mediátoři

chtějí se všemi stranami setkat v průběhu následujícího víkendu a poslechnout si jejich vyjádření. Mitchellova strategie dvou návrhů dohody (pracovního, k němuž se všechny strany vyjádří a konečného) reflektovala skutečnost, že teprve v první verzi dohody strany teprve uvidí všechny otázky a všechna témata řešená v jednom jediném dokumentu, což může v některých případech vyvolat emoce. První verze tak poslouží k „upuštění páry“ a druhý (konečný návrh dohody) už pak, jak Mitchell doufal, bude jednodušší prosadit.

Mezitím došlo v Londýně k zásadnímu setkání T. Blaira s irským taoiseachem Bertie Ahernem, s nímž se v této kritické fázi významně názorově rozcházel hned v několika bodech. Jednání tak nyní probíhala de facto na dvou úrovních. Zatímco hlavní rozhovory probíhaly v Belfastu, v Londýně diskutovali britský a irský ministerský předseda, kteří byli v kontaktu se zástupci některých stran jednajících v belfastském Stormontu: britská vláda s UUP a irská vláda se SDLP a Sinn Féin. Ostatní strany i mediátoři tak stáli několik dní stranou a bez přístupu k nejaktuálnějším informacím z Londýna, které měly k dispozici jen UUP, Sinn Féin a SDLP. I přes rostoucí frustraci ostatních stran, které se cítily upozaděny, odmítl Mitchell jejich žádosti, aby premiéry požádal o přesun jednání do Stormontu: „Věděl jsem, že je důležité, aby premiéři přijeli do Stormontu, na to však bylo ještě příliš brzy“ (Mitchell 2000a: 154). Uvědomoval si, že s ohledem na povzbuzující efekt bude ideální návštěvu premiérů načasovat až na samotný závěr jednání.

Pro Mitchella a jeho plán vytvořila jednání Blaira s Ahernem zásadní problém. Přestože v pátek odpoledne oznámil stranám, že večer mohou očekávat první návrh dohody, po telefonátu s Blairem a Ahernem bylo zřejmé, že úplný návrh nebude moci stranám předložit. Premiéři totiž stále nedosáhli dohody v náročných otázkách druhé úrovně (severo-j jižních vztahů v Irsku) a oznámili Mitchellovi, že ještě budou potřebovat celý víkend. Nicméně požádali Mitchella, aby návrh i tak představil ovšem bez definitivních opatření na druhé úrovni. Zklamaný mediátor narychlo svolal Holkeriho, de Chastelaina, členy jejich štábů a přítomné zástupce britské a irské vlády. Všichni sdíleli Mitchellovo zklamání. Krátce na to se mediátoři setkali se všemi přítomnými vůdci stran. Všichni prokázali vřícnost a shodli se na tom, že nechtějí neúplný dokument. „Podstatou prvního návrhu dohody bylo mít vůbec poprvé komplexní dokument“. Proto Mitchell vyhodnotil, že zdržení, jakkoliv nepříjemné, je lepší variantou než prosazovat pouze torzo dokumentu, a to i přesto, že „zdržení mohlo mít vážné nepříznivé důsledky“. Nedodržení pátečního termínu pro první návrh dohody

ohrozilo původní plán. Ovšem scénář, kdy by se ani v pondělí nepodařilo dodržet původně stanovený termín pro návrh finální dohody, by znamenal „konec nadějí na dosažení dohody dle původního termínu“. (Mitchell 2000a: 155).

Mnozí zůstávali v napjaté atmosféře plni obav, zda celý proces neskončí selháním. Na základě přání zástupců britské a irské vlády učinili mediátoři další důležitý pozitivní krok – vzali na sebe vinu za zdržení, aby obvinění nepadalo na Blaira a Aherna, kteří už tak podstupovali velké politické riziko. Jak poznamenává Mitchell: „Věděli jsme, že přijetí viny [za zpoždění] představovalo jeden z úkolů, kvůli nimž zde jsme“ (Mitchell 2000a: 156). Na tiskové konferenci poté na otázku, co dnes pozdrželo dohodu, odpověděl: „Jednoduše jsme my předsedající nebyli schopni připravit dokument včas s ohledem na značné množství témat a zastoupených stran...“ (Mitchell 2000a: 157). Média tuto interpretaci přijala.

Víkend se tedy nesl ve znamení napjatého čekání na výsledek londýnských jednání a především obav, zda vlády stihnou dosáhnout konsenzu do nedělního večera. Mediátoři se mezitím opět několikrát setkali se zástupci stran a nadále revidovali a upravovali návrh dohody. V neděli večer dosáhli Blair a Ahern konsenzu, který se záhy dostal v písemné podobě (zatím bez příloh) do Mitchellovy kanceláře. Jeho optimismus však záhy ustoupil obavám ze znění výsledné dohody. Poté, co se seznámil s obsahem dohody premiérů, se setkal se zástupci vlád. „Bylo to nejobtížnější z mnoha jednání s vládními představiteli za téměř dva roky jednání“ (Mitchell 2000a: 159). Zkušený Mitchell věděl, že unionisté nemohou dokument s ohledem na nově navržené přeshraniční severo-j jižní instituce nikdy akceptovat. Přestože Blair měl v průběhu jednání komunikovat s Trimblem, bylo zřejmé, že tento dokument bude pro UUP nepřijatelný.

Zakrátko se Mitchell a ostatní mediátoři opět dostali do nepříjemné situace. Vládní představitelé je jménem ministerských předsedů požádali, aby jejich dohodu zahrnuli do návrhu konečné dohody bez jakýchkoliv změn s tím, že návrh komplexní dohody jako celek bude považován za práci mediátorů, nikoliv britské a irské vlády. Mitchell protestoval: „Ano, zbytek dokumentu je náš. Přestože vycházel z návrhů stran a vašich lidí, my jsme učinili změny, kdekoliv se nám zdálo vhodné. Toto je však jiná situace. Žádáte nás, abychom nic neměnili a stále dokument nazývali naším.“ Zaměstnanec irské vlády však odpověděl: „Považujeme to za nejlepší způsob, jak postupovat“ (Mitchell 2000a: 160).

Všichni mediátoři byli tímto přáním vlád rozčarováni. Mitchell chvíli uvažoval o tom, že odročí jednání a bude trvat na tom, aby se dostavili političtí nadřizení přítomných vládních úředníků. Zakrátko však tuto myšlenku opustil, neboť by tak došlo k další nepřijatelné ztrátě času. Návrh dohody musel být připraven druhý den, jinak by nebylo reálné stihnout čtvrtěční termín. V průběhu dalších jednání vyšlo najevo, že na neměnnosti odsouhlasené vládní dohody trvá především irská vláda, protože její aktuální znění vyhovovalo požadavkům SDLP a Sinn Féin. Oproti tomu britská vláda spíše doufala ve změny, protože aktuální znění bylo pro UUP jen těžko přijatelné. I tak ovšem dala britská vláda jednoznačně najevo, že jakákoliv změna na druhé úrovni musí být vnímána jako návrh mediátorů nikoli vlád.

Mediátoři tak v pondělí ráno stáli před nelehkým rozhodnutím. Jak uvádí Mitchell, „nic takového po nás doposud nebylo žádáno, neměli jsme žádný kontext či precedent, který by nám mohl pomoci“ (Mitchell 2000a: 161). De Chastelain vyvodil, že mají v zásadě tři možnosti: zaprvé, ustoupit požadavkům vlád; zadruhé, zahrnout vládní dohodu do návrhu komplexní dohody, ovšem označit ji jako vládní dohodu; zatřetí, přepracovat dohodu vlád a do návrhu komplexní dohody ji včlenit jako vlastní návrh (Mitchell 2000a: 161). Třetí scénář mediátoři rychle zavrhlí. Jelikož ještě týž den musel být návrh komplexní dohody předložen stranám, na přepracování a reflexi komentářů jednotlivých aktérů nezbyval čas. Po další rozpravě odmítli i druhou variantu s vědomím toho, že i bez ohledu na nepříjemnosti, které adoptování dohody jakožto vlastního politického návrhu přinášelo, nestáli mediátoři před politickým rizikem jako vlády.

Nezbylo tedy než vládám ustoupit. „Bylo naprosto nezbytné, aby zůstaly jednotné a abychom v této poslední chvíli směřovali k dohodě společně, i přesto, že cesta, kterou si vybraly, nás znepokojovala“ (Mitchell 2000a: 163). Původní Mitchellův plán, že první návrh dohody bude připraven v pátek, poté budou mít strany celý víkend na stížnosti a komentáře a následně čtyři dny na zotavení a dohodu, už nemohl vyjít. Vzápětí vyvstal další problém. Po návratu do Stormontu se Mitchell dozvěděl, že doposud nedošlo k vyjednání důležitých příloh britsko-irské dohody. Ty přitom měly obsahovat reálné i možné konkrétní oblasti spolupráce. Před mediátory tak zakrátko stálo další důležité rozhodování, zda stranám předložit nekompletní dokument (což žádná z nich nechtěla), nebo čekat dokud vlády nedodají přílohy (a potenciálně dále zdržovat proces). Nicméně vzhledem k tomu, že vlády přislíbily, že přílohy dodají ještě v průběhu pondělí a očekávalo se, že druhou úroveň (*Strand Two*) pozdržovaná

jednání na první úrovni (*Strand One*) proběhnou vzápětí hladce²⁷, rozhodli se mediátoři vyčkávat.

Nutnost vyřešit druhou úroveň jako nezbytný předpoklad přesunu k úrovni první se projevila i na schůzce zástupců UUP a SDLP v Mitchellově kanceláři. Unionisté dali jasně najevo, že dokud se nevyřeší záležitosti druhé úrovně, odmítají uzavřít úroveň první. Mediátorům proto nezbylo než ponechat část návrhu komplexní dohody věnovanou problematice první úrovně otevřenou ve formě možností spíše než definitivního textu. S ohledem na citlivost tématu konkrétních mechanismů severo-jihní spolupráce a pravomocí severo-jihních institucí se britsko-irská jednání protahovala. Jednání vycházela z Rámcových dokumentů (*Framework Documents*) odsouhlasených již v roce 1995. Zatímco nacionalisté s obsahem dokumentů souhlasili, unionisté je stále odmítali. Britská vláda dobře věděla, že unionisty bude jakákoliv institucionální spolupráce Severního Irska a Irské republiky spatřována jako první krok ke sjednocenému Irsku. Nacionalisté oproti tomu na institucionalizaci spolupráce trvali a jejich zájmy bránila irská vláda. Především se tedy jednalo o politický problém.

Mediátoři tak dostali přílohy až před pondělní půlnocí, čímž se znovu dostali do nepříjemné pozice. Mitchell zajistil, aby na každé stránce návrhu dohody bylo vytištěné „návrh k diskuzi“ a napsal krycí memorandum zdrazňující, že se jedná o návrh k diskusi, ne dokument, který by měl být přijat nebo odmítnut. Po půlnoci se mediátoři setkali s vůdci stran, kteří chtěli vidět dokument. Mitchell varoval před únikem obsahu textu a apeloval na diskrétnost účastníků. „Poprvé a jedinkrát jsem použil spojení *úspěšně žádat*; úspěšně jsem je žádal, aby dokument nevyužili k politickému prospěchu. Na to byly sázky příliš vysoké“ (Mitchell 2000a: 165). Mitchellova žádost se setkala s pochopením a prvním dokumentem, který média a veřejnost viděla, byla až konečná dohoda.

I přes očekávanou negativní reakci a přes opakovaná ujištění, že se jedná pouze o návrh, unionisté dokument zcela a jednoznačně zavrhli. Kromě toho začalo být zřejmé, že komunikace Blaira s Trimblem se už dříve přerušila. Trimble trval na tom, aby se Blair a Ahern zavázali zásadně přepracovat opatření na druhé úrovni, jinak jsou jednání u konce. S vědomím tohoto neakceptovatelného rizika oznámil Mitchell

²⁷ Očekávalo se, že první úroveň bude záležitostí bilaterálních jednání dvou hlavních stran z obou komunit - SDLP a UUP.

v doprovodu Holkeriho a de Chastelaina zástupců britské vlády, že „nezávislí předsedající došli k jednomyslnému závěru, že ministerští předsedové musí v dobré víře souhlasit se znovuvyjednáváním druhé úrovně. Jinak jsou jednání u konce“ (Mitchell 2000a: 166). Britští zástupci souhlasili, koneckonců už dříve bylo zřejmé, že vyjednaná opatření na druhé úrovni vyhovují především irské vládě a severoirským nacionalistům. Právě pro irskou vládu představoval tento požadavek problém.

Všichni účastníci jednání se shodli na tom, že by oba premiéři měli přijet do Stormontu co nejdříve. Blair dorazil hned v úterý večer do Belfastu, přestože to pro něj při aktuálním stavu jednání znamenalo velký politický risk. „Neexistovala žádná záruka úspěchu a většina politických poradců by mu řekla, aby nikam nejezdil. Blair však přijel, a jeho přítomnost byla ihned znát. (...) Projevil naprostou osobní i politickou oddanost procesu“ (Mitchell 2000a: 169). V Hillsborough²⁸ se v průběhu večera setkal s řadou účastníků mírového procesu včetně mediátorů, kteří mu poskytli nejnovější informace. Druhý den ráno měl britský ministerský předseda naplánovanou schůzku se svým irským protějškem Ahernem, jehož účast však nebyla stále jistá. Blair byl připraven znovu jednat o jakékoliv části dohody včetně kontroverzní druhé úrovně. Rozhodující byla tedy pozice irské vlády, která zatím zůstávala neoblomná. Blair Mitchella osobně požádal, aby Ahernovi zatelefonoval. Tomu se však irského premiéra, který musel kromě severoirského mírového procesu řešit i pohřeb své matky, zastihnout nepodařilo.

Následující den přiletel Ahern do Belfastu a přes značnou vyčerpanost vyjádřil mírovému procesu jednoznačnou podporu²⁹. Mitchellovi sdělil: „Musíme to zvládnout Georgi. Musíme to zvládnout“ (Mitchell 2000a: 170). Přestože jej poradci přesvědčovali, aby zůstal neoblomný a trval na původní dohodě uzavřené s Blairem v průběhu víkendu, Ahern změnil názor a do Belfastu přeci jen odletěl na další jednání s britským premiérem v zájmu úspěšného završení mírového procesu. Jeho rozhodnutí znovu jednat s britským premiérem o záležitostech druhé úrovně je spatřováno jako jeden ze zásadních momentů mírového procesu (Smith 2014: 228), který umožnil další pokrok. „Pokud by Ahern trval na opatřeních pro druhou úroveň

²⁸ Hillsborough Castle je oficiální britskou vládní rezidencí v Severním Irsku.

²⁹ O oddanosti B. Aherna mírovému procesu svědčí i skutečnost, že do Belfastu odletěl ráno v den, kdy měla jeho matka v poledne v Dublinu pohřeb, na který se vrátil a poté opět letěl zpět do Belfastu, kde jednal do brzkých ranních hodin.

v takové podobě, v jaké je vyjednal s Blairem, nikdy by žádná Velkopáteční dohoda neexistovala“ (Mitchell 2000a: 171).

Ahern na sebe vzal obrovské politické riziko. Pokud by nyní jednání selhala, padlo by obvinění z neúspěchu na nacionalisty a především jej samotného. Na druhou stranu si uvědomoval, že část nacionalistické komunity bude v každém případě nespokojená, neboť jakákoliv k unionistům vstřícnější dohoda povede nutně k ústupkům. A jak trefně poznamenává Mitchell: „...v severoirské politice neexistuje tradice, že by se někdo něčeho vzdával“ (Mitchell 2000a: 171). Náročná jednání premiérů probíhající téměř nepřetržitě se musela opět potýkat s řadou kontroverzních témat především s otázkou odzbrojení a propuštění vězňů z řad polovojenských jednotek. Hlavním nelehkým úkolem bylo uspokojit unionisty a nacionalisty současně. Mitchell oběma premiérům zdůraznil význam dodržení termínu. Prohlásil, že ve čtvrtek (den termínu) „nebude jediná přestávka, ani týdenní, ani jednodenní, ani hodinová. Budeme tady, dokud neskončíme“ (Mitchell 2000a: 173).

Před nesnadnými rozhodnutími stál také D. Trimble. Předseda doposud dominantní unionistické strany, který v letech 1973-4 paradoxně představoval jednoho z nejhlasitějších odpůrců dohody ze Sunningdale, nyní sám čelil kritice především ze strany loajalistů. Paisley a McCartney jej obviňovali ze zaprodání unie a britskou vládu z bezprecedentních ústupků terorismu. Na jeho straně však stála vyčerpanost obyvatel konfliktem i odhodlání mnoha unionistů dosáhnout změny.

Ve čtvrtek 9. dubna, tedy v den Mitchellova nejzazšího termínu, jednání vrcholila. Blair a Ahern v konečné fázi sehráli zásadní roli. Kontroverzní část dohody v oblasti *Strand Two* byla pozměněna a redukována. Výsledné znění Mitchell označuje jako „principiální kompromis“ (Mitchell 2000a: 175). Aby vyřešili obavy obou komunit z nastavení mechanismů fungování nového Severoirského shromáždění a severo-jižních institucí, přišli premiéři s opatřením, jež Blair nazval „vzájemným zničením“ (Mitchell 2000a: 175). Zatímco unionisté se obávali, že nacionalisté využijí severo-jižních institucí k obcházení shromáždění, nacionalisté se obávali pravého opaku. Velkopáteční dohoda proto obsahuje prohlášení, že tyto instituce jsou „na sobě vzájemně závislé“ a že „jedna nemůže úspěšně fungovat bez druhé“ (CAIN 1998c). Po dosažení kompromisu akceptovatelného pro obě strany na kontroverzní druhé úrovni se jednání přesunula k nastavení konsensuálních mechanismů fungování nového shromáždění na první úrovni.

Poslední pokus Iana Paisleyho narušit jednání se stal symbolickým koncem jedné éry Severního Irsku. Paisley vedl skupinu několik set svých příznivců, které se podařilo dostat přes bránu až k budově někdejšího Severoirského parlamentu a budoucího Severoirského shromáždění. Následně si vynutil tiskovou konferenci, při ní však zjistil, že ztrácí příznivce i ve vlastních řadách. Jednání pokračovala, a přestože uplynul půlnoční termín, nezadržitelně se blížila k závěru. Debaty na první úrovni mezi SDLP a UUP nebyly jednoduché, konstruktivně však směřovaly k dohodě. Mitchell komentuje situaci závěru jednání následovně: „Jak jsem přecházel z jedné schůzky na druhou, pocítil jsem rostoucí naději a akcelerující optimismus“ (Mitchell 2000a: 177).

V pátek 10. dubna v 8:15 ráno (3:15 ve Washingtonu) telefonoval Mitchellovi prezident Clinton. I přes brzkou ranní hodinu chtěl napjatý Clinton vědět vše o průběhu jednání. Už předtím prezident mluvil s Blairem i Ahernem, nyní chtěl jednotlivě zatelefonovat všem klíčovým účastníkům jednání a povzbudit je ke konečné dohodě. Po konzultaci s Mitchellem skutečně zatelefonoval Trimbleovi, Humeovi, Adamsovi a ostatním. „Telefonáty velmi pomohly“, Na delegáty „udělala dojem skutečnost, že zůstal vzhůru celou noc, aby sledoval průběh jednání, aby s nimi mluvil“ (Mitchell 2000a: 178).

Přestože mezi takřka všemi účastníky jednání rostl optimismus, dohody stále nebylo dosaženo. Trimble se zástupci UUP detailně prostudovali návrh konečné dohody a vznesly mimo jiné dvě zásadní připomínky. První se týkala propuštění vězňů a druhá podmínek za jakých se bude Sinn Féin moci podílet na nových mechanismech sdílení moci. Především otázky, zda bude Sinn Féin umožněno zasednout v novém shromáždění a nové konsensuální vládě za předpokladu, že stále nedojde k odzbrojení (P)IRA. UUP požadovala záruky a jedinou osobou, která jim je mohla dát, zůstal Tony Blair. Britský premiér pohotově sepsal pro D. Trimblea průvodní list, v němž uvedl:

„Tímto dopisem Vám dávám najevo, že pokud v průběhu prvních šesti měsíců fúgování stínového shromáždění či shromáždění jako takového, se tato opatření ukáží být neefektivními, budeme podporovat změny těchto opatření tak, aby byla účinnější v tom smyslu, aby mohla zabránit takovým lidem zastávat úřad“ a „proces odzbrojení musí začít okamžitě“ (Blair citován v Mitchell 2000a: 179).

V 16:45 zavolal Trimble Mitchellovi a oznámil mu, že UUP je připravena. Mediátor okamžitě svolal na pět hodin plenární zasedání s jedinou položkou na agendě – hlasování o konečné dohodě. Na tomto plenárním zasedání bylo vůbec

poprvé umožněna přítomnost televizních kamer a zástupců médií. Krátce po hlasování mohl dojatý Mitchell oznámit: „S potěšením oznamuji, že britská a irská vláda a severoirské strany dosáhly dohody“. Dohoda, která zakrátko vstoupila ve známost jako „Velkopáteční“ byla schválena.

3.1.5 Pátá fáze – Implementace dohody a Mitchellův návrat (podzim 1999)

Podpisem Velkopáteční dohody však Mitchellovo mediační angažmá v Severním Irsku neskončilo. Na podzim roku 1999 se původně slibný mírový proces ocitl na mrtvém bodě a ukázalo se, že implementace opatření obsažených v dohodě bude přinejmenším stejně komplikovaná jako předcházející proces jednání. Unionisté vyžadovali úplné odzbrojení PIRA jako podmínku, aby zástupci Sinn Féin mohli zasednout v novém Severoirském shromáždění, Sinn Féin a PIRA argumentovaly tím, že ve Velkopáteční dohodě žádný závazek odzbrojení není (BBC 1999). V této situaci se irská a britská vláda opět obrátily na George Mitchella, aby pomohl tuto patovou situaci vyřešit. Již tato skutečnost svědčí o tom, jak obrovský kredit a uznání si Mitchell získal v průběhu svého působení v roli mediátora. To mu umožnilo zvolit v této jeho poslední fázi mediace v Severním Irsku sebevědomější strategie odpovídající procedurálně-formulativnímu typu.

Po obnovení jednání rozhodl o tajném přesunu malé skupiny vyjednávačů do rezidence velvyslance USA v Londýně, aby rozhovorům zajistil potřebné soukromí mimo dohled novinářů a zabránil tak předčasným únikům informací tisku, které několikrát ohrozily mírová jednání v minulosti (Mitchell 2013). Mezi hlavními aktéry, zejména mezi Adamsem a Trimblem, stále existovala značná míra nedůvěry a vzájemných antipatií. Obě strany se navzájem obviňovaly ze zodpovědnosti za zadrhnutí mírového procesu. Mitchell proto nejdříve vymyslel pravidla zaměřená na budování důvěry a sbližování mezi aktéry. V průběhu dvoutýdenních jednání probíhalo stravování společně u jednoho stolu, vyjednávači nesměli sedět odděleně na opačných stranách stolu. Při stolování nesměli účastníci diskutovat o politických tématech, nýbrž pouze o rodině či dovolené (Miller 1999). Díky této strategii, již Mitchell označuje jako „humanizaci“ a „dekonstrukci stereotypů“, se mediátorovi podařilo vytvořit neformální přátelskou atmosféru. Aktéři „o sobě začali přemýšlet jako o lidech, ne jako o představitelích nepřátelského kmene“ (Mitchell 2013). Dále v rámci budování důvěry zavedl Mitchell po vzoru amerického Senátu model „ranní hodinky“ (*morning*

hour), při níž mohli všichni účastníci bez formálních pravidel vyjádřit cokoliv bez jakýchkoliv obav.

V okamžiku, kdy se v důsledku Mitchellových strategií podařilo mezi účastníky vybudovat větší vzájemnou důvěru, byly obě strany poprvé schopny spolu komunikovat přímo bez prostředníka. „V případě, že došlo k vzájemnému neporozumění, Mitchell trval na tom, aby pokračovali v jednání, přičemž někdy pokládal otázky, které bylo potřeba položit“ (Miller 1999). Výsledkem jednání bylo prolomení pátové situace. UUP akceptovala právo Sinn Féin zasednout v severoirské vládě i před odzbrojením PIRA i právo nacionalistů vést (nenásilnou) kampaň za sjednocené Irsko. Sinn Féin oplátkou potvrdila oddanost nenásilným prostředkům i procesu odzbrojení. PIRA oznámila, že jmenuje svého zástupce, který zahájí jednání s Nezávislou mezinárodní odzbrojovací komisí generála de Chastelaina. V belfastském prohlášení z 18. listopadu 1999 Mitchell potvrdil dobrovolnost odzbrojení. Vyzval ke kolektivní zodpovědnosti všech účastníků a spolupráci s odzbrojovací komisí. Dále požadoval, aby v rámci procesu devoluce došlo co možná nejdříve k zahájení činnosti nové severoirské vlády (CAIN 1999). 27. listopadu 1999 schválila Ulsterská unionistická rada Mitchellův mírový plán 480 hlasy ku 349 (Morgan 2000: 456). Tímto rozhodnutím se otevřela cesta ke vzniku nové severoirské vlády založené na mechanismech sdílení moci.

3.1.6 Ověření hypotéz a kompatibility s teoretickými předpoklady

V průběhu celého mediačního procesu se tedy George Mitchell jednoznačně pohyboval mezi komunikačně-facilitativními a procedurálně-formulativními strategiemi popsány v teoretické části (kapitola 1.6.1). K zásadnímu posunu od upřednostňování komunikačně-facilitativních strategií k preferenci procedurálních přitom došlo na podzim roku 1997. Současně jeho mediační výkon odpovídá formě čisté mediace (*pure mediation*) popsané tamtéž. Přestože měl Mitchell k dispozici zázemí a zdroje (např. podporu amerického prezidenta Clintona či britské a irské vlády nebo finanční pomoc USA), které by zejména v momentech neustálých obstrukcí a uváznutí jednání na mrtvém bodě sváděly k využití direktivních strategií a silové formě mediace, z pragmatických důvodů se mediátor direktivním přístupům vyhýbal. Prokázalo se, že v mimořádně citlivém prostředí protrahovaných konfliktů, kde panuje vysoká míra nedůvěry a podezřívavosti mezi aktéry, by příklon k direktivním strategiím

mohl být kontraproduktivní a vést v konečném důsledku až k selhání jednání. Jako nejnáročnější úkol se v podobném prostředí ukázalo být udržení aktérů u jednoho jednacího stolu, jehož plnění by direktivní přístup mohl ohrozit.

Přestože měl Mitchell rozsáhlou podporu a mandát hlavních architektů mírového procesu (tedy britské a irské vlády) jeho autorita se odvíjela především od respektu, který si dokázal v průběhu jednání velmi rychle získat. A to i s ohledem na problémy v oblasti subjektivního vnímání jeho nestrannosti a neutrality některými unionistickými aktéry (kapitola 2.5). Přestože mediátor pocházel ze zázemí v době severoirských mírových jednání jediné supervelmoci, nereprezentoval Spojené státy jako takové, nýbrž vystupoval jak mediátor-jednotlivec (a součást širšího mediačního týmu v J. de Chastelainem a H. Holkerim) usilující o nestrannou a spravedlivou mediaci. Jako specifikum případu se také projevila skutečnost, že G. Mitchella nepožádaly o mediaci samy strany konfliktu, ale britská a irská vláda, které jej ostatně od využívání direktivní strategie varovaly. Britská a irská vláda také měly v procesu rozhodující konečné slovo.

Mitchell tedy především napomáhal stranám, aby našly své vlastní řešení, flexibilně navrhoval možná řešení patových situací, a dle potřeby měnil formát jednání. Využíval příznivé momenty k pokroku a neustále se trpělivě pokoušel jednání posouvat kupředu i ve chvílích naprosté frustrace. Mitchell od počátku zdůrazňoval, že do Severního Irska nepřišel s žádným předpřipraveným plánem a že strany samy musí hledat řešení:

„Nevnutil jsem jim žádný vnější plán, už první den jednání jsem jim řekl, že pokud bude dosaženo dohody, bude to vaše dohoda. Každé slovo v jakékoliv dohodě, které dosáhneme, bude vaše slovo. A když jsem o dva roky později navrhl znění dohody, poté co jsem nastavil termín, ujistil jsem se, že každé jediné slovo v ní řekl či napsal někdo z nich. A když jsem jim návrh distribuoval, připomněl jsem jim, co jsem řekl o dva roky dříve – bude to vaše dohoda a tady je vaše dohoda. Všechno v ní je vaše. Přesto ta skutečná výzva pro mě spočívala v tom, která z těch milionů slov, co v průběhu procesu zazněla, použít a která vynechat – to už záleželo na mém úsudku... Ale žádný plán jsem nikomu v Severním Irsku nevnutil.“ (Mitchell 2013).

Z ověřovaných hypotéz se tedy potvrdila hypotéza **H3b**. Hypotéza **H3a** se nepotvrdila, přestože v případě Severního Irska nepochybně existovala nízká míra důvěry a ochoty. Na druhou stranu i přes nízkou míru vzájemné důvěry a permanentní podezřívavosti zde u většiny aktérů existovala silná motivace konflikt vyřešit. Ukázalo

se, že Severní Irsko je případem, kdy i přes výraznou motivaci konflikt transformovat, hledání řešení výrazně komplikovaly kontradikce narativů soupeřících stran a značná vzájemná a historicky zakořeněná nedůvěra.

Prokázala se rovněž vysoká míra shody s předpoklady Crockera et al. (kapitola 1.4.3). Potvrdila se všechna zásadní očekávání z hlediska překážek mediaci v prostředí intraktibilních konfliktů – pocity viktimizace; manipulativní taktika aktérů; zneužívání domnělé vůle elektorátu k obhajobě nesmiřitelnosti svých pozic; odzbrojení jako fundamentální problém i vliv zahraniční (v tomto případě irsko-americké) diaspory včetně dodávek zbraní.

Samotný průběh mediace pak opět do značné míry odpovídal předpokladům teorie mediace v protrahovaných konfliktech. Mediátor Mitchell zde: 1) měl podporu států schopných neutralizovat případné oponenty vyjednávání – Irsko, Velké Británie a Spojených států; 2) neustále udržoval v povědomí stran skutečnost, že neexistuje žádné unilaterální, ozbrojené řešení a o nutnosti kompromisu, přičemž k tomuto závěru došla Sinn Féin už dříve; 3) uplatňoval tlak rovnoměrně na obě strany a snažil se po celou dobu procesu zůstat nestranným a spravedlivým; 4) byl schopen ovlivňovat uvažování stran a ztrátách a ziscích; 5) byl schopen klást obtížné a nepříjemné otázky nutné k posunu mírového procesu kupředu a neustále usiloval o to, aby co nejdříve začala formální a věcná jednání; 6) prokázal schopnost navrhnout podmíněčná řešení jedné straně, která umožnila posun u strany druhé zejména v situacích, kdy spolu aktéři odmítali přímo komunikovat; 7) měl oporu v dárcích a třetích stranách ochotných v případě vyjednaného řešení poskytnout finanční a ekonomickou pomoc (zejména americké investice, finance z Fondu pro Irsko a prostředky ze speciálního fondu EU pro mír a usmíření).

V úvodní fázi (už v době počátečního působení v nezávislé skupině pro odzbrojení) a před zahájením jednání v červnu 1996 provedl Mitchell ve spolupráci s de Chastelainem a Holkerim (a s asistencí svých mediačních štábů) strategickou analýzu, jejíž závěry se odrazily v tzv. Mitchellově zprávě z ledna 1996. V průběhu samotného mediačního procesu Mitchell nepochybně prokázal obrovskou míru trpělivosti a optimismu, která napomáhala udržovat proces v chodu i ve chvílích, kdy přicházely špatné zprávy, proces stagnoval či hrozil jeho celkový kolaps. Dále se v souladu s teoretickými předpoklady Mitchellovi dařilo využívat vedlejších, tajných a neformálních komunikačních kanálů, které v severoirských mírových jednáních sehrály zásadní úlohu. Poměrně úspěšně se též vypořádával s procedurálními

překážkami stavenými nekooperativními vůdci (uejm. DUP a UKUP). Byť je potřeba říci, že v tomto celém procesu významně napomohlo rozhodnutí obou nejméně kooperativních stran jednání definitivně opustit.

V tomto kontextu je možné konstatovat, že Mitchell v momentě zahájení mediace rovněž naplňoval předpoklady „checklistu“ připravenosti mediátora, který je součástí přístupu Crockera et al. Průběh mediace formální části jednání vedoucích k dohodě opět koresponduje s předpoklady teorie. Za zásadní záležitost na počátku jednání Mitchell považoval odsouhlasení deklarace zásadních principů (Mitchellovy principy nenásilí) všemi zúčastněnými stranami a dále pak schválení jednací agendy a jednacího řádu (potažmo pravidel). Také způsob ukončení násilností (po přerušení příměří PIRA) představoval v jednáních prioritní téma. Mitchell nepochybně vyvinul značné úsilí v nelehkém úkolu budování důvěry mezi stranami. Ve finální fázi pak věnoval značnou část úsilí otázkám implementace dohody a verifikačním opatřením (např. vznik Mezinárodní odzbrojovací komise).

Závěr

Tato disertační práce se zabývala determinantami úspěchu mediace G. Mitchella v severoirských mírových jednáních v širším kontextu nenásilné mírové intervence Spojených států amerických. S využitím kontingenčního rámce a předních teoretických přístupů k analýze mezinárodní mediace práce metodou interpretativní případové studie analyzovala hlavní kontextuální a procesní nezávislé proměnné, které mohly přispět k vysvětlení závislé proměnné – úspěšného případu mediace v Severním Irsku.

První část představila mezinárodní mediaci jako nejstarší, nejtablovanější a nejčastěji využívanou formu řešení konfliktů a zdůraznila její praktický význam v soudobém řešení konfliktů. Dále identifikovala základní teoreticko-metodologické přístupy k analýze mezinárodní mediace vycházející především z respektovaného rozsáhlého výzkumu profesora Jacoba Bercovitcha, jednoho z nejvýznamnějších odborníků v dané oblasti. Kapitola představila často využívaný analytický kontingenční rámec, který umožňuje studovat úspěšnost či neúspěšnost mediace v různých kontextech. Práce je rovněž teoreticky založena na praktičtěji orientovaném výzkumu Chestera A. Crockera, Fena Oslera Hampsona a Pamelý Aall. Tito autoři analyzují zejména mediaci v protrahovaných (obtěžně řešitelných) konfliktech. Teoretické kapitoly 1.5 a 1.6 identifikovaly zásadní kontextuální a procesní proměnné vyplývající ze zvoleného analytického rámce a poukázaly na pluralitu teoretických přístupů k významu těchto proměnných ve vysvětlování úspěšnosti mezinárodní mediace. Z těchto uznávaných teorií pak byly generovány hypotézy ověřované na případě Severního Irsku v dalších částech práce.

Druhá část práce představila širší kontext severoirského konfliktu nezbytný pro pochopení procesů a strategií jeho řešení. Prokázalo se, že severoirský konflikt je zakořeněn hluboko v historii a jeho kořeny lze hledat už v kontextu kolonizace historické provincie Ulster na severu Irsku Británií na počátku 17. století. Kapitola poukázala na jednotlivé dimenze, které, byť mají vzájemnou souvislost, je třeba od sebe oddělovat. Zatímco teritoriální rozměr konfliktu lze pozorovat už od zmíněné kolonizace Ulsteru, od okamžiku rozdělení Irsku na počátku 20. let 20. století začíná hrát důležitější roli otázka socio-politického postavení nacionalistické (katolické) menšiny v novém unionisty ovládaném Severním Irsku. Ta se naplno projevila v kontextu demonstrací katolických organizací za občanská práva na přelomu 60. a 70. let. Nezvládnutí situace nejdříve ze strany unionistické vlády a posléze i britských

bezpečnostních složek zapříčinilo radikalizaci situace, oživení republikánských polovojenských skupin a počátek třicetiletého krvavého konfliktu, který si vyžádal přes 3 500 obětí na životech a tisíce zraněných osob.

Další podkapitoly pak ukázaly, že pokus řešit konflikt už v jeho počátcích podobnými mechanismy, jaké pak byly součástí mírových strategií v 90. letech – především obnovení severoirské samosprávy na základě mechanismů sdílení moci – neměl v dané fázi konfliktu naději na úspěch. Cesta k mírovému procesu se začala postupně otevírat až po uzavření Anglo-irské dohody v roce 1985, která transformovala vnitrostátní bezpečnostní problém Velké Británie v mezinárodní proces. Anglo-irská dohoda se v tomto kontextu stala úhelným kamenem budoucího internacionalizovaného mírového procesu stojícího na spolupráci Irské republiky a Spojeného království s pozdějším zapojením USA v roli facilitátora. Podkapitola 2.1.9 doplnila kontext konfliktu jednotlivými narativy obou komunit, tedy interpretacemi, konfliktu a jeho příčin, které v severoirském konfliktu sehrály snad ještě důležitější roli než historická realita. Opět se prokázalo, že vzájemná nepřátelství, pocity viktimizace, podezřívavost a nedůvěra obou komunit jsou zakořeněné hluboko v minulosti.

Kapitola 2.2 charakterizovala jednotlivé strany sporu. Identifikovala zásadní aktéry konfliktu a mírového procesu reprezentované v jednotlivých politických stranách. Poukázala přitom na skutečnost, že irský etno-nacionalisticky determinovaný stranický systém věrně odráží polarizaci severoirské společnosti. Dále představila nejvýznamnější polovojenské skupiny násilně prosazující republikánské, respektive lojalistické, ideje. Tyto skupiny sehrály v konfliktu klíčovou roli a jejich odzbrojení po vyhlášení příměří a úspěšném završení mírového procesu se stalo jedním z nejpálčivějších témat mírového procesu.

Kapitola 2.3 nastínila charakter mediátora v kontextu komplexního vysvětlení vývoje politiky Spojených států vůči severoirskému konfliktu. Vysvětlila proces proměn vnímání severoirské otázky v USA, který způsobil posun od indiference k intervenci v období korespondujícím s průběhem *the Troubles*. Upozornila přitom na dva paralelně existující fenomény – oficiální státní politiku neintervence diktovanou nutností udržovat ve studenoválečném kontextu zvláštní vztah s Velkou Británií a rostoucí lobbying irsko-amerických skupin v USA za angažovanost Spojených států v řešení severoirské krize. Tyto skupiny se začínají prosazovat už v éře prezidentů Nixona a Forda, kdy v USA vzniká *Noraid* a *Irish National Caucus* i přesto, že na reálnou zahraniční politiku USA nemají žádný vliv. Zajímavé je, že tyto původní

skupiny jsou tvořeny takřka výhradně zastánci irského republikanismu. Noraid přitom přímo financoval IRA a dodával jí zbraně.

K určité symbolické změně dochází v období vlády Jimmyho Cartera, který se k severoirské problematice vyjadřoval v mnohem větší míře než jeho předchůdci. Stal se také prvním prezidentem USA, který vydal k severoirské krizi veřejné prohlášení. K žádné intervenci však ke zklamání irsko-amerických politických skupin nedošlo. Přestože v éře Ronalda Reagana nadále platí strategický imperativ spojení s Velkou Británií, už v 80. letech začíná proces, který vydláždil cestu pozdější americké mírové intervenci o desetiletí později. Reagan zahájil vůči Severnímu Irsku proces tiché diplomatické a ekonomické podpory (především prostřednictvím Fondu pro Irsko), která pokračovala i v období mandátu prezidenta Bushe st. Reagan také v rámci širší protiteroristické strategie nepřímo přispěl k řešení konfliktu v Severním Irsku potlačováním Noraid a dalších republikánských skupin v USA přímo či nepřímo podporujících ozbrojenou kampaň PIRA.

Proměny irské lobby, nová geopolitická realita po konci studené války i Clintonův osobní zájem o Severní Irsko přispěly k větší angažovanosti USA v řešení severoirského konfliktu především v druhé polovině 90. let. Některé kontroverzní kroky jako např. udělení víza pro vstup na území USA Gerrymu Adamsovi sice popudily severoirskou unionistickou komunitu a přispěly k jejich dlouhodobé percepci USA jakožto podporovatele násilného irského republikanismu, nepochybně však napomohly rodícímu se mírovému procesu. Hodnocení role B. Clintona v severoirském mírovém procesu je však ambivalentní. Obecně platí, že nacionalistická komunita mu přiznává mnohem významnější roli než unionisté.

Kapitola 2.4 analyzovala kontextuální proměnnou vhodnosti načasování americké mediační intervence. Na základě několika zásadních faktorů analýza zjistila, že k mediační intervenci USA došlo skutečně v situaci, již klasická teorie W. Zartmana nazývá „ripe moment“, tedy zralý moment pro mírotvornou intervenci třetí strany. V 90. letech totiž došlo k několika zásadním vývojovým trendům, které otevřely prostor mírové dohodě, která ještě v kontextu experimentu ze Sunningdale v eskalační fázi konfliktu nebyla uskutečnitelná. Tyto trendy představovaly kombinaci interních a externích faktorů. Mezi zásadní interní faktory nahrávající „zralosti“ konfliktu patřily především změny ve strategii republikánského hnutí po vyčerpání ozbrojené kampaně (byť oponované radikálnějšími republikány) vstříc možnostem politického řešení konfliktu ozbrojené kampaně, vznik pannacionalistické koalice především díky úsilí

umírněného nacionalisty J. Huma či vyčerpanost severoirských obyvatel konfliktem. Mezi významné vnější faktory patřily především anglo-irská spolupráce po roce 1985 a postupná internacionalizace řešení konfliktu, konec studené války, mírová intervence a podpora USA či prohlubující se evropská integrace). Potvrdily se tak teoretické předpoklady, že v případě protrahovaného konfliktu jako byl i případ Severního Irsku je vhodnější mediační intervenci zahájit až v deeskalačním momentě, poté co strany prošly eskalační fází konfliktu a znají „cenu násilí“ oproti konceptům preferujícím mediaci v nejranější fázi konfliktu. Relevantní vysvětlení „připravenosti“ severoirského konfliktu na hledání mírového řešení a mediační intervenci USA poskytuje také teorie Deana Pruitta zdůrazňující změny v motivaci elit. Hypotéza **H1** *Mediace bude pravděpodobně úspěšná v momentě, kdy je uskutečněna v pravý moment („ripe time“)* a *trvá méně rok* ověřovaná v této kapitole, se potvrdila pouze částečně. K úspěchu mediace G. Mitchella nepochybně přispělo její správné načasování, průběh mediačního procesu se však protáhl na období více jak dvou a půl let. Toto období však lze s ohledem na jiné závažné konflikty i „intraktabilní“ charakter *Troubles* stále považovat za relativně krátké.

Kapitola 2.5 analyzovala nezávislou proměnnou neutrality a nestrannosti v procesu mediace. Ukázalo se, že v severoirském případě sehrála otázka neutrality a nestrannosti mediátora důležitou roli, byť jen v počátku jednání a jen u některých jejich aktérů. Dlouhodobá ideová i materiální podpora PIRA ze strany irsko-amerických republikánských skupin způsobila u některých unionistických politiků neochotu přijmout Američana jakožto předsedajícího (mediátora) jednání. Tuto neochotu ještě posilovala skutečnost, že Mitchell byl o mediaci požádán irskou a britskou vládou, nikoliv samotnými aktéry sporu. Od počátku se tedy musel G. Mitchell potýkat s absencí formální autority, kterou si však dokázal získat, stejně jako respekt všech účastníků jednání, svým mediačním výkonem. Poměrně záhy tak získal uznání i někdejších skalních unionistických odpůrců jako např. Johna Taylora či Iana Paisleyho, přestože tito navenek formálně zůstávali k jeho jmenování v opozici. V této kapitole se potvrdily teoretické předpoklady zdůrazňující význam neutrality a nestrannosti oproti předpokladům spojujícím úspěch mediace se zaujatostí mediátora vůči jedné ze stran. Ze dvou konkurenčních testovaných hypotéz **H2a** *Úspěšný proces mediace vyžaduje neutralitu a nestrannost mediátora* a **H2b**: *Zaujatá mediace povede je stabilnímu mírovému uspořádání pravděpodobněji než neutrální mediace* se tak v severoirském případě potvrdila hypotéza **H2a**. Ukázalo se také, že i mediátor, který

je jednou ze stran zpočátku subjektivně vnímán jako zaujatý, může svým výkonem tuto stranu přesvědčit o své nestrannosti.

George Mitchell nepochybně sehrál v úloze mediátora hlavní části severoirských mírových jednání významnou roli. Přestože je nutné vzít v úvahu celou šíři dalších faktorů přispívajících ke konečnému uzavření Velkopáteční dohody, je nesporné, že úspěšná mediace dosažení dohody usnadnila. Pozitivní vlastnosti G. Mitchella shrnuje Feerick: nestranný, oddaný procesu, nezávislý, člověk s dobrým úsudkem, trpělivý, klidný pokorný a schopný naslouchat (Feerick 2003: 231). Všechny tyto vlastnosti napomohly jeho úspěšnému mediačnímu výkonu v Severním Irsku v letech 1995-1998 a 1999.

Průběh celého Mitchellova mediačního procesu v Severním Irsku jednoznačně demonstruje převahu komunikačně-facilitativních a procedurálně-formativních strategií. Důležitá je zde především skutečnost, že od počátku neměl Mitchell žádné skutečné pravomoci, které by mu umožnily zvolit direktivnější strategie. V úvodu jednání dominovaly polarizované situaci extrémisté a umírněný střed vykazoval relativní slabost. V průběhu času se však Mitchellovi i bez formálních direktivních pravomocí podařilo vytvořit středovou koalici a krajní proudy (reprezentované už toliko disidentskými republikánskými polovojenskými skupinami na jedné a DUP s UKUP na straně druhé) izolovat.

Proces, jehož prostřednictvím se Mitchellovi podařilo vytvořit a udržet v průběhu jednání středovou koalici³⁰, popisují Curran a Sebenius (2003). V počáteční fázi se ukázalo jako důležitá volba strategie zaměřením na procedurální spíše než zásadní záležitosti. Více než rok (třetí fáze) tak trvaly procedurální diskuse o stanovení pravidel a (nakonec velmi vágní) agendy. Mitchell však trval na tom, aby došlo k přijetí pravidel a agendy ještě před zahájením skutečně formálních jednání. Díky tomu se Mitchellovi podařilo překonat problém s nedostatkem pravomocí a v průběhu této fáze si získat legitimitu a důvěru aktérů i přirozenou autoritu. Mediátor si dobře uvědomoval, že v této rané a vysoce polarizované fázi, kdy jednáním dominovali především extrémisté a nesmiřitelnost pozic, neexistuje prostředí vhodné pro jakoukoliv podstatnou diskusi. Proto se raději soustředil na relativně méně kontroverzní procedurální témata. V průběhu tohoto procesu se také podařilo mezi stranami rozvinout alespoň nějaké

³⁰ Zde je ovšem opět nutno podotknout, že základy této středové koalice byly položeny už před zahájením jednání.

pracovní vztahy umožňující posun jednání v další fázi. Mitchellovi se ve spolupráci s irskou a britskou vládou podařilo položit základy inkluzivního procesu, kdy každá strana, jež se zavázala respektovat Mitchellovy principy nenásilí a konsensu, měla možnost na jednáních participovat. Právě Mitchellovy principy se ukázaly jako zásadní procedurální pojítko, které později odlišilo členy středové koalice od extrémistů.

Dalším podstatným krokem se kromě nastavení základních (Mitchellových) principů nenásilí ukázalo být nastavení pravidla „dostatečného konsensu“ v létě roku 1996, které způsobilo, že jakýkoliv návrh musel získat podporu středové koalice a současně mohl být vetován dvěma největšími politickými stranami (SDLP a UUP) i britskou a irskou vládou. Tato strategie pak umožnila přijmout procedurální pravidla jakožto celek i přesto, že delegáti DUP hlasovali proti některým konkrétním opatřením, aby si „zachovali tvář“ před svými voliči. V průběhu jednání o procedurálních pravidlech Mitchell šel slovy Currana a Sebenia (2003) cestou „trpělivé efektivity a principiální inkluze“. Jako úspěšná se projevila rovněž Mitchellova taktika střídání formátu jednání, který se pohyboval v rozmezí od bilaterálních schůzek přes setkání v menších pracovních skupinách až po plenární zasedání. V momentech, kdy cítil, že velké plenární zasedání všech účastníků by nic konstruktivního nepřineslo, preferoval setkání v menších skupinách. Teprve až cítil, že jsou témata dostatečně předjednaná, svolal plenární zasedání.

V průběhu inkluzivních jednání došlo několikrát v důsledku krátkodobých či definitivních odchodů některých stran (ať už dobrovolných či nedobrovolných) ke změně konstelace účastníků. V tomto kontextu Mitchellovi nahrávala skutečnost, že pravomoc připustit stranu k jednáním či o rozhodnout o jejím dalším setrvání měly výhradně irská a britská vláda, které v celém procesu představovaly hlavní instanci. Mitchell tak mohl být nadále vnímán jako nestranný aktér, neboť na něm v tomto smyslu neležela tíha rozhodování. V izolaci extrémistů mediátorovi i ostatním stranám pak výrazně napomohlo rozhodnutí vůči procesu nepřátelsky naladěných stran DUP a UKUP jednání definitivně opustit, což Mitchell trefně komentuje slovy: „Pokud bylo dosažení dohody bez jejich přítomnosti extrémně obtížné, s jejich přítomností by to bylo nemožné“ (Mitchell 2000a: 110). Izolace extrémistů a narušitelů procesu je přitom dle teorie Crockera, Hampsona a Aall jedním z hlavních zájmů mediátora v protrahovaných konfliktech. Odchod DUP a UKUP tak umožnil definitivní zformování středové koalice.

Významnou součástí Mitchellova stylu mediace zůstával vedle mimořádné trpělivosti též optimismus směřovaný vůči účastníkům jednání i médiím. Díky tomu se podařilo udržovat inkluzivní proces v chodu i v těch nejkritičtějších chvílích, kdy vypuknutí násilností Mitchell interpretoval nikoli jako selhání mírového procesu, nýbrž zoufalou snahu extrémistů slibně se vyvíjející proces zastavit. V závěrečné části jednání se jako zásadní faktor projevilo stanovení jednoznačného a neporušitelného konečného termínu pro uzavření dohody. Přestože se může tento krok jevit jako jeden z mála příklonů G. Mitchella k direktivnější strategii, sám mediátor zdůraznil, že všechny strany s tímto termínem bez vnucování souhlasily.

Na základě provedené analýzy je možno konstatovat, že G. Mitchell nevyužil deirektivních strategií, a to ze dvou důvodů. Zaprvé, napjaté a specifické prostředí protrahovaného konfliktu podobné strategii příliš nenahrávalo. V případě direktiv by někteří aktéři jednání pravděpodobně opustili a celý proces by tak ztroskotal. Zadruhé, Mitchell nedisponoval žádným formálním pověřením k vydávání ultimát ani vynuovacími pravomocemi. Jak práce prokázala, mediace v protrahovaných konfliktech nepochybně vyžaduje citlivější přístup stojící spíše na komunikačně-facilitativních a procedurálně-formulativních strategiích. Finální znění Velkopáteční dohody sice načrtnul Mitchell, neobjevilo se v ní však nic, co by nebylo předtím odsouhlasené stranami.

Závěrečná podkapitola 3.1.6 potvrdila kompatibilitu mediačního výkonu a mediačních strategií s Crockerovými, Hampsonovými a Aallové teoretickými předpoklady mediace v protrahovaných konfliktech, které se tak prokázaly být velmi relevantním, praktickým a informovaným příspěvkem k debatě o mediaci ve zdánlivě neřešitelných konfliktech. Současně se zde na základě předchozích podkapitol spíše potvrdila hypotéza **H3b** *Pro úspěch mediace v protrahovaných konfliktech je nejproduktivnější využití komunikačně-facilitativních a procedurálně-formulativních strategií* oproti konkurenční hypotéze **H3a** *Mediace bude úspěšnější v případech využití direktivní strategie v případě, že mezi stranami konfliktu existuje nízká míra důvěry, ochoty a motivace konflikt vyřešit*. Ukázalo se však, že v tomto kontextu byl severoirský případ specifický, neboť zde sice existovala nízká míra vzájemné důvěry, ale (přinejmenším u většiny aktérů) vysoká míra motivace konflikt vyřešit.

Případ Severního Irska především ukazuje, že každý konflikt je řešitelný; důležitost oddanosti nenásilným prostředkům jeho řešení, nutnost ochoty ke kompromisu a nutnost akceptovat skutečnost, že implementace mírové dohody

(*peacebuilding*) je komplikovaný proces, který je stejně důležitý jako proces vedoucí k jeho dosažení (*peacemaking*). Práce na specifickém případě Severního Irska demonstrovala některé důležité momenty v oblasti mediace v intraktibilních konfliktech a může tak být nepochybně relevantním příspěvkem do teoretické i praktické diskuse o možnostech řešení konfliktů v soudobém světě.

Seznam pramenů a literatury

Prameny

Adams, Gerry. 2004. *Hope and History: Making Peace in Ireland*. Dublin: Brandon Books.

Bingham, Jonathan. 1972. „Northern Ireland.“ *Congressional Record*, April 19, 1972, 13564.

Bush, George. 1990. „Statement on Meeting With Prime Minister Charles Haughey of Ireland.“ March 17 1989. *The American Presidency Project*.

<http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=16812>

Bush, George. 1991. „Proclamation 6259 – Irish-American Heritage Month.“ March 12 1991. *The American Presidency Project*.

<http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=47273>

CAIN. 1969. *Statement by the Taoiseach, Jack Lynch, regarding events in Northern Ireland*, 13 August 1969. http://cain.ulst.ac.uk/nai/1969/nai_TSCH-2000-6-657_1969-08-13_b.pdf

CAIN. 1969b. *Northern Ireland: Text of a Communiqué and Declaration issued after a meeting held at 10 Downing Street on 19 August 1969*.

<http://cain.ulst.ac.uk/hmso/bni190869.htm>

CAIN. 1969c. *Report of The Advisory Committee on Police in Northern Ireland*. 3 October 1969. <http://cain.ulst.ac.uk/hmso/hunt.htm>

CAIN. 1972a. *Report of the Tribunal appointed to inquire into the events on Sunday, 30th January 1972 (Widgery Report)*. <http://cain.ulst.ac.uk/hmso/widgery.htm>

CAIN. 1972b. *Towards A New Ireland: Proposals by the Social Democratic and Labour Party*. <http://cain.ulst.ac.uk/events/crights/sdlp1972.htm>

CAIN. 1973a. *Assembly Election (NI)*. 28 June 1973.

<http://cain.ulst.ac.uk/issues/politics/election/ra1973.htm>

- CAIN. 1973b. *The Sunningdale Agreement*. 9 December 1973.
<http://cain.ulst.ac.uk/events/sunningdale/agreement.htm>
- CAIN. 1985. *Anglo Irish Agreement 1985 between the government of Ireland and the government of The United Kingdom*. <http://cain.ulst.ac.uk/events/aia/aiadoc.htm>
- CAIN. 1987. *A Chronology of the Conflict - 1987*.
<http://cain.ulst.ac.uk/othelem/chron/ch87.htm>
- CAIN. 1993a. *Joint Statement Issued by John Hume a Gerry Adams*, 18 July 1997.
<http://cain.ulst.ac.uk/events/peace/docs/ha180797.htm>
- CAIN. 1993b. *Joint Declaration of Peace: The Downing Street Declaration 1993*.
<http://cain.ulst.ac.uk/events/peace/docs/dsd151293.htm>
- CAIN. 1994. *Republican Movement (1994), the "TUAS" Document*.
<http://cain.ulst.ac.uk/othelem/organ/ira/tuas94.htm>
- CAIN. 1995: *The Framework Documents – A New Framework for Agreement*, 22 February 1995. <http://cain.ulst.ac.uk/events/peace/docs/fd22295.htm>
- CAIN. 1995b: *British and Irish Governments. Joint Communiqué*, 28 November 1995.
<http://cain.ulst.ac.uk/events/peace/docs/com281195.htm>
- CAIN. 1996a. *Report of the International Body on Arms Decommissioning*, 22 January 1996. <http://cain.ulst.ac.uk/events/peace/docs/gm24196.htm>
- CAIN. 1996b. *Consultation Paper: Ground Rules for Substantive All-Party Negotiations issued by the British Government on Friday 15 March 1996*.
<http://cain.ulst.ac.uk/events/peace/docs/cp15396.htm>
- CAIN. 1996c. *Ground Rules for All-Party Talks, by British and Irish Governments*, 5th June 1996. <http://cain.ulst.ac.uk/events/peace/docs/apt050696.htm>
- CAIN. 1997. *Address by Prime Minister Tony Blair at the Royal Agricultural Society Belfast, 16 May 1997*. <http://cain.ulst.ac.uk/events/peace/docs/tb16597.htm>
- CAIN. 1998a. *Proposition on Heads of Agreement*, 12 January 1998.
<http://cain.ulst.ac.uk/events/peace/docs/hoa12198.htm>

CAIN. 1998b. *British and Irish Discussion Paper: Strand 2 – North/South Structures*, 27 January 1998. <http://cain.ulst.ac.uk/events/peace/docs/bi28198a.htm>

CAIN. 1998c. *The agreement reached in the multi-party negotiations*, 10 April 1998. <http://cain.ulst.ac.uk/events/peace/docs/agreement.htm>

CAIN. 1999. *Statement by Senator George Mitchell - concluding the Review of the Peace Process*, 18 November 1999. <http://cain.ulst.ac.uk/events/peace/docs/gm181199.htm>

Carter, Jimmy. 1977. „Northern Ireland Statement on U.S. Policy.“ August 30 1977. *The American Presidency Project*. <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=8014>

Hathitrust.org. 1978. *Country Reports on Human Rights Practices*. <https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=mdp.39015078705632;view=1up;seq=329>

Hathitrust.org. 1981. *Country Reports on Human Rights Practices*. <http://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=mdp.39015014143476;view=1up;seq=1>

Chakeres, Pauline. 1976. *Developments in Northern Ireland, 1968-1976*. Washington: Congressional Research Service.

Chastelain, John de. 1999. “The Good Friday Agreement in Northern Ireland”. Pp. 435-468 in Crocker, Chester A., Fen Osler Hampson, Pamela Aall (eds.). *Herding Cats: Multiparty Mediation in a Complex World*. Washington, D. C.: United States Institute of Peace.

Chastelain, John de. 2013. „“Jaw-Jaw Better Than War-War“: Perspectives on Negotiation and the Northern Ireland Peace Process, 1994 to 2008.“ *Global Affairs Canada*. Dostupné na: <http://www.international.gc.ca/odskelton/chastelain.aspx?lang=eng>

Mitchell, George J. 2000a. *Making Peace*. Berkley, London: University of California Press.

Mitchell, George J. 2011. Neveřejná přednáška pro Američany žijící v Praze. 24. 11. 2011.

Mitchell, George J. 2012. *Remarks by Senator George J. Mitchell*. Organization for Security and Cooperation in Europe, Dublin, 27. duben 2012.

Nixon, Richard. 1970. „Remarks to Reporters Summarizing His European Trip: Dromoland Castle, Newmarket-on-Fergus, County Clare, Ireland.“ October 4, 1970. *The American Presidency Project*.
<http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=2697>

O'Neill, Thomas. 1969. „Tragic Situation in Northern Ireland.“ *Congressional Record*, June 15, 1969, 17325-26.

Phillips, Charlotte. 1979. *Developments in Northern Ireland 1968-1979*. Washington: Congressional Research Service.

Reagan, Ronald. 1981. „Remarks on the Program for Economic Recovery at a Breakfast Meeting With the Republican Congressional Leadership, March 17 1981.“ *Public Papers of the Presidents of the United States*. January 20 to December 31, 1981, 257.

Reagan, Ronald. 1982. „Statement on St. Patrick's Day.“ March 17 1982.“ *Public Papers of the Presidents of the United States*. January to July 2 1982, 320-321.

Reagan, Ronald. 1984. „Remarks to the Citizens of Ballyporeen, Ireland.“ June 3 1984“. *The American Presidency Project*.
<http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=40009>

Rodino, Peter. 1969. „The Tragedy in Northern Ireland – Rodino Introduces Resolution (HR 524) to Help Resolve It.“ *Congressional Record*, September 3, 1969, 24068.

Sinnfein.ie. 1994. *Towards a Lasting Peace in Ireland: A Summary Guide to the Sinn Féin Peace Proposal published by Sinn Féin October 1994*.
<http://www.sinnfein.ie/files/2009/TowardsLastingPeace.pdf>

U. S. Congress. 1997. „Northern Ireland: Hearings before the Subcommittee on Europe.“ House of Representatives, Committee on Foreign Affairs, February 28, 29, March 1, 1972.

Rozhovory

Beard, Alison. 2015. "Life's Work: An Interview with George Mitchell". *Harvard Business Review* June 2015. <https://hbr.org/2015/06/george-mitchell>

Gibney, Jim. 2010. Rozhovor autora. 30. 7. 2010. Cultúrlann McAdam Ó Fiaich, Falls Road, Belfast.

Kennedy, Danny. 2010. Rozhovor autora. 27. 7. 2010, Budova Severoirského shromáždění ve Stormontu, Belfast.

Kennedy, Edward M. 2006. "Interview with Edward M. Kennedy". 20. 3. 2006, Edward M. Kennedy Institute for the United States Senate. <https://www.emkinstitute.org/resources/edward-m-kennedy-3-20-2006>

Mitchell, George. 2013. Rozhovor s G. Mitchellem, Council on Foreign Relations (videozáznam). <https://www.youtube.com/watch?v=xMwa1v2dkd8>

Média

An Phoblacht. 1997. "Rise to the challenge". 11. září 1997. <http://www.republican-news.org/archive/1997/September11/11ira.html>

BBC. 1996. "Manchester bomb: countdown to terror". 15. června 1996. http://www.bbc.co.uk/manchester/content/articles/2006/06/21/150606_bomb_timeline_feature.shtml

BBC. 1998. "Talks delayed as Sinn Fein seeks legal advice". 17. února 1998. http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/57314.stm

BBC. 1999. "IRA Leaders Reject Decommissioning Demands". 21. července 1999. http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/politics/400527.stm

BBC. 2010. "Bloody Sunday Inquiry". 15. červen 2010. <http://www.bbc.com/news/10319881>

BBC. 2012. "Fred Crawford "blood signature" legend challenged". 27. září 2012. <http://www.bbc.com/news/uk-northern-ireland-politics-19746073>

BBC. 2013. "Police to investigate "UVF gangsterism"". 3. října 2013. <http://www.bbc.com/news/uk-northern-ireland-24391243>

BBC. 2015. "Government's paramilitary groups in Northern Ireland assessment in short". 20. října 2015. <http://www.bbc.com/news/uk-northern-ireland-34584308>

Duffy, Jonathan. 2001. „Rich Friends in New York.“ *BBC News*, 26. září 2001. <http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/1563119.stm>

Greenhouse, Steven. 1995. „Gerry Adams Shakes Hands With Clinton“. *The New York Times*, 17. března 1995. Online na <http://www.nytimes.com/1995/03/17/world/gerry-adams-shakes-hands-with-clinton.html>

Herald Scotland. 1998. "Vow from LVF killers". 30. ledna 1998. http://www.heraldscotland.com/news/12305176.Vow_from_LVF_killers/

Independent.co.uk. 2010. "UDA "has decommissioned all weapons"". 6. ledna 2010. <http://www.independent.co.uk/news/uk/home-news/uda-has-decommissioned-all-weapons-1859384.html>

Irish News. 1996. "Mitchell's role in doubt after day of protest". 11. června 1996.

The Irish Times. 1996a. "Bruton says Government's relationship with SF will be reviewed". 17. června 1996. <http://www.irishtimes.com/news/bruton-says-government-s-relationship-with-sf-will-be-reviewed-1.59082>

The Irish Times. 1996b. "NI talks adjourn to September with parties agreeing rules of procedure". 30. července 1996. <http://www.irishtimes.com/culture/ni-talks-adjourn-to-september-with-parties-agreeing-rules-of-procedure-1.72069>

The Irish Times. 1996c. "SDLP, UUP set to deal with impasse over arms". 9. září 1996. <http://www.irishtimes.com/news/sdlp-uup-set-to-deal-with-impasse-over-arms-1.84265>

The Irish Times. 1996d. "Loyalists to meet in Belfast after IRA admits bombings". 9. října 1996. <http://www.irishtimes.com/news/loyalists-to-meet-in-belfast-after-ira-admits-bombings-1.93690>

The Irish Times. 1997. "UUP uses bombing as a stick to beat Sinn Féin". 17. září 1997. <http://www.irishtimes.com/culture/uup-uses-bombing-as-a-stick-to-beat-sinn-fein-1.107079>

The Irish Times. 1998. "A fudge too far faced the parties after UDA admitted role in killings". 27. ledna 1998. <http://www.irishtimes.com/news/a-fudge-too-far-faced-the-parties-after-uda-admitted-role-in-killings-1.128664>

Miller, Marjorie. 1999. „Mitchell Built Foundation of Trust for N. Ireland Peace Breakthrough.“ *Los Angeles Times*, 19. listopadu 1999. <http://articles.latimes.com/1999/nov/19/news/mn-35330>

The New York Times. 1977. "Fifth Horseman for Peace in Ulster". 1. září 1977. http://www.nytimes.com/1977/09/01/archives/fifth-horseman-for-peace-in-ulster.html?_r=0

The New York Times. 1979. "Lobby Linked to I.R.A. Asserts It's Gaining Support in Congress. 21. září 1979. http://www.nytimes.com/1979/09/21/archives/lobby-linked-to-ira-asserts-its-gaining-support-in-congress-130.html?_r=0

Telegraph.co.uk. 2010. "Bloody Sunday Inquiry: Cameron apologises as Saville says shootings 'unjustified'". 15. června 2010. <http://www.telegraph.co.uk/news/uknews/northernireland/7829208/Bloody-Sunday-Inquiry-Cameron-apologises-as-Saville-says-shootings-unjustified.html>

Telegraph.co.uk. 2016. „Omagh bombing: Prosecutors drop murder charges against remaining suspect Seamus Daly. 1. března 2016. <http://www.telegraph.co.uk/news/uknews/northernireland/12179133/Omagh-bombing-Prosecutors-drop-murder-charges-against-remaining-suspect-Seamus-Daly.html>

The Times. 1977. "Dr. Owen Expects US support over Ulster", 25. srpna 1977.

Usborne, David, Stephen Castle, Leonard Doyle. "Was it really so bad?: While Britain was outraged by Gerry Adams in New York, the IRA's opponents in the US and Dublin take a different view". *Independent*, 6. února 1994. Online na <http://www.independent.co.uk/news/uk/was-it-really-so-bad-while-britain-was-outraged-by-gerry-adams-in-new-york-the-iras-opponents-in-the-1392235.html>

The Washington Post. 1977. "Carter Says U. S. Neutral on N. Ireland", 31. srpna 1977. <http://www.washingtonpost.com/archive/politics/1977/08/31/carter-says-us-neutral-on-n-ireland/33033921-5737-4b01-b79e-3dd0919d538a/>

Literatura

Aggestam, Karin. 2005. „Enhancing Ripeness: Transition from Conflict to Negotiation.“ Pp. 271-292 in Zartman, William, Guy Olivier Faure (eds.). *Escalation and Negotiation in International Conflicts*. Cambridge: Cambridge University Press.

Akenson, Donald H. 1992. *God's Peoples: Covenant and Land in South Africa, Israel and Ulster*. Ithaca and London: Cornell University Press.

Albert, Cornelia. 2009. *The Peacebuilding Elements of the Belfast Agreement and the Transformation of the Northern Ireland Conflict*. Frankfurt am Main: Peter Lang.

Anderson, Brendan. 2002. *Joe Cahill: A Life in the IRA*. Dublin: O'Brien Press (e-book).

Arthur, Paul. 1999. „Multiparty Mediation in Northern Ireland.“ Pp. 469-502 in Crocker, Chester A., Fen Osler Hampson, Pamela Aall (eds.). *Herding Cats: Multiparty Mediation in a Complex World*. Washington, D.C.: United States Institute of Peace Press.

Assefa, Hezikiah. 1988. „The World Council of Churches Mediation and the Sudan Civil War.“ Pp. 100-101 in Mitchell, C. R., Keith Webb (eds.). *New Approaches to International Mediation*. New York: Greenwood Press.

Axelrod, Alan. 2003. *Profiles in Leadership*. New York: Prentice Hall.

Azar, Edward E., Paul Jureidini, Ronald McLaurin. „Protracted Social Conflict: Theory and Practice in the Middle East“. *Journal of Palestine Studies* 8 (1): 41-60.

Azar, Edward E., John W. Burton. 1986. *International Conflict Resolution: Theory and Practice*. Brighton: Wheatsheaf Books.

Banerjee, Sikata. 2012. *Muscular Nationalism: Gender, Violence, and Empire in India and Ireland, 1914-2004*. New York: New York University Press.

Bar-Tal. Daniel. 2004. „Siege Mentality.“ *Beyond Intractability* Sept. 2004.

<http://www.beyondintractability.org/essay/siege-mentality>

Barritt, Denis, Charles Carter. 1972. *The Northern Ireland Problem: A Study in Group Relations* (2. vydání). Oxford: Oxford University Press.

Barton, Brian. 2009. „The Historical Background to the Belfast Agreement.“ Pp. 12-27 in Barton, Brian, Patrick J. Roche (eds.). *The Northern Ireland Question: The Peace Process and the Belfast Agreement*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Bassiouni, M. Cherif. 2014. *International Extradition: United States Law and Practice* (6. vydání). Oxford: Oxford University Press.

Bercovitch, Jacob. 1984. *Social Conflicts and Third Parties: Strategies of Conflict Resolution*. Boulder: Westview Press.

Bercovitch, Jacob, J. Theodore Anagnoson, Donnette I. Wille. 1991. „Some Conceptual Issues and Empirical Trends in the Study of Successful Mediation in International Relations.“ *Journal of Peace Research* 28 (1), Special Issue on International Mediation (Feb. 1991): 7-17.

Bercovitch, Jacob. 1992. „The Structures and Diversity of Mediation in International Relations.“ Pp. 6-29 in J. Bercovitch and J. Z. Rubin (eds.). *Mediation in International Relations: Multiple Approaches to Conflict Managements*. New York: St. Martin's Press.

Bercovitch, Jacob, Jeffrey Langley. 1993. „The Nature of the Dispute and the Effectiveness of International Mediation.“ *The Journal of Conflict Resolution*, 37 (4): 670-691.

- Bercovitch, Jacob. 1996a. „Introduction: Thinking about mediation.“ Pp. 1-9 in Bercovitch, Jacob (ed.). *Resolving International Conflicts: The Theory and Practice of Mediation*. London: Lynne Rienner Publishers.
- Bercovitch, Jacob, Allison Houston. 1996b. „The Study of International Mediation: Theoretical Issues and Empirical Evidence.“ Pp. 11-35 in Bercovitch, Jacob (ed.). *Resolving International Conflicts: The Theory and Practice of Mediation*. London: Lynne Rienner Publishers.
- Bercovitch, Jacob, Paul F. Diehl. 1997. „Conflict Management of Enduring Rivalries: The frequency, timing, and short-term impact of mediation.“ *International Interactions: Empirical and Theoretical Research in International Relations* 22 (4): 299-320.
- Bercovitch, Jacob, Allison Houston. 2000. „Why Do They Do It Like This?: An Analysis of the Factors Influencing Mediation Behavior in International Conflicts.“ *Journal of Conflict Resolution* 44 (2): 170-202.
- Bercovitch, Jacob, Gerald Schneider. 2000. „Who Mediates? The Political Economy of International Conflict Management.“ *Journal of Peace Research* 37 (2): 145-165.
- Bercovitch, Jacob, Richard Jackson. 2001. „Negotiation or Mediation?: An Exploration of Factors Affecting the Choice of Conflict Management in International Conflict.“ *Negotiation Journal* 17 (1): 59-77.
- Bercovitch, Jacob. 2002. „Introduction: Putting Mediation in Context.“ Pp. 3-24 in Bercovitch, Jacob (ed.). *Studies in International Mediation*. London: Palgrave.
- Bercovitch, Jacob, Su-Mi Lee. 2003. „Mediating International Conflicts: Examining the Effectiveness of Directive Strategies.“ *International Journal of Peace Studies* 8 (1): 1-17.
- Bercovitch, Jacob, Karl DeRouen Jr. 2004. „Mediation in Internationalized Ethnic Conflicts: Assessing the Determinants of a Successful Process.“ *Armed Forces & Society* 30 (2): 147-170.
- Bercovitch, Jacob. 2007. „Mediation in International Conflicts. Theory, Practice, and Developments.“ Pp. 163-194 in Zartman, William I. (ed.). *Peacemaking in*

International Conflict: Methods and Techniques. Washington: United States Institute of Peace.

Bercovitch, Jacob, Richard Jackson. 2009. *Conflict Resolution in the Twenty-First Century: Principles, Methods and Approaches*. Ann Arbor: The University of Michigan Press.

Bercovitch, Jacob, Scott Sigmund Gartner. 2009a. „New approaches, methods and findings in the study of mediation.“ Pp. 1-15 in Bercovitch Jacob, Scott Sigmund Gartner (eds.). *International Conflict Mediation: New approaches and findings*. London: Routledge.

Bercovitch, Jacob, Scott Sigmund Gartner. 2009b. “Is there method in the madness of mediation? Some lessons for mediators from quantitative studies of mediation.” Pp. 19-42 in Bercovitch Jacob, Scott Sigmund Gartner (eds.). *International Conflict Mediation: New approaches and findings*. London: Routledge.

Bercovitch, Jacob. 2011. *Theory and Practice of International Mediation: Selected essays*. London: Routledge.

Bishop, LuAnn. 2000. „George Mitchell: Peace in Northern Ireland is remarkably fragile and remarkably enduring.“ *Yale Bulletin&Calendar* 29 (7). Dostupné na: <http://www.yale.edu/opa/arc-ybc/v29.n7/story3.html>

Bouchet, Nicolas. 2015. *Democracy Promotion as US Foreign Policy: Bill Clinton and democratic enlargement*. London, New York: Routledge.

Brady, Conor. 2014. *The Guarding of Ireland: The Garda Síochána & the Irish State 1960-2014* (e-book).

Bréadún, Deaglán de. 2008. *The Far Side of Revenge: Making Peace in Northern Ireland* (2. upravené vydání). Cork: The Collins Press.

Bruce, Steve. 1986. *God Save Ulster! The Religion and Politics of Paisleyism*. Oxford: Oxford University Press.

Bruce, Steve. 1992. *The Red Hand: Protestant Paramilitaries in Northern Ireland*. Oxford: Oxford University Press.

- Bruce, Steve. 2007. *Paisley: Religion and Politics in Northern Ireland*. Oxford: Oxford University Press.
- Bruce, Susannah Ural. 2006. *The Harp and the Eagle: Irish-American Volunteers and the Union Army, 1861-1865*. New York and London: New York University Press.
- Brundage, David. 2016. *Irish Nationalists in America: The Politics of Exile, 1798-1998*. Oxford: Oxford University Press.
- Brzezinski, Zbigniew. 1983. *Power and Principle: Memoirs of the National Security Adviser, 1977-1981*. New York: Farrar, Straus and Giroux.
- Burton, John W. 1969. *Conflict and Communication*. London: MacMillan.
- Butler, Michael J. 2009. *International Conflict Management*. London and New York: Routledge.
- Byrne, Sean, Loreleigh Keashly. 2000. „Working with Ethno-political Conflict: A Multi-modal Approach.“ Pp 97-120 in Woodhouse, Tom, Oliver Ramsbotham (eds.). *Peacekeeping and Conflict Resolution*. London, Portland: Frank Cass.
- Byrne, James P., Philip Coleman, Jason King (eds.). 2008. *Ireland and the Americas: Culture, Politics and History (Vol. I)*. Santa Barbara, Denver, Oxford: ABC-CLIO.
- Byrne, Sean. 2009. „The Politics of Peace and War in Northern Ireland.“ Pp. 212-226 in Carter, Judy, George Irani, Vamik Volkan (eds.). *Regional and Ethnic Conflicts: Perspectives from the Front Lines*. New York: Pearson Prentice Hall.
- Canny, Nicholas. 2001. *Making Ireland British, 1580-1650*. Oxford: Oxford University Press.
- Carment, David, Yiagadeseen Samy, Souleima El Achkar. 2009. „Protracted Conflict and crisis mediation: A contingency approach.“ Pp. 216-239 in Bercovitch Jacob, Scott Sigmund Gartner (eds.). *International Conflict Mediation: New approaches and findings*. London: Routledge.
- Carnevale, Peter J., Sharon Arad. 1996. „Bias and Impartiality in International Mediation.“ Pp. 39-53 in Bercovitch, Jacob (ed.). *Resolving International Conflicts: The Theory and Practice of Mediation*. Boulder, London: Lynne Rienner.

Clark, Dennis. 1977. *Irish Blood: Northern Ireland and the American Conscience*. Port Washington: Kennikat Press.

Clark, Mary E. 1990. „Meaningful Social Bonding as a Universal Need.“ Pp. 34-59 in Burton, John (ed.). *Conflict: Human Needs Theory*. New York: St. Martin's Press.

Coakley, John. 2009. „The Political Consequences of the Electoral System in Northern Ireland.“ *Irish Political Studies* 24 (3): 253-284.

Coakley, John. 2011. „The Religious Roots of Irish Nationalism.“ *Social Compass* 58 (1): 95-114.

Cochrane, Feargal. 1997. *Unionist Politics and the Politics of Unionism since the Anglo-Irish Agreement*. Cork: Cork University Press.

Cochrane, Feargal. 2007. „Irish-America, the End of the IRA's Armed Struggle and the Utility of „Soft Power“.“ *Journal of Peace Research*. 44 (2): 215-231.

Collins, Tom. 1987. *The Irish Hunger Strike*. Dublin: White Island Book Co.

Connor, Walker. 1973. „The Politics of Ethnonationalism.“ *Journal of International Affairs* 27 (1): 1-21.

Conway, Brian. 2010. *Commemoration and Bloody Sunday: Pathways of Memory*. London: Palgrave.

Coogan, Tim Pat. 1994. *The IRA: A History*. Niwot, Colorado: Roberts Rinehart Publishers.

Coogan, Tim Pat. 2002. *The Troubles: Ireland's Ordeal 1966-1996 and the Search for Peace*. London: Palgrave MacMillan.

Coogan, Tim Pat. 2013. *The Famine Plot: England's Role in Ireland's Greatest Tragedy*. New York: St. Martin's Griffin.

Cottrell, Peter. 2006. *The Anglo-Irish War: The Troubles of 1913-1922*. Oxford: Osprey Publishing.

Courbage, Youssef. 1997. „The Demographic Factor in Ireland's Movement Towards Partition (1607-1921).“ *Population: An English Selection* 9 (1997): 169-190.

Cox, Michael. 1999. „The War That Came in From the Cold: Clinton and the Irish Question.“ *World Policy Journal* 16 (1): 59-67.

Cox, Michael. 2006. „Rethinking the international and Northern Ireland: a defence.“ Pp. 427-442 in Cox, Michael, Adrian Guelke, Fiona Stephen (eds.). *A Farewell to Arms? Beyond the Good Friday Agreement* (2. vydání). Manchester: Manchester University Press.

Crocker, Chester A., Fen Osler Hampson, Pamela Aall. 2004. *Taming Intractable Conflicts: Mediation in the Hardest Cases*. Washington: United States Institute of Peace.

Crocker, Chester A., Fen Osler Hampson, Pamela Aall. 2009. „Why Mediation Matters: Ending Intractable Conflicts.“ Pp. 492-505 in Bercovitch, Jacob, Victor Kremenyuk, William I. Zartman (eds.). *The SAGE Handbook of Conflict Resolution*. London: Sage.

Curran, Daniel, James K. Sebenius. 2003. „The Mediator as Coalition Builder: George Mitchell in Northern Ireland.“ *International Negotiation* 8 (1): 111-147.

Darby, John. 1997. *Scorpions in a Bottle: Conflicting Cultures in Northern Ireland*. London: Minority Rights Group.

Darby, John. 2006. „A truce rather a treaty? The effect of violence on the Irish peace process.“ Pp. 212-225 in Cox, Michael, Adrian Guelke, Fiona Stephen (eds.). *A Farewell to Arms? Beyond the Good Friday Agreement* (2. vydání). Manchester, New York: Manchester University Press.

Darby, John, Roger Mac Ginty. 2002. *Guns and Government: The Management of the Northern Ireland Peace Process*. Basingstoke: Palgrave.

Darraj, Susan Muaddi. 2007. *Mairead Corrigan and Betty Williams: Partners for Peace in Northern Ireland*. New York: Chelsea House (Infobase).

DeConde, Alexander. 1992. *Ethnicity, Race, and American Foreign Policy: A History*. Boston: Northeastern University Press.

Dempsey, G. T. 1999. „The American Role in the Northern Ireland Peace Process.“ *Irish Political Studies* 14 (1): 104-117.

Dixon, Paul. 2002. „Northern Ireland and the International Dimension: the End of the Cold War, the USA and European Integration.“ *Irish Studies in International Affairs* 13 (2002): 105-120.

Dixon, Paul. 2008. *Northern Ireland: The Politics of War and Peace* (2. vydání). Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Dixon, Paul. 2010. „“Rosy Catholics” and “Dour Prods”: President Clinton and the Northern Ireland peace process.“ *International Politics* 47 (2): 210-228.

Dixon, Paul, Eamonn O’Kane. 2014. *Northern Ireland Since 1969*. London, New York: Routledge.

Dolan, Jay P. 2010. *The Irish Americans: A History*. London: Bloomsbury Press.

Dooley, Brian. 1998. *Black and Green: The Fight for Civil Rights in Northern Ireland & Black America*. London and Chicago: Pluto Press.

Dorney, John. 2015. *The Northern Ireland Conflict 1968-1998 – An Overview*. <http://www.theirishstory.com/2015/02/09/the-northern-ireland-conflict-1968-1998-an-overview/#.VqjS11JWg4e>

Dumbrell, John. 1995. „The United States and the Northern Irish Conflict 1969-94: from Indifference to Intervention.“ *Irish Studies in International Affairs* 6 (1995): 107-125.

Dumbrell, John. 2009. *Clinton’s Foreign Policy: Between the Bushes, 1992-2000*. London, New York: Routledge.

Dunn, Seamus, Valerie Morgan. 1995. „Protestant Alienation in Northern Ireland.“ *Studies in Conflict and Terrorism* 18 (3): 175-185.

Dworkin, Dennis. 2012. *Ireland and Britain 1798-1922: An Anthology of Sources*. Indianapolis and Cambridge: Hackett Publishing.

Elliott, Sydney. 1997. „The Northern Ireland forum/entry to negotiations election 1996.“ *Irish Political Studies* 12 (1): 111-122.

Ellison, Graham, Jim Smyth. 2000. *The Crowned Harp: Policing Northern Ireland*. London and Sterling: Pluto Press.

English, Richard. 2003. *Armed Struggle: The History of the IRA*. Basingstoke: Macmillan.

Farrell, David. M. „Ireland: A Party System Transformed?“. Pp. 30-47 in Broughton, David, Mark Donovan (eds.). *Changing Party Systems in Western Europe*. London and New York: Pinter.

Farrell, Sean. 2009. *Rituals and Riots: Sectarian Violence and Political Culture in Ulster, 1784-1886*. Lexington: The University Press of Kentucky.

Fay, Marie T., Mike Morrissey, Marie Smyth. 1998. *Mapping Troubles-Related Deaths in Northern Ireland 1969-1998*. Derry/Londonderry: INCORE.

Fearon, Kate, Rachel Rebouche. 2006. „What happened to the women? Promises, reality and the Northern Ireland Women’s Coalition.“ Pp. 280-301 in Cox, Michael, Adrian Guelke, Fiona Stephen (eds.). *A Farewell to Arms? Beyond the Good Friday Agreement* (2. vydání). Manchester, New York: Manchester University Press.

Feerick, John D. 2003. „Peace-Making Role of a Mediator: The Americanization of Internal Dispute Resolution.“ *Ohio State Journal on Dispute Resolution* 19 (1): 229-248.

Feldman, Allen. 1991. *Formations of Violence: The Narrative of the Body and Political Terror in Northern Ireland*. Chicago, London: The University of Chicago Press.

Ferriter, Diarmaid. 2012. *Ambiguous Republic: Ireland in the 1970s*. London: Profile Books.

Finn, John E. 1991. *Constitutions in Crisis: Political Violence and the Rule of Law*. New York and Oxford: Oxford University Press.

Finnegan, Richard B. 2002. „Irish-American Relations.“ Pp. 95-110 in Crotty, William, David E. Schmitt (eds.). *Ireland on the World Stage*. Harlow: Pearson Education.

Fisher, Ronald J., Loreleigh Keashly. 1991. „The Potential Complementarity of Mediation and Consultation within a Contingency Model of Third Party Intervention.“ *Journal of Peace Research* 28 (29): 29-42.

Fisher, Ronald J. 1995. „Pacific, impartial third-party intervention in international conflict: A review and an analysis.“ Pp. 39-59 in Vasquez, John A., James T. Johnson, Sanford Jaffe, Linda Stamato (eds.). *Beyond Confrontation: Learning Conflict Resolution in the Post-Cold War Era*. Ann Arbor: University of Michigan Press.

Fisher, Ronald J. 2001. „Cyprus: The Failure of Mediation and the Escalation of an Identity-Based Conflict to an Adversarial Impasse.“ *Journal of Peace Research* 38 (3): 307-326.

Fitzduff, Mari. 2001. „First- and Second-Track Diplomacy in Northern Ireland.“ Pp. 110-120 in Reychler, Luc, Thania Paffenholz (eds.). *Peace-building: a field guide*. Boulder, London: Lynne Rienner Publishers.

Fitzpatrick, Brendan. 1989. *Seventeenth-century Ireland: the War of Religions*. Totowa: Barnes & Noble.

Foster, R. F. 1989. *Modern Ireland 1600-1972*. London: Penguin Books.

Frampton, Martyn. 2009. *The Long March: The Political Strategy of Sinn Féin, 1981-2007*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Garvin, Tom. 1986. „The Anatomy of a Nationalist Revolution: Ireland, 1858-1928.“ *Comparative Studies in Society and History* 28 (3): 468-501.

Geraghty, Tony. 2000. *The Irish War: The Hidden Conflict between the IRA and British Intelligence*. Baltimore and London: The John Hopkins University Press.

Germond, Jack W., Jules Witcover. 1998. „The Road to Northern Ireland.“ *National Journal* 30 (16): 888.

Gibbons, Ivan. 2015. *The British Labour Party and the Establishment of the Irish Free State, 1918-1924*. London: Palgrave Macmillan.

Gillespie, Gordon. 1998. „The Sunningdale Agreement: lost opportunity or and agreement too far?.“ *Irish Political Studies* 13 (1): 100-114.

Gillespie, Michael. 2013. *The Theoretical Solution To the British/Irish Problem*. Blomington: Authorhouse.

- Gregory, Ian N., Niall A. Cunningham, C. D. Lloyd, Ian G. Shuttleworth, Paul S. Ell. 2013. *Troubled Geographies: A Spatial History of Religion and Society in Ireland*. Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press.
- Guelke, Adrian. 1988. *Northern Ireland: The International Perspective*. New York: St. Martin's Press.
- Guelke, Adrian. 1996. „The United States, Irish Americans and the Northern Ireland Peace Process.“ *International Affairs* 72 (3): 521-536.
- Guelke, Adrian. 2012. „The Potency of External Conflict Management: Northern Ireland.“ Pp. 249-262 in Wolff, Stefan, Christalla Yakinthou (eds.). *Conflict Management in Divided Societies: Theories and Practice*. Abingdon, New York: Routledge.
- Hammack, Phillip L. 2010. „Identity as Burden or Benefit? Youth, Historical Narrative, and the Legacy of Political Conflict.“ *Human Development* 53: 173-201.
- Hancock, Landon E. 2014. „Narratives of Identity in the Northern Irish Troubles.“ *Peace & Change* 39 (4): 443-467.
- Hanley, Brian. 2004. „The Politics of Noraid.“ *Irish Political Studies* 19 (1): 1-17.
- Hayes, Bernadette C., Iam McAllister. „Who voted for peace? Public support for the 1998 Northern Ireland Agreement.“ Pp. 310-333 in McGrath, Conor, Eoin O'Malley (eds.). *Irish Political Studies Reader: Key Contributions*. London and New York: Routledge.
- Hayward, Katy, Antje Wiener. 2008. „The Influence of the EU Towards Conflict Transformation on the Island of Ireland.“ Pp 33-63 in Diez, Thomas, Mathias Albert and Stephan Stetter (eds.). *The European Union and Border Conflicts: The Power of Integration and Association*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hazleton, William A. 1999. „Local Government and the Peace Process.“ Pp. 174-196 in Harrington, John P., Elizabeth J. Mitchell (eds.). *Politics and Performance in Contemporary Northern Ireland*. Amherst: University of Massachusetts Press.
- Heyck, Thomas W. 2002. *A History of the People of the British Isles: From 1870 to the Present*. London: Routledge.

Holland, Jack. 1987. *The American Connection: U.S. Guns, Money, and Influence in Northern Ireland*. New York: Viking Press.

Holland, Jack. 2001. *The American Connection: U.S. Guns, Money, and Influence in Northern Ireland* (2. upravené vydání). New York: Roberts Rinehart.

Hutchinson, John. 1987. *The Dynamics of Cultural Nationalism: The Gaelic Revival and the Creation of the Irish Nation State*. London: Allen & Unwin.

Irwin, Collin. 2005. „Using Public Opinion Polls to Support Peace Processes: Practical Lessons from Northern Ireland, Macedonia, Cyprus, Israel and Palestine.“ Pp. 139-167 in Guelke, Adrian (ed.). *Democracy and Ethnic Conflict: Advancing Peace in Deeply Divided Societies*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Jackson, Elmore. 1952. *Meeting of Minds: A Way to Peace Through Mediation*. New York: McGraw-Hill.

Johnson, Nuala. 2011. „The contours of memory in post-conflict societies: enacting public remembrance of the bomb in Omagh, Northern Ireland.“ *Cultural Geographies* 19 (2): 237-258.

Jordan, Richard Lawrence. 2013. *The Second Coming of Paisley: Militant Fundamentalism and Ulster Politics*. New York: Syracuse University Press.

Karp, Aaron. 2003. „Dunblane and the International Politics of Gun Control.“ Pp 193-212 in Nagel, Stuart (ed.). *Policymaking and Peace: A Multinational Anthology*. Lanham, Boulder, New York, Oxford: Lexington Books.

Katsavara, Elpida. “The Aerial War in Kosovo.“ Pp. 206-230 in White, Mark (ed.). *The Presidency of Bill Clinton: The Legacy of a New Domestic and Foreign Policy*. London, New York: I. B. Tauris & Co.

Kaufman, Burton I. 2006. *Presidential Profiles: The Carter Years*. New York: Infobase Publishing.

Kaufman, Sanda, Duncan George. 1992. „A Formal Framework for Mediator Mechanisms and Mediations.“ *Journal of Conflict Resolution* 36 (4): 688-708.

Kaufmann, Eric P. 2007. *The Orange Order: A Contemporary Northern Irish History*. Oxford: Oxford University Press.

Kearney, Richard. 1988. *Transitions: Narratives in Modern Irish Culture*. Manchester: Manchester University Press.

Keashly, Loreleigh, Ronald J. Fisher. 1996. „A Contingency Perspective on Conflict Interventions: Theoretical and Practical Considerations.“ Pp. 235-258 in Bercovitch, Jacob (ed.). *Resolving International Conflicts: The Theory and Practice of Mediation*. London: Lynne Rienner Publishers.

Kelly, John. 2012. *The Graves are Walking: The Great Famine and the Saga of the Irish People*. New York: Henry Holt and Co.

Kennedy, Michael J. 2000. *Division and Consensus: The Politics of Cross-border Relations in Ireland, 1925-1969*. Dublin: IPA.

Kennedy-Pipe, Caroline. 1997. *The Origins of the Present Troubles in Northern Ireland*. London and New York: Routledge.

Kennedy-Pipe, Caroline. 2006. „From war to uneasy peace in Northern Ireland.“ Pp. 41-56 in Cox, Michael, Adrian Guelke, Fiona Stephen (eds.). *A Farewell to Arms? Beyond the Good Friday Agreement* (2. vydání). Manchester, New York: Manchester University Press.

Kenny, Kevin. 2006. „American-Irish Nationalism.“ Pp. 289-301 in Lee, J. J., Marion R. Casey (eds.). *Making the Irish American: History and Heritage of the Irish in the United States*. New York and London: New York University Press.

Keogh, Dermot, Michael H. Haltzel. 1993. Cambridge, Washington: Woodrow Wilson Center Press and Cambridge University Press.

Kinealy, Christine. 2010. *War and Peace: Ireland Since the 1960s*. London: Reaktion Books (e-book).

King, Kevin. 2000. „The Role of International Mediation in the Northern Ireland Peace Process.“ Pp. 182-212 in Greenberg, Melanie C., John. H. Barton, Margaret E. McGuinness (eds.). *Words over War: Mediation and Arbitration to Prevent Deadly Conflict*. Oxford: Rowman & Littlefield.

- Kissinger, Henry. 1979. *The White House Years*. Boston: Little Brown & Company (e-book)
- Knox, Colin, Pádraic Quirk. 2000. *Peacebuilding in Northern Ireland, Israel and South Africa: Transition, Transformation and Reconciliation*. London: Macmillan.
- Laffan, Michael. 1982. „Violence and Terror in Twentieth-Century Ireland: IRB and IRA.“ Pp. 155-174 in Mommsen, Wolfgang J., Gerhard Hirschfeld (eds.) *Social Protest, Violence & Terror in Nineteenth- & Twentieth- Century Europe*. London: Macmillan.
- Laffan, Michael. 1999. *The Resurrection of Ireland: The Sinn Féin Party, 1916-1923*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Larkin, Emmet. 1989. „The Irish Political Tradition.“ Pp 99-120 in Hachey, Thomas E., Lawrence J. McCaffrey (eds.). *Perspectives on Irish Nationalism*. Lexington: The University Press of Kentucky.
- Lee, Stephen J. 1996. *Aspects of British Political History 1914-1995*. London and New York: Routledge.
- Levene, Mark. 2005. *Genocide in the Age of the Nation-State – Volume II: The Rise of the West and the Coming of Genocide*. London and New York: I. B. Tauris.
- Loughlin, James. 2004. *The Ulster Question Since 1945* (2. vydání). Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Lutz, James M., Brenda J. Lutz. 2004. *Global Terrorism*. London and New York: Routledge.
- Lynch, Timothy J. 2004. *Turf War: The Clinton Administration and Northern Ireland*. Aldershot: Ashgate.
- Lynn, Brendan. 1997. *Holding the Ground: The Nationalist Party in Northern Ireland, 1945-72*. Farnham: Ashgate.
- Lyon, Ann. 2003. *Constitutional History of the UK*. London, Sydney, Portland: Cavendish Publishing.

Lyons, James M. 2014. *Peace Meets the Streets: on the ground in Northern Ireland 1993-2001*. Bloomington: iUniverse (e-book).

MacGinty, Roger. 1997. „American Influences on the Northern Ireland Peace Process.“ *The Journal of Conflict Studies* 7 (2). Dostupné na: <https://journals.lib.unb.ca/index.php/jcs/article/view/11750/12521>

MacLeod, Alan. 2016. *International Politics and the Northern Ireland Conflict: The USA, Diplomacy and the Troubles*. London and New York: I. B. Tauris.

Madeley, John. 1991. „Politics and Religion in Western Europe.“ Pp. 28-66 in Moyser, George (ed.). *Politics and Religion in the Modern World*. London and New York: Routledge.

Mair, Peter, Liam Weeks. „The Party System.“ Pp. 135-159 in Coakley, John, Michael Gallagher. *Politics in the Republic of Ireland* (4. vydání). London and New York: Routledge.

Mansergh, Diana (ed.). 1997. *Nationalism and Independence: Selected Irish Papers*. Cork: Cork University Press.

Mansergh, Martin. 1999. „The Early Stages of the Irish Peace Process.“ *Conciliation Resources* 8 (1999). Dostupné na http://www.c-r.org/downloads/accord%2008_4The%20early%20stages%20of%20the%20Irish%20peace%20process_1999_ENG.pdf

Mays, Michael. 2007. *Nation States: The Cultures of Irish Nationalism*. Plymouth: Lexington Books.

McAtackney, Laura. 2011. „Peace maintenance and political messages: The significance of walls during and after the Northern Irish “Troubles”.“ *Journal of Social Archaeology* 11 (1), 77-98.

McCleery, Martin. 2015. *Operation Demetrius and its Aftermath: A new history of the use of internment without trial in Northern Ireland 1971-75*. Manchester: Manchester University Press.

- McCrudden, Christopher. 2001. „Equality.“ Pp. 75-131 in Harvey, Colin J. (ed.). *Human Rights, Equality and Democratic Renewal in Northern Ireland*. Oxford: Hart Publishing.
- McDermott, Susan. 2015. „The Dimensions of Irish Government Involvement in the Pursuit of a Settlement of the Northern Ireland Conflict.“ Pp. 98-115 in Coakley, John, Jennifer Todd (eds.). *Breaking Patterns of Conflict: Britain, Ireland and the Northern Ireland Question*. London, New York: Routledge.
- McEvoy-Levy, Siobhan. 2001. „Youth, Violence and Conflict Transformation.“ *Peace Review* 13 (1): 89-96.
- McGladdery, Gary. 2002. „Perceptions of “Siege Mentality”: Northern Irish Protestants and White South Africans in the New Political Dispensation.“ *Irish Studies in International Affairs* 13 (2002): 87-103.
- McGladdery, Gary. 2006. *The Provisional IRA in England: the bombing campaign, 1973-1997*. Newbridge: Irish Academic Press.
- McInnes, Colin. 2006. „A farewell to arms? Decommissioning and the peace process.“ Pp. 154-169 in Cox, Michael, Adrian Guelke, Fiona Stephen (eds.). *A Farewell to Arms? Beyond the Good Friday Agreement* (2. vydání) Manchester: Manchester University Press.
- McInnes, Colin, Caroline Kennedy-Pipe. 2001. „The British Army and the Peace Process in Ireland.“ *The Journal of Conflict Studies* 21 (1). Dostupné na: <https://journals.lib.unb.ca/index.php/jcs/article/view/4291/4884>.
- McKittrick, David, David McVea. 2002. *Making Sense of the Troubles: The Story of the Conflict in Northern Ireland*. Chicago: New Amsterdam Books.
- McLoughlin, P. J. 2010. *John Hume and the Revision of Irish Nationalism*. Manchester: Manchester University Press.
- McMahon, Sean. 2001. *Rebel Ireland: From Easter Rising to Civil War*. Cork: Mercier Press.
- McMahon, Timothy G. 2008. *Grand Opportunity: The Gaelic Revival and Irish Society, 1893-1910*. Syracuse: Syracuse University Press.

McManus, Sean. 2011. *My American Struggle for Justice in Northern Ireland*. Cork: The Collins Press.

McNamara, Kevin. 2007. „Give us another MacBride Campaign”: An Irish-American Contribution to Peaceful Change in Northern Ireland.“ Pp. 78-88 in Elliott, Marianne (ed.). *The Long Road to Peace in Northern Ireland: Peace Lectures from the Institute of Irish Studies at Liverpool University* (2. vydání). Liverpool: Liverpool University Press.

McNamara, Kevin. 2009. *The MacBride Principles: Irish America Strikes Back*. Liverpool: Liverpool University Press.

Metscher, Priscilla. 1986. *Republicanism and Socialism in Ireland: a study in the relationship of politics and ideology from the United Irishmen to James Connolly*. Bern: Peter Lang.

Meyer, Arthur. 1960. „Functions of the Mediator in Collective Bargaining.“ *Industrial and Labour Relations Review* 13 (2), 169-165.

Miller, Kerby A. 1985. *Emigrants and Exiles: Ireland and the Irish Exodus to North America*. Oxford: Oxford University Press.

Mitchell, Arthur. 1993. *JFK and His Irish Heritage*. Dublin: Moytura Press.

Mitchell, Claire. 2006. *Religion, Identity and Politics in Northern Ireland: Boundaries of Belonging*. Aldershot: Ashgate.

Mitchell, Thomas G. 2000b. *Native vs. Settler: Ethnic Conflict in Israel/Palestine, Northern Ireland and South Africa*. Westport: Praeger.

Mitchell, Thomas G. 2010. *When Peace Fails: Lessons from Belfast for the Middle East*. Jefferson: McFarland & Company.

Mitchell, Christopher R. 1981. *Peacemaking and the Consultant's Role*. Westmead: Gower.

Mitchell, Christopher. 1995. „The Right Moment: Notes on Four Models of Ripeness.“ *Paradigms: The Kent Journal of International Relations* 9 (2): 35-52.

- Mitchell, Paul, Rick Wilford. 1999. *Politics in Northern Ireland*. Oxford: Westview Press.
- Moloney, Ed. 2002. *A Secret History of the IRA*. New York: Norton.
- Montville, Joseph. 2009. „Track Two Diplomacy: The Work of Healing History.“ *The Whitehead Journal of Diplomacy and International Relations* 7 (2), 15-25.
- Moran, Seán Farrell. 1997. *Patrick Pearse and the Politics of Redemption: the mind of the Easter Rising, 1916*. Washington D. C.: The Catholic University of America Press.
- Morgan, Austen. 2000. *The Belfast Agreement: A Practical Legal Analysis*. Belfast: Belfast Press.
- Morrison, John F. 2013. *The Origins and Rise of Dissident Irish Republicanism: The Role and Impact of Organizational Splits*. New York, London: Bloomsbury.
- Murphy, Brian P. 2002. „Nationalism: The Framing of the Constitution of the Irish Free State, 1922 – the Defining Battle for the Irish Republic.“ Pp. 135- 150 in Augusteijn, Joost (ed.). *The Irish Revolution. 1913-1923*. Basingstoke: Palgrave.
- Murray, Gerard. 1998. *John Hume and the SDLP: Impact and Survival in Northern Ireland*. Dublin: Irish Academic Press.
- Murray, Gerard, Jonathan Tonge. 2005. *Sinn Féin and the SDLP: From Alienation to Participation*. Dublin: O'Brien Press.
- Newsinger, John. 2015. *British Counterinsurgency*. London, New York: Palgrave.
- Northedge, Frederick S., Donelan, Michael D. 1971. *International Disputes: The Political Aspects*. London: Europa Publications.
- Ógáin, Ríonach Uí. 1995. *Immortal Dan: Daniel O'Connell in Irish Folk Tradition*. Dublin: Geography Publications.
- O'Brien, John. *Discrimination in Northern Ireland: Myth or Reality?*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.

O'Dowd, Niall. 2007. „The Awakening: Irish-America's Key Role in the Irish Peace Process.“ Pp. 67-77 in Elliott, Marianne (ed.). *The Long Road to Peace in Northern Ireland*. Liverpool: Liverpool University Press.

O'Kane, Eamonn. 2007a. *Britain, Ireland and Northern Ireland Since 1980: The totality of relationships*. London and New York: Routledge.

O'Kane, Eamonn. 2007b. „Decommissioning and the Peace Process: Where Did It Come From and Why Did It Stay So Long?.“ *Irish Political Studies* 22 (1), 81-101.

O'Leary, Brendan, John McGarry. 1996. *The Politics of Antagonism: Understanding Northern Ireland* (2. vydání). London: Athlone Press.

O'Neill, Kathleen. 2008. „The Stories to Tell: Former Prisoner Ex Combatants on Putting Down Their Guns.“ *Quest* 7 (Autumn 2008), 4-19.

Ott, Mervin. 1972. „Mediation as a Method of Conflict Resolution.“ *International Organization* 26 (4), s. 595-618.

Peled, Yoav. 2014. *The Challenge of Ethnic Democracy: The State of Minority Groups in Israel, Poland and Northern Ireland*. London and New York: Routledge.

Phythian, Mark. 2000. „The illicit arms trade: Cold War and Post-Cold War.“ in Phythian, Mark (ed.). *Under the Counter and Over the Border: Aspects of the Contemporary Trade in Illicit Arms*. Berlín: Springer (e-book).

Powell, Jonathan. 2009. *Great Hatred, Little Room: Making Peace in Northern Ireland*. New York: Vintage.

Primack, Phil. 1999. „The George Mitchell Syndrome: When Is A Mediator A Mediator?.“ Dostupné na <http://www.mediate.com/articles/PrimackC.cfm>.

Pruit, Dean G. 1981. *Negotiation Behavior*. New York: Academic Press.

Pruitt, Dean G. 2002. „Mediator Behavior and Success in Mediation.“ in Bercovitch, Jacob (ed.). *Studies in International Mediation*. London, New York: Palgrave Macmillan.

- Pruitt, Dean G. 2005a. „Escalation, Readiness for Negotiation, and Third-Party Functions.“ Pp. 251-270 in Zartman, William, Guy Olivier Faure (eds.). *Escalation and Negotiation in International Conflicts*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Pruitt, Dean G. 2005b. „Whither Ripeness Theory?“. *Working Paper 25*, Institute for Conflict Analysis and Resolution, George Mason University. Dostupné na http://scar.gmu.edu/wp_25_pruitt.pdf
- Pruitt, Dean G. 2007. „Readiness Theory and the Northern Ireland Conflict.“ *American Behavioral Scientist* 50 (11): 1520-1541.
- Rafter, Kevin. 2005. *Sinn Féin, 1905-2005: in the shadow of gunmen*. Dublin: Gill & Macmillan.
- Rafter, Kevin. 2014. „“There now follows...”: The Role of the party political broadcast and the 2007 “peace broadcast”.“ Pp. 185-200 in O’Brien, Mark, Donnacha Ó Beacháin (eds.). *Political Communication in the Republic of Ireland*. Liverpool: Liverpool University Press.
- Richmond, Oliver. 1998. „Devious Objectives and the Disputants’s View of International Mediation: A Theoretical Framework.“ *Journal of Peace Research* 35 (6), 707-722.
- Roe, Paul. 2005. *Ethnic Violence and the Societal Security Dilemma*. London and New York: Routledge.
- Rolston, Bill. 1991. *Politics and Painting: Murals and Conflict in Northern Ireland*. Madison (NJ): Fairleigh Dickinson University Press.
- Rolston, Bill. 2010. „Trying to reach the future through the past: Murals and memory in Northern Ireland.“ *Crime Media Culture* 6 (3): 285-307.
- Rooks, Douglas. 2016. *Statesman: George Mitchell and the Art of the Possible*. Lanham: Down East Books.
- Rose, Peter. 1996. „Labour, Northern Ireland, and the Decision to Send in the Troops.“ Pp. 88-101 in Peter Catterall, McDougall Sean (eds.). *The Northern Ireland Question in British Politics*. New York: St. Martin’s Press.

- Ruane, Joseph, Jennifer Todd. 1996. *The Dynamics of conflict in Northern Ireland: Power, Conflict and Emancipation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sanders, Andrew. 2011. „Senator Edward Kennedy and the “Ulster Troubles”: Irish and Irish-American Politics, 1965-2009.“ *Historical Journal of Massachusetts* 39 (1-2): 207-240.
- Sanders, Andrew, Ian S. Wood. 2012. *Times of Troubles: Britain’s War in Northern Ireland*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Sanders, Andrew. 2014. „The role of Northern Ireland in modern Anglo-American relations: the US Department of State and the Royal Ulster Constabulary, 1979.“ *Journal of Transatlantic Studies* 12 (2): 163-181.
- Shanahan, Timothy. 2009. *The Provisional Irish Republican Army and the Morality of Terrorism*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Sheppard, William. 1984. „Third Party Conflict Intervention: A Procedural Framework.“ *Research in Organization Behavior* 6: 141-190.
- Shirlow, Peter, Kieran McEvoy. 2008. *Beyond the Wire: Former Prisoners and Conflict Transformation in Northern Ireland*. London, Dublin, Ann Arbor: Pluto Press.
- Schmitz, David F., Vanessa Walker. 2004. „Jimmy Carter and the Foreign Policy of Human Rights: The Development of a Post-Cold War Policy.“ *Diplomatic History* 28 (1): 113-143.
- Schulze, Kirsten. 2001. „Taking the Gun out of Politics: Conflict Transformation in Northern Ireland and Lebanon.“ Pp. 253-275 in McGarry, John (ed.). *Northern Ireland and the Divided World: The Northern Ireland Conflict and the Good Friday Agreement in Comparative Perspective*. Oxford: Oxford University Press.
- Silke, Andrew. 1999. „Ragged justice: Loyalist vigilantism in Northern Ireland.“ *Terrorism and Political Violence* 11 (3): 1-31.
- Simpson, Kirk, Hastings Donnan. 2006. „Changing Relationships in the Irish Borderlands.“ *Anthropology in Action* 13 (1-2): 69-77.

- Simpson, Kirk. 2008. „Untold Stories: Unionist Remembrance of Political Violence and Suffering in Northern Ireland.“ *British Politics* 2008 (3): 465-489.
- Simpson, Kirk. 2009a. *Unionist Voices and the Politics of Remembering the Past in Northern Ireland*. London: Palgrave.
- Simpson, Kirk. 2009b. *Truth Recovery in Northern Ireland: Critically Interpreting the Past*. Manchester: Manchester University Press.
- Sisk, Timothy D. 2009. *International Mediation in Civil Wars: Bargaining with Bullets*. London: Routledge.
- Smith, Jeremy. 2002. *Making the Peace in Ireland*. London, New York: Routledge.
- Smith, Jeremy. 2014. *Making the Peace in Ireland* (2. vydání). London, New York: Routledge.
- Smithey, Lee A. 2011. *Unionists, Loyalists & Conflict Transformation in Northern Ireland*. Oxford: Oxford University Press.
- Smyth, Clifford. 1987. *Ian Paisley: Voice of Protestant Ulster*. Edinburgh: Scottish Academic.
- Snyder, Robert S. 2013. „Sources of Peace: The Decline of Revolutionary Nationalism and the Beginning of the Peace Processes in Northern Ireland and the Middle East.“ Pp. 268-288 in White, Timothy J. (ed.). *Lessons from the Northern Ireland Peace Process*. Madison: The University of Wisconsin Press.
- Southern, Neil. 2007. „Protestant Alienation in Northern Ireland: A Political, Cultural and Geographical Examination.“ *Journal of Ethnic and Migration Studies* 33 (1): 159-180.
- Spencer, Graham. 2008. *The State of Loyalism in Northern Ireland*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Spencer, Graham (ed.). 2011. *Forgiving and Remembering in Northern Ireland: Approaches to Conflict Resolution*. London a New York: Continuum.
- Strong, Robert A. 2015. *Decisions and Dilemmas: Case Studies in Presidential Foreign Policy Making Since 1945*. London, New York: Routledge.

- Stevenson, Garth. 2006. *Parallel Paths: The Development of Nationalism in Ireland and Quebec*. Montreal: McGill-Queen's University Press.
- Svensson, Isak. 2009. „Who Brings Which Peace? Neutral versus Biased Mediation and Institutional Peace Arrangements in Civil Wars.“ *Journal of Conflict Resolution* 53 (3): 446-469.
- Swan, Sean. 2008. *Official Irish Republicanism, 1962 to 1972*. Raleigh: Lulu Press.
- Sweeney, George. 1993. „Irish Hunger Strikes and the Cult of Self-Sacrifice.“ *Journal of Contemporary History* 28 (3): 421-437.
- Taylor, Peter. 2014. *Provos: The IRA and Sinn Féin*. London: Bloomsbury (e-book).
- Thomas, Quentin. 2015. „Resolving intercommunal conflicts: some enabling factors.“ Pp. 101-119 in Spencer, Graham (ed.). *The British and Peace in Northern Ireland*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Thompson, Joseph E. 1991. „U. S. Interest and Involvement in Ireland and Northern Ireland.“ *Études irlandaises* 16 (2): 103-117.
- Thompson, Joseph E. 2001. *American Policy and Northern Ireland: A Saga of peacebuilding*. Westport: Praeger Publishing,
- Thompson, Joseph E. 2014. „America's Role in the Northern Ireland Peace Process.“ Pp. 97-131 in DeWind, Josh, Renata Segura (eds.). *Diaspora Lobbies and the US Government: Convergence and Divergence in Making Foreign Policy*. New York and London: New York University Press (e-book).
- Thompson, Robert J., Joseph R. Rudolph, Jr. 1987. „Irish-Americans in the American Foreign-Policy-Making Process.“ Pp. 135-154 in Ahrari, Mohammed E. (ed.). *Ethnic Groups and U.S. Foreign Policy*. New York, Westport, London: Greenwood Press.
- Tonge, Jonathan, Máire Braniff, Thomas Hennessey, James W. McAuley, Sophie A. Whiting. 2014. *The Democratic Unionist Party: From Protest to Power*. Oxford: Oxford University Press.
- Touval, Saadia, William I. Zartman (eds.). 1985. *International Mediation in Theory and Practice*. Boulder: Westview.

- Touval, Saadia. 1992. „The Superpowers as Mediators.“ Pp. 232-248 in Bercovitch, Jacob, Jeffrey Z. Rubin (eds.). *Mediation in International Relations: Multiple Approaches to Conflict Management*. London: Palgrave.
- Touval, Saadia, William I. Zartman. 2001. „International Mediation in the Post-Cold War Era.“ Pp. 427-443 in Crocker, Chester, Fen Osler Hampson, Pamela All (eds.). *Turbulent Peace: The Challenges of Managing International Conflict*. Washington: United States Institute of Peace.
- Tubridy, Ryan. 2010. *JFK in Ireland: Four days that changed a president*. New York: HarperCollins
- Van Engeland, Anisseh, Rachael M. Rudolph. 2013. *From Terrorism to Politics*. Aldershot: Ashgate.
- Von Tangen Page, Michael. 2006. „A “most difficult and upalatable part”: the release of politically motivated violent offenders.“ Pp. 201-211 in Cox, Michael, Adrian Guelke, Fiona Stephen (eds.). *A Farewell to Arms? Beyond the Good Friday Agreement* (2. vydání). Manchester: Manchester University Press.
- Vuković, Siniša. 2016. *International Multiparty Mediation and Conflict Management: Challenges of cooperation and coordination*. Abingdon, New York: Routledge.
- Waeber, Ole, Barry Buzan, Morten Kelstrup, Pierre Lemaitre. 1993. *Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe*. New York: St. Martin's Press.
- Walker, Graham. *A History of the Ulster Unionist Party: protest, pragmatism and pessimism*. Manchester, New York: Manchester University Press.
- Walsh, Andrew. 2013. *From Hope to Hatred: The Falls Curfew and Catholic Alienation*. Stroud: The History Press.
- Watson, William E., Eugene J. Halus (eds.). 2015. *Irish Americans: the History and Culture of a People*. Santa Barbara: ABC-CLIO.
- Wehr, Paul. 1979. *Conflict Regulation*. Boulder: Westview.
- Wharton, Ken. 2011. *The Bloodiest Year: British Soldiers in Northern Ireland 1972, In Their Own Words*. Stroud: The History Press.

- Wharton, Ken. 2013. *Wasted Years, Wasted Lives (Volume 1): The British Army in Northern Ireland, 1975-77*. Solihull: Helion & Company.
- Williams, Benjamin. 2010. *The Northern Ireland Peace Process and the International Context*. Dartford: Pneuma Springs Publishing.
- Wilson, Andrew. 1995. *Irish America and the Ulster Conflict, 1968-1995*. Washington: Catholic University of America Press.
- Wilson, Andrew. 2000. „The Ulster Unionist Part and the U.S. Role in the Northern Ireland Peace Process, 1994-2000.“ *Policy Studies Journal* 28 (4): 858-874.
- Wittig, Timothy. 2011. *Understanding Terrorist Finance*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Young, Oran. 1967. *The Intermediaries: Third Parties in International Crises*. Princeton: Princeton University Press.
- Zartman, William. 1986. „Ripening Conflict, Ripe Moment, Formula and Mediation.“ Pp. 205-228 in Bendahmane, Diane, John McDonald (eds.). *Perspectives on Negotiation*. Washington, D.C.: Foreign Service Institute.
- Zartman, William. 2001. „The Timing of Peace Initiatives: Hurting Stalemate and Ripe Moments.“ *The Global Review of Ethnopolitics* 1 (1): s. 8-18.
- Zhekova, Ralitsa et al. 2013. *Understanding International Conflicts. Manual*.
Dostupné na: <http://group-global.org/en/publication/5331-understanding-international-conflicts-manual>

Seznam použitých zkratk

- APNI** – *Alliance Party of Northern Ireland* – Severoirská alianční strana
- CLMC** – *Combined Loyalist Military Command* – Sjednocené loajalistické vojenské vedení
- DUP** – *Democratic Unionist Party* – Demokratická unionistická strana
- GFA** – *Good Friday Agreement* – Velkopáteční dohoda
- INLA** – *Irish National Liberation Army* – Irská národněosvobozenecká armáda
- IRA** – *Irish Republican Army* – Irská republikánská armáda
- LVF** – *Loyalist Volunteer Force* – Loajalistický dobrovolnický sbor
- NIWC** – *Northern Ireland Women's Coalition* – Koalice severoirských žen
- OIRA** – *Official Irish Republican Army* – Oficiální irská republikánská armáda
- PIRA** – *Provisional Irish Republican Army* – Prozatímní irská republikánská armáda
- PUP** – *Progressive Unionist Party* – Pokroková unionistická strana
- RIRA** – *Real Irish Republican Army* – Pravá irská republikánská armáda
- RUC** – *Royal Ulster Constabulary* – Královská ulsterská policie
- SDLP** – *Social Democratic and Labour Party* – Sociálnědemokratická dělnická strana
- SF** – *Sinn Féin*
- UDR** – *Ulster Defence Regiment* – Ulsterský obranný pluk
- UUP** – *Ulster Unionist Party* – Ulsterská unionistická strana
- UDA** – *Ulster Defence Association* - Sdružení na obranu Ulsteru
- UDP** – *Ulster Democratic Party* – Ulsterská demokratická strana
- UFF** – *Ulster Freedom Fighters* – Ulsterští bojovníci za svobodu
- UKUP** – *United Kingdom Unionist Party* – Unionistická strana Spojeného království
- UVF** – *Ulster Volunteer Force* – Ulsterský dobrovolnický sbor

Přílohy

Autorské rozhovory

Danny Kennedy – poslanec Severoirského shromáždění, bývalý místopředseda UUP a bývalý ministr regionálního rozvoje a ministr práce a vzdělávání

(27. 7. 2010, budova Severoirského shromáždění ve Stormontu)

Po podpisu Velkopáteční dohody, kterým vyvrcholil severoirský mírový proces, se objevila celá řada článků a knih, které proces řešení konfliktu v Severním Irsku označovaly za úspěch a příklad pro další konflikty ve světě. Považujete konflikt skutečně za vyřešený?

Myslím, že konflikt ve smyslu teroristické kampaně je z velké části minulostí. Stále však existují skupiny, které chtějí pokračovat v ozbrojeném odporu. Důkazy toho vidíme stále. Nicméně myslím, že se nám podařilo se do značné míry posunout od ozbrojeného konfliktu k politickému, tam se teď vedou hlavní souboje.

Takže proces transformace konfliktu z ozbrojené kampaně na politickou úroveň byl úspěšný?

Určitě to profesionálním politikům poskytlo příležitost učinit politický pokrok. Ale nebylo to snadné a nebude to snadné. Nadále existují zásadní problémy a neshody, ale aspoň jsou do značné míry řešeny politicky.

Co se v Severním Irsku změnilo v běžném, každodenním životě?

Myslím, že nyní je v Severním Irsku uvolněnější atmosféra v celé společnosti. Už tu není přítomný ten neustálý strach, v němž lidé žili. Strach, že dojde k bombovému útoku teroristů, vražednému přepadení či vážným nepokojům. Myslím, že postupně roste důvěra a lidé jsou přesvědčeni, že nechtějí, aby se násilná minulost opakovala. Tím pádem od svých politiků očekávají, že budou usilovat o politický konsensus.

Které polovojenské skupiny jsou stále aktivní?

Stále existují rezidua republikánských skupin, které uznávají jen ozbrojenou či násilnou reakci. Loajalistické polovojenské skupiny, ač respektují příměří, také stále existují. Je potřeba se zaměřit na to, že modus operandi a struktura jak loajalistických tak republikánských skupin jsou stále stejné. Zaměřují se na černý trh a získávání peněz prodejem drog, laciného alkoholu a cigaret. V mnohém se zde

opakuji dějiny mafie. Mafie začala jako revoluční skupina usilující o politickou změnu a skončila vyděláváním peněz na lidech, které měli údajně ochraňovat. Musíme být velmi opatrní, abychom se do této nebezpečné situace nedostali.

Vraťme se k mírovému procesu. Co v něm bylo pro UUP nejobtížnější? Setkat se se zástupci Sinn Féin?

Pravděpodobně nejkomplicovanější záležitostí bylo propuštění vězňů a důsledky amnestie politickým vězňům. Mezi propuštěnými z věznic byli i někteří z nejnásilnějších zabijáků a vrahů z obou komunit. Pro unionistickou komunitu však bylo extrémně obtížné s tímto souhlasit. A stále v ní existují lidé, kteří toto rozhodnutí nedokáží pochopit a nikdy by je nepodpořili. Stranám, které podpořily Velkopáteční dohodu, to způsobilo obrovské politické problémy. Pro unionistickou komunitu představovalo hlubokou a emotivní změnu také rozpuštění RUC jakožto policejního sboru a jeho nahrazení PSNI. Na to nebyla unionistická komunita připravena.

Jak Vy nebo Vaše strana hodnotí roli, již Spojené státy sehrály v procesu řešení konfliktu. Jak s odstupem hodnotíte severoirské angažmá Billa Clintona a zejména George Mitchella jakožto mediátora jednání?

Americká vláda tehdy nepochybně sehrála velmi zásadní roli. Důležité je uvědomit si, že tuto roli mohla sehrát jen díky tomu, že zaujala k severoirskému konfliktu nestranný přístup. Předchozí americké administrativy a předchozí političtí představitelé zastupovali zájmy irských Američanů a obhajovali u určitých témat republikánská, nacionalistická či katolická stanoviska. Clintonova administrativa se projevila jako nestrannější, díky tomu se unionisté začali k její potenciální roli v Severním Irsku, především možnosti pomoci republikány nasměrovat od násilí k politické cestě, stavět příznivěji. Vyvrcholením tohoto procesu byly teroristické útoky v USA z 11. září 2001. kdy republikáni, kteří obhajovali násilí a prosazovali násilnou změnu, definitivně ztratili podporu. K tomu samozřejmě došlo po podpisu Velkopáteční dohody, nicméně po 11. září už žádný Američan nepodporoval ozbrojené revoluční skupiny usilující o politickou změnu prostřednictvím násilí kdekoliv na světě. Tím méně v Severním Irsku.

A George Mitchell?

Mitchell byl velmi trpělivým a klidným vyjednávačem, který byl schopen získat důvěru všech politických představitelů. Myslím, že jeho role v dosažení Velkopáteční dohody byla dost zásadní. Ještě několik dní před podpisem dohody to vypadalo, že nebude dosaženo ničeho. Mitchell byl čím dál víc frustrovaný a oznámil stranám, že pokud se nedohodnou, proces opustí. Podle některých unionistů jsme se měli Mitchella vzdát a ne se hnát za dohodou, které byla nakonec dosaženo. K tomu ale nedošlo a Mitchellovi se oprávněně dostalo vysokých ocenění a poct za to, že přivedl strany dohromady, napomáhal dohodě a pěstování důvěry mezi jednotlivými politickými stranami.

Jaká z jeho vyjednávacích schopností byla podle Vás nejdůležitější? Byla to schopnost získat důvěru všech stran?

Ano, myslím, že se prosadil jako nestranný mediátor, měl nezbytnou trpělivost a schopnost zajistit, že vzájemná důvěra nebude nijak zrazena.

Takže žádná ze stran neměla problém s tím, že Mitchell předsedal jednáním?

No, nebyla to jen procházka růžovým sadem. Existovala témata, u nichž jsme byli možná vůči americkému zapojení či vlivu USA podezřívaví, nicméně Mitchell nás byl schopen přesvědčit, že je čestným mužem a byl oddán hledání konsensu a dohody, kdekoliv to bylo možné.

Existovaly v tomto kontextu na straně unionistů obavy z tradičního irsko-amerického propojení a vlivu silné irské lobby v politice USA?

Ano, vždy jsme měli podezření, že Američané se nakonec přidají na stranu republikánů či nacionalistů na úkor naší pozice, ale myslím, že hlavní unionističtí účastníci jednání byli uspokojeni tím, že Mitchell svůj úkol zvládl spravedlivým a nestranným způsobem.

A jakou roli sehrál americký prezident Bill Clinton?

Myslím, že jeho role je někdy poněkud přeceňována. Clinton několikrát v noci nebo brzy ráno zatelefonoval a pokusil se přesvědčit politické lídry, aby se v jednáních o určitých tématech posunuli dopředu a samozřejmě zde působilo i jeho charisma a přesvědčovací kampaň, která do značné míry zafungovala. Nemyslím si však, že by přímo ve formálních jednáních měl nějaký vliv či že zcela a v úplnosti porozuměl tomu, co se od něj očekávalo. V zásadě přidal procesu jakési osobní kouzlo.

Jaké další faktory kromě zapojení USA usnadnily mírový proces?

Myslím, že Spojené státy ve spolupráci s britskou a irskou vládou došly k rozhodnutí, že je konfliktu [v Severním Irsku] potřeba učinit přítrž. Bez ohledu na to, jak obtížný a zdlouhavý to bude proces, stranám neumožnily opustit jednací stůl a neustále podporovaly pokrok v jednáních. Podobně jako v případě situace na Blízkém východě. Protože probíhají politická jednání, konflikt na ulicích je přinejmenším redukován. Myslím tedy, že jsme jakousi urychlenou verzí taktik řešení konfliktu na Blízkém východě

Právě po dosažení míru v Severním Irsku se často hovořilo o tom, že použití mechanismy řešení konfliktu by se měly přenést i do mírového procesu na Blízkém východě. Tedy že by severoirský mírový proces mohl být jakýmsi vzorem pro řešení konfliktu na Blízkém východě. Koneckonců sám George Mitchell nyní působí [v době rozhovoru v roce 2010] jako zvláštní vyslanec USA na Blízkém východě. Proč myslíte, že to co fungovalo v Severním Irsku, na Blízkém východě nefunguje?

Asi by bylo chybou snažit se aplikovat naši přímou zkušenost na realitu Jižní Afriky či Blízkého východu. Jsou tam jiné podmínky a historické příčiny. Konflikt na Blízkém východě se pro Izraelce do značné míry točí okolo formule „území za mír“. Taková situace tady není. Myslím, že paralely jsou mylné. George Mitchell i Tony Blair se sami zapojili do mírového procesu na Blízkém východě a zjistili, že okolnosti jsou zcela odlišné a proto zde nedosáhli stejného úspěchu. I když jej možná poněkud naivně očekávali v představě, že existuje nějaká kouzelná ingredience, již jen oni sami dokáží přinést a ta bude jistě fungovat, protože fungovala v Severním Irsku. Ale to se na jiných místech nestalo a nestane. Každá situace je jiná.

Zůstaňme ještě chvíli u paralel mezi severoirským a blízkovýchodním konfliktem. V Belfastu jsem viděl mnoho izraelských praporů v protestantských oblastech a palestinských vlajek a nástěnných maleb v katolických čtvrtích. Co je pozadím této symbolické podpory?

Řekl bych, že je to součást „mentality obležené pevnosti“ unionistické a protestantské populace. Ta je ztotožňuje s Izraelci a Státem Izrael. Jsou pod tlakem zevnitř i nepřátel zvenčí, jiné národy zpochybňují jejich právo na existenci. Svou roli hraje i náboženské propojení – Koncept Židů jako historického vyvoleného národa v zemi izraelské či v Palestině rezonuje u velké části místní unionistické komunity. Je to starozákonní, biblické srovnání.

Vraťme se ještě do Belfastu. Už jste zmiňoval, že v každodenním životě obyvatel Severního Irsku došlo od uzavření mírové dohody k určitým změnám, zejména co se týká úlevy od permanentního strachu. Dochází však také ke sblížení obou komunit, nebo stále funguje spíše segregace v bydlení, školství atd.?

Obávám se, že znepokojující je stále poměrně vysoký stupeň segregace. Takže společná budoucnost a mírová dividenda, která byla přislíbena, se stále mezi lidmi neprojeví. Pořád existují oblasti, kde funguje velmi silné sektářské pnutí, což zůstává jedním z obtížných úkolů, které je třeba řešit.

Myslíte si, že se to ve výhledu řekněme deseti let změní?

Některé záležitosti jsou spojeny s ekonomickou prosperitou, jiné s politickým pokrokem, rozumným chováním politiků a jejich vzájemnou koaliční spoluprací. Myslím, že tento signál je teprve potřeba širší komunitě řádně vyslat. Pokud začneme tyto problémy řešit na politické úrovni, bude to jasným signálem.

Zmínil jste, že se konflikt podařilo transformovat na politickou úroveň. Je spolupráce politických stran z obou komunit v Severoirském shromáždění obtížná?

Myslím, že zde stále mezi politickými stranami panuje značná nedůvěra. Existuje zde břemeno minulosti, které bude mít i současná generace politiků problém překonat. Jsou zde lidé, kteří byli do konfliktu přímo zapojeni a kteří se momentálně prezentují jako konstituční politici. Ostatní politici i lidé z obou komunit si pamatují role, které tito politici v konfliktu sehráli. To je velice těžké překonat. Stále zbývá udělat spoustu práce. Asi nejlépe bych to shrnul tak, že máme mír, ale nemáme usmíření.

Minulý měsíc se britský premiér David Cameron oficiálně jménem britské vlády omluvil severoirské katolické komunitě za incident z roku 1972 známý jako Krvavá neděle. Proč to trvalo tak dlouho?

Slova moc nestojí a ve skutečnosti nemírní bolest těch, kteří byli postiženi a jejich příbuzných, ani dalších rodin, které ztratily své blízké v průběhu mnohaletého konfliktu. Je to cena, kterou zaplatíme za tlustou čáru za minulostí? Nebo budeme jako politici hledat nějaký mechanismus, skrze nějž se můžeme efektivně vypořádat s minulostí? To je obrovská výzva, již je teprve třeba se se vší vážností ujmout.

Probíhají snahy o usmíření i mimo politiku na úrovni společnosti?

Jak už jsem zmínil, stále velmi obtížně hledáme cestu k usmíření.

Domníváte se, že proces postkonfliktní transformace je na správné cestě?

Myslím, že je to nesrovnatelně lepší než dříve. Došlo k obrovskému pokroku, ale je to velmi dlouhá cesta. Podle mého názoru to nebude tato generace, která dosáhne jejího cíle, ale je naší povinností na tom pracovat a zajistit, že se už nikdy více neuchýlíme k násilným způsobům řešení našich politických problémů.

Jim Gibney – bývalý člen výkonného výboru Sinn Féin, blízký spolupracovník Gerryho Adamse, odpůrce abstencionismu strany, jedna z klíčových osob stojící za legitimizací SF, v 70. a 80. letech třikrát vězněn za údajné členství v IRA

(30. 7. 2010, Cultúrlann McAdam Ó Fiaich, Falls Road, Belfast)

Jak Sinn Féin hodnotí americké zapojení do procesu řešení konfliktu v Severním Irsku a zejména roli George Mitchella jakožto předsedy jednání?

První věc již bych o zapojení USA do mírového procesu zmínil je, že bez zapojení vlády USA, především prezidenta Billa Clintona a bez zapojení irské komunity v Americe bychom žádný mírový proces neměli. To byly pro dosažení konsensu a vytvoření příležitosti pro zahájení mírového procesu, který byl tehdy teprve v zárodku, velmi důležité elementy. Gerry Adams například získal vízum do USA.

Předtím mu byl vstup do země odepřen. Když do USA dorazil, přijetí, kterého se mu dostalo, jej velice ovlivnilo především z hlediska potenciálu irsko-americké komunity. Irsko-americká komunita má v americkém politickém systému velký vliv a moc. Proto sehrála velmi důležitou roli tím, že v Irsku vytvořila podmínky, aby IRA v roce 1994 vyhlásila příměří. Sám Bill Clinton jako prezident osobně jednal s mnoha klíčovými hráči zde v Irsku, kteří byli zapojeni do mírového procesu, ať už to byli nacionalisté, republikáni, unionisté či loajalisté. A není náhoda, že političtí lídři zde na Severu jsou dodnes v pravidelném kontaktu s lidmi z USA, mj. z administrativy Baracka Obamy. George Mitchell, který byl předsedou jednání, sehrál také velmi důležitou roli. Byl nejen mimořádně inteligentní a vzdělaný, byl také extrémně trpělivý. Přesně takového člověka zde bylo tehdy potřeba – někoho, kdo má autoritu, znalosti a vliv v USA, respekt zde a především trpělivost postupně překonávat obtíže, s nimiž byl všemi politickými stranami, které za ním přicházely, konfrontován.

Existovala tehdy nějaká opozice vůči tomu, aby byl George Mitchell jmenován předsedou jednání?

Unionisté a jejich političtí lídři byli z počátku proti, protože se domnívali, že někdo z USA nemůže být nestranný a nezávislý. Předpokládali, že někdo, kdo přichází z USA s sebou přinese prorepublikánské sympatie. Nicméně George Mitchell byl jednoznačně nezávislým arbitrátozem a velmi efektivním zprostředkovatelem a někým, kdo velmi rychle získal respekt všech politických stran.

Domníváte se tedy, že zapojení USA bylo zásadním faktorem mírového procesu?

Nebyl to jediný zásadní faktor. Byl to velmi významný faktor, ale co bylo pro mírový proces nejdůležitější, byla vůle zdejších politických lídrů z nacionalistických a unionistických stran usilovat o dohodu a zajistit její plnění. Rozhodující byla přítomnost USA v těchto jednáních skrze osobu George Mitchella. A je velmi diskutabilní, zda bychom bez této přítomnosti, byli schopni Velkopáteční dohody v roce 1998 dosáhnout. Nemůžeme tedy ignorovat význam toho, že zde na místě se političtí lídři rozhodli, že chtějí dosáhnout dohody. To bylo zcela zásadní, ale stejně tak zásadní byl i tlak, přítomnost a povzbuzování ze strany USA.

Co stálo za odhodláním stran jednat po tolika letech u jednoho stolu?

Mírový proces začal už v roce 1994, takže se bavíme o období dvaceti let. Myslím, že politické strany vždy vnímají náladu mezi lidmi a lidé na tomto ostrově, především zde na Severu, byli nakloněni míru a hledání dohody. Politické strany reagovaly na tyto nálady a začaly jednat. Lidé z jednotlivých stran se v průběhu jednání, která trvala několik let, také lépe poznali, lépe se poznali i osobnosti v rámci jednotlivých politických stran. Velkou roli zde hrála jakási osobní chemie. Příležitost jednat nastala také proto, že IRA vyhlásila příměří, loajalisté vyhlásili příměří, britská vláda přislíbila stažení svých vojáků, takže se stala spousta pozitivních věcí, které podněcovaly politiky, aby dosáhli dohody.

Jak vypadá současná situace? Co se po podpisu Velkopáteční dohody změnilo zejména v kontextu předchozích očekávání?

Příměří, kterých jsme dosáhli v roce 1994, to bylo něco neskutečného, lidé tomu nemohli uvěřit. A v průběhu následujících dvaceti let došlo v irské společnosti k neméně neuvěřitelným změnám. V současnosti máme samosprávu, ve vládě jsou zástupci Sinn Féin, unionistů a SDLP. Irská vláda je přímo zapojena do dění ve vládě zde na Severu, máme nový policejní sbor, komisi, která dohlíží na lidská práva a rovnost příležitostí, po nikom se na ulici nestřílí, nikdo není uvězněn bez příčiny..., takže celková atmosféra zde je neskutečná. Nikdo mé generace by nikdy nevěřil, že budou existovat takové okolnosti, jaké máme dnes. Posledních dvacet let politického života tohoto národa bylo nejvíce vzrušujících a nejzásadnějších v jeho dvousetleté politické historii.

Nedávno došlo po mnoha letech k oficiálnímu uzavření vyšetřování incidentu z roku 1972 známého jako Krvavá neděle a oficiální omluvě britského premiéra. Co to pro nacionalistickou/republikánskou komunitu znamená?

Vyšetřovací zpráva Lorda Savilla především přinesla obrovskou úlevu rodinám a příbuzným těch, kdo byli v průběhu Krvavé neděle zabití. Jazyk Lorda Savilla byl ve vztahu k chování britských vojáků velmi jednoznačný. Jednoznačně poukázal na to, že byli zabití nevinní lidé. To bylo pro příbuzné obětí velmi důležité. Do té doby je britská vláda a britská média označovala za teroristy. Takže Savillova zpráva nezpochybnitelně prokázala jejich nevinu. Regiment parašutistů byl zprávou zostuzen, protože bylo prokázáno, že zabíjel bezbranné, nevinné civilisty. Ozbrojení a beze strachu z důsledků zabili 14 lidí a dalších 13 zranili. V tomto byla Savillova zpráva zcela zásadní. Jednoznačné přijetí této zprávy britským premiérem Cameronem a jeho omluva obyvatelům Derry, kterou slyšeli i všichni nacionalisté a republikáni, představují zásadní mezník.

Je pro Sinn Féin stále sjednocené Irsko politickým cílem?

Sjednocené a nezávislé Irsko je pro Sinn Féin prioritním cílem. Cokoliv děláme, děláme s tímto cílem. O tom je i celý mírový proces a naše angažovanost v politickém systému na tomto ostrově. Pevně věřím, že v tomto procesu dosáhneme sjednoceného Irska.

V jakém časovém horizontu by toho podle Vás mohlo být dosaženo?

Brity máme v naší zemi osm set let. Trvalo dlouho, než jsme se dostali tam, kde jsme nyní. Nechci stanovovat nějaký termín. Důležité je, že Sinn Féin a republikáni obecně se snaží dosáhnout sjednoceného Irska, co nejrychleji to půjde.

Abstrakt

Mezinárodní management konfliktů, Spojené státy americké a Severní Irsko: Determinanty úspěchu mediace George J. Mitchella v severoirských mírových jednáních, 1996–1998

Disertační práce je příspěvkem do odborné debaty o problematice mezinárodní mediace, která je vůbec nejvyužívanější metodou nenásilné intervence do řešení všech forem konfliktů. Konkrétně na základě kvalitativní případové studie analyzuje determinanty úspěchu mediace bývalého amerického senátora George J. Mitchella v mírových jednáních hlavních politických stran v Severním Irsku (1996–1998). Tato vleklá a komplikovaná jednání nakonec vedla k podpisu tzv. Velkopáteční dohody v roce 1998, která ukončila tři desetiletí trvající etno-nacionalistické násilí v této britské provincii a transformovala konflikt na politickou úroveň. Výzkumným záměrem práce je zjistit, které faktory determinovaly úspěšnost americké mediace v severoirském mírovém procesu. Práce ověřuje hypotézy vyplývající z předních teorií mezinárodní mediace. Analyticky a teoreticky je práce ukotvena v tzv. kontingenčním rámci, studiích J. Bercovitcha a teorii mediace v zdánlivě neřešitelných (protrahovaných či “intraktabilních“) konfliktech autorů Crockera, Hampson a Aallové. Studie představuje vůbec první pokus o komplexní a kontextuální teoretické vysvětlení jednotlivých aspektů mediace G. Mitchella v Severním Irsku a jejich vliv na úspěšný výsledek.

Abstract

International Conflict Management, the United States and Northern Ireland: Determinants of George J. Mitchell's successful mediation in Northern Ireland multi-party talks, 1996–1998

This Ph.D. dissertation is a contribution to the scientific debate about international mediation, which is the most frequently used form of non-violent third party intervention in all types of conflicts. Specifically, on the basis of a qualitative case study, it analyses the determinants of former U. S. Senator George Mitchell's successful mediation effort in Northern Ireland multi-party talks (1996–1998). These lengthy and complicated negotiations eventually culminated in the signing of the so-called Good Friday Agreement in 1998, which ended three decades of ethno-nationalist violence in this British province and transformed the conflict to the political level. The research goal of this thesis is to identify the factors which determined the success of U. S. mediation in the Northern Irish peace process. The dissertation tests several hypotheses resulting from respected theories of international mediation. The contingency approach, the works of J. Bercovitch and the theory of mediation in intractable conflicts by Crocker, Hampson and Aall serve as the analytical and theoretical framework of this thesis. This study is the very first attempt to theoretically, comprehensively and contextually explain individual aspects of G. Mitchell's mediation effort in Northern Ireland and their influence on the successful outcome.